„Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem”

RAPORT CZĄSTKOWY

Komponent 2

WARUNKI ŻYCIA I DOSTĘPNOŚĆ USŁUG PUBLICZNYCH

WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE

Fundusze Europejskie
Pomoc Techniczna

Rzeczpospolita Polska

Unia Europejska
Fundusz Spójności

www.mapadotacji.gov.pl

Raport opracowany przez konsorcjum:

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego
Polska Akademia Nauk
ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
30-387 Kraków, ul. Gronostajowa 7

w ramach partnerskiego projektu *Powiązania funkcjonalno-przestrzenne ośrodków miejskich* realizowanego przez Województwo Pomorskie oraz województwa: kujawsko-pomorskie, łódzkie, małopolskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie.

Autorzy:

Dr hab. Piotr Rosik, prof. IGiPZ PAN
Prof. dr hab. Tomasz Komornicki
Dr Rafał Wiśniewski
Mgr Patryk Duma
Mgr Sławomir Goliszek

Warszawa, 2 sierpnia 2019

Projekt współfinansowany z Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna na lata 2014-2020 oraz z budżetu państwa.

Wykaz skrótów

- AWFiS – Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu
- BDL – Bank Danych Lokalnych
- BDOT – Baza Danych Obiektów Topograficznych
- BIP – Biuletyn Informacji Publicznej
- CIT – Podatek dochodowy od osób prawnych
- COS – Centralny Ośrodek Sportu
- DDP – Dzienny Dom Pobytu
- DPS – Dom Pomocy Społecznej
- EAA - European Athletic Association
- EAC – Europejska Agenda Cyfrowa
- GOPS – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej
- GP – droga główna ruchu przyspieszonego
- GUS – Główny Urząd Statystyczny
- IAAF – Międzynarodowe Stowarzyszenie Federacji Lekkoatletycznych
- IGiPZ PAN – Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania
- JST – Jednostki Samorządu Terytorialnego
- KGP – Komenda Główna Policji
- KRUS – Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
- LA – Lekkoatletyka
- MKS – Miejski Klub Sportowy
- MOPS – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
- MOSiR – Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji
- NCN – Narodowe Centrum Nauki
- NFZ – Narodowy Fundusz Zdrowia
- PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
- PIT – Podatek dochodowy od osób fizycznych
- POL-on – Zintegrowany system informacji o nauce i szkolnictwie wyższym
- POZ – Podstawowa Opieka Zdrowotna
- PUM – Powierzchnia użytkowa mieszkania
- PZLA – Polski Związek Lekkiej Atletyki
- ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
- SOPZ – Szczegółowy opis Przedmiotu zamówienia
- SOR – Szpitalny Oddział Ratunkowy
- SPZOZ – Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej
- ŚDS – Środowiskowe Domy Samopomocy
- UKE – Urząd Komunikacji Elektronicznej
- WTZ – Warsztat Terapii Zajęciowej
- WWiK – Wskaźnik wypadkowości i kolizyjności
- ZAZ – Zakład Aktywności Zawodowej
- ZCKSMPS – Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej
- ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Spis treści

I. CZĘŚĆ I. METODYKA BADANIA 5
1. Wstęp.....6
2. Warunki życia.....7
3. Dostępność usług publicznych – wskaźniki wyposażenia.....9
4. Dostępność usług publicznych – wskaźniki dostępnościowe 12
5. HIERARCHIZACJA. Metodyka hierarchizowania ośrodków miejskich..... 14
6. SYNTETYZACJA. Syntetyczna miara oceny warunków życia i dostępności usług publicznych 16

II. CZĘŚĆ II. REZULTATY BADANIA.....19
1. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE..... 20
2. INFRASTRUKTURA MIESZKANIOWA 28
3. ZAMOŻNOŚĆ MIESZKAŃCÓW..... 36
4. BEZPIECZEŃSTWO..... 43
5. INFRASTRUKTURA SIECIOWA 46
6. OCHRONA ZDROWIA 52
7. POMOC I INTEGRACJA SPOŁECZNA 63
8. EDUKACJA ORAZ ZORGANIZOWANA OPIEKA NAD DZIEĆMI DO LAT 3 68
9. KULTURA I SZTUKA, SPORT I REKREACJA..... 86
10. ADMINISTRACJA WSZYSTKICH SZCZEBLI 100

III. CZĘŚĆ III. WNIOSKI I REKOMENDACJE.....111
1. Uwarunkowania syntezy..... 112
2. Warunki życia..... 112
3. Dostępność usług publicznych..... 113
4. Ocena ogólna warunków życia i dostępności usług publicznych 115
5. Dostępność transportowa do wybranych usług publicznych..... 116
6. Wnioski – ujęcie kompleksowe 118
7. Rekomendacje 119

Literatura 131

CZĘŚĆ I

METODYKA BADANIA

1. Wstęp

W ciągu ostatnich 30 lat w Polsce miały miejsce przemiany transformacyjne skutkujące przekształceniami w strukturach funkcjonalno-przestrzennych. Początkowo następowała polaryzacja rozwoju społeczno-gospodarczego oraz dekoncentracja miejsc pracy (restrukturyzacja wielu dużych zakładów przemysłowych). Z czasem selektywnie rosnąć zaczęła atrakcyjność niektórych ośrodków (zwłaszcza metropolitalnych), co pobudziło procesy migracyjne. Struktura przestrzenna utraciła swój dotychczasowy hierarchiczny charakter. Po akcesji do Unii Europejskiej zmiany w zakresie rozmieszczenia aktywności gospodarczej były już wolniejsze. Intensyfikacji uległy natomiast ruchy ludności (migracje, dojazdy do pracy, codzienna mobilność fakultatywna). Jednocześnie korekty w ofercie usług pożytku publicznego nie zawsze nadążały za tymi procesami. Ukształtowała się mozaikowa struktura przestrzenna. Jednostki o bardzo dobrej sytuacji ekonomicznej sąsiadują dziś często z tymi, w których występuje depopulacja i dekapitalizacja infrastruktury mieszkaniowej, technicznej i społecznej. Czynniki zapewniające odpowiednie warunki życia, a także podaż podstawowych usług okazały się w tych warunkach niedopasowane do rozmieszczenia i struktury ludności.

Jednym z celów polityki przestrzennej jest zachowanie policentrycznego układu osadniczego tak Polski, jak i poszczególnych regionów. Aby było to możliwe konieczne jest utrzymanie atrakcyjności osiedleńczej poszczególnych miast. Jej miarą są dziś nie tyle same miejsca zatrudnienia, ale przede wszystkim szeroko rozumiane warunki życia, na które składa się zarówno środowisko przyrodnicze, dochody ludności, substancja mieszkaniowa, jak też dostęp do wielu usług podstawowych. W tej sytuacji bardzo istotne jest właściwe rozpoznanie nowych struktur przestrzennych oraz procesów kształtowania się nowych układów hierarchicznych. Pozwala ono na terytorialnie precyzyjne kierowanie interwencji publicznej w m.in. w zakresie polityki mieszkaniowej, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, edukacji, kultury lub infrastruktury sieciowej. Daje także możliwość kształtowania lokalnej polityki transportowej (zwłaszcza w zakresie wsparcia dla transportu publicznego). W efekcie umożliwia prowadzenie zintegrowanej polityki przestrzennej, szczególnie na szczeblu regionalnym. Takiemu właśnie rozpoznaniu służy niniejsze badanie (komponent 2).

Komponent 2 dotyczy oceny poziomu i warunków życia w miastach przez pryzmat wybranych czynników, ze szczególnym uwzględnieniem **dostępności usług publicznych** o charakterze społecznym oraz funkcjonowania instytucji publicznych, które w znacznym stopniu determinują atrakcyjność miast głównie dla mieszkańców, a w pewnym stopniu także inwestorów, przedsiębiorców, czy turystów. Wykonano analizę dziesięciu obszarów badawczych oraz wymienionych w ich ramach szczegółowych zagadnień badawczych. Przyjęto dwie grupy tematyczne (I) **warunki życia** oraz (II) **dostępność usług publicznych**.

I. Wybrane czynniki warunków życia:

1. **Środowisko przyrodnicze**
2. **Infrastruktura mieszkaniowa**
3. **Zamożność mieszkańców**
4. **Bezpieczeństwo**

II. Dostępność usług publicznych:

5. **Infrastruktura sieciowa**
6. **Ochrona zdrowia**
7. **Pomoc i integracja społeczna**
8. **Edukacja oraz zorganizowana opieka nad dziećmi do lat 3**

9. **Kultura i sztuka, sport i rekreacja**

10. Administracja wszystkich szczebli

Podział na dwie grupy tematyczne ma swoje konsekwencje w przyjętych metodach badawczych. Warunki życia determinują bezpośrednio jakość życia w określonych lokalizacjach, pozostając charakterystykami miejsc. Tym samym nie było konieczności wykonania dodatkowych analiz dostępnościowych uwzględniających sytuację poza granicami miast. Natomiast dostępność do usług jest również elementem jakości życia, ale odnosi się także do obiektów świadczących usługi poza miejscem zamieszkania. Istotna staje się w tym przypadku również lokalizacja względem tych obiektów, a zarazem powiązania transportowe w relacji miejsce zamieszkania – miejsce świadczenia usług. Z tego względu dla wybranych obszarów tematycznych w ramach dostępności usług publicznych wykonano dodatkowe analizy dostępności oparte na bardziej wysublimowane metody niż analiza wyposażenia w usługi przy uwzględnieniu dokładnej bazy adresowej usług.

Zakres przestrzenny badania objął całe województwo, najczęściej (w zależności od dostępnych danych) z uwzględnieniem średnich dla całego kraju. Szczególny nacisk został położony na analizę wszystkich miast w regionie w podziale na typy, najczęściej odnosząc sytuację do średniej w danym typie miast dla całego kraju.

Zakres czasowy dla wskaźników ujętych w formie dynamicznej objął przede wszystkim okres 2007-2017, z naciskiem na aktualność wyników badawczych (tam gdzie jest możliwe uzyskanie danych statystycznych) oraz punkt odniesienia, którym jest początek pierwszego pełnego okresu programowania w ramach funkcjonowania Polski w strukturach Unii Europejskiej. Analiza dynamiczna dotyczyła wybranych zmiennych, które są dostępne w dłuższych szeregach czasowych.

2. Warunki życia

Pierwsza i druga część badania z zakresu Komponentu 2 opiera się na analizie statystycznej oraz analizie przestrzennej wykorzystującej szeroki zestaw wskaźników opisujących poszczególne aspekty warunków życia, czy funkcjonowania usług publicznych. Podstawową listę wskaźników zawierają odpowiednie tabele odnoszące się do poszczególnych wyróżnionych dziesięciu obszarów badawczych (przedstawione konsekwentnie poniżej przy omawianiu kolejnych obszarów).

Poziom i warunki życia w miastach determinowane są wieloma czynnikami. Są wśród nich czynniki o charakterze obiektywnym, wynikające ze stanu środowiska (przestrzeni fizycznej, w której funkcjonuje człowiek), organizacji przestrzennej, w tym ładu urbanistycznego oraz stanu i jakości infrastruktury społecznej i technicznej. Na poziom życia wpływają też istotnie aspekty subiektywne, związane ze zidentyfikowanymi potrzebami społecznymi i – patrząc szeroko – charakterem kapitału ludzkiego i społecznego miast (por. Komponent 1). Badanie poziomu i warunków życia obejmować musi więc zróżnicowane zagadnienia.

Wybrane czynniki **warunków życia:**

1. **Środowisko przyrodnicze** – sześć wskaźników, w tym trzy wchodzące w skład wskaźnika syntetycznego

2. **Infrastruktura mieszkaniowa** – sześć wskaźników, w tym wszystkie sześć wchodzących w skład wskaźnika syntetycznego

3. **Zamożność mieszkańców** – pięć wskaźników, w tym trzy wchodzące w skład wskaźnika syntetycznego

4. **Bezpieczeństwo** – dwa wskaźniki, oba w składzie wskaźnika syntetycznego

Łącznie w ramach warunków życia dokonano analizy **19** wskaźników, z których **14** weszło w skład wskaźnika syntetycznego (tab. I).

Tab. I Wskaźniki wykorzystywane w analizie poziomu i warunków życia (boldem zaznaczono wskaźniki wchodzące do syntezy)

Lp	Wskaźnik	Opis szczegółowy	Źródło danych, aktualność	Stymulanta/ destymulanta	Uwagi
1.1	**Dostępność terenów zieleni I**	**udział parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni ogółem**	**BDL GUS, 2017**	**stymulanta**	
1.2	Dostępność terenów zieleni II	udział powierzchni parków, ogrodów zoologicznych, ogrodów botanicznych i lasów w powierzchni ogółem w buforze od centrum miasta (1,2,3 i 4 km)	BDOT, 2013	stymulanta	
1.3	**Obszary prawnie chronione**	**obszary prawnie chronione w mieście i w jednostkach sąsiadujących (np. gmina obwarzankowa)**	**BDL GUS, 2017**	**stymulanta**	**wskaźnik ważony jakością i ważnością różnych form ochrony obszarowej przyrody wg bonitacji Degórskiego (2015); zmodyfikowany**
1.4	Jakość powietrza atmosferycznego I	wskaźnik zanieczyszczeń gazowych na km^2	BDL GUS, 2017	destymulanta	dostępność dla miast na prawach powiatu
1.5	Jakość powietrza atmosferycznego II	wskaźnik zanieczyszczeń pyłowych na km^2	BDL GUS, 2017	destymulanta	dostępność dla miast na prawach powiatu
1.6	**Gospodarka ściekowa**	**udział ludności niekorzystających z oczyszczalni ścieków**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
2.1	**Wyposażenie w instalacje techniczne I**	**procent mieszkań bez wodociągu**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
2.2	**Wyposażenie w instalacje techniczne II**	**procent mieszkań bez łazienki**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
2.3	**Wyposażenie w instalacje techniczne III**	**procent mieszkań bez centralnego ogrzewania**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
2.4	**Wyposażenie w instalacje techniczne IV**	**ludność nie korzystająca z sieci kanalizacyjnej**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	**wskaźnik zastępczy wobec braku danych o procencie mieszkań podłączonych do sieci kanalizacyjnej**
2.5	**Niedobór mieszkań**	**liczba osób przypadająca na 1 mieszkanie**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	**wskaźnik zastępczy wobec braku danych o liczbie gospodarstw domowych;**
2.6	**Powierzchnia użytkowa mieszkań**	**powierzchnia użytkowa mieszkań (PUM) na 1 mieszkańca (w m2)**	**BDL GUS, 2017**	**stymulanta**	
3.1	Poziom wynagrodzeń	przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	BDL GUS, 2017	stymulanta	dane tylko dla miast na prawach powiatu
3.2	**Dochody z pracy**	**dochody budżetu gmin z podatku PIT na 1 mieszkańca**	**BDL GUS, 2017**	**stymulanta**	**wskaźnik dla gmin; dochody nie dotyczą sektora rolniczego, co w przypadku większości miast nie ma większego znaczenia**
3.3	**Bezrobocie rejestrowane**	**udział osób bezrobotnych w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym (18-64M, 18-59K)**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	**wskaźnik dla gmin**
3.4	Ubóstwo społeczne I	udział gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego	BDL GUS, 2017	destymulanta	wskaźnik dla gmin
3.5	**Ubóstwo społeczne II**	**udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	**wskaźnik dla gmin**
4.1	**Poziom przestępczości**	**Liczba przestępstw ogółem**	**Komenda Główna Policji, 2017**	**destymulanta**	**wskaźnik dla gmin**
4.2	**Bezpieczeństwo drogowe**	**Wskaźnik wypadkowości i kolizyjności (WWiK)**	**Komenda Główna Policji, 2017**	**destymulanta**	

3. Dostępność usług publicznych – wskaźniki wyposażenia

Usługi publiczne i ich dostępność to dla ludności miejskiej kluczowy warunek wysokiego poziomu życia. Poziom usług publicznych buduje także atrakcyjność dla inwestorów i rozwoju gospodarczego, a ich struktura determinuje rolę miasta w obsłudze ludności jednostki terytorialnej, stanowiąc podstawę dla określenia pozycji w systemie osadniczym oraz administracyjnym regionu.

W przypadku usług Wykonawca zaproponował alternatywne uzupełniające wskaźniki oparte na dostępności czasowej do określonych usług i/lub obiektów będące dopełnieniem i uzupełnieniem analizy, względnie w niektórych przypadkach, przy braku innych danych również odrębnym wskaźnikiem (każdorazowo wskaźnik dostępności jest oznaczony przez dodanie „ ‘ ”). Pozwala to na uzyskanie pełniejszego obrazu uwzględniającego takie elementy jak łatwość dotarcia do usług, względnie możliwość wyboru po stronie usługobiorcy.

Badanie stanu, jakości i dostępności usług publicznych przeprowadzono na podstawie najnowszych dostępnych danych BDL GUS lub danych pozyskanych z innych źródeł (najczęściej był to rok 2017). Uzupełniające wskaźniki odnoszące się do analizy dostępności zostały wykonane na podstawie danych zebranych dla 2015 r. Analiza dotyczyła kluczowych dla funkcjonowania i rozwoju miast obiektów infrastruktury społecznej, obejmując sześć obszarów badawczych (tab. II).

Liczba wskaźników branych pod uwagę w analizie dostępności usług publicznych w ramach poszczególnych obszarów tematycznych to**:**

5. **Infrastruktura sieciowa** – pięć wskaźników, w tym cztery wchodzące w skład wskaźnika syntetycznego
6. **Ochrona zdrowia** – siedem wskaźników, w tym jeden wchodzący w skład wskaźnika syntetycznego i cztery wskaźniki dostępnościowe
7. **Pomoc i integracja społeczna** – pięć wskaźników
8. **Edukacja oraz zorganizowana opieka nad dziećmi do lat 3** – czternaście wskaźników, w tym sześć wchodzących do wskaźnika syntetycznego i pięć wskaźników dostępnościowych
9. **Kultura i sztuka, sport i rekreacja –** trzynaście wskaźników, w tym siedem wchodzących do wskaźnika syntetycznego i dwa wskaźniki dostępnościowe
10. **Administracja wszystkich szczebli** – dziesięć wskaźników dostępnościowych

Łącznie w ramach dostępności usług publicznych dokonano analizy **54** wskaźników, z których **18** weszło w skład wskaźnika syntetycznego (tab. II).

Tab. II Wskaźniki wykorzystywane w analizie stanu, jakości i dostępności usług publicznych (boldem zaznaczono wskaźniki wchodzące do syntezy, kursywą – wskaźniki dostępności)

Lp	Wskaźnik	Opis szczegółowy	Źródło danych, aktualność	Stymulanta/ destymulanta	Uwagi
5.1	**Ścieżki rowerowe**	**Długość ścieżek rowerowych na 10 tys. mieszk.**	**BDL GUS, 2017**	**stymulanta**	
5.2	**Sprawność (efektywność) sieci**	**Długość sieci kanalizacyjnej na 1 mieszkańca podłączonego do sieci**	**BDL GUS, 2017**	**stymulanta**	
5.3	Niedopasowanie długości sieci kanalizacyjnej do wodociągowej	Różnica w długości sieci - długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci wodociągowej	BDL GUS, 2017	destymulanta	wskaźnik zastępczy wobec braku danych o procencie mieszkań podłączonych do sieci kanalizacyjnej
5.4	**Dostępność sieci internetowej I**	**Penetracja budynkowa zasięgami Internetu stacjonarnego ogółem**	**UKE, 2017**	**stymulanta**	

5.5	**Dostępność sieci internetowej II**	**Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 30 Mb/s**	**UKE, 2017**	**stymulanta**	
6.1	**Przychodnie**	**Liczba mieszkańców na jedną przychodnię**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
6.1'	*Dostępność przychodni*	*Średni czas przejazdu do najbliższej przychodni (w min)*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
6.2	Szpitale	Liczba szpitali w sieci szpitali	Ministerstwo Zdrowia, 2017	stymulanta	w bazie Ministerstwa Zdrowia są tylko szpitale należące do sieci szpitali
6.2'	*Dostępność szpitali*	*Średni czas przejazdu do najbliższego szpitala (w min)*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
6.3'	*Specjalistyczna opieka medyczna – koszyk usług (dostępność)*	*Dostępność kumulatywna w izochronie 30-minutowej typów specjalistycznej opieki medycznej (koszyk usług)*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
6.4'	*Szpitalne oddziały ratunkowe (dostępność)*	*Średni czas przejazdu do najbliższego SOR-u (w min)*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
6.5	Opieka paliatywna i hospicyjna. Świadczenia pielęgnacyjne i opiekuńcze	Liczba hospicjów i zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych	Ministerstwo Zdrowia, 2017	stymulanta	
7.1	Domy pomocy społecznej	Liczba ludności przypadająca na jedno miejsce w domu pomocy społecznej	BIP, ROPS, 2018	stymulanta	
7.2	1. Środowiskowy dom samopomocy 2. Dzienny dom pobytu	Analiza wyposażenia (liczba placówek)	BIP, ROPS, 2019	stymulanta	
7.3	1. Warsztaty terapii zajęciowej 2. Zakłady aktywności zawodowej	Analiza wyposażenia (liczba placówek)	BIP, ROPS, 2017	stymulanta	
7.4	1. Regionalne placówki terapeutyczne i opiekuńczo-wychowawcze. 2. Centrum i klub integracji społecznej 3. Centrum, ośrodek i punkt interwencji kryzysowej 4. Punkt konsultacji przy MOPS/GOPS	Analiza wyposażenia (liczba placówek)	BIP, ROPS, 2019	stymulanta	
7.5	Ośrodki adopcyjne	Analiza wyposażenia (liczba placówek)	BIP, ROPS, 2018	stymulanta	
8.1	**Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce**	**Dzieci w wieku 0-3 na jedną placówkę (żłobek, klub dziecięcy i oddział żłobkowy)**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
8.1'	*Dostępność do żłobków i klubów dziecięcych*	*Czas dojazdu do najbliższego żłobka i klubu dziecięcego (min)*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
8.2	**Przedszkola**	**Dzieci w wieku 3-7 na jedną placówkę (przedszkole, punkt przedszkolny, zespół wychowania przedszkolnego)**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
8.2'	*Dostępność do przedszkoli*	*Średni czas dojazdu do trzech najbliższych przedszkoli (min)*	*GIService, 2014*	*destymulanta*	
8.3	**Szkoły podstawowe**	**Dzieci w wieku 7-15 na jedną placówkę (szkoła podstawowa)**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
8.3'	*Dostępność do szkół podstawowych*	*Średni czas dojazdu do trzech najbliższych szkół podstawowych (min)*	*GIService, 2014*	*destymulanta*	
8.4	**Licea**	**Osoby w wieku 15-19 na jedną placówkę (liceum)**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
8.5	**Technika**	**Osoby w wieku 15-20 na jedną placówkę (technikum)**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
8.4' i 8.5'	*Licea i technika (analiza dostępności)*	*Średni czas dojazdu do trzech najbliższych szkół ponadpodstawowych/ponadgimnazjalnych (min)*	*GIService, 2014*	*destymulanta*	

8.6	**Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe**	**Osoby w wieku 15-18 na jedną placówkę (szkoła zawodowa/szkoła branżowa)**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
8.6'	*Dostępność do zasadniczych szkół zawodowych/szkół branżowych*	*Średni czas przejazdu do trzech najbliższych szkół zawodowych/szkół branżowych (min)*	*GIService, 2014*	*destymulanta*	
8.7	Szkoły artystyczne	Liczba mieszkańców w wieku 6-23 lata na jedną szkołę artystyczną	BDL GUS, 2017	destymulanta	
8.8	Szkoły policealne	Liczba mieszkańców w wieku 20+ na jedną szkołę policealną	BDL GUS, 2017	destymulanta	
8.9	Uczelnie wyższe, jednostki naukowo-badawcze i biblioteki naukowe	Liczba uczelni wyższych, jednostek naukowo-badawczych i bibliotek naukowych	POL-on	destymulanta	
9.1	**Kina**	**Liczba osób przypadająca na jedną salę kinową**	**BDL GUS, 2017**	**destymulanta**	
9.1'	*Dostępność do kin*	*Średni czas przejazdu do najbliższego kina (w min)*	*GIService, 2016*	*destymulanta*	
9.2	Teatry	Liczba placówek teatralnych i liczba widzów w tych placówkach	BDL GUS, 2017	stymulanta	
9.2'	*Dostępność do teatru*	*Średni czas przejazdu do najbliższego teatru (w min)*	*GIService, 2016*	*destymulanta*	
9.3	**Muzea**	**Liczba osób zwiedzających muzea i oddziały przypadająca na 10 tys. mieszkańców**	**BDL GUS, 2017**	**stymulanta**	
9.4	**Biblioteki**	**Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców**	**BDL GUS, 2017**	**stymulanta**	
9.5	**Ośrodki kultury**	**Liczba uczestników imprez na 1000 mieszkańców**	**BDL GUS, 2017**	**stymulanta**	
9.6	**Grupy artystyczne**	**Członkowie grup artystycznych na 1000 mieszkańców**	**BDL GUS, 2017**	**stymulanta**	
9.7	Pływalnie kryte	Liczba i rodzaj niecek basenowych	Ministerstwo Sportu i Turystyki, 2015	stymulanta	
9.8	Hale sportowo-widowiskowe	Liczba i pojemność hali	Ministerstwo Sportu i Turystyki, 2016	stymulanta	
9.9	Stadiony lekkoatletyczne	Liczba pełnowymiarowych stadionów lekkoatletycznych	PZLA, 2019	stymulanta	
9.10	**Ćwiczący mężczyźni**	**Ćwiczący mężczyźni na 1000 mężczyzn**	**BDL GUS, 2016**	**stymulanta**	
9.11	**Ćwiczące kobiety**	**Ćwiczące kobiety na 1000 kobiet**	**BDL GUS, 2016**	**stymulanta**	
10.1'	*Urzędy gminne*	*Średni czas dojazdu do właściwego urzędu gminnego*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
10.2'	*Starostwa powiatowe*	*Średni czas dojazdu do właściwego starostwa powiatowego*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
10.3'	*Urzędy wojewódzkie*	*Średni czas dojazdu do właściwego urzędu wojewódzkiego*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
10.4'	*Urzędy marszałkowskie*	*Średni czas dojazdu do właściwego urzędu marszałkowskiego*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
10.5'	*Oddziały regionalne*	*Średni czas dojazdu do właściwego oddziału regionalnego ZUS*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
10.6'	*Inspektorat i biuro terenowe ZUS*	*Średni czas dojazdu do właściwego inspektoratu lub biura terenowego ZUS*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
10.7'	*Oddział regionalny KRUS*	*Średni czas dojazdu do właściwego oddziału regionalnego KRUS*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
10.8'	*Placówka terenowa KRUS*	*Średni czas dojazdu do właściwej placówki terenowej KRUS*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
10.9'	*Izba skarbowa*	*Średni czas dojazdu do właściwej izby skarbowej*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	
10.10'	*Urząd skarbowy*	*Średni czas dojazdu do właściwego urzędu skarbowego*	*GIService, 2015*	*destymulanta*	

4. Dostępność usług publicznych – wskaźniki dostępnościowe

Niniejsza publikacja zawiera najważniejsze wyniki badań przeprowadzonych w ramach projektu GIService – *Zastosowanie GIS w badaniach dostępności przestrzennej usług – koncepcje, metody, implikacje,* zrealizowanego w latach 2014–2017 w IGiPZ PAN pod kierownictwem dr hab. Marcina Stępniaka w ramach grantu sfinansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (DEC–2013/09/D/HS4/02679). W projekcie, po raz pierwszy na szeroką skalę zostało zastosowane wielowymiarowe podejście, zgodnie z którym dostępność do poszczególnych typów usług publicznych jest mierzona z wykorzystaniem różnych, specjalnie dopasowanych metod. W Polsce oficjalne dane (np. publikowane przez GUS) dotyczące usług publicznych zazwyczaj uwzględniają wskaźniki *de facto* a-przestrzenne, nieuwzględniające ani zróżnicowań wewnątrz danej jednostki ani sytuacji w sąsiednich jednostkach. Z tego względu wskaźniki dostępności oparte na różnych podstawowych oraz zaawansowanych metodach badawczych są właściwym uzupełnieniem wskaźników wyposażenia.

Zostały wykorzystane następujące metody:

1. Czas dojazdu do najbliższej placówki.
2. Czas dojazdu do trzech najbliższych placówek.
3. Czas dojazdu do właściwej placówki.
4. Dostępność skumulowana (izochronowa) – liczba celów podróży (np. placówek ochrony zdrowia) w zasięgu danej izochrony dojazdu.

W zależności od przedmiotu analizy, w różny sposób mogą (bądź muszą) być różnicowane cele podróży, co także wpływa na dobór danego wskaźnika dostępności. Z tej perspektywy pomiar dystansu (czasu przejazdu) pomiędzy źródłem a celem podróży uwzględnia następujące rodzaje:

1. **Czas dojazdu do najbliższej placówki** – w sytuacji, gdy użytkownik może skorzystać z dowolnej placówki a same placówki są sobie równoważne. Jest to najprostszy możliwy wskaźnik dostępności, co powoduje, że do jego zalet możemy zaliczyć bardzo małe wymagania sprzętowe, a także niewielkie wymagania względem wykorzystanych danych (niezbędna jest jedynie lokalizacja placówek). Spełnia on swoje wymagania w momencie, gdy nie różnicujemy celów podróży, czy to ze względu na ich wielkość czy też ze względu na szczegółowy zakres świadczonych usług.
2. **Czas dojazdu do trzech najbliższych placówek** – w tym wariancie także cele podróży nie są różnicowane pomiędzy sobą, jednak w porównaniu do pierwszego typu, uwzględniana jest więcej niż jedna placówka. Dzięki temu, taka metoda pomiaru umożliwia zasymulowanie możliwości wyboru placówek lub też zasymulowania wymuszenia korzystania z innej niż najbliższa placówka (np. w wyniku braku miejsc lub np. nieświadczenia danego podtypu usługi publicznej). Ponadto, omawiana metoda pomiaru umożliwia obliczenie poziomu dostępności w przypadku braku szczegółowych danych dotyczących granic rejonów obsługi poszczególnych placówek; Jest to wskaźnik będący zmodyfikowaną wersją pierwszego z omawianych wskaźników. Z wcześniejszych prac wynika, że przestrzenne zróżnicowanie poziomu dostępności uzyskane dzięki zastosowaniu omawianego wskaźnika jest mniej heterogeniczne i w lepszym stopniu odzwierciedla możliwości skorzystania z różnorodnej oferty poszczególnych placówek usługowych.
3. **Czas dojazdu do właściwej placówki** – zmodyfikowana wersja, wymagająca obliczenia czasu przejazdu wyłącznie pomiędzy predefiniowanymi parami lub zbiorami punktów. Ma to uzasadnienie szczególnie w momencie, gdy użytkownik może skorzystać z danej usługi jedynie w konkretnej placówce (np. ze względu na rejonizację). Wskaźnik ma większe wymagania dotyczące zakresu niezbędnych danych, jako że przed przystąpieniem do analiz niezbędne jest „sparowanie" ze sobą poszczególnych placówek i rejonów przez nie obsługiwanych. Z drugiej strony ma on jeszcze mniejsze wymagania sprzętowe, gdyż wymaga obliczenia czasu przejazdu jedynie pomiędzy konkretną, wcześniej określoną parą punktów (lub zbiorów punktów), co może wpłynąć na znaczne skrócenie całkowitego czasu obliczeń. W przypadku tego wskaźnika nie jest brana pod uwagę

lokalizacja pozostałych punktów świadczących dany rodzaj usług, gdyż nie mają one najmniejszego wpływu na poziom dostępności danej osoby, lub z danego miejsca. Podsumowując, jest to bardzo prosty i efektywny wskaźnik w sytuacji, gdy mamy do czynienia z usługami publicznymi objętymi rejonizacją.

4. **Dostępność skumulowana (izochronowa) –** wskaźnik bazuje na wyznaczonej izochronie określającej co jest dostępne, a co nie, z danego miejsca zamieszkania. Podstawowa wersja wskaźnika dostępności mierzonej izochronami pokazuje do ilu placówek usługowych danego rodzaju można dojechać z danego miejsca zamieszkania w określonym czasie. Cechą indywidualną tego wskaźnika jest to, że wartości, które pokazuje przede wszystkim odzwierciedlają możliwość wyboru placówki, tj. im więcej punktów usługowych danego rodzaju, tym w większym stopniu użytkownik może dopasować ofertę do własnych, indywidualnych potrzeb, kierując się dowolnie określonymi przesłankami (odległością, łatwością dojazdu czy jakością świadczonych usług). Taka metoda wyznaczania dostępności nie jest niestety pozbawiona wad związanych przede wszystkim z jego dychotomiczną naturą: albo dana placówka mieści się w zasięgu danej izochrony – i wówczas w całości jest zaliczana do placówek osiągalnych z danego miejsca zamieszkania) albo nie – i wówczas traktowana jest jako nieistniejąca (z punktu widzenia mieszkańca danego obszaru). Z jednej strony może to powodować bardzo duże skoki wartości pomiędzy obszarami „wewnątrz" i „na zewnątrz" od danej izochrony, nawet jeśli różnica w czasie dojazdu pomiędzy dwoma punktami jest bardzo niewielka (np. 19 i 21 minut w przypadku izochrony 20-minutowej). Z drugiej strony, brakuje zróżnicowania dostępności wewnątrz danej izochrony, tj. dwie placówki zlokalizowane w odległości 1 i 19 minut, w taki sam sposób wpływają na poziom dostępności do danej usługi. Ponadto, wskaźnik nie pokazuje potencjalnej konkurencji, zarówno pomiędzy użytkownikami (o dostęp do danej placówki), jak i pomiędzy świadczeniodawcami (o użytkowników). Jego zaletą jest natomiast bardzo duża prostota interpretacji, co powoduje że mimo swoich wad jest dosyć powszechnie stosowany. Ponadto, do zalet wskaźnika można zaliczyć też to, że w wielu przypadkach poziom dostępności liczony metodą izochronową wykazuje bardzo dużą korelację z poziomem dostępności obliczanym bardziej złożonymi metodami, np. wskaźnikiem dostępności potencjałowej.

Tab. III Zakres powiązania metod badania dostępności z wybranymi wskaźnikami

Lp	Wskaźnik	Metoda badawcza	Opis szczegółowy
6.1'	*Dostępność przychodni*	Czas dojazdu do najbliższej placówki	*Średni czas przejazdu do najbliższej przychodni (w min)*
6.2'	*Dostępność szpitali*	Czas dojazdu do najbliższej placówki	*Średni czas przejazdu do najbliższego szpitala (w min)*
6.3'	*Specjalistyczna opieka medyczna – koszyk usług (dostępność)*	Dostępność skumulowana	*Dostępność kumulatywna w izochronie 30-minutowej typów specjalistycznej opieki medycznej (koszyk usług)*
6.4'	*Szpitalne oddziały ratunkowe (dostępność)*	Czas dojazdu do najbliższej placówki	*Średni czas przejazdu do najbliższego SOR-u (w min)*
8.1'	*Dostępność do żłobków i klubów dziecięcych*	Czas dojazdu do najbliższej placówki	*Czas dojazdu do najbliższego żłobka i klubu dziecięcego (min)*
8.2'	*Dostępność do przedszkoli*	Czas dojazdu do trzech najbliższych placówek	*Średni czas dojazdu do trzech najbliższych przedszkoli (min)*
8.3'	*Dostępność do szkół podstawowych*	Czas dojazdu do trzech najbliższych placówek	*Średni czas dojazdu do trzech najbliższych szkół podstawowych (min)*
8.4' i 8.5'	*Licea i technika (analiza dostępności)*	Czas dojazdu do trzech najbliższych placówek	*Średni czas dojazdu do trzech najbliższych szkół ponadpodstawowych/ponadgimnazjalnych (min)*
8.6'	*Dostępność do zasadniczych szkół zawodowych/szkół branżowych*	Czas dojazdu do trzech najbliższych placówek	*Średni czas przejazdu do trzech najbliższych szkół zawodowych/szkół branżowych (min)*
9.1'	*Dostępność do kin*	Czas dojazdu do najbliższej placówki	*Średni czas przejazdu do najbliższego kina (w min)*
9.2'	*Dostępność do teatru*	Czas dojazdu do najbliższej placówki	*Średni czas przejazdu do najbliższego teatru (w min)*
10.1'	*Urzędy gminne*	Czas dojazdu do właściwej placówki	*Średni czas dojazdu do właściwego urzędu gminnego*
10.2'	*Starostwa powiatowe*	Czas dojazdu do właściwej placówki	*Średni czas dojazdu do właściwego starostwa powiatowego*
10.3'	*Urzędy wojewódzkie*	Czas dojazdu do właściwej placówki	*Średni czas dojazdu do właściwego urzędu wojewódzkiego*
10.4'	*Urzędy marszałkowskie*	Czas dojazdu do właściwej placówki	*Średni czas dojazdu do właściwego urzędu marszałkowskiego*

10.5'	*Oddziały regionalne ZUS*	Czas dojazdu do właściwej placówki	*Średni czas dojazdu do właściwego oddziału regionalnego ZUS*
10.6'	*Inspektorat i biuro terenowe ZUS*	Czas dojazdu do właściwej placówki	*Średni czas dojazdu do właściwego inspektoratu lub biura terenowego ZUS*
10.7'	*Oddział regionalny KRUS*	Czas dojazdu do właściwej placówki	*Średni czas dojazdu do właściwego oddziału regionalnego KRUS*
10.8'	*Placówka terenowa KRUS*	Czas dojazdu do właściwej placówki	*Średni czas dojazdu do właściwej placówki terenowej KRUS*
10.9'	*Izba skarbowa*	Czas dojazdu do właściwej placówki	*Średni czas dojazdu do właściwej izby skarbowej*
10.10'	*Urząd skarbowy*	Czas dojazdu do właściwej placówki	*Średni czas dojazdu do właściwego urzędu skarbowego*

5. HIERARCHIZACJA. Metodyka hierarchizowania ośrodków miejskich

Hierarchizacja ośrodków miejskich jest sprawą skomplikowaną. W niniejszym opracowaniu podjęto się próby połączenia klasyfikacji opartej o lokalizację liczby usług zaproponowanej w załączniku nr 1 do SOPZ (umownie zwanej danej klasyfikacją ośrodków według podaży typów usług) z klasyfikacją obiektywną wypracowaną w IGiPZ PAN, umownie nazwaną klasyfikacją funkcjonalno-administracyjną).

Punktem odniesienia dla **hierarchizacji funkcjonalno-administracyjnej** jest przyjęty na wstępie podział na typy ośrodków (typy 1-5 są podstawowe, podtypy a, b ,c są uzupełniające):

1. Warszawa;
2. miasta regionalne;
    a. Wielka Piątka (Czwórka), w tym Trójmiasto
    b. Rdzenie metropolii wymagające restrukturyzacji (Katowice, Łódź, Szczecin), dla Katowic 14 miast na prawach powiatu
    c. Pozostałe miasta wojewódzkie
3. miasta subregionalne (spełniające jedno z możliwych kryteriów – dawna siedziba województwa w latach 1975-1998, miasto na prawach powiatu, liczba ludności ponad 50 tys. mieszkańców (poza aglomeracjami);
4. miasta powiatowe;
    a. aglomeracyjne (znajdujące się w MOF według Śleszyński (2013) oraz Tarnowskie Góry ze względu na GZM
    b. nieaglomeracyjne
5. miasta pozostałe;
    a. aglomeracyjne
    b. >10 tys. nieaglomeracyjne
    c. <10 tys. nieaglomeracyjne.

W celu prawidłowej oceny pozycji hierarchicznej miast przyjęto następujące założenie bazowe. Hierarchizacja wykonana została (w sensie statystycznym) każdorazowo w odniesieniu do sytuacji w regionie (średnie ważone liczbą ludności dla typów miast w regionie) oraz w odniesieniu do całego kraju (średnie ważone liczbą ludności dla typów miast dla kraju). Każdorazowo (dla każdego z 32 wskaźników, dla każdego typu miast w regionie) badano odchylenia 32 zmiennych względem wartości średnich dla typów na poziomie krajowym. Efektem jest tabela ukazująca odchylenia poszczególnych wskaźników dla danego typu miast w regionie względem wartości średnich dla typów na poziomie krajowym.

Tabela IV. Klasyfikacja miast w województwie łódzkim.

Typ		Podtyp		Liczba miast	Miasta
symbol	nazwa	symbol	nazwa		
1	Metropolitalne	–	–		–
2	Wojewódzkie (metropolitalne i regionalne)	a	metropolitalne ukształtowane		–
		b	metropolitalne kształtujące się	1	Łódź
		c	regionalne		–
3	Subregionalne	–	–	5	Bełchatów, Piotrków Trybunalski, Sieradz, Skierniewice, Tomaszów Mazowiecki
4	Ponadlokalne (powiatowe)	a	aglomeracyjne	3	Brzeziny, Pabianice, Zgierz
		b	nieaglomeracyjne	12	Kutno, Łask, Łęczyca, Łowicz, Opoczno, Pajęczno, Poddębice, Radomsko, Rawa Mazowiecka, Wieluń, Wieruszów, Zduńska Wola
5	Lokalne	a	aglomeracyjne	6	Aleksandrów Łódzki, Koluszki, Konstantynów Łódzki, Rzgów, Stryków, Tuszyn
		b	pozostałe (>10 tys. mieszk.)	2	Głowno*, Ozorków*
		c	pozostałe (<10 tys. mieszk.)	15	Biała Rawska, Błaszki, Drzewica, Działoszyn, Kamieńsk, Krośniewice, Przedbórz, Sulejów, Szadek, Uniejów, Warta, Wolbórz, Zelów, Złoczew, Żychlin

* według wielu badań zasięgu oddziaływania Łodzi i kształtującego się Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego (ŁOM) do aglomeracji łódzkiej włącza się także Głowno i Ozorków (Liszewski 1989; Koter i in. 1996; Liszewski 2005; Bąk i May 2010; Liszewski 2010). Delimitacja obszaru aglomeracji łódzkiej także włączająca te 2 miasta obowiązuje w *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+* oraz w *Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020*.

Źródło: opracowanie własne.

Drugim sposobem hierarchizacji jest **klasyfikacja ośrodków według podaży typów usług** (numeracja względem załącznika nr 1 do SOPZ została zmodyfikowana na potrzeby porównawcze z klasyfikacją funkcjonalno-administracyjną). W świetle klasyfikacji ośrodków według podaży typów usług określa się:

2- Ośrodki ponadregionalne koncentrujące usługi o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym (liczba usług od 40 w górę);

3 - Ośrodki regionalne, koncentrujące usługi zarówno dla potrzeb bezpośredniego zaplecza, jak i usługi oddziałujące na cały region lub jego część (liczba usług od 30 w górę);

4 - Ośrodki subregionalne, koncentrujące usługi zarówno dla potrzeb bezpośredniego zaplecza, jak również subregionu (liczba usług od 25 w górę);

4’ - Ośrodki ponadlokalne o oddziaływaniu ponadgminnym, koncentrujące usługi dla bezpośredniego zaplecza (liczba usług od 20 w górę);

5 - Ośrodki lokalne, koncentrujące w miejscach zamieszkania usługi podstawowe (liczba usług poniżej 20).

Porównanie dwóch sposobów hierarchizacji, tj. funkcjonalno-administracyjnej i według podaży typów usług ma miejsce w tabeli rekomendacyjnej w trzeciej części opracowania.

6. SYNTETYZACJA. Syntetyczna miara oceny warunków życia i dostępności usług publicznych

Do oceny syntetycznej warunków życia i dostępności usług publicznych wykorzystano metodę standardyzacji. W celu standardyzacji wykorzystano podstawową miarę standardyzacji jaką jest stosunek różnicy między wartością zmiennej niestandaryzowanej i średnią z populacji a odchyleniem standardowym populacji (formuła 1).

$$z = \frac{x-\mu}{\sigma} \tag{1}$$

gdzie:
x – zmienna niestandaryzowana,
μ – średnia z populacji,
σ – odchylenie standardowe populacji.

Należy dodać, że w odróżnieniu od hierarchizacji, gdzie średnie były oparte o średnie ważone dla typów miast, w przypadku syntetyzacji średnie są oparte o liczbę jednostek (923 miasta), tak by można było porównać wyniki między komponentem I i II. Dla zmiennych mających charakter destymulanty dodano dodatkowo minus przed formułą by wartości dodatnie zawsze odpowiadały pozytywnej sytuacji a wartości ujemne – negatywnej. Na dalszym etapie procedury badawczej otrzymane wartości standardyzowane zgrupowano w decyle i w ujęciu decylowym wartości przedstawiono na mapach. W ocenie syntetycznej tak jak w hierarchizacji zastosowane zostały tylko te miary (a zarazem zmienne), które mają **charakter ogólnodostępny** (są dostępne w BDL lub innych bazach dla całego kraju, to jest przynajmniej dla zbioru wszystkich miast) i wobec których nie ma uwag lub wątpliwości metodycznych. W ten sposób uzyskano **32** zmienne wykorzystane do oceny syntetycznej i hierarchizacji dla wskaźników opartych na **wyposażeniu** oraz **21** zmiennych opartych na wskaźnikach **dostępnościowych**.

W celu prawidłowej oceny syntetycznej warunków życia i dostępności usług publicznych w miastach przyjęto następujące założenia bazowe:

1. **Syntetyzacja** dla **wskaźników wyposażenia** dotyczyła odrębnie:
   1.1. **Poszczególnych obszarów tematycznych** 1-10 (w tym 1-4 warunki życia i 5-10 dostępność usług publicznych; z wyjątkiem obszaru pomoc i integracja społeczna gdzie nie udało się zebrać danych dla zbioru miast z całego kraju oraz administracja wszystkich szczebli, która bazuje na wskaźnikach dostępnościowych).
   1.2. **Jakości i warunków życia** (średnia miara z obszarów badawczych 1-4) oraz **wyposażenia w usługi publiczne** (średnia miara z wybranych obszarów badawczych 5-10 dla wskaźników wyposażenia).
2. **Syntetyzacja** dla **wskaźników opartych na metody badania dostępności** dotyczyła:
   2.1. **Poszczególnych obszarów tematycznych** (5-10 dostępność usług publicznych; z wyjątkiem obszarów: infrastruktura sieciowa oraz pomoc i integracja społeczna).
   2.2. **Dostępności usług publicznych** (średnia miara dostępności transportowej usług z wybranych obszarów 5-10).

Dla **wskaźników wyposażenia** skonstruowano wskaźniki syntetyczne dla ośmiu obszarów tematycznych - po cztery dla warunków życia i cztery dla dostępności usług publicznych (dla pomocy i integracji społecznej oraz dla administracji wszystkich szczebli dla których brak jest wskaźników cząstkowych nie konstruowano wskaźników syntetycznych). Zaproponowano następujące miary syntetyczne (por tab. IV):

1. **Miara syntetyczna warunków życia** w zakresie określonego obszaru badawczego (1-4) - w oparciu o zmienne z tego obszaru.
2. **Miara syntetyczna wyposażenia w usługi** w zakresie określonego obszaru badawczego (5-10) - w oparciu o zmienne z tego obszaru.
3. **Miara syntetyczna warunków życia i wyposażenia w usługi**

Dla **wskaźników opartych na metody badania dostępności** skonstruowano wskaźniki syntetyczne dla czterech obszarów tematycznych. Zaproponowano ponadto miarę syntetyczną w postaci: **miary syntetycznej dostępności usług** na podstawie **wskaźników dostępności** w zakresie określonego obszaru badawczego (5-10) - w oparciu o wybrane zmienne alternatywne z tego obszaru.

Tab. IV Wskaźniki wyposażenia wchodzące w skład syntezy i hierarchizacji oraz wskaźniki dostępnościowe wchodzące w skład syntezy

Obszar tematyczny	**Wskaźniki wyposażenia** - synteza i hierarchizacja (32 wskaźniki)	**Wskaźniki dostępnościowe** – synteza (21 wskaźników)
Warunki życia - wskaźniki cząstkowe		
1. Środowisko przyrodnicze	1.1. Udział parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej 1.3. Obszary prawnie chronione w mieście i gminach sąsiadujących 1.6. Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków	x
2. Infrastruktura mieszkaniowa	2.1. Instalacje techniczne I. Procent mieszkań bez wodociągu 2.2. Instalacje techniczne II. Procent mieszkań bez łazienki 2.3. Instalacje techniczne III. Procent mieszkań bez centralnego ogrzewania 2.4. Instalacje techniczne IV. Ludność nie korzystająca z sieci kanalizacyjnej 2.5. Niedobór mieszkań. Liczba osób przypadająca na 1 mieszkanie 2.6. Powierzchnia użytkowa mieszkania (PUM) na 1 mieszkańca	x
3. Zamożność mieszkańców	3.2. Zamożność mieszkańców. Dochody z pracy 3.3. Zamożność mieszkańców. Bezrobocie rejestrowane 3.5. Zamożność mieszkańców. Otrzymujący zasiłek rodzinny	x
4. Bezpieczeństwo	4.1. Poziom przestępczości 4.2. Bezpieczeństwo drogowe	x
Dostępność usług publicznych - wskaźniki cząstkowe		
5. Infrastruktura sieciowa	5.1. Ścieżki rowerowe na 10 tys. ludności 5.2. Długość sieci kanalizacyjnej na 1 mieszkańca podłączonego do sieci 5.4. Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem 5.5. Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego (30 Mb/s)	x
6. Ochrona zdrowia	6.1. Przychodnie	6.1'. Dostępność przychodni 6.2'. Dostępność szpitali 6.3'. Specjalistyczna opieka medyczna – koszyk usług (dostępność) 6.4'. Szpitalne oddziały ratunkowe (dostępność)
7. Pomoc i integracja społeczna	x	x
8. Edukacja oraz zorganizowana opieka nad dziećmi do lat 3	8.1. Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce 8.2. Przedszkola 8.3. Szkoły podstawowe 8.4. Licea 8.5. Technika 8.6. Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe	8.1'. Dostępność do żłobków i klubów dziecięcych 8.2'. Dostępność do przedszkoli 8.3'. Dostępność do szkół podstawowych 8.4' i 8.5'. Licea i technika (analiza dostępności) 8.6'. Dostępność do zasadniczych szkół zawodowych/szkół branżowych
9. Kultura i sztuka, sport i rekreacja	9.1. Kina 9.3. Muzea 9.4. Biblioteki	9.1'. Dostępność do kin 9.2'. Dostępność do teatru

	9.5. Ośrodki kultury 9.6. Grupy artystyczne 9.9. Ćwiczący mężczyźni 9.10. Ćwiczące kobiety	
10. Administracja wszystkich szczebli	x	10.1'. Urzędy gminne 10.2'. Starostwa powiatowe 10.3'. Urzędy wojewódzkie 10.4'. Urzędy marszałkowskie 10.5'. Oddziały regionalne ZUS 10.6'. Inspektorat i biuro terenowe ZUS 10.7'. Oddział regionalny KRUS 10.8'. Placówka terenowa KRUS 10.9'. Izba skarbowa 10.10'. Urząd skarbowy
Wskaźniki syntetyczne		
Warunki życia	I. Środowisko przyrodnicze (średnia z 3 wskaźników) II. **Infrastruktura mieszkaniowa** (średnia z 6 wskaźników) III. **Zamożność mieszkańców** (średnia z 3 wskaźników) IV. **Bezpieczeństwo** (średnia z 2 wskaźników) **+ Wskaźnik syntetyczny warunków życia** (średnia z obszarów tematycznych I-IV)	x
Dostępność usług publicznych	V. **Infrastruktura sieciowa** (średnia z 3 wskaźników) VI. **Ochrona zdrowia** (1 wskaźnik) *VII. Pomoc i integracja społeczna (brak wskaźników do syntezy)* VIII. **Edukacja oraz zorganizowana opieka nad dziećmi do lat 3** (średnia z 6 wskaźników) IX. **Kultura i sztuka, sport i rekreacja** (średnia z 7 wskaźników) X. *Administracja wszystkich szczebli (brak wskaźników do syntezy)* **+ Wskaźnik syntetyczny dostępności usług publicznych** (średnia z obszarów tematycznych V-VI i VIII-IX)	*V. Infrastruktura sieciowa (brak wskaźników dostępnościowych do syntezy)* VI. **Ochrona zdrowia** (średnia z 4 wskaźników) *VII. Pomoc i integracja społeczna (brak wskaźników dostępnościowych do syntezy)* VIII. **Edukacja oraz zorganizowana opieka nad dziećmi do lat 3** (średnia z 5 wskaźników) IX. **Kultura i sztuka, sport i rekreacja** (średnia z 2 wskaźników) X. **Administracja wszystkich szczebli** (średnia z 10 wskaźników)
Komponent II - synteza	**Wskaźnik syntetyczny warunków życia i dostępności usług publicznych** (średnia ze wskaźników syntetycznych warunków życia i dostępności usług publicznych)	**Wskaźnik syntetyczny dostępności usług publicznych bazujący na wskaźnikach dostępności** (średnia ze wskaźników syntetycznych z obszarów tematycznych VI i VIII-X)

CZĘŚĆ II

REZULTATY BADANIA

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

1.1. Udział parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej

Potencjał rekreacyjny miasta i jego okolic może być określany jako: „zdolność środowiska przyrodniczego do zaspokajania potrzeb człowieka związanych z wypoczynkiem, odtwarzaniem sił biopsychologicznych oraz doznaniami estetycznymi" (Kistowski 1993). W celu określenia potencjału rekreacyjnego / dostępności terenów rekreacyjnych posłużono się w pierwszym wskaźniku tego typu dostępnością terenów zieleni z wykorzystaniem danych gromadzonych w Banku Danych Lokalnych, w postaci udziału parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni ogółem miasta w 2017 r. Wskaźnik z oczywistych względów jest stymulantą. Rozkład wskaźnika między typami miast jest bardzo wyraźny na korzyść miast dużych, w tym przede wszystkim miast wojewódzkich. Im mniejsze jest miasto tym udział terenów zieleni jest również mniejszy, niezależnie od regionu Polski.

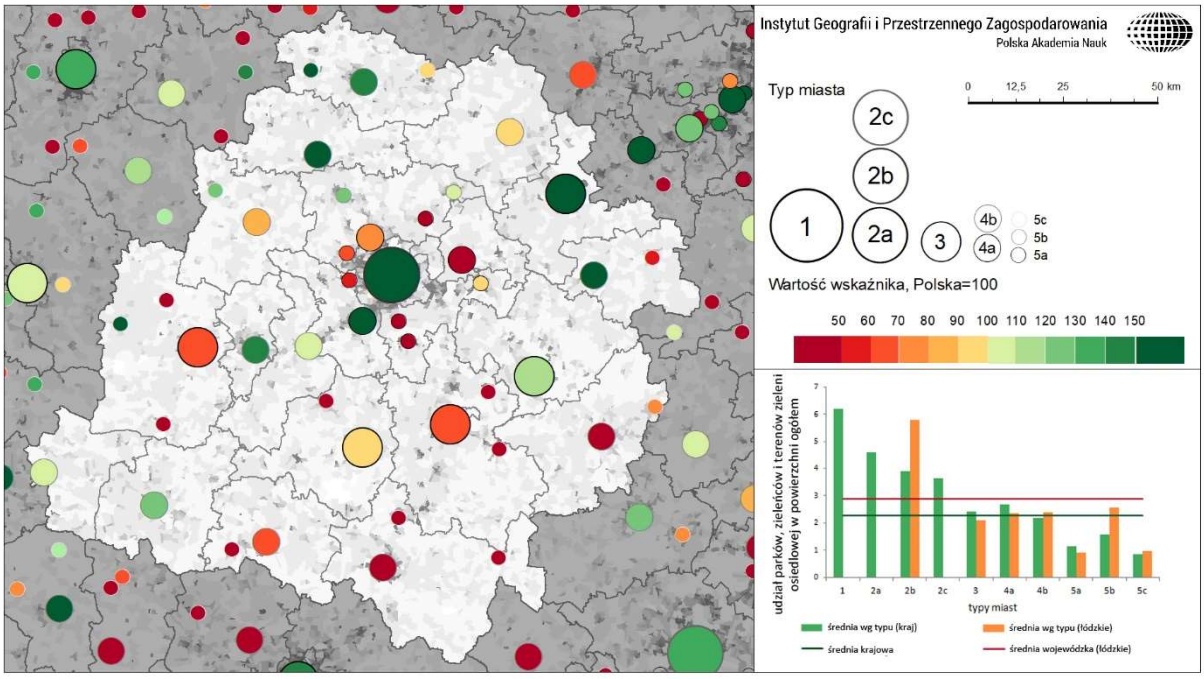

Ryc. 1.1 Udział parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni ogółem w mieście, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Średni udział parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni ogółem w mieście (%) w skali kraju wyniósł jedynie 2,3%. W województwie łódzkim wskaźnik jest odpowiednio wyższy i wynosi ponad 2,9%, co należy uznać za bardzo pozytywne zjawisko. W Łodzi udział terenów zielonych przewyższa 5,8%, co oznacz, że również Łódź pozytywnie wybija się na tle innych miast w Polsce w typie 2b. W miastach subregionalnych udział terenów zielonych jest również dość zróżnicowany i relatywnie niski w porównaniu do średniej dla miast w typie 3 – od 1,4-1,5% w Piotrkowie Trybunalskim i Sieradzu, przez 2,2% w Bełchatowie, 2,6% w Tomaszowie Mazowieckim, aż do 3,7% w Skierniewicach. W mniejszych miastach udziały te, zgodnie z tendencją krajową, są już wyraźnie niższe, niemniej należy pozytywnie podkreślić duży udział terenów zielonych w takich miastach jak Krośniewice (7,2%) i Rawa Mazowiecka (6,7%).

W latach 2007-2017 generalnie wskaźnik w większości miast nie zmienił się znacząco. Do największych zmian udziału parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni ogółem w mieście doszło w Krośniewicach (wzrost o 2,2 punktu procentowego). Natomiast w Łodzi nastąpił spadek udziału o 0,9 punktu procentowego.

1.2. Udział parków, lasów i ogrodów w buforze wokół centrum

Drugi ze wskaźników dotyczących sfery rekreacyjnej dotyczy udziału parków, lasów, ogrodów zoologicznych i botanicznych w buforze od centrum miasta[1]. Źródłem danych była baza danych obiektów topograficznych (BDOT). Centrum miasta przyjęto, że jest to miejsce, w którym zlokalizowany jest ratusz. Z powierzchni bufora odjęto obszary wodne (morze, rzeki i jeziora).

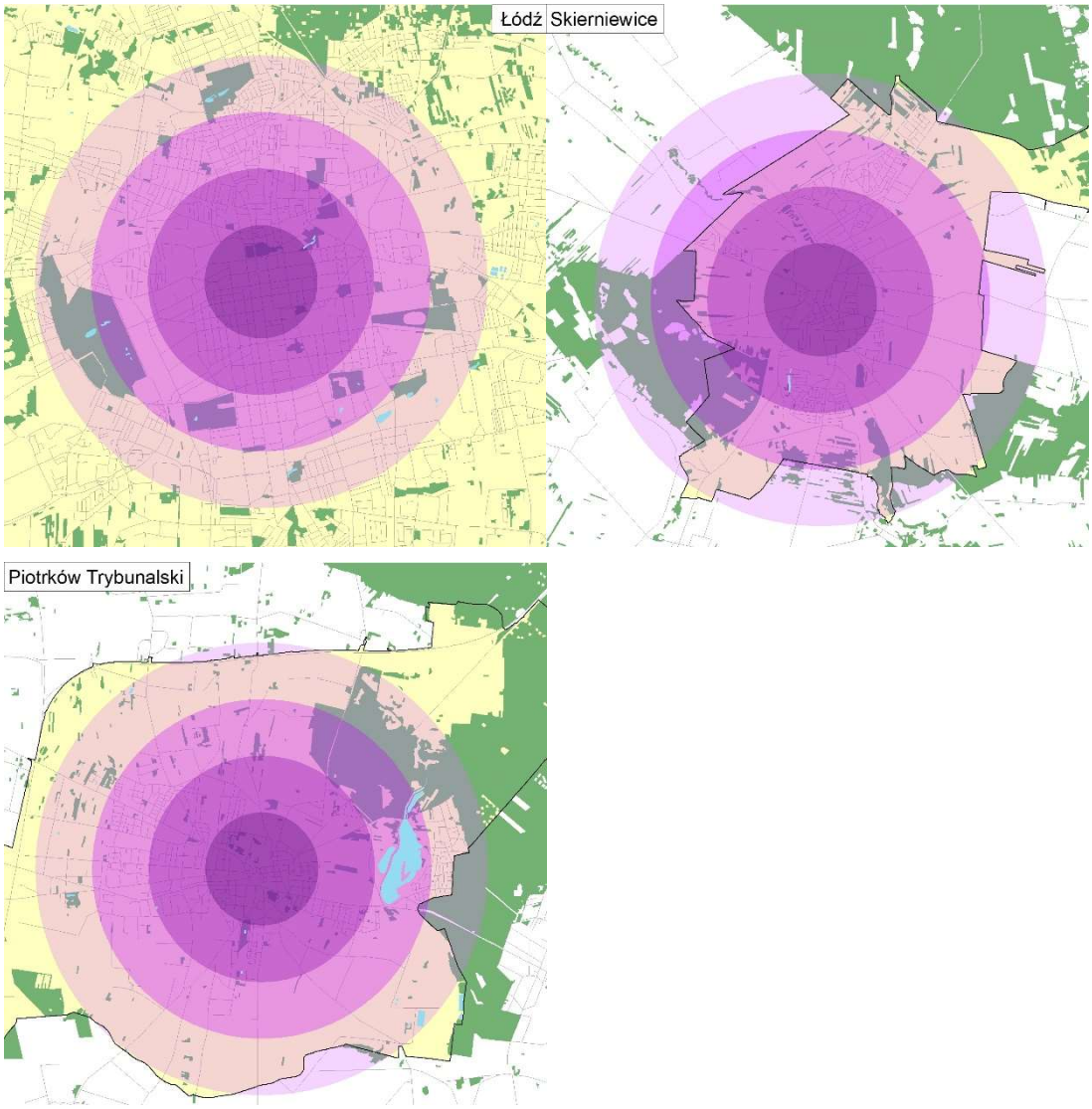

Ryc. 1.2.1 Udział parków, lasów i ogrodów zoologicznych i botanicznych w buforze 1 km, 2 km, 3 km i 4 km wokół centrum miast na prawach powiatu, 2013.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDOT.

Centra miast na prawach powiatu w województwie łódzkim są dość ubogie w zieleń w porównaniu do średniej dla 19 miast, i to niezależnie od bufora od centrum miasta. Szczególnie mało terenów zieleni jest w Łodzi, co potwierdza wnioski wynikające z analizy bazy BDL GUS.

[1] Badanie przeprowadzono dla grupy miast na prawach powiatu dla sześciu regionów (19 miast). Wskaźnik jest stymulantą. Wraz ze zwiększaniem się buforu wokół centrum z 1km do 4km, odpowiednio zwiększa się średni udział powierzchni zajętej przez parki, lasy lub ogrody zoologiczne, z 9% dla 1 km do aż 21% dla 4 km (średnia nieważona dla 19 miast na prawach powiatu w sześciu analizowanych regionach kraju).

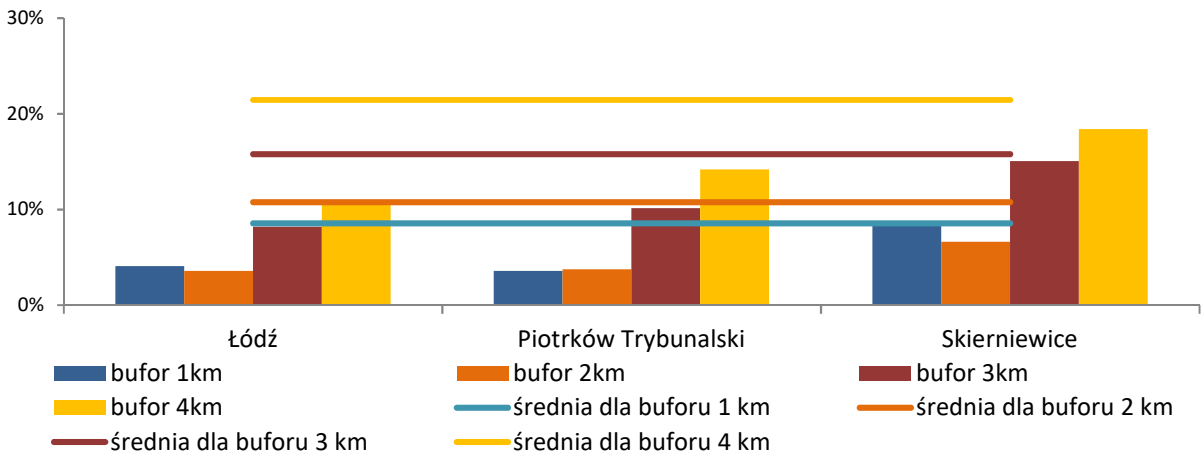

Ryc. 1.2.2 Udział parków, lasów i ogrodów zoologicznych i botanicznych w buforze 1km, 2km, 3km i 4km wokół centrum miast na prawach powiatu – wykres porównawczy, 2013.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDOT.

1.3. Obszary prawnie chronione w mieście i gminach sąsiadujących

Trzeci ze wskaźników dotyczących sfery rekreacyjnej dotyczy największego przestrzennie obszaru i może być ważny dla mieszkańców miast głównie w kontekście weekendowych podróży rekreacyjnych, realizowanych w kierunku obszarów chronionych przyrodniczo. Obszary prawnie chronione zlokalizowane są zarówno w mieście jak i w najbliższym jego otoczeniu. Obliczono tym samym łączną sumę ważoną obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem w mieście i w jednostkach sąsiadujących stanowiących zaplecze przyrodniczo-rekreacyjne miasta (gminy obwarzankowe), bazując na mierze syntetycznej ukazującej jakość środowiska naturalnego w postaci zmodyfikowanego bonitacyjnego wskaźnika nasycenia obszarami chronionymi opracowany przez Degórskiego (2015). Jego podstawą jest przydzielenie punktów jednostkom, zależnie od powierzchni poszczególnych typów obszarów chronionych. Ocena cenności przyrodniczej obszarów bazuje na wskaźniku form ochrony prawnej w poszczególnych gminach z nałożoną wagą dla występujących form ochrony (Degórski 2015).[2] Do konstrukcji wskaźnika wykorzystano dane z BDL GUS dotyczące powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionej. Wskaźnik ma charakter stymulanty. Biorąc pod uwagę rozkład wskaźnika przyrodniczo zyskują obszary lesiste (Polska północna), a także niektóre duże miasta. Z kolei gorzej sytuacja wygląda na terenach przemysłowych. Gorzej wypadają również miasta w typie 3 (subregionalne) i 4a.

[2] Zaproponowany wskaźnik syntetyczny dla gmin z zastosowaniem wag dla poszczególnych kategorii przyjmuje postać: ∑ (Pa*3 + Pb*2 + Pc), gdzie: a - park narodowy, rezerwat przyrody – waga 3, b - parki krajobrazowe (z wyłączeniem rezerwatów i pozostałych form ochrony przyrody) – waga 2, c - obszary chronionego krajobrazu (z wyłączeniem rezerwatów i pozostałych form ochrony przyrody) – waga 1.

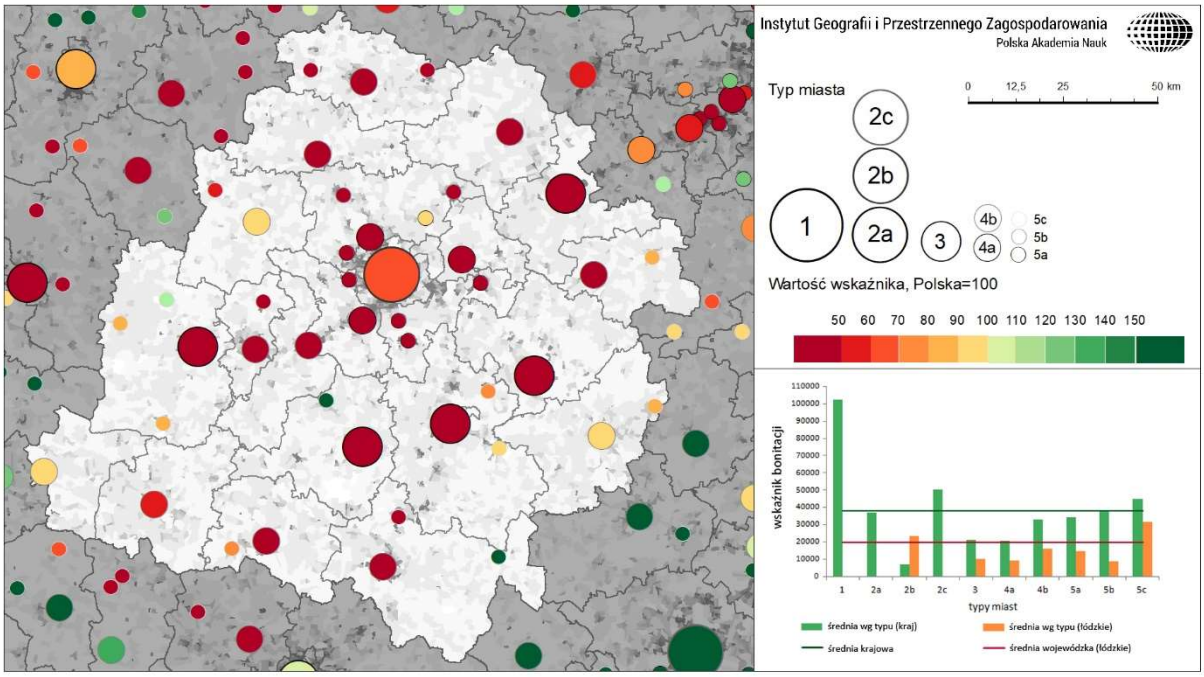

Ryc. 1.3 Wskaźnik bonitacji. Suma ważonej powierzchni chronionej w mieście i gminach sąsiadujących, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W województwie łódzkim wskaźnik bonitacji wyniósł jedynie 52% średniej krajowej. Sytuacja wygląda źle w zasadzie w całym regionie (brak miast zlokalizowanych w pobliżu zwartych kompleksów obszarów chronionych przyrodniczo). W Łodzi wskaźnik jest stosunkowo na wysokim poziomie, co jednak wynika głównie z dostępnej zieleni miejskiej. Z miast subregionalnych dostępność terenów rekreacyjnych najgorsza jest w Tomaszowie Mazowieckim i Bełchatowie (ok. 15% średniej krajowej), a z mniejszych miast szczególnie źle jest w Krośniewicach (3% średniej krajowej).

1.4. Jakość powietrza. Zanieczyszczenia gazowe

W ramach analizy wzięto pod uwagę emisję zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych[3] (taki wskaźnik jest dostępny w ramach Banku Danych Lokalnych). Wartość wskaźnika obliczana jest w tonach rocznie na 1 km^2. Niestety, informacja ta jest dostępna jedynie na poziomie powiatowym. Ponieważ powiat jest jednostką zbyt dużą by stawiać równość między zanieczyszczeniem gazowym w powiecie i w mieście powiatowym zdecydowano o wyborze wyłącznie miast na prawach powiatu do analizy przeprowadzonej w ujęciu dynamicznym dla całego okresu 2007-2017 w porównaniu do średniej krajowej (dla 66 miast na prawach powiatu) oraz średniej dla typów miast 1, 2 oraz 3. Zmienna jest destymulantą. Im wyższy poziom zanieczyszczeń gazowych tym gorsza sytuacja i pilniejsza interwencja.

[3] Według definicji GUS zanieczyszczenia gazowe to emisja do atmosfery substancji gazowych, których stężenie przekracza średnią zawartość tych substancji w powietrzu czystym, negatywnie oddziałując na zdrowie człowieka oraz na stan i jakość środowiska. Do charakterystycznych zanieczyszczeń powietrza występujących w formie gazowej należą: dwutlenek siarki (SO2, tlenki azotu (NOx), tlenek węgla (CO), dwutlenek węgla (CO2), węglowodory (CnHm) oraz tzw. "utleniacze". Utleniacze są substancjami zanieczyszczającymi wtórnymi, powstałymi na drodze reakcji fotochemicznych podstawowych zanieczyszczeń. Zalicza się do nich ozon, dwutlenek azotu, formaldehyd, akroleinę i inne.

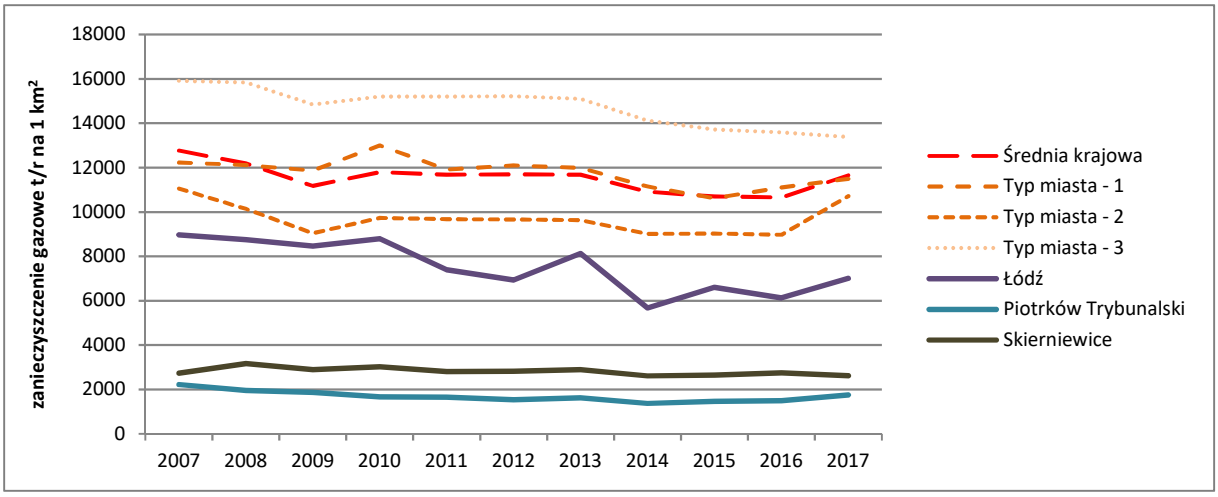

Ryc. 1.4 Zanieczyszczenia gazowe t/r na 1 km^2 w miastach na prawach powiatu w latach 2007-2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Zanieczyszczenia gazowe w miastach na prawach powiatu w województwie łódzkim kształtują się na dużo niższych poziomach niż średnie dla Polski w poszczególnych typach. Szczególnie pozytywna sytuacja jest w Piotrkowie Trybunalskim i Skierniewicach, gdzie rzeczywiście zanieczyszczenia są na bardzo niskim poziomie. W Łodzi jest nieznacznie gorzej, ale widać pozytywną tendencję spadku zanieczyszczeń gazowych w latach 2007-2017.

1.5. Jakość powietrza. Zanieczyszczenia pyłowe

W ramach analizy, podobnie jak w przypadku zanieczyszczeń gazowych, uwzględniono emisję zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych[4] (taki wskaźnik jest dostępny w ramach Banku Danych Lokalnych). Wartość wskaźnika obliczana jest w tonach rocznie na 1 km^2. Niestety, analogicznie jak w przypadku zanieczyszczeń gazowych, informacja ta jest dostępna jedynie na poziomie powiatowym. Ponieważ powiat jest jednostką zbyt dużą by stawiać równość między zanieczyszczeniem pyłowym w powiecie i w mieście powiatowym zdecydowano o wyborze wyłącznie miast na prawach powiatu do analizy przeprowadzonej w ujęciu dynamicznym dla całego okresu 2007-2017 w porównaniu do średniej krajowej (dla 66 miast na prawach powiatu) oraz średniej dla typów miast 1, 2 oraz 3. Zmienna jest destymulantą. Im wyższy poziom zanieczyszczeń pyłowych tym gorsza sytuacja i pilniejsza interwencja.

[4] Według definicji GUS zanieczyszczenia pyłowe to emisja do atmosfery stałych cząstek o rozdrobnieniu makroskopowym i koloidalnym, których stężenie przekracza średnią zawartość tych substancji w powietrzu czystym, negatywnie oddziałując na zdrowie człowieka oraz na stan i jakość środowiska. Zanieczyszczenia pyłowe dzieli się w zależności od wymiarów ziaren na: pyły o rozdrobnieniu makroskopowym o wymiarach ziaren od 1 do 1000 ^{2}m oraz pyły o rozdrobnieniu koloidalnym o wymiarach ziaren od 0,001 do 1 ^{2}m. W zależności od źródła pochodzenia pyłu lub formy jego występowania stosuje się podział na: pyły dyspersyjne, tzn. powstałe wskutek mechanicznego rozdrabniania ciał stałych (np. pył węglowy przy kruszeniu i mieleniu węgla w zakładach energetycznych) oraz pyły kondensacyjne, powstałe w wyniku skraplania się i zestalania par różnych substancji chemicznych (np. sadza), występujące tylko w klasie o rozdrobnieniu koloidalnym. Powstawanie zanieczyszczeń pyłowych wiąże się nierozerwalnie ze wszystkimi procesami produkcyjnymi i procesami spalania. Szczególnie duże ilości pyłów powstają przy spalaniu paliw stałych.

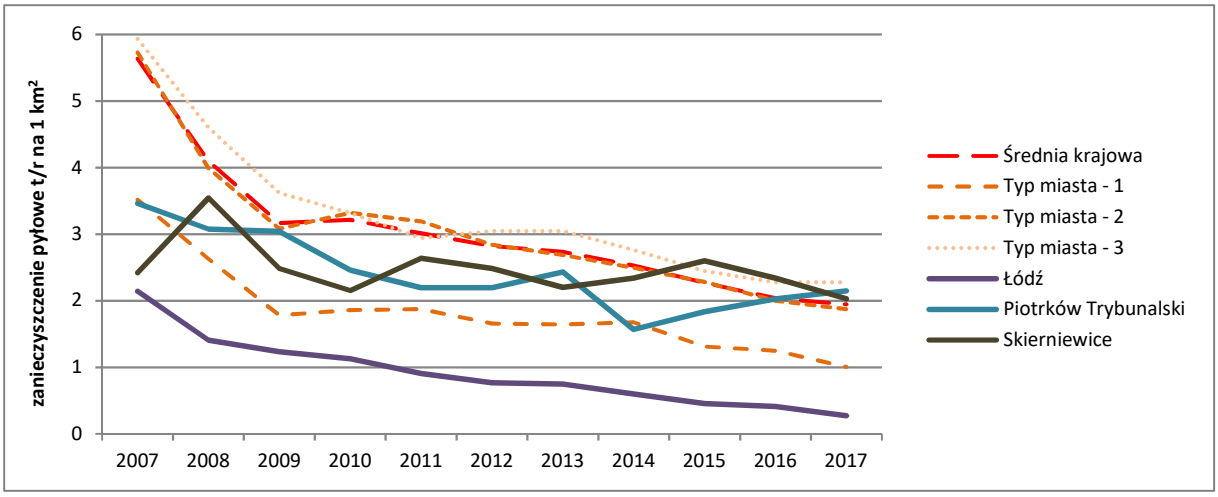

Ryc. 1.5 Zanieczyszczenia pyłowe t/r na 1 km^2 w miastach na prawach powiatu w latach 2007-2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Wysoka emisja zanieczyszczeń pyłowych w miastach na prawach powiatu w województwie łódzkim charakteryzuje Piotrków Trybunalski i Skierniewice. Dużo mniejszym poziomem zanieczyszczeń pyłowych charakteryzuje się Łódź. Na szczęście tendencja jest pozytywna i zanieczyszczenie systematycznie spada w zasadzie we wszystkich miastach, aczkolwiek z drugiej strony w ostatnich latach nastąpiło pewne spowolnienie spadku w Piotrkowie Trybunalskim.

1.6. Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków

Wykorzystano wskaźnik udziału liczby ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków[5]. Wskaźnik jest destymulantą, co oznacza, że im niższa jego wartość tym lepiej. Źródłem danych był Bank Danych Lokalnych GUS. Generalnie porównując różne typy miast można zauważyć tendencję, że im większe miasto tym niższy jest udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków. Co interesujące, w mniejszych miastach położonych na obszarze aglomeracji (miasta typu 4a i 5a) udział niekorzystających z oczyszczalni ścieków jest wyższy niż w innych miastach typów 4 i 5.

Średni udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków w Polsce wyniósł w 2017 r. 5,5%. W województwie łódzkim wskaźnik był odpowiednio niższy (5,1%), co można uznać za informację pozytywną. W Łodzi 1,6% mieszkańców nie korzystało z oczyszczalni ścieków, co oznacza, że w porównaniu z innymi miastami w typie 2b w Łodzi jest dużo lepsza sytuacja w tym zakresie. W miastach subregionalnych zdecydowanie gorsza sytuacja w tym względzie była w Sieradzu, gdzie aż 6% ludności nie korzystało z oczyszczalni ścieków, w Tomaszowie Mazowieckim i Piotrkowie Trybunalskim – odpowiednio 4,1% i 4,7%, a najlepiej pod tym względem było w Bełchatowie (2,4%) i Skierniewicach (2,3%). Szczególnie źle było w zakresie podłączenia do oczyszczalni ścieków w takich miastach jak Złoczew oraz Tuszyn. W miastach tych 47-49% ludności nie korzystało z oczyszczalni ścieków. Szczególnie trudna sytuacja jest w zasadzie we wszystkich mniejszych miastach aglomeracji łódzkiej.

[5] Według definicji GUS oczyszczalnie ścieków to zespoły podstawowych obiektów technologicznych, służących bezpośrednio do oczyszczania ścieków oraz znajdujących się na wspólnym terenie obiektów pomocniczych niezbędnych dla dostawy energii elektrycznej, wody, stworzenia odpowiednich warunków do pracy i obsługi oczyszczalni. Ze względu na rodzaj stosowanych sposobów oczyszczania ścieków i związanych z nimi procesów, oczyszczalnie dzieli się na: mechaniczne, chemiczne, biologiczne, z podwyższonym usuwaniem biogenów.

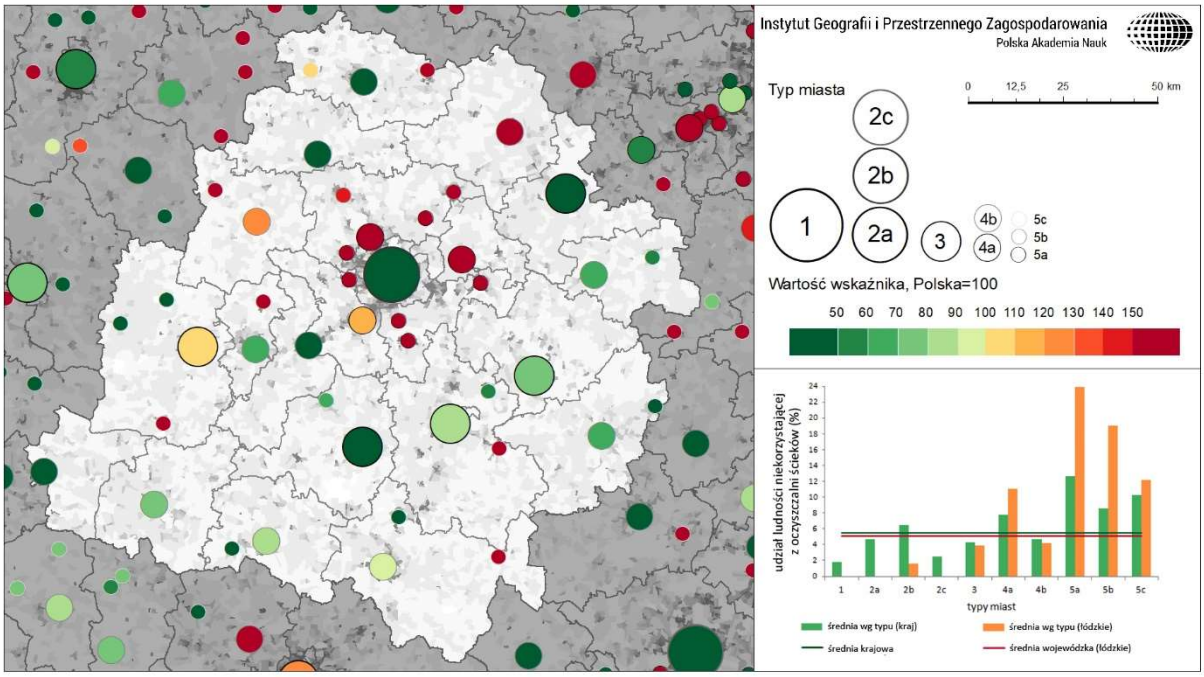

Ryc. 1.6 Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

1.7. Podsumowanie (hierarchizacja)

1.1. **Udział parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej**. Wskaźnik jest nieznacznie wyższy od średniej krajowej. W regionie nie obserwuje się znaczących różnic między wartościami w poszczególnych typach a średnimi wartościami krajowymi według typu oprócz dwóch przypadków tj. typu 2b (Łódź), gdzie odnotowana wartość jest znacząco wyższa od średniej dla danego typu, oraz typu 5b, gdzie obserwuje się podobną zależność. Wskaźnik 1.1 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziewiątym i dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie jest to tylko jedno miasto, tj. Szadek.

1.2. **Udział parków, lasów i ogrodów w buforze wokół centrum.** Centra miast na prawach powiatu w regionie są dość ubogie w zieleń w porównaniu do średniej dla 19 miast, i to niezależnie od bufora od centrum miasta.

1.3. **Obszary prawnie chronione w mieście i gminach sąsiadujących.** Wskaźnik bonitacji wyniósł jedynie 52% średniej krajowej. Wartości wskaźnika są niższe niż średnia dla wszystkich typów miast z wyjątkiem 2b (Łódź). Największą rozpiętość względem średniej dla typu można zauważyć w typie 5b – tam jest najgorsza sytuacja. Wskaźnik 1.3 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie jest to jedno miasto - Krośniewice.

1.4. Jakość powietrza. Zanieczyszczenia gazowe. Zanieczyszczenia gazowe w miastach na prawach powiatu w regionie kształtują się na dużo niższych poziomach niż średnie dla Polski w poszczególnych typach, co jest bardzo pozytywne.

1.5. Jakość powietrza. Zanieczyszczenia pyłowe. Wysoka emisja zanieczyszczeń pyłowych w miastach na prawach powiatu w regionie charakteryzuje Piotrków Trybunalski i Skierniewice, choć w 2017 r. była to wartość nieznacznie niższa niż średnia dla typu 3. Dużo mniejszym poziomem zanieczyszczeń pyłowych charakteryzuje się Łódź.

1.6. **Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków.** Widoczna jest zła sytuacja w małych miastach, gdzie we wszystkich trzech podtypach notowane są wartości zdecydowanie powyżej średniej krajowej dla danego typu. Największe różnice dotyczą typu 5b (wartość dwukrotnie wyższa od średniej) i 5a (wartość prawie dwukrotnie wyższa od średniej). Znaczące różnice dotyczą też typu 4a (wartość wyższa od średniej). Natomiast wartości niższe od średniej odnotowano w przypadku miasta wojewódzkiego (wartość 4-krotnie mniejsza od średniej), miast subregionalnych (nieznaczne różnice) i miast typu 4b (nieznaczne różnice). Wskaźnik 1.6 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie jest to dziewięć miast: Brzeziny, Aleksandrów Łódzki, Konstantynów Łódzki, Tuszyn, Głowno, Żychlin, Szadek, Złoczew i Uniejów.

W tabeli 1.7 przedstawiono odchylenia od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy. Wartości pozytywne są dodatnie, negatywne - ujemne. Przykładowo zła sytuacja jest w miastach w typie 5a we wskaźniku 1.3 Obszary prawnie chronione w mieście i gminach sąsiadujących (odchylenie negatywne o 89% względem średniej wartości wskaźnika w tym typie miast w Polsce).

Tab. 1.7 Odchylenia* od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy

	2c	3	4a	4b	5a	5b	5c
1.1.	49	-13	-11	9	-20	62	14
1.3.	246	-52	-56	-51	-57	-77	-30
1.6.	76	8	-43	12	-89	-121	-18

* Procent średniej wartości wskaźnika dla typu. Wartości pozytywne dodatnie (przy stymulancie wartości ponad średnią, przy destymulancie wartości poniżej średniej), wartości negatywne – ujemne (przy stymulancie wartości poniżej średniej, przy destymulancie wartości powyżej średniej)

INFRASTRUKTURA MIESZKANIOWA

2.1. Instalacje techniczne I. Procent mieszkań bez wodociągu

Wskaźnik odnosi się do procentu mieszkań bez wodociągu. Jest on zatem z oczywistych względów destymulantą, co oznacza, że im wyższa wartość wskaźnika tym szybciej potrzebna jest interwencja w danym mieście w celu poprawy sytuacji[6]. W porównaniu do innych analizowanych instalacji sanitarno-technicznych wyposażenie w wodociąg jest najbardziej rozpowszechnione w skali kraju. Z tego względu tylko dla niektórych miast jest to pod koniec drugiej dekady XXI wieku problem. W skali kraju widać wyraźny podział odpowiadający podziałowi Polski w okresie zaborów. Zdecydowanie lepsza sytuacja pod względem wyposażenia mieszkań w wodociąg jest na obszarze byłego zaboru pruskiego, a na obszarze pozostałych zaborów – w dużych miastach, z wyjątkiem centralnej Polski gdzie wyposażenie w wodociąg stanowi nadal pewien problem, również w dużych miastach.

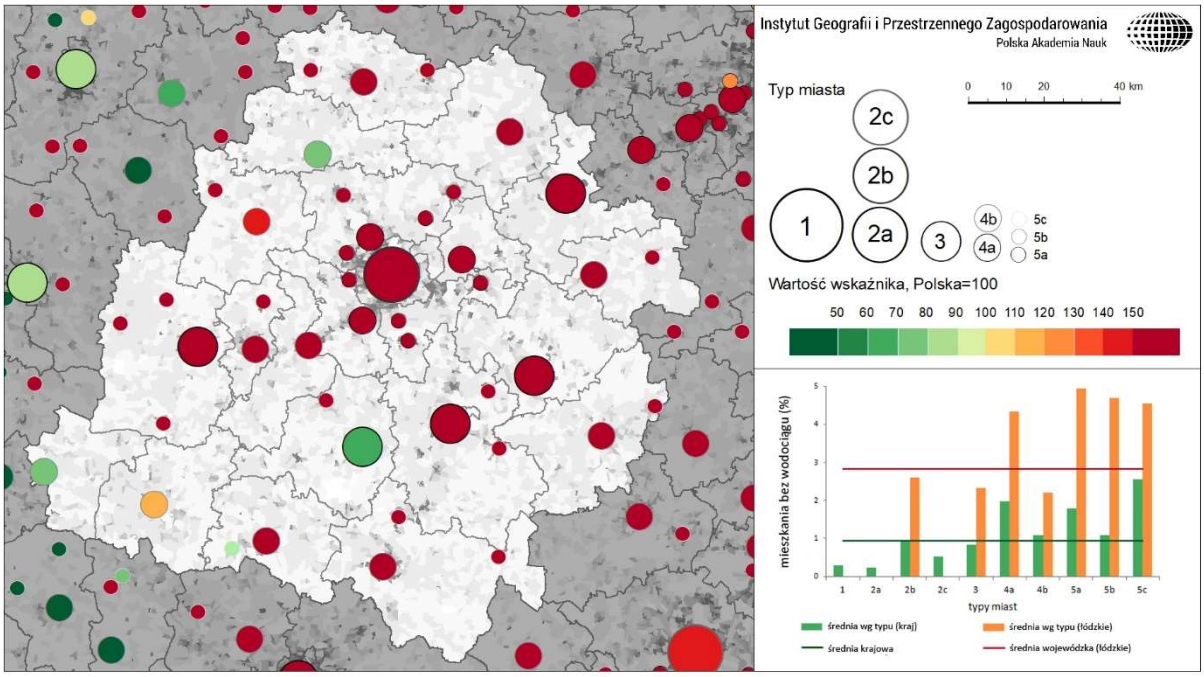

Ryc. 2.1 Procent mieszkań nie wyposażonych w wodociąg, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Sytuacja w zakresie wyposażenia w wodociąg w województwie łódzkim jest zła w każdym z typów miast. Średni procent mieszkań bez wodociągu w województwie łódzkim (2,83) jest dużo wyższy od średniej krajowej, która wynosi około 1% (0,94). W samej Łodzi ponad 9 tys. mieszkań nie ma dostępu do wodociągu. Najgorsza sytuacja w województwie jest w Tuszynie, gdzie ponad 10% mieszkań jest bez wodociągu. Generalnie w aglomeracji łódzkiej jest to poważny problem, również w miastach powiatowych (np. w Pabianicach, gdzie ponad 5% mieszkań nie ma dostępu do wodociągu). W miastach subregionalnych (z wyjątkiem najlepiej wyposażonego w województwie w dostęp do wodociągów – Bełchatowa) sytuacja jest również zła, przy czym najgorzej jest w Tomaszowie Mazowieckim gdzie 4,6% mieszkań nie ma dostępu do wodociągu. Generalnie, województwo łódzkie

[6] Według definicji GUS mieszkaniem wyposażonym w wodociąg jest mieszkanie, w obrębie którego znajduje się kran z wodą bieżącą. Przez wodociąg należy rozumieć instalacje wodociągowe (wraz z urządzeniami odbioru znajdującymi się w mieszkaniu) doprowadzające wodę z sieci (za pomocą czynnych połączeń) od przewodu ulicznego lub z urządzeń lokalnych (własne ujęcia wody).

zlokalizowane jest w byłym Królestwie Kongresowym, gdzie sytuacja w zakresie wyposażenia w wodociąg jest nadal gorsza od reszty kraju.

W latach 2007-2017 generalnie wskaźnik w większości miast nie zmienił się znacząco. Do największych zmian procentu mieszkań bez wodociągu doszło w Głownie (spadek o 5,1 punktu procentowego), Tuszynie (4,2) i Białej Rawskiej (4,1).

2.2. Instalacje techniczne II. Procent mieszkań bez łazienki

Źródłem danych dla tej zmiennej, podobnie jak w przypadku innych zmiennych dotyczących wyposażenia w instalacje sanitarno-techniczne, zarówno dla 2007 i 2017 r. jest Bank Danych Lokalnych GUS[7]. W Polsce występuje duże zróżnicowanie przestrzenne w zakresie wyposażenia w łazienkę, przy czym obok podziału historycznego, na tradycyjnie lepiej wyposażone tereny byłego zaboru pruskiego (szczególnie w północnej części), dochodzi nawet bardziej wyrazisty podział wewnątrzregionalny. Generalnie lepsza sytuacja charakteryzuje duże miasta, z wyjątkiem miast o tradycji przemysłowej, szczególnie w przemyśle włókienniczym oraz w górnictwie.

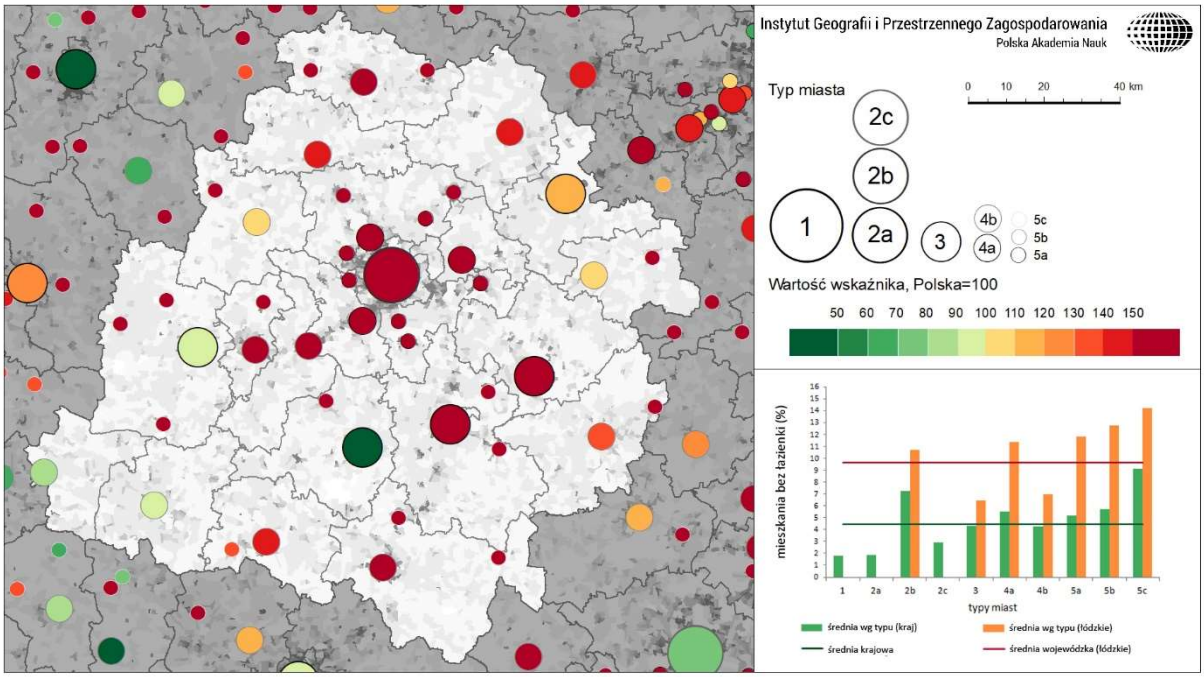

Ryc. 2.2 Procent mieszkań nie wyposażonych w łazienkę, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Średni procent mieszkań bez łazienki w województwie łódzkim (9,68) jest ponad dwukrotnie wyższy od średniej krajowej, która wynosi około 4,45%. Dla wszystkich typów miast w województwie łódzkim sytuacja wygląda dużo gorzej niż średnia krajowa. W Łodzi aż 10,7% mieszkań nie ma dostępu do łazienki. Z miast subregionalnych podobny wskaźnik cechuje Tomaszów Mazowiecki (10,9), co charakterystyczne w Bełchatowie już jest dużo lepiej (jedynie 2,1% miast bez łazienki). W miastach powiatowych i innych w typie 4 zła sytuacja jest szczególnie, co interesująca w Pabianicach, gdzie ponad 12,8% mieszkań nie ma dostępu do łazienki. Najgorzej w tym zakresie jest w małych miastach (typ 5), przede wszystkim w Kamieńsku (21,8% mieszkań bez łazienki), Zelowie (20,5%) oraz Tuszynie (19,7%). Generalnie, trudno wskazać obszary, lepiej lub gorzej wyposażone w łazienkę, gdyż rozkład

[7] Według definicji GUS mieszkaniem wyposażonym w łazienkę jest mieszkanie, w obrębie którego znajduje się pomieszczenie, w którym zainstalowana jest wanna lub prysznic, bądź oba te urządzenia oraz urządzenia odprowadzające ścieki do sieci kanalizacyjnej lub do urządzeń lokalnych (zbiorniki bezodpływowe).

przestrzenny wskaźnika w województwie ma charakter mozaikowy, a sytuacja poza wybranymi ośrodkami jest bardzo zła. Jednak szczególnie niski dostęp do łazienki obserwuje się paradoksalnie w aglomeracji łódzkiej.

W latach 2007-2017 generalnie wskaźnik w większości miast nie zmienił się znacząco, choć są od tej reguły wyjątki. Do największych zmian procentu mieszkań bez łazienki doszło w Błaszkach i Tuszynie (spadki powyżej 10 punktów procentowych).

2.3. Instalacje techniczne III. Procent mieszkań bez centralnego ogrzewania

Źródłem danych dla tej zmiennej, zarówno dla 2007 i 2017 r. jest Bank Danych Lokalnych GUS[8]. W Polsce występuje duża korelacja w kontekście zróżnicowania przestrzennego między wyposażeniem w łazienkę a wyposażeniem w centralne ogrzewanie. Również w tym przypadku generalnie lepsza sytuacja charakteryzuje duże miasta, z wyjątkiem miast o tradycji przemysłowej. Mniej widoczny jest natomiast podział związany z przyczynami historycznymi (podział według granic zaborów).

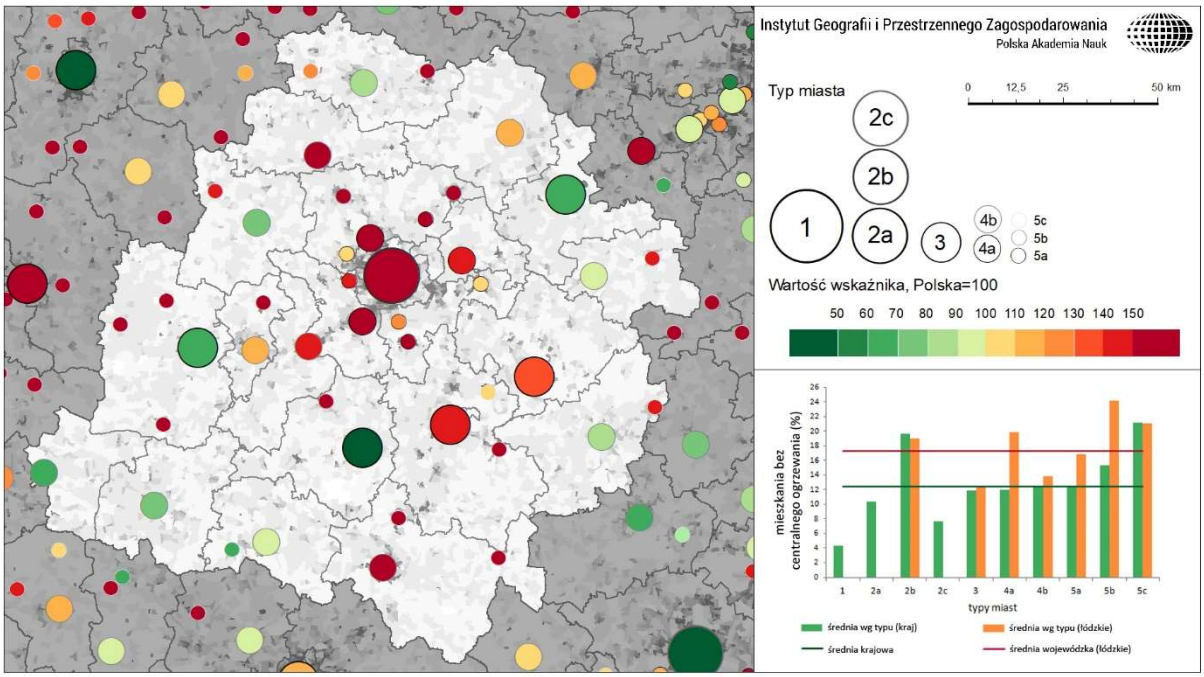

Ryc. 2.3 Procent mieszkań nie wyposażonych w centralne ogrzewanie, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Średni procent mieszkań bez centralnego ogrzewania w województwie łódzkim (17,25) jest dużo wyższy od średniej krajowej, która wynosi około 12,47% co ze względu na destymulantę można uznać za sytuację negatywną. W większości analizowanych typów sytuacja wygląda w regionie gorzej niż średnia dla kraju. W Łodzi aż 19% mieszkań nie ma centralnego ogrzewania. W ośrodkach subregionalnych najgorzej jest w Piotrkowie Trybunalskim gdzie wskaźnik przyjmuje wartość 18,3%. Z miast powiatowych i innych w typie 4 najgorzej jest w Pabianicach i Łęczycy, gdzie ponad 20% mieszkań

[8] Według definicji GUS mieszkaniem wyposażonym w centralne ogrzewanie jest mieszkanie podłączone do instalacji doprowadzającej ciepło (gorącą wodę, parę wodną lub gorące powietrze) z centralnego źródła jego wytwarzania tj. elektrociepłowni, ciepłowni, kotłowni osiedlowej lub kotłowni lokalnej w budynku wielomieszkaniowym. Do centralnego ogrzewania zalicza się również elektryczne ogrzewanie podłogowe. Uznaje się również za wyposażone w centralne ogrzewanie takie mieszkanie, do którego ciepło doprowadzane jest z własnej kotłowni w budynku indywidualnym, jak również mieszkanie posiadające instalację etażową, znajdującą się w obrębie mieszkania łącznie z urządzeniem grzewczym.

nie ma centralnego ogrzewania. Najgorzej sytuacja wygląda w małych miastach (typ 5), przede wszystkim w Błaszkach (39,9% mieszkań bez centralnego ogrzewania). Generalnie, poza wybranymi ośrodkami subregionalnymi (Bełchatów, Sieradz i Skierniewice) oraz pojedynczymi przykładami mniejszych miast sytuacja w zakresie dostępu do centralnego ogrzewania w województwie wymaga większej interwencji.

W latach 2007-2017 generalnie wskaźnik w większości miast nie zmienił się znacząco, choć są od tej reguły wyjątki. Do największych zmian procentu mieszkań bez centralnego ogrzewania doszło w Rzgowie i Białej Rawskiej (spadki powyżej 10 punktów procentowych).

2.4. Instalacje techniczne IV. Ludność nie korzystająca z sieci kanalizacyjnej

W Banku Danych Lokalnych GUS (dane za 2007 i 2017 r.) brakuje informacji o procencie mieszkań bez dostępu do kanalizacji[9], w związku z tym wykorzystano analogiczny wskaźnik ale w odniesieniu do ogółu mieszkańców. Ze względu na fakt, iż wskaźnik odnosi się do procentu ludności nie korzystającej z kanalizacji, jest on z oczywistych względów destymulantą, co oznacza, że im wyższa wartość wskaźnika tym szybciej potrzebna jest interwencja w danym mieście w celu poprawy sytuacji. W Polsce w ujęciu regionalnym zauważalny jest lepszy dostęp do kanalizacji w dużych miastach, choć np. rdzenie metropolii wymagające restrukturyzacji oraz ośrodki subregionalne mają podobną wysokość wskaźnika jak miasta powiatowe i inne w typie 4. Zauważalna jest również relatywnie lepsza sytuacja w Polsce północnej i zachodniej w związku z podziałem historycznym (choć nie jest to podział tak wyraźny jak przy wodociągach).

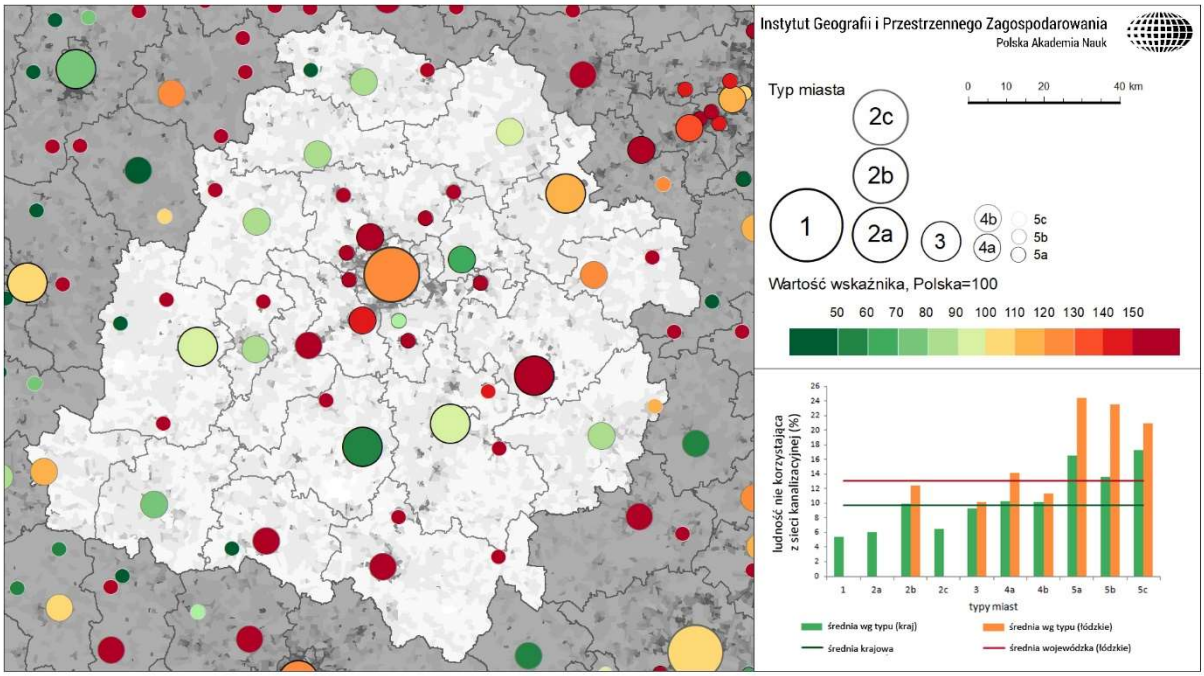

Ryc. 2.4 Procent ludności nie korzystającej z sieci kanalizacyjnej, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Średni procent ludności nie korzystającej z sieci kanalizacyjnej w województwie łódzkim (13,08) jest zdecydowanie wyższy od średniej krajowej (9,77) co ze względu na destymulantę można uznać za bardzo niepokojące zjawisko. W Łodzi aż 12,5% ludności nie jest podłączonych do kanalizacji. W miastach subregionalnych (typ 3) sytuacja jest nieznacznie lepsza z wyjątkiem Tomaszowa

[99] Sieć kanalizacyjna czynna to według definicji GUS to system kanałów krytych (podziemnych) odprowadzających ścieki z budynków i innych obiektów do odbiorników lub urządzeń do oczyszczania ścieków.

Mazowieckiego, gdzie wskaźnik wynosi 15,3%. Z kolei w grupie miast powiatowych i innych (typ 4) najgorsza sytuacja jest w Łasku, Pajęcznie i Radomsku, gdzie udział ludności nie podłączonej do kanalizacji przekracza 18%. Jednak zdecydowanie najbardziej problemowa jest grupa miast pozostałych (typ 5), gdzie w trzech miastach ponad 40% mieszkańców nie ma kanalizacji. Są to: Tuszyn (53,7), Szadek (46,1) i Złoczew (41,7). Generalnie bardziej nie korzystna sytuacja jest w miastach aglomeracji łódzkiej oraz na wschodzie i południu województwa.

W latach 2007-2017 generalnie wskaźnik w większości miast zmienił się znacząco. Do największych zmian procentu ludności nie korzystającej z sieci kanalizacyjnej doszło w Rzgowie i Błaszkach (spadki powyżej 30 punktów procentowych).

2.5. Niedobór mieszkań. Liczba osób przypadająca na 1 mieszkanie

Liczba osób przypadających na jedno mieszkanie jest wskaźnikiem ukazującym niedobór mieszkań. Jest to destymulanta, co oznacza, iż im mniejsza liczba osób na jedno mieszkanie tym teoretycznie lepsza dostępność mieszkań w danym mieście. Wskaźnik ten jest niski w dużych miastach, które cechuje mała liczba osób w gospodarstwach domowych. Może też dotyczyć regionów depopulacyjnych (GUS podaje informacje również o mieszkaniach niezamieszkanych). Ponadto wskaźnik jest wrażliwy na inne czynniki, takie jak udział wynajmowanych mieszkań (szczególnie wysoki w miastach akademickich oraz miejscowościach turystycznych), a także udział domów jednorodzinnych (należy przypomnieć, że „mieszkaniem" w ujęciu statystycznym jest zarówno dom jak i lokal mieszkalny). Tym samym największa liczba osób przypadających na 1 mieszkanie dotyczy szczególnie obszarów wiejskich, z dominującym budownictwem jednorodzinnym, szczególnie w regionach konserwatywnych, z tradycją wielopokoleniowej rodziny, o wysokich wskaźnikach dzietności i pozytywnym saldzie migracji. Źródłem danych za 2007 i 2017 r. jest Bank Danych Lokalnych. Średnie wartości wskaźnika według typów miast potwierdzają tezę o stałym wzroście wartości wskaźnika wraz ze spadkiem znaczenia miasta w hierarchii osadniczej oraz „oddalania się" od aglomeracji.

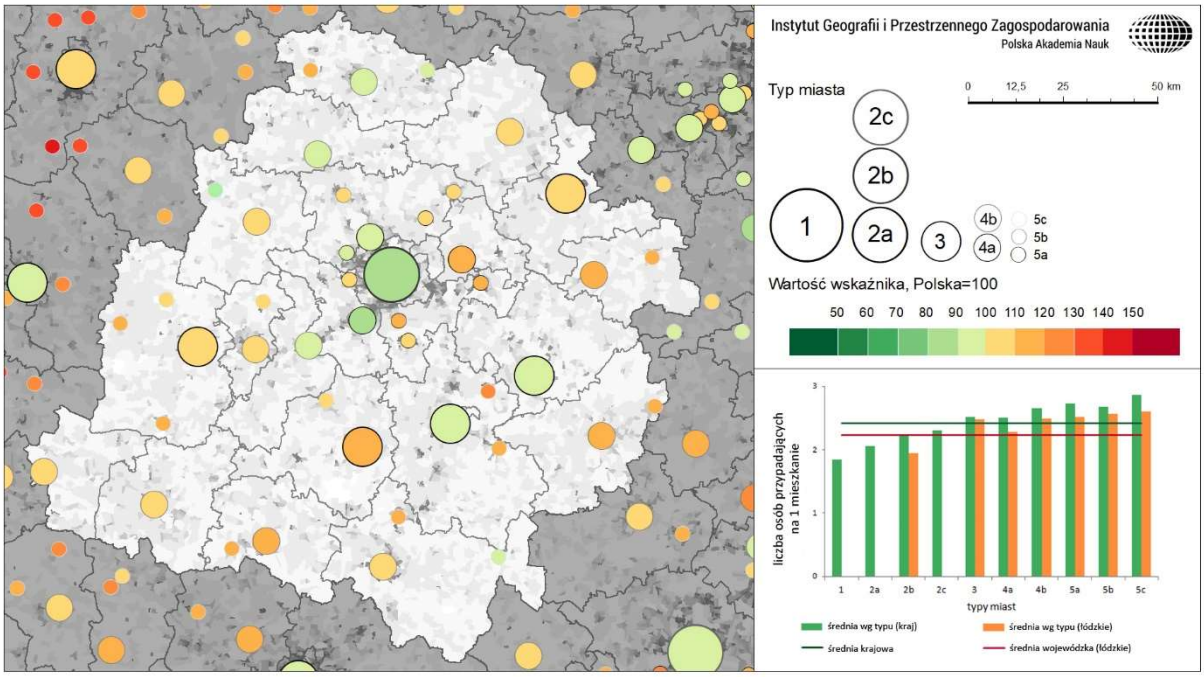

Ryc. 2.5 Przeciętna liczba osób przypadająca na 1 mieszkanie, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Średnia liczba osób na 1 mieszkanie w województwie łódzkim (2,24) nieznacznie odbiega in minus od średniej krajowej (2,42). Maksymalne odchylenia w miastach względem średniej krajowej

wynoszą +/-25%, co można uznać za wartości mocno zbliżone do średniej. Najlepszą sytuacją cechuje się Łódź 1,94 osoby/1 mieszk., co oznacza, że w porównaniu do innych dużych miast w Polsce jest tu znacznie lepiej pod względem dostępności mieszkań. Jednak może to wynikać z faktu dużej liczby mieszkań niezamieszkanych. Spośród miast subregionalnych i innych w typie 3 najgorsza sytuacja ma miejsce w Bełchatowie (2,71), z miast powiatowych i innych w typie 4 – w Pajęcznie (2,78), a w pozostałych miastach (typ 5) w położonym między Piotrkowem Trybunalskim a Tomaszowem Mazowieckim Wolbórzu (2,99). Generalnie, w południowej części województwa sytuacja wygląda nieco gorzej niż w północnej, brak jednak znaczących różnic w tym zakresie.

2.6. Powierzchnia użytkowa mieszkania (PUM) na 1 mieszkańca

Wskaźnik powierzchni użytkowej mieszkania (PUM)[10] na 1 mieszkańca jest stymulantą, co oznacza, iż im wyższe wartości wskaźnika, tym lepsze warunki mieszkaniowe. Wskaźnik ten jest szczególnie wysoki w dużych miastach, ośrodkach wojewódzkich, a także w obszarach aglomeracyjnych, aczkolwiek już w przypadku ośrodków subregionalnych jego średnie wartości dla kraju utrzymują się na podobnym poziomie jak dla miast średnich i małych. Zróżnicowanie to nie jest jednak tak duże jak w przypadku liczby osób przypadających na jedno mieszkanie, ponieważ w małych miastach, gdzie dominują domy nad lokalami mieszkalnymi, duża liczba osób w gospodarstwie domowym ma do własnej „dyspozycji" większą powierzchnię użytkową, przez co wskaźnik PUM jest bardziej spłaszczony między typami miast. W Polsce obserwuje się stały wzrost wskaźnika PUM. Źródłem danych za 2007 i 2017 r. jest Bank Danych Lokalnych.

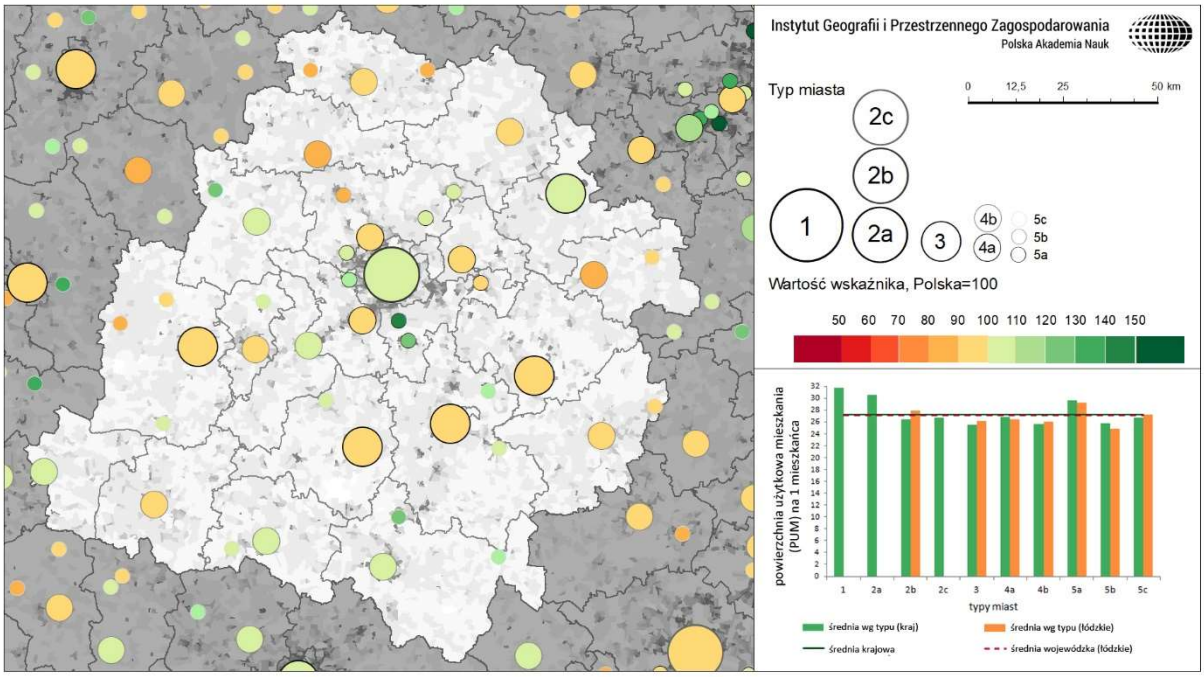

Ryc. 2.6 Powierzchnia użytkowa mieszkania (PUM) na 1 mieszkańca, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania (PUM) na 1 mieszkańca w województwie łódzkim (27,13) jest niemalże identyczna jak średnia krajowa (27,22). Interesująco przedstawia się sytuacja w

[10] Powierzchnia użytkowa mieszkania (PUM) na 1 mieszkańca jest sumą powierzchni wszystkich pomieszczeń w mieszkaniu lub budynku mieszkalnym, w którym znajduje się tylko jedno mieszkanie, bez względu na ich przeznaczenie i sposób użytkowania.

Łodzi, którą cechowała najniższa liczba osób na jedno mieszkanie w województwie. Jednak ze względu na relatywnie małą powierzchnię mieszkania w tym mieście, w kontekście wskaźnika PUM Łódź plasuje się jedynie nieznacznie powyżej średniej dla województwa (28,0). W grupie miast w typie 3 najgorsza sytuacja jest w Tomaszowie Mazowieckim (25,3) oraz w Sieradzu (25,4), najlepsza – w Skierniewicach (27,4). W miastach powiatowych i innych w typie 4 najmniejsza powierzchnia użytkowa mieszkania cechuje Łęczycę (22,5), a w gronie pozostałych miast – w Krośniewicach (22,2). Z kolei zdecydowanie największym PUM-em charakteryzuje się miasto Rzgów, gdzie średnia powierzchnia użytkowa mieszkania wnosi aż 39,2 m^2, co jest głównie związane z intensywnym rozwojem sububanizacji i przyrostem liczby domów jednorodzinnych w tym mieście. Generalnie w regionie najwyższą powierzchnią użytkową charakteryzują się głównie małe miasta aglomeracji łódzkiej.

W latach 2007-2017 generalnie wskaźnik w większości miast nie zmienił się znacząco, choć są od tej reguły wyjątki. Do największych zmian powierzchni użytkowej mieszkania (PUM) na 1 mieszkańca doszło w Rzgowie (wzrost powyżej 4,9 m2).

2.7. Podsumowanie (hierarchizacja)

2.1. **Instalacje techniczne I. Procent mieszkań bez wodociągu**. Sytuacja w zakresie wyposażenia w wodociąg w miastach regionu jest bardzo zła w każdym z typów miast. Dla niektórych typów wskaźnik przewyższa nawet trzykrotnie wartości średnie dla typów (typ 5b). Wyposażenie wszystkich miast w wodociąg, niezależnie od ich wielkości, stanowi jedną z głównych przesłanek rekomendacyjnych. Wskaźnik 2.1 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie jest to siedem miast – Pabianice, Konstantynów Łódzki, Stryków, Tuszyn, Głowno, Zelów oraz Żychlin.

2.2. **Instalacje techniczne II. Procent mieszkań bez łazienki.** Procent mieszkań bez łazienki w województwie łódzkim jest ponad dwukrotnie wyższy od średniej krajowej. We wszystkich typach miast sytuacja jest gorsza niż średnie dla typów na poziomie krajowym, przy czym dla miast typu 5 różnice są nawet dwukrotne. Istniej pilna potrzeba poprawy sytuacji w tym względzie na każdym poziomie hierarchicznym. Wskaźnik 2.2 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie jest to dziesięć miast: Stryków, Tuszyn, Zelów, Błaszki, Warta, Żychlin, Szadek, Przedbórz, Złoczew oraz Kamieńsk.

2.3. **Instalacje techniczne III. Procent mieszkań bez centralnego ogrzewania.** Procent mieszkań bez centralnego ogrzewania w regionie jest dużo wyższy od średniej krajowej, przy czym w odniesieniu do typów miast sytuacja nie jest już tak bardzo negatywnie jednoznaczna, ponieważ w Łodzi (typ 2b) oraz w miastach typu 5c (najmniejsze miasta) wskaźniki są nieznacznie niższe niż średnie dla typów – odpowiednio 2b i 5c. Wskaźnik 2.3 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie są to trzy miasta – Błaszki, Szadek i Złoczew.

2.4. Instalacje techniczne IV. Ludność nie korzystająca z sieci kanalizacyjnej. Procent ludności nie korzystającej z sieci kanalizacyjnej w województwie łódzkim jest zdecydowanie wyższy od średniej krajowej. We wszystkich typach miast sytuacja jest gorsza niż średnie dla typów na poziomie krajowym, przy czym szczególnie niekorzystanie wyglądają miasta w typie 5a i 5b. Wskaźnik 2.4 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie są to cztery miasta – Tuszyn, Sulejów, Szadek i Złoczew.

2.5. Niedobór mieszkań. Liczba osób przypadająca na 1 mieszkanie. Średnia liczba osób na 1 mieszkanie w województwie nieznacznie odbiega in minus od średniej krajowej. W regionie we

wszystkich typach miast mamy do czynienia z wartościami niższymi od średnich wartości w poszczególnych typach. Największe różnice (chociaż są nadal nieznaczne) występują w przypadku miast typu: 2b, 5a i 5c. Wskaźnik 2.5 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie nie ma miast w dziewiątym i dziesiątym decylu. Sytuacja w tym względzie jest bardzo dobra.

2.6. **Powierzchnia użytkowa mieszkania (PUM) na 1 mieszkańca.** Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania (PUM) na 1 mieszkańca w regionie jest niemalże identyczna jak średnia krajowa. W województwie odnotowane wartości w poszczególnych typach są porównywalne ze średnią krajową wartością dla danego typu miast. Największa różnica (wartość wyższa od średniej) dotyczy miasta wojewódzkiego. Wskaźnik 2.6 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie są to trzy miasta, w tym m.in. Łęczyca, Żychlin i Krośniewice.

W tabeli 2.7 przedstawiono odchylenia od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy. Wartości pozytywne są dodatnie, negatywne - ujemne. Zła sytuacja jest przykładowo w miastach w typie 5b we wskaźniku 2.4 (odchylenie negatywne o 73% względem średniej wartości wskaźnika w tym typie miast w Polsce).

Tab. 2.7 Odchylenia* od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy

	2c	3	4a	4b	5a	5b	5c
2.1.	-174	-179	-120	-103	-176	-330	-77
2.2.	-48	-49	-107	-65	-128	-123	-57
2.3.	3	-3	-65	-13	-34	-57	0
2.4.	-26	-9	-39	-12	-48	-73	-21
2.5.	13	1	9	6	8	4	9
2.6.	6	3	-2	1	-1	-4	2

* Procent średniej wartości wskaźnika dla typu. Wartości pozytywne dodatnie (przy stymulancie wartości ponad średnią, przy destymulancie wartości poniżej średniej), wartości negatywne – ujemne (przy stymulancie wartości poniżej średniej, przy destymulancie wartości powyżej średniej)

ZAMOŻNOŚĆ MIESZKAŃCÓW

3.1. Poziom wynagrodzeń

Podstawową zmienną warunkującą zamożność mieszkańców są wynagrodzenia[11]. Niestety, informacja ta jest dostępna jedynie na poziomie powiatowym. Ponieważ powiat jest jednostką zbyt dużą by stawiać równość między poziomem wynagrodzenia w powiecie i w mieście powiatowym zdecydowano o wyborze wyłącznie miast na prawach powiatu do analizy przeprowadzonej w ujęciu dynamicznym dla całego okresu 2007-2017 w porównaniu do średniej krajowej (dla 66 miast na prawach powiatu) oraz średniej dla typów miast 1, 2 oraz 3. Zmienna jest stymulantą. W Polsce najwyższymi wynagrodzeniami brutto charakteryzują się duże miasta wojewódzkie, przede wszystkim Warszawa oraz inne miasta z tzw. Heksagonu (tj. Warszawy, Krakowa, Górnego Śląska, Wrocławia, Poznania i Trójmiasta), ale również szereg miast przemysłowych, szczególnie takich w których dominują duże spółki państwowe.

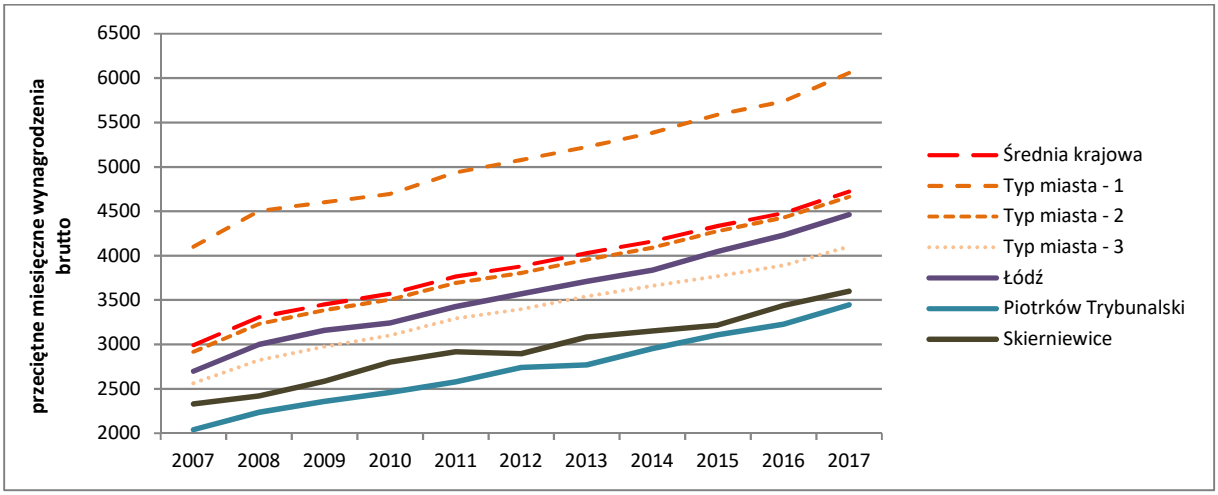

Ryc. 3.1 Dynamika poziomu wynagrodzeń w miastach na prawach powiatu w latach 2007-2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL (dane dla gmin).

Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w miastach na prawach powiatu w województwie łódzkim są dość zróżnicowane, aczkolwiek niższe od średnich dla odpowiadających im typów. W Łodzi wynagrodzenia są odpowiednio niższe od przeciętnych wynagrodzeń dla miast wojewódzkich (typ 2) i wyniosły 4463 zł w 2017 r., a w Piotrkowie Trybunalskim i Skierniewicach – odpowiednio niższe od przeciętnych wynagrodzeń dla miast subregionalnych (typ 3). Z grupy miast na prawach powiatu wyraźnie najniższym poziomem wynagrodzeń charakteryzuje się Piotrków Trybunalski (3447 zł), chociaż różnice między tym miastem a Skierniewicami (3599 zł) wydają się zmniejszać w ostatnich latach.

[11] Główny Urząd Statystyczny podaje dane dla przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto, co konkretniej oznacza stosunek sumy wynagrodzeń osobowych brutto, honorariów wypłaconych niektórym grupom pracowników za prace wynikające z umowy o pracę, wypłat z tytułu udziału w zysku lub w nadwyżce bilansowej w spółdzielniach oraz dodatkowych wynagrodzeń rocznych dla pracowników jednostek sfery budżetowej do przeciętnej liczby zatrudnionych w danym okresie, po wyeliminowaniu osób wykonujących pracę nakładczą oraz zatrudnionych za granicą.

3.2. Dochody z pracy

Udział gmin w podatku PIT[12] w ostatnich latach rósł: od 37,67% w 2015 r. do 37,89% w 2017 r. Generalnie wskaźnik ten, oczywiście w przeliczeniu na 1 mieszkańca dobrze odzwierciedla sytuację w zakresie zróżnicowania dochodów i jest dobrym uzupełnieniem dla wskaźnika przeciętnych wynagrodzeń, a przy tym jest dostępny na poziomie gminnym. Wskaźnik jest stymulantą, co oznacza, że im wyższa jego wartość, tym sytuacja w danej gminie (mieście) jest lepsza. Źródłem danych jest Bank Danych Lokalnych GUS. Punktem odniesienia są średnie dla gmin, w których zlokalizowane są miasta w danym typie. Wskaźnik jest silnie zależny od stopnia hierarchii osadniczej, lepsza sytuacja jest zauważalna również w aglomeracjach.

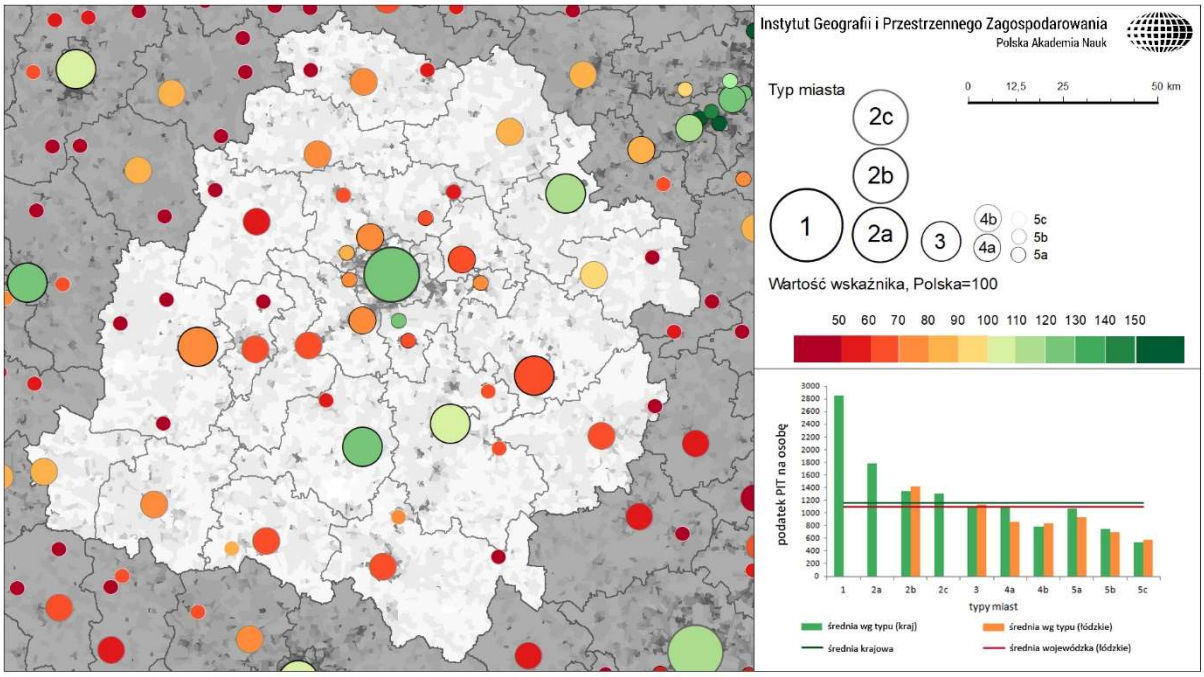

Ryc. 3.2 Dochody budżetu gmin z podatku PIT na 1 mieszkańca, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL (dane dla gmin).

Dochody budżetu gmin z podatku PIT na 1 mieszkańca w województwie łódzkim (1096 zł) jest niższy od średniej krajowej, która wynosi 1159 zł. W relacji do średniej dla danego typu miast relatywnie gorzej wypadają miasta aglomeracji łódzkiej (poza Łodzią gdzie 1419 zł to wartość wyższa niż średnia dla typu 2b). Poza Łodzią bardzo wysokie wartości wskaźnika są w Rzgowie (1459 zł), gdzie zlokalizowany jest największy w kraju kompleks handlu odzieżą. W miastach subregionalnych najlepiej jest w Bełchatowie (1401 zł), a najgorzej w Tomaszowie Mazowieckim (798 zł). W miastach powiatowych i innych w typie 4 zła sytuacja jest szczególnie w Poddębicach, gdzie dochody budżetu gminy z podatku PIT na 1 mieszkańca wyniosły 635 zł. Najgorzej w tym zakresie jest w małych miastach (typ 5), przede wszystkim w Warcie (jedynie 370 zł). Generalnie, widoczne są duże dysproporcje między Łodzią i wybranymi ośrodkami subregioanlnymi, a resztą miast w województwie.

[12] Według ustawy z 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. z 2018 r. poz. 1530, z późn. zm.), źródłami dochodów własnych jednostek samorządu terytorialnego są m. in : wpływy z podatków, opłat, dochody z majątku jst, spadki, zapisy i darowizny na rzecz j.s.t., dochody z kar pieniężnych i grzywien określonych w odrębnych przepisach, odsetki od pożyczek udzielanych przez j.s.t. (…), odsetki od nieterminowo przekazywanych należności stanowiących dochody j.s.t., odsetki od środków finansowych gromadzonych na rachunkach bankowych (…) i inne. W rozumieniu ustawy dochodami własnymi jednostek samorządu terytorialnego są również udziały we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT) oraz z podatku dochodowego od osób prawnych (CIT).

3.3. Bezrobocie rejestrowane

Źródłem danych dla bezrobocia rejestrowanego, zarówno dla 2017 r., jest Bank Danych Lokalnych GUS[13]. Wskaźnik jest destymulantą, co oznacza, że im wyższe wartości, tym pilniejsza jest interwencja w celu poprawy sytuacji na rynku pracy, oraz pośrednio, również eliminacji ubóstwa oraz poprawy zamożności związanych z wysokim udziałem liczby osób bezrobotnych. W Polsce istnieje silne zróżnicowanie wewnątrz- i międzyregionalne poziomu bezrobocia. Zdecydowanie najlepsza sytuacja w tym względzie jest w ośrodkach regionalnych (z paroma wyjątkami), a także w wybranych regionach, np. w Wielkopolsce.

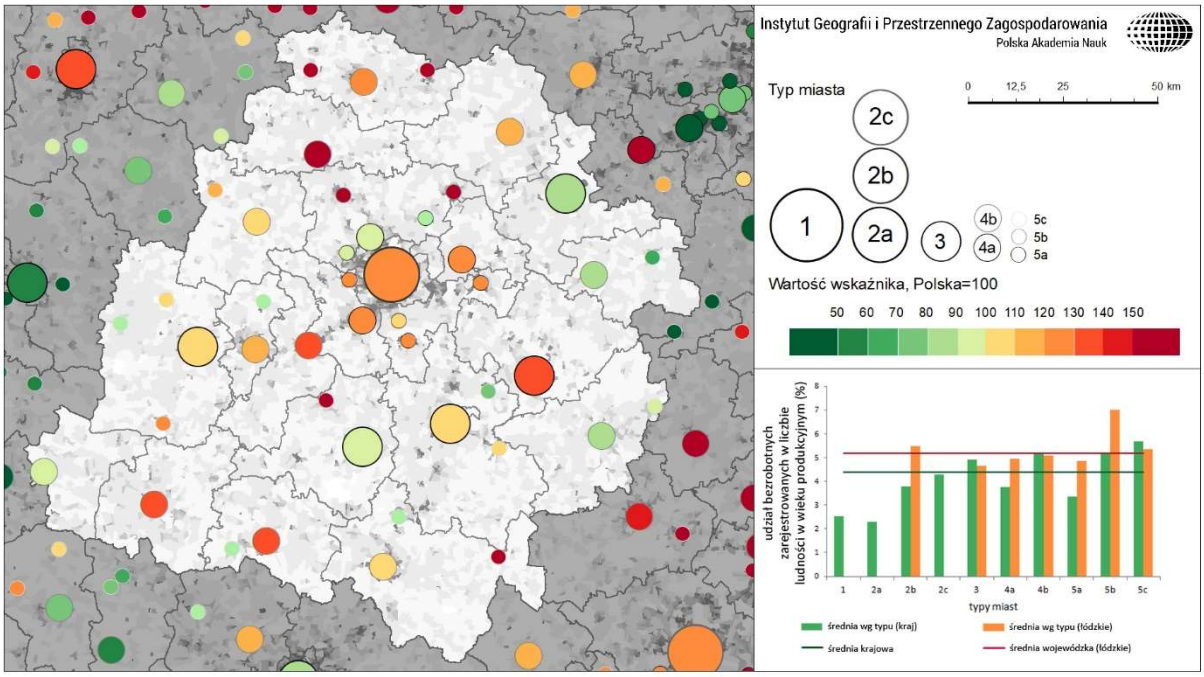

Ryc. 3.3 Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL (dane dla gmin).

Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w województwie łódzkim (5,2%) jest wyższy od średniej krajowej, która wynosi 4,4%. Relatywnie źle wygląda sytuacja w aglomeracji łódzkiej, a także w wybranych miastach w poszczególnych typach. W Łodzi wskaźnik wyniósł 5,5%. W miastach subregionalnych zdecydowanie najgorzej jest w Tomaszowie Mazowieckim (ponad 6%). W miastach powiatowych i innych w typie 4 zła sytuacja jest szczególnie w Łęczycy, gdzie udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wyniósł ponad 8,5%. Najgorzej w tym zakresie jest w wybranych małych miastach (typ 5), przede wszystkim w Krośniewicach (ponad 9%). Z drugiej strony istnieją też małe miasta, w których prawie nie obserwuje się zjawiska bezrobocia, np. Biała Rawska.

W latach 2011-2018 znacząco spadła liczba bezrobotnych w regionie. W ujęciu bezwzględnym najwyższe spadki w miastach przedstawiono w tabeli 3.1.

Tab. 3.1. Miasta regionu według największej zmiana bezwzględnej liczby bezrobotnych

[13] Według definicji GUS stopa bezrobocia rejestrowanego to udział zarejestrowanych bezrobotnych w cywilnej ludności aktywnej zawodowo, tj. bez pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego. W niniejszym badaniu, ze względu na dostępność danych na poziomie gminnym przyjęto, że jako stopę bezrobocia rejestrowanego uznaje się udział osób bezrobotnych w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym, przy czym wzięto pod uwagę wiek 18-64 dla mężczyzn i 18-59 dla kobiet.

Nazwa	liczba bezrobotnych w 2011 r.	liczba bezrobotnych w 2018 r.	zmiana
Łódź	37 029	19 251	-17 778
Pabianice	4 722	1 868	-2 854
Tomaszów Mazowiecki	4 790	2 158	-2 632
Zgierz	3 568	1 368	-2 200
Piotrków Trybunalski	4 079	1 905	-2 174

3.4. Korzystający z pomocy społecznej

Wskaźnik o charakterze destymulanty obrazuje udział gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego. W Polsce w zakresie korzystających z pomocy społecznej[14] zauważalny jest wyraźny podział związany ze szczeblem hierarchicznym struktury osadniczej, tzn. w dużych miastach, a także w miastach w aglomeracjach udział gospodarstw korzystających z pomocy społecznej jest wyraźnie niższy niż w miastach mniejszych.

Udział gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego w województwie łódzkim (7,4%) jest wyższy od średniej krajowej, która wynosi 6,3%. We wszystkich typach miast województwo wypada gorzej niż średnia krajowa. W Łodzi wskaźnik wyniósł 7%. W miastach subregionalnych najgorzej jest we Tomaszowie Mazowieckim i Piotrkowie Trybunalskim, gdzie wskaźnik wyniósł ponad 9%. W miastach powiatowych i innych w typie 4 zła sytuacja jest szczególnie w Łęczycy (13%). Najgorzej w województwie jest natomiast w Przedbórzu i Krośniewicach, gdzie ponad 15% gospodarstw domowych korzysta ze środowiskowej pomocy społecznej.

[14] Środowiskowa pomoc społeczna to pomoc udzielana ludności w miejscu zamieszkania za pośrednictwem ośrodka pomocy społecznej. Szacunki są wykonane przez GUS na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej (ZC KSMPS) Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, zawierającego informację o zrealizowanych świadczeniach środowiskowej pomocy społecznej i odbiorcach tej pomocy - gospodarstwach domowych i ich członkach oraz osobach bezdomnych. Dla gmin miejsko-wiejskich brak informacji dla części miejskiej i części wiejskiej tych gmin, w związku z tym średnie są obliczane dla wszystkich gmin na obszarze których zlokalizowane są miasta przy uwzględnieniu krajowego wskaźnika przeciętnej liczby osób w gospodarstwie domowym. Dane zawierają rzeczywistą liczbę gospodarstw domowych, które w danym roku skorzystały ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej. Każde gospodarstwo domowe zostało ujęte tylko raz, bez względu na rodzaj i liczbę otrzymanych świadczeń oraz niezależnie od tego czy w gospodarstwie wieloosobowym świadczenie otrzymała jedna, czy więcej osób.

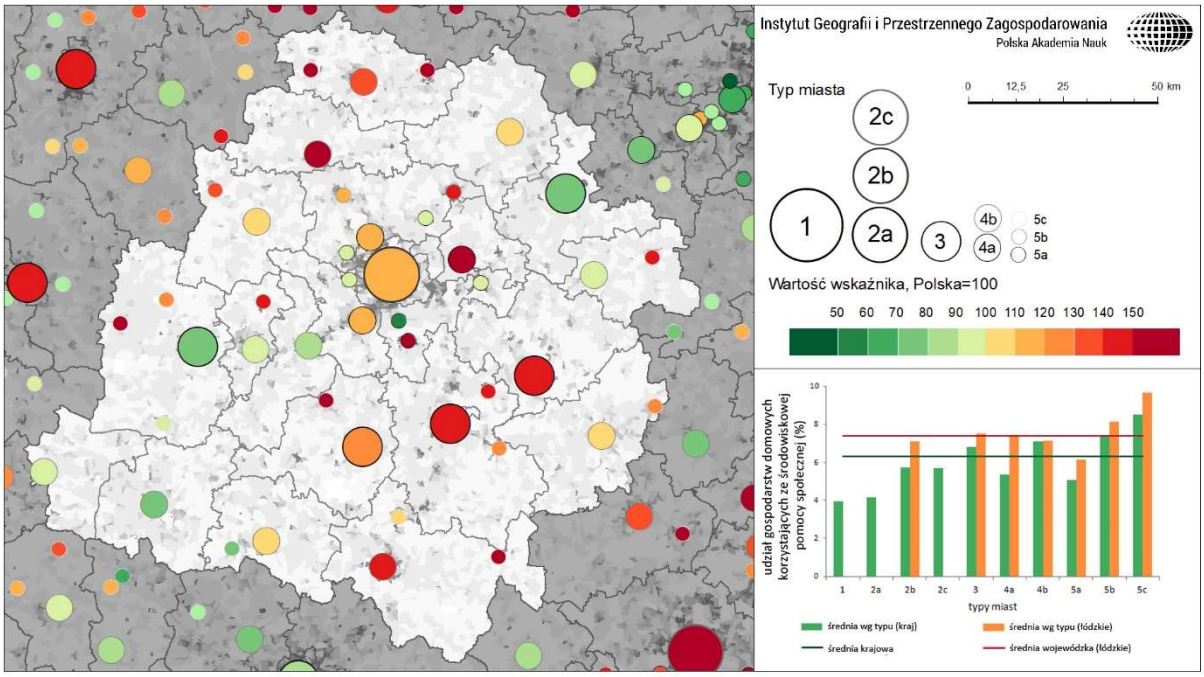

Ryc. 3.4 Udział gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL (dane dla gmin).

3.5. Otrzymujący zasiłek rodzinny

Wskaźnik dotyczy udziału dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku[15]. Omawiany wskaźnik o charakterze destymulanty wykazywał znaczne zróżnicowanie terytorialne. Podobnie jak w przypadku udziału korzystających z pomocy społecznej, także i w tym przypadku widoczny jest podział związany ze szczeblem hierarchicznym struktury osadniczej, tzn. w dużych miastach, a także w miastach w aglomeracjach wskaźnik jest wyraźnie niższy. Źródłem danych na poziomie gminnym jest Bank Danych Lokalnych GUS.

[15] Jak wskazuje GUS w opracowaniu Świadczenia na rzecz rodziny w 2017 r. przeciętnie miesięcznie zasiłek rodzinny wypłacano na 2,2 mln dzieci, przy czym najliczniejszą grupę stanowiły dzieci w wieku 6–12 lat (38% ogólnej liczby dzieci z zasiłkiem rodzinnym) oraz poniżej 6 lat (30,5% ogólnej liczby dzieci z zasiłkiem). Generalnie w całej Polsce, łącznie z gminami wiejskimi, udział dzieci w wieku poniżej lat 18, na które rodzice otrzymali zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku w 2017 r. wynosił 29,3%.

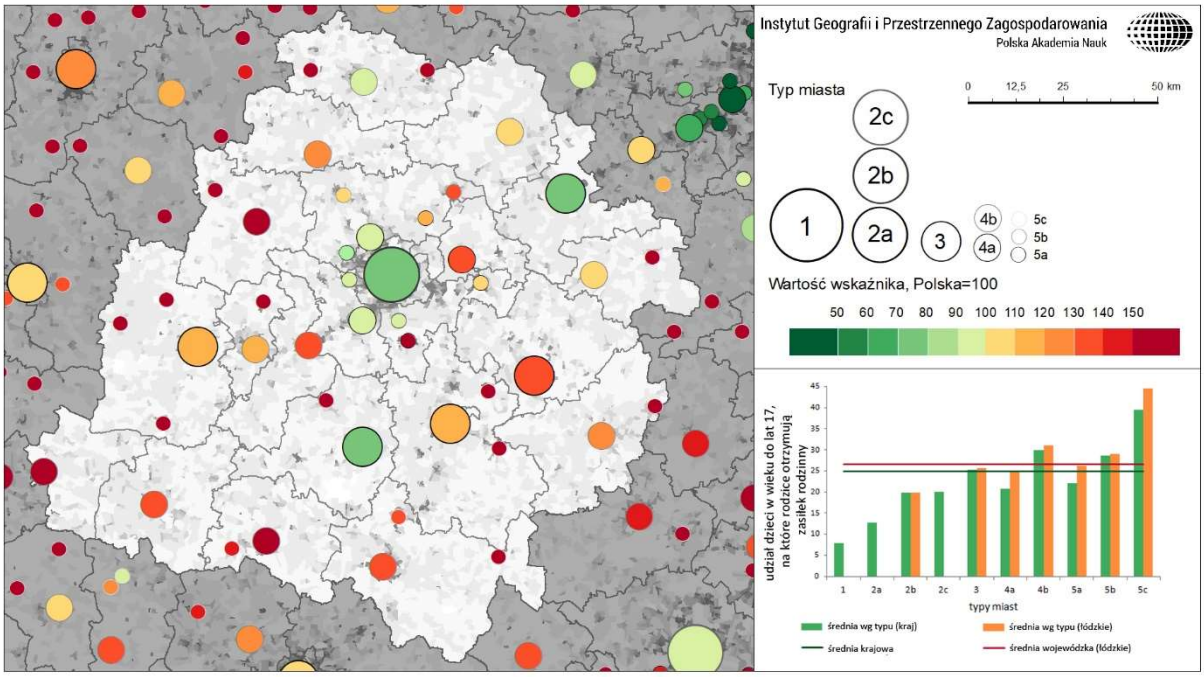

Ryc. 3.5 Udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL (dane dla gmin).

Udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku w skali kraju dla grupy gmin w których zlokalizowane są miasta (gminy miejskie i miejsko-wiejskie) wynosi 24,8%. W województwie łódzkim wskaźnik wyniósł 26,5% co oznacza, że jest wyższy od średniej krajowej. Sytuacja w regionie jest dość zróżnicowana. W Łodzi wskaźnik oscyluje wokół 20%, w miastach subregionalnych najgorsza sytuacja jest w Tomaszowie Mazowieckim, gdzie wskaźnik sięga ponad 33%. W miastach powiatowych i innych w typie 4 zła sytuacja jest szczególnie w Wieruszowie, gdzie udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku wyniósł ponad 40%. Najgorzej w tym zakresie jest w małych miastach (typ 5), przede wszystkim w Przedbórzu (59%) i w Białej Rawskiej (55%).

Udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku w latach 2008-2017 uległ znaczącemu zmniejszeniu. W regionie największe spadki zaobserwowano w Opocznie (spadek o 22 punkty procentowe) i Uniejowie (22 pp).

3.6. Podsumowanie (hierarchizacja)

3.1. **Poziom wynagrodzeń**. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w miastach na prawach powiatu w regionie są dość zróżnicowane, aczkolwiek niższe od średnich dla odpowiadających im typów jak i niższe od średniej krajowej. Powyższa zależność dotyczy zarówno miast wojewódzkich jak i ośrodków subregionalnych na prawach powiatu.

3.2. **Dochody z pracy**. Dochody budżetu gmin z podatku PIT na 1 mieszkańca w regionie są niższe od średniej krajowej. Powyższy wniosek nie dotyczy jednak wszystkich typów miast. W Łodzi (typ 2b), miastach subregionalnych (typ 3) oraz w miastach w typie 4b przeciętne wynagrodzenia są wyższe niż średnie dla typów. Wskaźnik 3.2 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie są to dwa miasta: Błaszki i Warta.

3.3. **Bezrobocie rejestrowane**. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w województwie jest wyższy od średniej krajowej. W poszczególnych typach miast jest jednak duże zróżnicowanie odstępstw od średnich. W Łodzi (typ 2b) oraz aglomeracji łódzkiej (typ 4a i i 5a), a także w miastach typu 5b wskaźniki przyjmują dużo wyższe wartości niż średnie dla typów. Szczególnie niekorzystana jest sytuacja w miastach w typie 5b. Natomiast w miastach subregionalnych (typ 3) oraz w miastach typu 4b i 5c wartości są odpowiednio niższe niż średnie dla typów. Wskaźnik 3.3 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie są to dwa miasta: Żychlin i Krośniewice.

3.4. **Korzystający z pomocy społecznej**. Udział gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego w regionie jest wyższy od średniej krajowej. Prawidłowość ta jest również aktualna dla wszystkich typów miast.

3.5. Otrzymujący zasiłek rodzinny. Udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku w skali kraju dla grupy gmin w których zlokalizowane są miasta (gminy miejskie i miejsko-wiejskie) w regionie jest wyższy od średniej krajowej. Prawidłowość ta dotyczy również wszystkich typów miast względem średniej dla typów. Wskaźnik 3.5 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziewiątym i dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie jest to siedem miast: Błaszki, Warta, Biała Rawska, Drzewica, Krośniewice, Przedbórz i Złoczew.

W tabeli 3.6 przedstawiono odchylenia od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy. Wartości pozytywne są dodatnie, negatywne - ujemne. W regionie nie ma dużych negatywnych odchyleń przekraczających 50%.

Tab. 3.6 Odchylenia* od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy

	2c	3	4a	4b	5a	5b	5c
3.2.	6	4	-21	6	-13	-7	7
3.3.	-45	6	-31	3	-45	-37	6
3.5.	0	-1	-21	-4	-19	-1	-13

* Procent średniej wartości wskaźnika dla typu. Wartości pozytywne dodatnie (przy stymulancie wartości ponad średnią, przy destymulancie wartości poniżej średniej), wartości negatywne – ujemne (przy stymulancie wartości poniżej średniej, przy destymulancie wartości powyżej średniej)

BEZPIECZEŃSTWO

4.1. Poziom przestępczości

Struktura przestrzenna przestępstw w Polsce[16] wskazuje na znaczne zróżnicowanie zarówno wewnątrz jak i międzyregionalne. Wyraźnie wyższy poziom przestępczości cechuje tzw. ziemie odzyskane, przede wszystkim południowy zachód Polski, a także duże miasta, w tym w szczególności duże miasta wojewódzkie (z wyjątkiem Warszawy). Z kolei najniższy poziom przestępstw obserwuje się na obszarach wiejskich, szczególnie w tradycyjnie konserwatywnych regionach (Polska wschodnia). Wskaźnik jest destymulantą, co oznacza, że im wyższa wartość wskaźnika tym szybciej potrzebna jest interwencja w danym mieście w celu poprawy sytuacji. Źródłem danych dotyczących przestępstw jest Komenda Główna Policji. Punktem odniesienia są średnie dla gmin, w których zlokalizowane są miasta w danym typie.

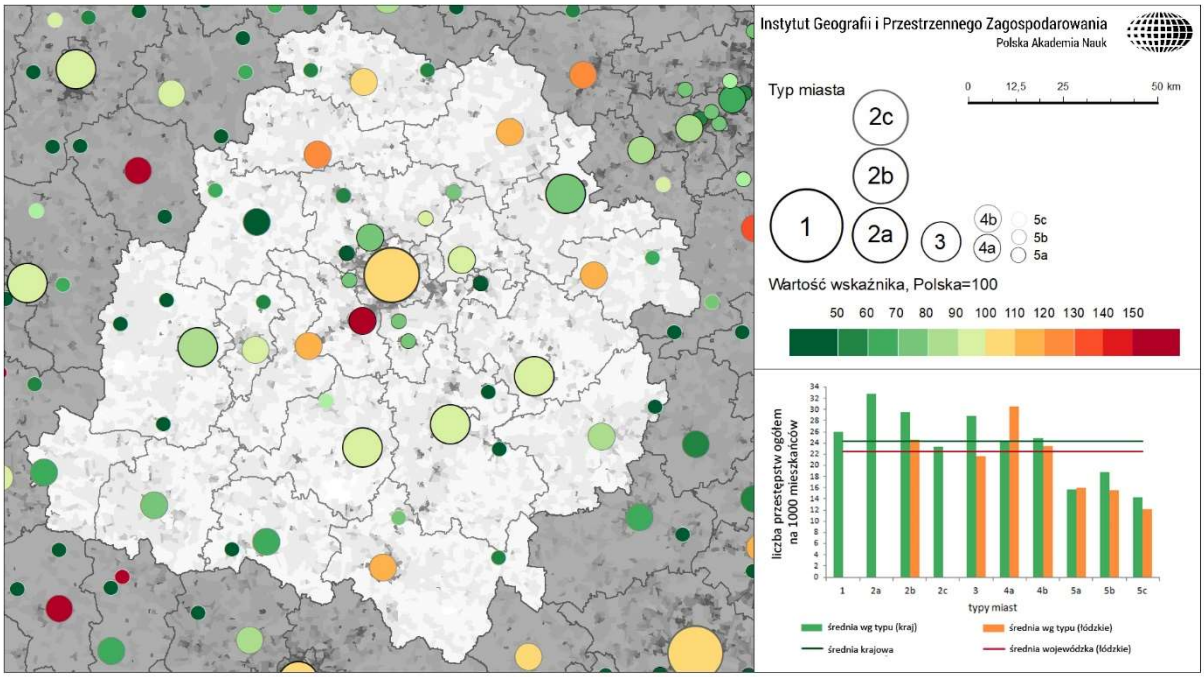

Ryc. 4.1 Liczba przestępstw ogółem na 1000 mieszkańców, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Komendy Głównej Policji (dane dla gmin).

Liczba przestępstw ogółem na 1000 mieszkańców w województwie łódzkim (23) jest bardzo zbliżona od średniej krajowej, która wynosi 24. W Łodzi (25) sytuacja wygląda lepiej niż w innych miastach w typie 2b. W miastach subregionalnych najgorzej jest w Piotrkowie Trybunalskim (23), a najlepiej w Skierniewicach (18). W miastach powiatowych i innych w typie 4 zła sytuacja jest szczególnie w Pabianicach, gdzie liczba przestępstw ogółem na 1000 mieszkańców sięga aż 42. W tym mieście jest najwyższy poziom przestępczości w województwie.

[16] Przestępstwo jest czynem zabronionym pod groźbą kary. Jest czynem o dużej szkodliwości społecznej, który jest karalny, zawiniony oraz bezprawny. Cechy, które służą do wskazania różnic pomiędzy przestępstwem a wykroczeniem to fakt, iż są regulowane za pomocą różnych ustaw, a także mają różny stopień szkodliwości społecznej czynu – mniejszą szkodliwością charakteryzuje się wykroczenie.

4.2. Bezpieczeństwo drogowe

Ze względu na dużą losowość wypadków[17], w raporcie posłużono się autorskim wskaźnikiem wypadkowości i kolizyjności (WWiK), w którym uwzględnia się również kolizje, przy czym przyznaje się odpowiednie wagi wypadkom (x4), zabitym w wypadkach (x8) oraz rannym w wypadkach (x2) zgodnie ze wzorem:

$$WWiK_i = \frac{4 \times W_i + 8 \times Z_i + 2 \times R_i + K_i}{L_i}$$

gdzie: W_{Li} – wskaźnik wypadkowości i kolizyjności w mieście *i*, W_i – liczba wypadków drogowych w mieście *i*, Z_i – liczba zabitych w wypadkach drogowych w mieście *i*, R_i – liczba rannych w wypadkach drogowych w mieście *i*, K_i – liczba kolizji drogowych w mieście *i*, L_i – liczba mieszkańców w mieście *i* (w tys.). Wskaźnik jest destymulantą, co oznacza, że im wyższa wartość wskaźnika tym szybciej potrzebna jest interwencja w danym mieście w celu poprawy sytuacji. W skali kraju zdecydowanie najgorsza sytuacja jest w dużych miastach, gdzie szczególnie wysoka jest liczba kolizji. Zdecydowanie lepiej pod tym względem wyglądają mniejsze miasta. Nie badano obszarów wiejskich. Źródłem danych była Komenda Główna Policji.

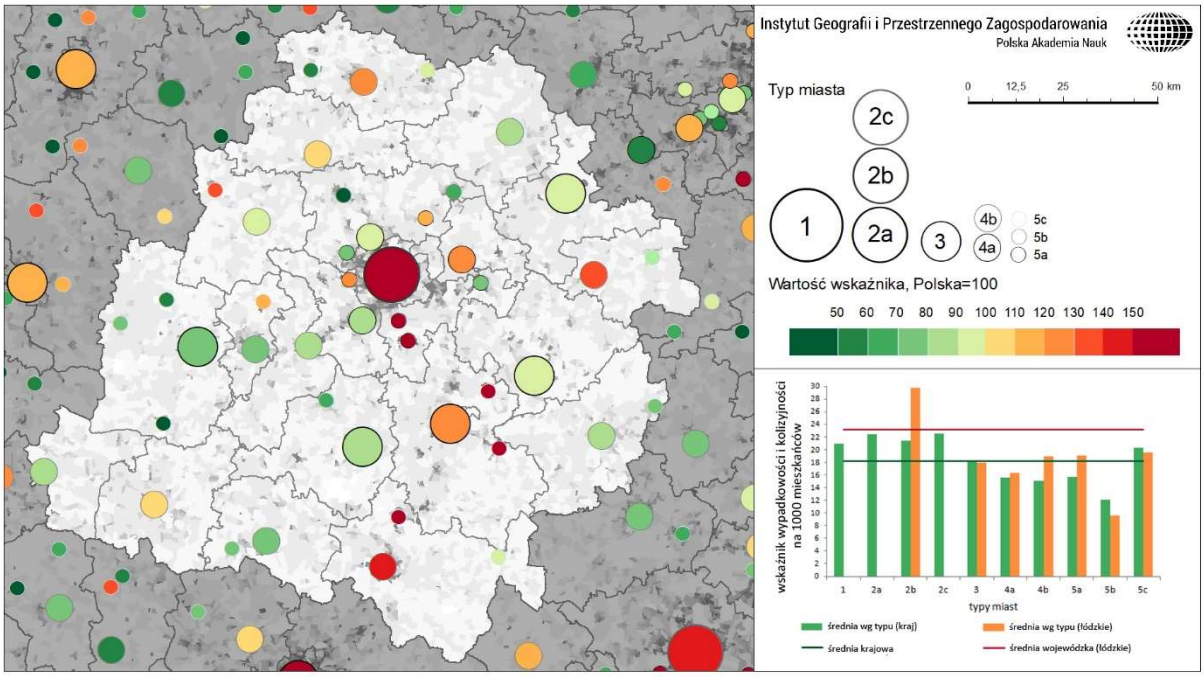

Ryc. 4.2 Wskaźnik wypadkowości i kolizyjności, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Komendy Głównej Policji..

Średnia wartość wskaźnika w miastach województwa łódzkiego (23,19) jest wyższa od średniej krajowej dla miast, która wynosi 18,17, co oznacza, że na drogach województwa jest relatywnie niebezpiecznie. We większości typów miast poziom bezpieczeństwa na drogach jest niższy niż średnie dla typów na poziomie krajowym. Najgorsza sytuacja jest w Wolbórzu, gdzie wskaźnik przewyższył 50,,

[17] Bezpieczeństwo drogowe związane jest bezpośrednio z liczbą wypadków i kolizji drogowych. W świetle ustawy z 20 czerwca 1997 r. - Prawo o ruchu drogowym *(Dz. U. z 2018 r. poz. 1990, z późn. zm.)* wypadek drogowy to zdarzenie mające związek z ruchem pojazdów na drogach publicznych, w wyniku którego nastąpiła śmierć lub uszkodzenie ciała osób. Za śmiertelną ofiarę wypadku drogowego uznaje się osobę zmarłą w wyniku doznanych obrażeń na miejscu lub w ciągu 30 dni. Za ranną ofiarę wypadku drogowego uznaje się osobę, która doznała obrażeń ciała i otrzymała pomoc lekarską. Jeżeli w wyniku zdarzenia nikt nie odniósł poważniejszych obrażeń, a skutkiem jest jedynie strata mienia, mamy do czynienia z kolizją.

Kamieńsku (48), Sulejowie (39), Rzgowie (38) oraz Łodzi (30). W stolicy województwa łódzkiego zaobserwowano w 2017 r. aż 22 ofiary śmiertelne wypadków drogowych.

4.3. Podsumowanie (hierarchizacja)

4.1. **Poziom przestępczości**. Liczba przestępstw ogółem na 1000 mieszkańców w województwie jest bardzo zbliżona od średniej krajowej. Podobnie wartości wskaźnika w poszczególnych typach miast są również zbliżone do wartości średnich dla typów. Na niekorzyść wyróżniają się jedynie miasta w typie 4a (Pabianice), gdzie wskaźnik przyjmuje wyższe wartości. Wskaźnik 4.1 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie to tylko jedno miasto - Pabianice.

4.2. **Bezpieczeństwo drogowe**. Średnia wartość wskaźnika w miastach województwa jest wyższa od średniej krajowej dla miast, co oznacza, że na drogach województwa jest relatywnie niebezpiecznie. Szczególnie wysokie odchylenie na niekorzyść od średniej widoczne jest w typie 2b (Łódź). Z kolei w mniejszych miastach w typie 5b sytuacja jest odwrotna – wskaźnik jest niższy niż średnia dla typu. Wskaźnik 4.2 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce. W regionie jest dziewięć miast w dziesiątym decylu, w tym Łódź, Radomsko, Rawa Mazowiecka, Tuszyn, Rzgów, Sulejów, Wolbórz, Uniejów i Kamieńsk.

W tabeli 4.3 przedstawiono odchylenia od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy. Wartości pozytywne są dodatnie, negatywne - ujemne. W regionie nie ma dużych odchyleń negatywnych.

Tab. 4.3 Odchylenia* od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy

	2c	3	4a	4b	5a	5b	5c
4.1.	17	25	-26	6	-2	18	16
4.2.	-39	1	-4	-26	-21	21	4

* Procent średniej wartości wskaźnika dla typu. Wartości pozytywne dodatnie (przy stymulancie wartości ponad średnią, przy destymulancie wartości poniżej średniej), wartości negatywne – ujemne (przy stymulancie wartości poniżej średniej, przy destymulancie wartości powyżej średniej)

INFRASTRUKTURA SIECIOWA

5.1. Ścieżki rowerowe na 10 tys. ludności

Rower jako środek transportu w Polsce intensywnie się rozwija, są miasta gdzie udział roweru w podróżach (według tzw. Kompleksowych Badań Ruchu) przewyższa nawet 5%. Wskaźnik jest stymulantą. Im dłuższa sieć dróg rowerowych, tym lepiej dla mieszkańców gminy (miasta). W Polsce ma miejsce dość zrównoważony rozwój infrastruktury ścieżek rowerowych[18], mniej więcej we wszystkich typach miast jest od dwóch do czterech kilometrów ścieżek na 10 tys. mieszkańców. Zła sytuacja ma miejsce w Konurbacji Katowickiej, a także, co dość interesujące w aglomeracjach, choć generalnie rozkład przestrzenny wskaźnika w ujęciu krajowym przypomina mozaikę.

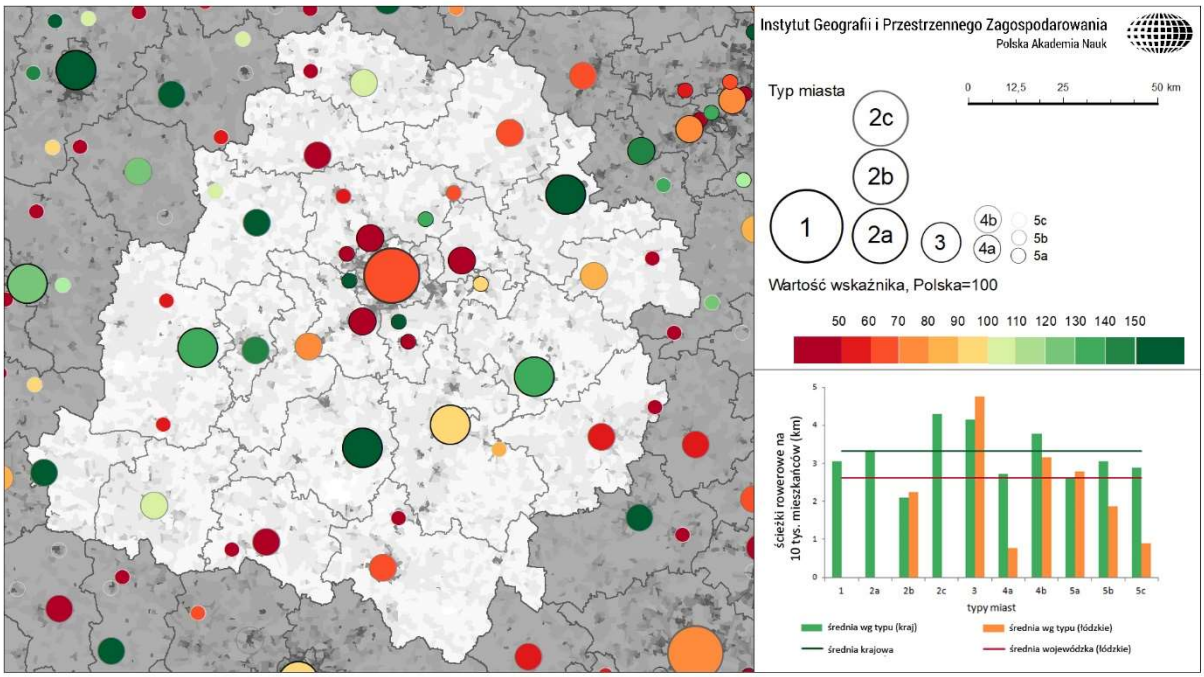

Ryc. 5.1 Długość ścieżek rowerowych na 10 tys. mieszkańców , 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Długość ścieżek rowerowych na 10 tys. mieszk. w województwie łódzkim (2,6 km) jest niższa od średniej krajowej, która wynosi około 3,3 km. Słaba sytuacja jest widoczna w aglomeracji łódzkiej. W łodzi wskaźnik sięgnął jedynie 2,3 km. W miastach subregionalnych jest już dużo lepiej. Bełchatów może się pochwalić nawet 7 km dróg rowerowych na 10 tys. mieszk., Skierniewice – 5,4 km, Sieradz – 4,4 km, Tomaszów Mazowiecki – 4,3 km. Najsłabiej wygląda w tym względzie Piotrków Trybunalski z jedynie 3,2 km dróg rowerowych na 10 tys. mieszk. Z miast powiatowych najgorzej jest w Zgierzu, gdzie według bazy GUS przypada jedynie 650 metrów ścieżki rowerowej na 10 tys. mieszk. W sześciu miastach w typie 5 (pozostałe miasta) nie ma natomiast ani jednego kilometra ścieżki rowerowej. Z punktu widzenia rozkładu przestrzennego wskaźnika obserwuje się mozaikę miast. Te dobrze wyposażone w infrastrukturę rowerową sąsiadują z innymi wyposażonymi gorzej.

[18] Wyposażenie w infrastrukturę transportową stanowi ważny element infrastruktury sieciowej. Infrastruktura drogowa jest jednak trudna do uchwycenia, ze względu na różne kategorie dróg o różnym charakterze przechodzące przez miasta. Podobnie brak jest jednolitej bazy transportu publicznego (w tym autobusowego) w Polsce. Spójne dane dostępne w ramach Banku Danych Lokalnych dla wszystkich gmin (w tym miast i gmin miejsko-wiejskich) są natomiast dostępne dla infrastruktury rowerowej.

5.2. Długość sieci kanalizacyjnej na 1 mieszkańca podłączonego do sieci

Wskaźnik odnosi się do długości sieci kanalizacyjnej[19], co jest w dużym stopniu skorelowane z gęstością/rozproszeniem sieci osadniczej, wskaźnik ten jest z oczywistych względów destymulantą, co oznacza, że im wyższa wartość wskaźnika tym mniej efektywna jest sieć kanalizacyjna (jeden metr sieci obsługuje średnio mniejszą liczbę ludności). W Polsce w ujęciu regionalnym zauważalna jest lepsza sytuacja w dużych miastach, a wraz ze spadkiem znaczenia w hierarchii osadniczej długość sieci kanalizacyjnej na jednego mieszkańca ulega wydłużeniu. Zauważalna jest również relatywnie lepsza sytuacja w Polsce północnej i zachodniej w związku z podziałem historycznym, szczególnie w porównaniu z relatywnie gorszą sytuacją na obszarze dawnego zaboru austriackiego. Generalnie jednak w całej Polsce najgorzej wypadają pod tym względem małe miasta, niezależnie od regionu.

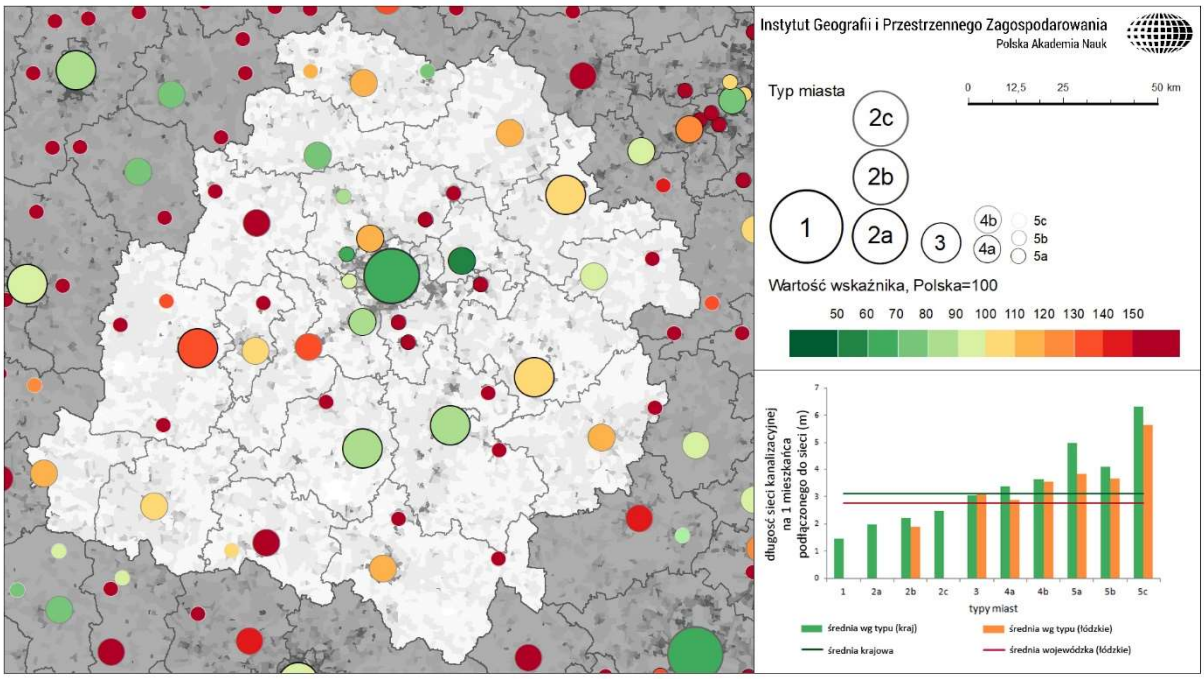

Ryc. 5.2 Długość sieci kanalizacyjnej na 1 mieszkańca podłączonego do sieci, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Długość sieci kanalizacyjnej na 1 mieszkańca podłączonego do sieci w województwie łódzkim (2,8) jest nieznacznie niższa od średniej krajowej (3,1), co można interpretować pozytywnie. W Łodzi (wysokość wskaźnika 1,9), sytuacja jest nieco lepsza w relacji do średniej dla typu 2b. W miastach subregionalnych występuje dość duże zróżnicowanie: od 2,8 w Piotrkowie Trybunalskim i Bełchatowie do 4,1 w Sieradzu. W grupie miast powiatowych i innych w typie 4 najmniej efektywna jest sieć kanalizacyjna w Pajęcznie, gdzie wskaźnik wyniósł 5,6. W grupie pozostałych miast (typ 5) najgorsza sytuacja z długością sieci kanalizacyjnej w przeliczeniu na 1 przyłączonego mieszkańca jest w Kamieńsku, gdzie wskaźnik wyniósł aż 9,3. Generalnie, w całym regionie dominują układy mozaikowe. Miasta o rozproszonej zabudowie (przynajmniej w kontekście sieci kanalizacyjnej) sąsiadują z tymi bardzie zwartymi.

[1919] Sieć kanalizacyjna czynna to według definicji GUS to system kanałów krytych (podziemnych) odprowadzających ścieki z budynków i innych obiektów do odbiorników lub urządzeń do oczyszczania ścieków.

5.3. Różnica w długości sieci kanalizacyjnej i wodociągowej

Różnica w długości sieci kanalizacyjnej i wodociągowej to wskaźnik mający znaczenie z punktu widzenia ochrony środowiska. Wskaźnik ma charakter stymulanty, co oznacza, że im dłuższa sieć kanalizacyjna względem sieci wodociągowej tym lepsza sytuacja w danym mieście z punktu widzenia ochrony środowiska. W Polsce wyraźnie lepiej jest na obszarze Galicji, szczególnie w obszarach górskich. Na pozostałym obszarze kraju rozkład przestrzenny wskaźnika przypomina mozaikę, w dużych miastach sytuacja jest nieco gorsza niż w miastach mniejszych, generalnie jednak różnice między typami miast nie są duże co może być nieco zaskakujące z punktu widzenia różnic w rozproszeniu sieci osadniczej między typami miast.

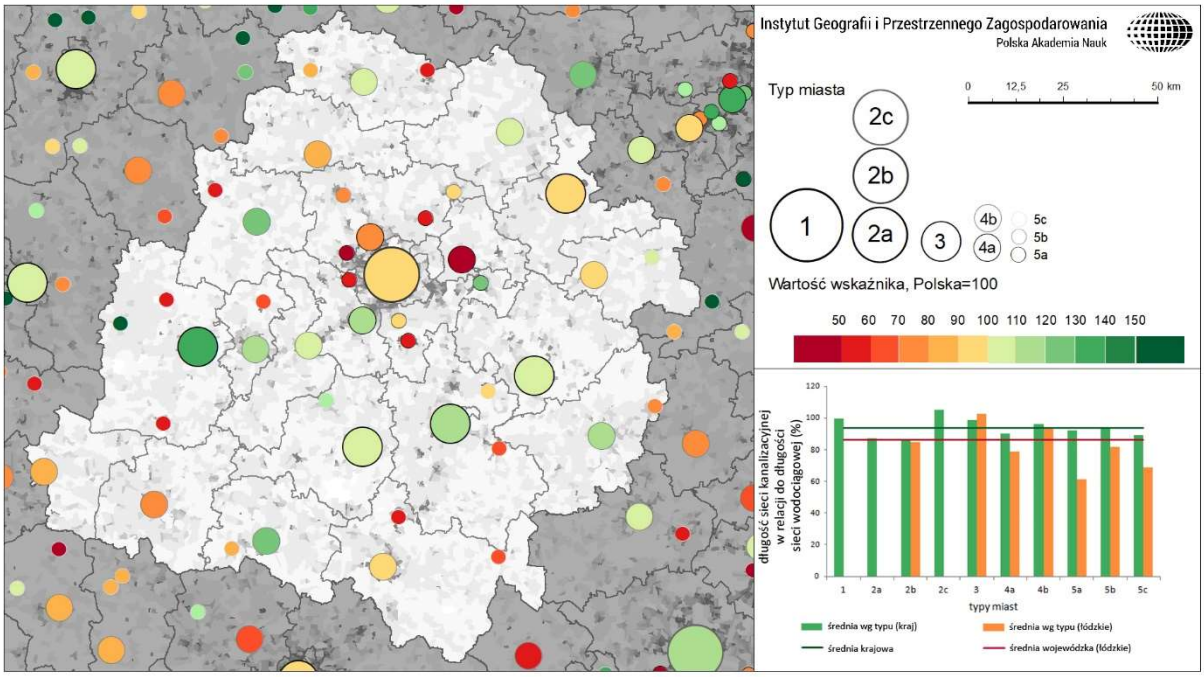

Ryc. 5.3 Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci wodociągowej (%), 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci wodociągowej w województwie łódzkim (w %) (86,3) jest nieco niższa od średniej krajowej (94) co należy uznać za negatywne z punktu widzenia ochrony środowiska. W Łodzi (85), sytuacja jest podobna do średniej dla typu 2b. W miastach subregionalnych sieć kanalizacyjna jest krótsza od wodociągowej w Skierniewicach (84) i Bełchatowie (98), a dłuższa w pozostałych miastach. W grupie miast powiatowych i innych w typie 4 najkrótsza sieć kanalizacyjna względem wodociągowej jest w Brzezinach (30), a w grupie pozostałych miast (typ 5) - w Aleksandrowie Łódzkim, gdzie wskaźnik wyniósł 40.

5.4. Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem

Zróżnicowanie wskaźnika[20] w kraju ogółem nie jest wysokie i w 2017 r. penetracja budynkowa jest na relatywnie wysokim poziomie we wszystkich regionach oraz typach miast. Wskaźnik jest stymulantą, a zatem wyższe wartości wskaźnika oznaczają lepszą penetrację budynkową. Wskaźnik jest dostępny na poziomie gminnym, zatem dla mniejszych miast podawane średnie i liczby dotyczą gmin miejsko-wiejskim, a nie samych miast.

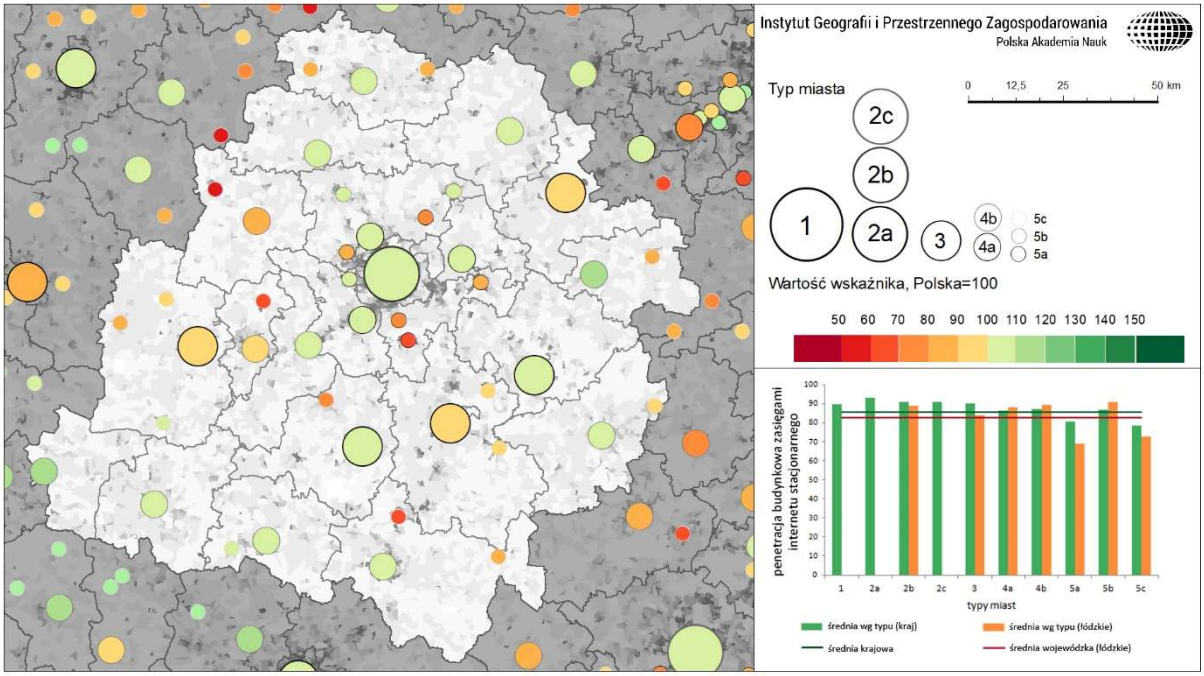

Ryc. 5.4 Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Komunikacji Elektronicznej.

Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem w województwie łódzkim (83%) w badanych miastach jest trochę niższa jak średnia dla Polski (86%). W Łodzi 89% budynków jest w zasięgu internetu stacjonarnego. W miastach subregionalnych najgorzej jest w Piotrkowie Trybunalskim – 78% podłączeń. Gorzej też jest w niektórych mniejszych miastach, przykładowo z miast powiatowych najgorzej jest w Poddębicach, gdzie penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem wyniosła 76%, a w grupie miast w typie 5 (pozostałe miasta) najsłabiej wypada gmina miejsko-wiejska Uniejów – jedynie 50% budynków objętych jest zasięgiem.

[20] Analogicznie jak w wydawanym przez Urząd Komunikacji Elektronicznej „Raporcie o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2017 r." w celu „oceny dostępności do sieci posłużono się wskaźnikiem penetracji budynkowej, rozumianym jako stosunek liczby budynków znajdujących się w zasięgu sieci (chodzi tu o takie budynki, w których operatorzy deklarują możliwość świadczenia usług) do liczby wszystkich budynków na analizowanym obszarze (…). Średnia penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego wynosiła w 2017 r. w Polsce ok. 82%. Najwyższą penetracją (ponad 85%) charakteryzowały się województwa: opolskie (ok. 90%), śląskie, małopolskie, dolnośląskie i wielkopolskie, a z kolei najniższą (poniżej 75%) województwa: świętokrzyskie (ok. 68%), warmińsko-mazurskie, mazowieckie (…). Udział budynków z dostępem do internetu stacjonarnego w poszczególnych gminach (…) różnicuje się przestrzennie – wyższy jest w zachodniej części kraju oraz w obrębie obszarów silnie zurbanizowanych."

5.5. Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego (30 Mb/s)

Wskaźnik[21] jest stymulantą, a zatem wyższe wartości wskaźnika oznaczają lepszą penetrację lokalową. Dane dostępne są na poziomie gminnym. Według UKE średnia penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego o przepustowości minimum 30 Mb/s wynosiła w Polsce ok. 67%. Należy mieć na uwadze, że informacja podawana przez UKE dotyczy całego kraju włącznie z terenami wiejskimi, stąd też obliczany wskaźnik dla miast jest odpowiednio wyższy. Według UKE najwyższą penetracją charakteryzuje się niezmiennie województwo śląskie (niemal 84%), zaś najniższą – region świętokrzyski (42%). Generalnie zauważalne są znacznie lepsze wyniki dla miast większych (przy czym nie ma dużej różnicy między miastami wojewódzkimi a subregionalnymi) niż małych. Nie ma natomiast znaczenia położenie wewnątrz aglomeracji lub poza nią.

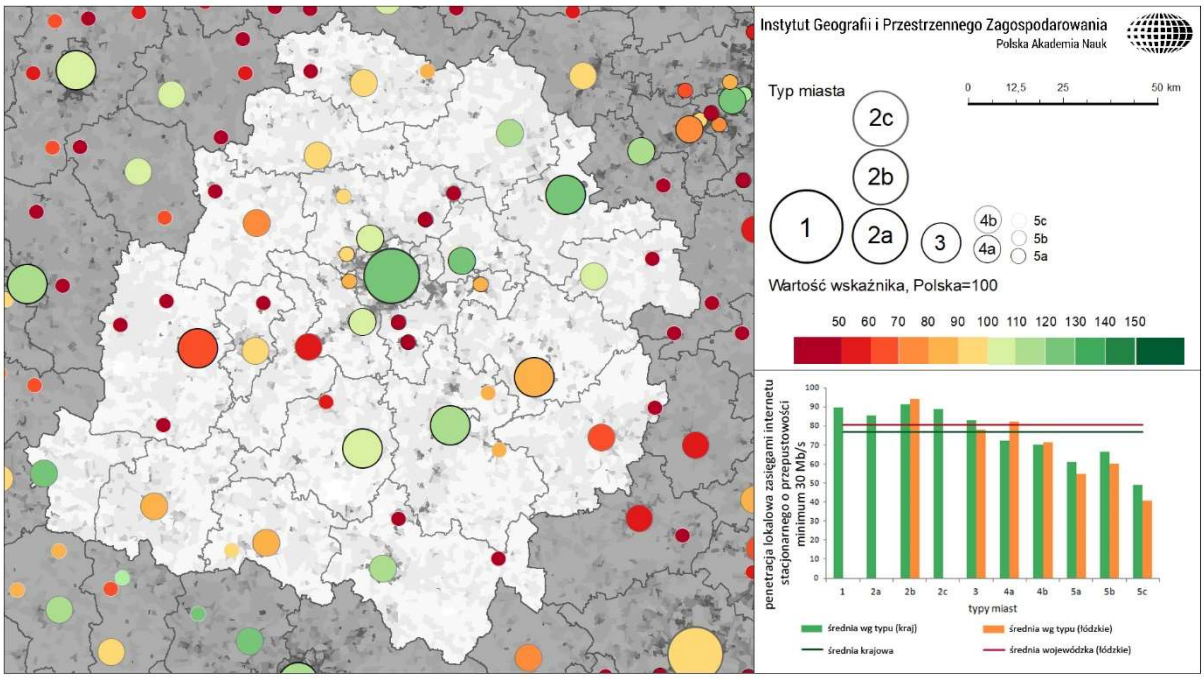

Ryc. 5.5 Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 30 Mb/s, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Komunikacji Elektronicznej.

Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 30 Mb/s w województwie łódzkim (81%) w badanych miastach jest większa niż średnia dla Polski (77%). Wskaźniki dla Łodzi (94%) są bardzo wysokie. Gorzej wyglądają miasta subregionalne (z wyjątkiem Skierniewic, gdzie aż 99% lokali ma internet o prędkości co najmniej 30 Mb/s). Najgorsza sytuacja jest w Sieradzu, gdzie wskaźnik wyniósł jedynie 49%. Gorzej jest również w niektórych mniejszych miastach, przykładowo z miast powiatowych najgorzej jest w Łasku, gdzie penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 30 Mb/s wyniosła jedynie 39%, a w grupie miast w typie 5 (pozostałe miasta) najsłabiej wypada gmina miejsko-wiejska Błaszki – jedynie 14% lokali objętych jest zasięgiem.

[21] Analogicznie jak w wydawanym przez Urząd Komunikacji Elektronicznej „Raporcie o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2017 r." w celu „oceny stopnia realizacji postanowień Europejskiej Agendy Cyfrowej (EAC) posłużono się wskaźnikiem penetracji lokalowej, rozumianym jako stosunek liczby lokali mieszkalnych w budynkach będących w zasięgu sieci min. 30 Mb/s (budynek w którym operatorzy deklarują możliwość świadczenia danych usług) do ogólnej liczby lokali mieszkalnych na analizowanym obszarze (…)."

5.6. Podsumowanie (hierarchizacja)

5.1. **Ścieżki rowerowe na 10 tys. ludności**. Długość ścieżek rowerowych na 10 tys. mieszk. w województwie jest niższa od średniej krajowej. Sytuacja jest dość zróżnicowana w zasadzie w każdym z typów miast. W Łodzi (typ 2a) wskaźnik nieznacznie przewyższa średnią dla typu 2b, podobnie w miastach subregionalnych (typ 3). Z kolei w typie 4a oraz 5c wskaźnik jest kilkukrotnie niższy niż średnie dla typów. Wskaźnik 5.1 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie jest to sześć miast, bez miast powiatowych.

5.2. **Długość sieci kanalizacyjnej na 1 mieszkańca podłączonego do sieci**. Długość sieci kanalizacyjnej na 1 mieszkańca podłączonego do sieci w województwie jest nieznacznie niższa od średniej krajowej. Zdecydowanie najlepiej w relacji do średniej dla typu w kraju jest w miastach w typie 5a. Wskaźnik 5.2 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie nie ma w tej kategorii miast w dziesiątym decylu. Sytuacja jest bardzo dobra.

5.3. **Różnica w długości sieci kanalizacyjnej i wodociągowej**. Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci wodociągowej w województwie jest nieco niższa od średniej krajowej. Szczególnie mało sieci kanalizacyjnej w relacji do wodociągowej jest w miastach w typie 5a.

5.4. **Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem**. Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem w województwie w badanych miastach jest trochę niższa jak średnia dla Polski. Na niekorzyść względem średniej dla typu ukazują się miasta w typie 5a. Wskaźnik 5.4 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie jest to sześć miast – Tuszyn, Rzgów, Zelów, Szadek, Uniejów i Kamieńsk.

5.5. Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego (30 Mb/s). Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 30 Mb/s w województwie w badanych miastach jest większa niż średnia dla Polski, ale jest to efektem głównie dobrej sytuacji w stolicy województwa. Na niekorzyść względem średniej dla typów wyglądają miasta w typie 5a i 5c. Wskaźnik 5.5 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie jest ot osiem miast – Stryków, Rzgów, Błaszki, Biała Rawska, Drzewica, Szadek, Uniejów i Kamieńsk.

W tabeli 5.6 przedstawiono odchylenia od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy. Największe odchylenia negatywne zaobserwowano w typach 4a i 5c w kontekście infrastruktury rowerowej.

Tab. 5.6 Odchylenia* od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy

	2c	3	4a	4b	5a	5b	5c
5.1.	7	14	-72	-17	7	-39	-69
5.2.	14	-3	15	3	23	11	10
5.4.	-3	-7	2	2	-14	4	-8
5.5.	3	-6	14	2	-10	-9	-17

* Procent średniej wartości wskaźnika dla typu. Wartości pozytywne dodatnie (przy stymulancie wartości ponad średnią, przy destymulancie wartości poniżej średniej), wartości negatywne – ujemne (przy stymulancie wartości poniżej średniej, przy destymulancie wartości powyżej średniej)

OCHRONA ZDROWIA

6.1. Przychodnie

W przypadku wykorzystanych danych GUS w kontekście wyposażenia miast w przychodnie[22], analiza dotyczy przychodni ogółem w ramach podmiotów ambulatoryjnych (stan w dniu 31 XII 2017 r.). Ze względu na fakt, iż wskaźnik odnosi się do liczby ludności ogółem przypadających na jedną przychodnię, jest on destymulantą, co oznacza, że im wyższa wartość wskaźnika tym szybciej potrzebna jest interwencja w danym mieście w celu poprawy sytuacji. W skali kraju obserwuje się brak większego zróżnicowania między typami miast.

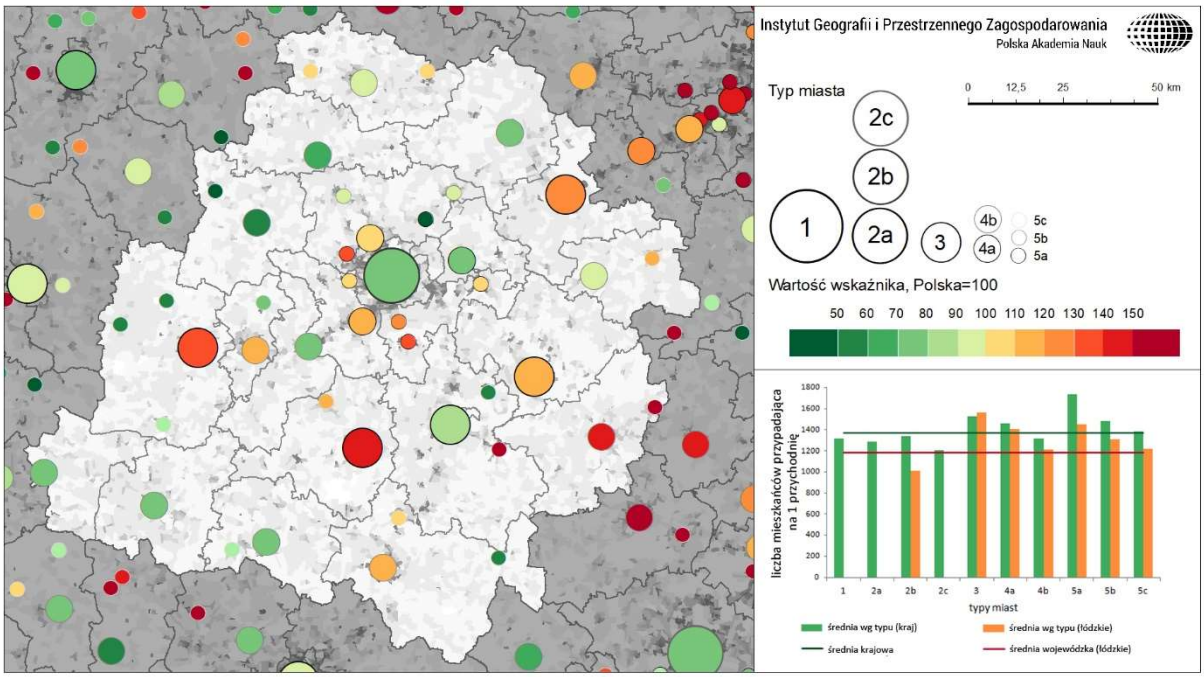

Ryc. 6.1.1 Liczba mieszkańców na jedną przychodnię, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Średnia liczba mieszkańców przypadających na jedną przychodnię w miastach województwa łódzkiego (1181) jest niższa od średniej krajowej dla miast, która wynosi 1373. W Łodzi sytuacja w tym zakresie jest znacznie lepsza niż w innych stolicach województw (1011). W miastach subregionalnych najlepiej jest w Piotrkowie Trybunalskim (1196), najgorzej w Bełchatowie (1999). W miastach powiatowych i innych z typu 4 najgorzej jest w Opocznie (1958), a w miastach pozostałych w typie 5 – w Drzewicy, gdzie na jedyną przychodnię w mieście przypada aż 3865 mieszkańców. Podsumowując,

[22] Przychodnia to, według GUS, przedsiębiorstwo podmiotu leczniczego, w którym udziela się ambulatoryjnych świadczeń zdrowotnych podstawowej lub specjalistycznej opieki zdrowotnej oraz świadczenia z zakresu rehabilitacji leczniczej. Wyróżnia się przychodnie podstawowej opieki zdrowotnej (POZ) i ambulatoryjnej opieki specjalistycznej. Warto nadmienić, że od 2017 r. obowiązuje ustawa z dnia 27 października 2017 r. o podstawowej opiece zdrowotnej (Dz.U. z 2019 r. poz. 357). Przychodnie POZ, których dotyczy dodatkowa analiza dostępności, są niezależnymi firmami (poza SPZOZ), jednak usługi przez nie świadczone są bezpłatne dla osób ubezpieczonych, gdy POZ ma podpisany kontrakt z NFZ. W 2017 r. świadczenia ambulatoryjnej opieki zdrowotnej realizowało w Polsce 21,7 tys. przychodni oraz 5,1 tys. praktyk lekarskich i stomatologicznych świadczących usługi w ramach środków publicznych, przy czym udzielono 320,2 mln porad – 285,7 mln lekarskich i 34,5 mln stomatologicznych (Ambulatoryjna opieka zdrowotna w 2017 r., GUS). Liczba porad jako wskaźnik jest również dostępna w ramach BDL GUS, jednak zdecydowano o liczbie przychodni jako zmiennej warunkującej zarówno wyposażenie jak i dostępność.

sytuacja w województwie pod względem wyposażenia w przychodnie jest dość dobra, z wyjątkiem pojedynczych miast, gdzie potrzebna jest w tym zakresie interwencja.

Wskaźnik wyposażenia w przychodnie (POZ i specjalistyczne) został uzupełniony o analizę dostępności do przychodni podstawowej opieki medycznej. Wskaźnik dostępności do POZ wyrażony jest średnim czasem dojazdu (w minutach) transportem indywidualnym do najbliższej przychodni. Wykorzystano dane pozyskane z Narodowego Funduszu Zdrowia, które zawierały informacje o kontraktach na usługi medyczne, zawartych przez poszczególne placówki medyczne. Analizę dostępności przeprowadzono na podstawie dokładnych danych adresowych. Na tym etapie wykorzystania danych dostępnościowych nie było możliwości wyodrębnienia miast z gmin miejsko-wiejskich. W Polsce średni czas dojazdu do najbliższej przychodni POZ wynosi niespełna 7 minut (maksymalny czas dojazdu w Polsce to 29 minut). Analizowane dane przedstawiają sytuację w roku 2015 i zostały wykonane na podstawie wynikowej bazy danych Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

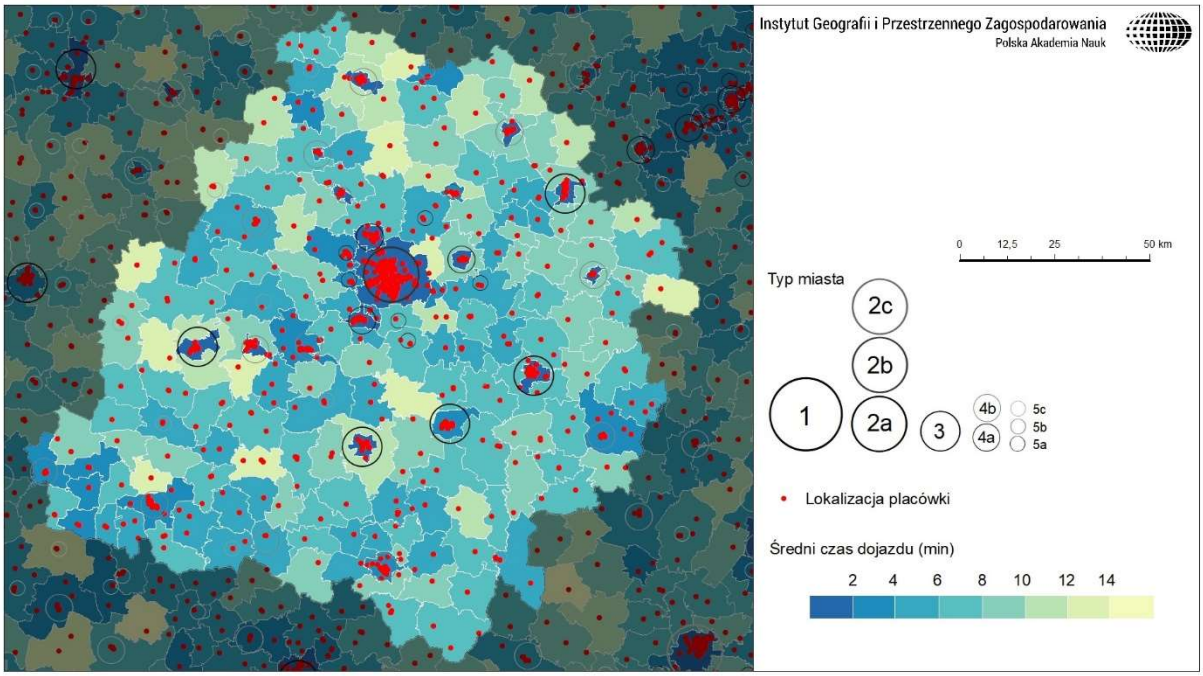

Ryc. 6.1.2 Średni czas przejazdu do najbliższej przychodni POZ (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

Poziom dostępności do przychodni POZ w województwie łódzkim jest zróżnicowany, gdzie najwyższym poziomem dostępności do tego typu usług charakteryzują się miasta, a najgorszym obszary peryferyjne. Jednak nawet w obrębie grupy miast widoczne są różnice w poziomie dostępności. Najlepsza dostępność dotyczy przede wszystkim Łodzi i miast satelickich (np. Brzeziny, Pabianice, Zgierz), w których z jednej strony zlokalizowane są placówki medyczne, z których mogą korzystać mieszkańcy tych miast, a jednocześnie bliskość Łodzi oferuje dodatkowe możliwości w zakresie analizowanych usług. Ponadto wysoki poziom dostępności dotyczy również prawie wszystkich miast subregionalnych oraz niektórych miast o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym (np. Kutno, Rawa Mazowiecka, Ozorków). Najniższy poziom dostępności dotyczy (w wielu przypadkach) obszarów funkcjonalnych niektórych miast województwa (np. Sieradza, Zduńskiej Woli, Kutna, Bełchatowa), w przypadku których placówki medyczne, świadczące usługi dla mieszkańców stref podmiejskich, zlokalizowane są w ośrodku miejskim. Maksymalny czas dojazdu do najbliższej przychodni POZ wynosi 14 minut przy średniej wojewódzkiej wynoszącej 7 minut.

Najwyższym poziomem dostępności, wyrażonym jako odsetek ludności w izochronie 5-minutowej (powyżej 90%) (ryc. 6.1.3), charakteryzuje się Łódź wraz z najbliższym otoczeniem funkcjonalnym (np. Pabianice), miasta subregionalne i tylko niektóre powiatowe (np. Kutno, Łowicz, Rawa Mazowiecka, Brzeziny). Natomiast niski stopień dostępności, a w zasadzie jego brak, nie dotyczy miast, tylko niektórych gmin wiejskich, które w większości są obszarami funkcjonalnymi niektórych miast powiatowych (np. Kutna, Łowicza, Zduńskiej Woli) czy regionalnych (Bełchatów). Najniższym odsetkiem ludności w izochronie 5-minutowej charakteryzują się małe miasta np. Drzewica, Uniejów, Wolbórz.

Zdecydowana większość ludności, zarówno miast jak i całego województwa łódzkiego znajduje się w obrębie izochrony 20 minut jazdy do najbliższej przychodni POZ (ryc. 6.1.4). Dotyczy to Łodzi, wszystkich miast subregionalnych i powiatowych. W przypadku niektórych małych miast (np. Działoszyn, Tuszyn) mniej niż 90% ludności mieszka w zasięgu izochrony 20-minutowej od najbliższej przychodni POZ.

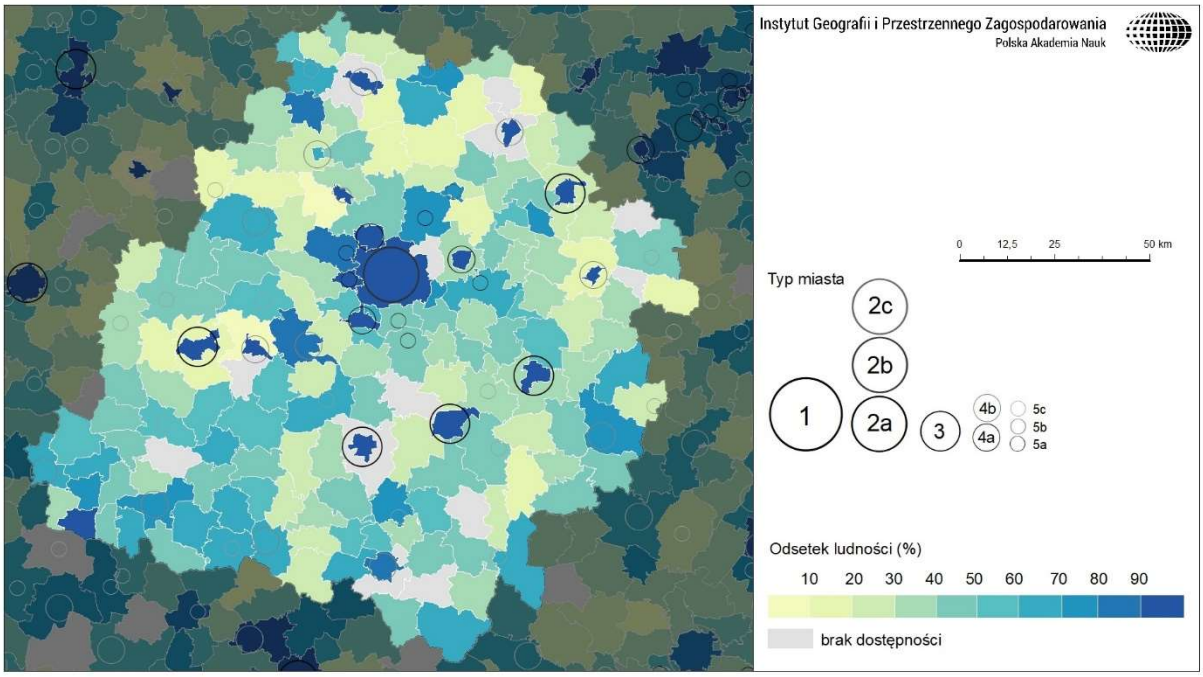

Ryc. 6.1.3 Odsetek ludności mieszkającej w zasięgu izochrony 5 minut jazdy od najbliższej przychodni POZ (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

W latach 2007-2018 w miastach kraju zachodziły umiarkowane zmiany w liczbie przychodni POZ (w porównaniu np. z klubami dziecięcymi czy żłobkami). W przypadku miast województwa łódzkiego liczba przychodni (a raczej świadczeniodawców) wzrosła z 863 do 1328, z czego w latach 2017-2018 odnotowano tylko niewielki wzrost (1%) liczby placówek. W latach 2007-2018 w miastach Polski nastąpił 62% wzrost liczby placówek (świadczeniodawców). Największe zmiany procentowe dotyczyły małych miast np. Żychlina (350%), Strykowa (300%), Aleksandrowa Łódzkiego (260%), Działoszyna (250%) i niektórych miast powiatowych (np. Pajęczna – 267%, Opoczna – 240%), ale tak duży wzrost wynikał z niskiego poziomu wyjściowego. W Łodzi liczba placówek zwiększyła się o 148%. Odnotowano również jedna negatywną zmianę (Uniejów, liczba placówek zmniejszyła się o jedną).

Jednak do interpretacji tych wyników należy podchodzić bardzo ostrożnie, głównie ze względu na zmiany i ograniczenia metodologiczne gromadzenia danych przez GUS. Po pierwsze, dane GUS zawierają informację wyłącznie o tych podmiotach (również prywatnych), które miały podpisany kontrakt z Narodowym Funduszem Zdrowia (NFZ). Poza tym w 2012 r. i 2015 r. poszerzono zakres podmiotowy badania GUS m.in. o dodanie informacji o liczbie poradni specjalistycznych. Tak więc

zmiany w latach 2007-2017 zapewne wynikały częściowo z rozwoju sieci placówek medycznych jak również ze zmian metodyki gromadzenia danych i podpisywaniem umów z NFZ przez placówki, które takich umów wcześniej nie miały.

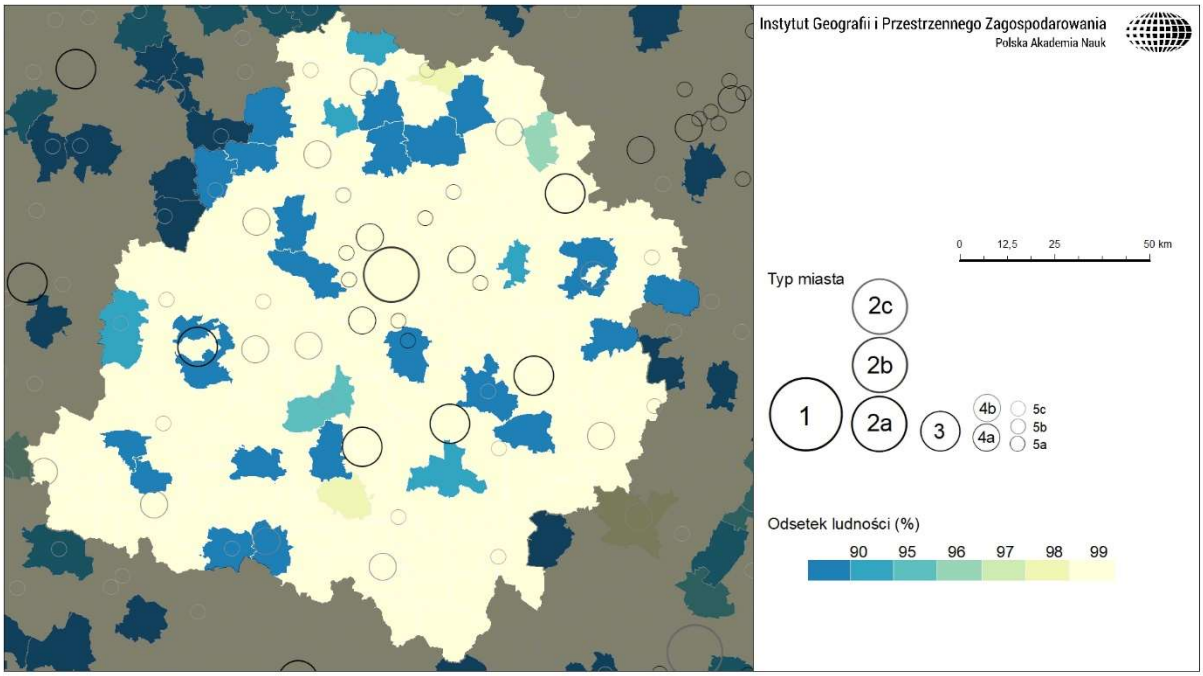

Ryc. 6.1.4 Odsetek ludności mieszkającej w zasięgu izochrony 20 minut jazdy od najbliższej przychodni POZ (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

6.2. Szpitale

Jak wskazuje Ministerstwo Zdrowia „ustawa tworząca tzw. sieć szpitali wprowadza nowe rozwiązania, które usprawnią organizację udzielania świadczeń opieki zdrowotnej przez szpitale oraz przychodnie przyszpitalne i poprawią dostęp pacjentów do leczenia specjalistycznego w szpitalach. Pozwolą one zoptymalizować liczbę oddziałów specjalistycznych i umożliwią lepszą koordynację świadczeń szpitalnych i ambulatoryjnych. Ułatwią także zarządzanie szpitalami." Baza sieci szpitali[23] (Ministerstwo Zdrowia) zawiera informacje o klasyfikacji szpitali w obrębie województwa, z uwzględnieniem m.in. szpitali I, II i III stopnia, a także w podziale na kategorie szpitali (ogólnopolski, onkologiczny, onkologiczny lub pulmonologiczny, pediatryczny oraz pulmonologiczny). Szczególną uwagę poświęcono szpitalom III stopnia tj szpitalom klinicznym państwowych uczelni medycznych lub państwowych uczelni prowadzących działalność dydaktyczną i badawczą w dziedzinie nauk medycznych.

[23] Jak wskazuje Ministerstwo Zdrowia „ustawa tworząca tzw. sieć szpitali wprowadza nowe rozwiązania, które usprawnią organizację udzielania świadczeń opieki zdrowotnej przez szpitale oraz przychodnie przyszpitalne i poprawią dostęp pacjentów do leczenia specjalistycznego w szpitalach. Pozwolą one zoptymalizować liczbę oddziałów specjalistycznych i umożliwią lepszą koordynację świadczeń szpitalnych i ambulatoryjnych. Ułatwią także zarządzanie szpitalami."

Tab. 6.2 Klasyfikacja szpitali w sieci szpitali według lokalizacji (miasta), 2017.

	szpital I stopnia	szpital II stopnia	szpital III stopnia	szpital ogólno-polski	szpital onkolo-giczny	szpital onkolo-giczny lub pulmono-logiczny	szpital pediat-ryczny	szpital pulmono-logiczny	Suma końcowa
Łódź	2	1	3	6	0	0	0	1	13
Tomaszów Mazowiecki	0	1	0	0	1	0	0	0	2
Piotrków Trybunalski	1	1	0	0	0	0	0	0	2
Bełchatów	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Sieradz	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Skierniewice	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Pabianice	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Zgierz	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Brzeziny	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Kutno	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Łask	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Łęczyca	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Łowicz	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Opoczno	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Pajęczno	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Poddębice	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Radomsko	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Rawa Mazowiecka	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Wieluń	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Wieruszów	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Zduńska Wola	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Głowno	1	0	0	0	0	0	0	0	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Zdrowia.

Większość szpitali w województwie łódzkim w ramach sieci szpitali jest zlokalizowana w Łodzi (13). W innych ośrodkach subregionalnych po 2 szpitale są w Tomaszowie Mazowieckim i Piotrkowie Trybunalskim i po jednym w Bełchatowie i Sieradzu. W sieci szpitali jest pięć szpitali III stopnia, do których należą: Wojewódzki Specjalistyczny Szpital im. M. Pirogowa w Łodzi, Wojewódzki Specjalistyczny Szpital im. Wł. Biegańskiego w Łodzi, Wojewódzkie Wielospecjalistyczne Centrum Onkologii i Traumatologii im. M. Kopernika w Łodzi, Szpital Wojewódzki im. Prym. Kard. S. Wyszyńskiego w Sieradzu oraz Szpital Wojewódzki im. Jana Pawła II w Bełchatowie.

Placówki szpitalne oferują specjalistyczną pomoc medyczną. W analizie dostępności do specjalistycznej opieki medycznej uwzględniono dwa rodzaje placówek: szpitale i szpitale kliniczne (tj. placówki świadczące usługi hospitalizacyjne). Rozmieszczenie placówek medycznych świadczących specjalistyczną pomoc lekarską jest nawiązuje do układu sieci osadniczej. Widoczna jest zdecydowana koncentracja tego typu placówek w największych miastach Polski i słabo rozbudowana sieć szpitali na obszarach peryferyjnych (w tym na peryferiach wewnętrznych). W Polsce średni czas dojazdu do najbliższego szpitala wynosi 21 minut. Wskaźnik dostępności do szpitali wyrażony jest średnim czasem dojazdu (w minutach) transportem indywidualnym do najbliższej placówki. Analizowane dane przedstawiają sytuację w roku 2015 i zostały wykonane na podstawie wynikowej bazy danych Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

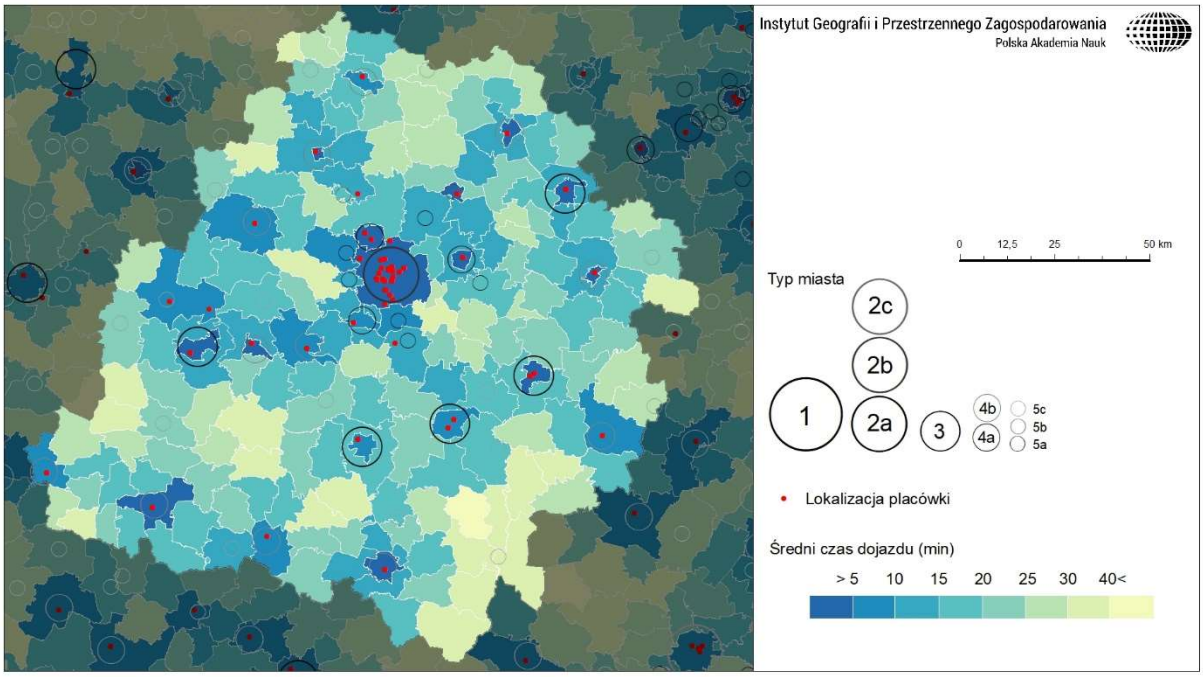

Ryc. 6.2 Średni czas przejazdu do najbliższego szpitala (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

Ogólny obraz dostępności do szpitali ściśle nawiązuje do podziału administracyjnego szczebla powiatowego. We wszystkich ośrodkach powiatowych zlokalizowana jest przynajmniej jedna placówka tego typu. Widoczna jest również wyraźna koncentracja tego typu placówek w mieście wojewódzkim, które wyróżnia się najwyższym poziomem dostępności do tego typu usług medycznych. Wysoki poziom dostępności dotyczy też ponadto m.in. Zgierza, Skierniewic, Sieradza, Tomaszowa Mazowieckiego. Największy zwarty obszar o niskim poziomie dostępności obejmuje południowo-wschodnią część województwa (głownie powiat radomszczański i część piotrkowskiego. Spośród wszystkich miast województwa najniższy poziom dostępności dotyczy Przedborza w powiecie radomszczańskim (średni czas dojazdu 36 minut). Maksymalny czas dojazdu do najbliższego szpitala wynosi 41 minut przy średni wojewódzkiej wynoszącej 20 minut (czas porównywalny ze średnią krajową).

6.3. Specjalistyczna opieka medyczna – koszyk usług

W analizach uwzględniono autorski wskaźnik dostępności do tzw. koszyka specjalistycznych usług medycznych. Zbiór usług specjalistycznych zawiera dziewięć następujących kategorii: kardiologia, onkologia, choroby płuc, ortopedia i traumatologia narządów ruchu, geriatria, neurologia, położnictwo i ginekologia, gastroenterologia, diabetologia. Koszyk usług w połączeniu ze zmodyfikowanym wskaźnikiem dostępności skumulowanej stanowił podstawę do obliczenia dostępności do specjalistycznych usług medycznych. Maksymalny dopuszczalny czas dojazdu ustalono na poziomie 30 minut i obliczono, do ilu spośród wymienionych typów usług specjalistycznych można dojechać z danego miejsca zamieszkania. Nie było istotne ile różnych placówek danego typu znajdowało się w izochronie 30 minut. Wartości wskaźnika zawierają się w przedziale 0-9, gdzie 9 oznacza pełną dostępność do wszystkich typów usług specjalistycznych. Średnio w Polsce w izochronie 30-minutowej dostępnych jest 6 typów specjalistycznych usług medycznych (statystycznie 6,3). Ogólny obraz dostępności do specjalistycznych usług medycznych jest odzwierciedleniem układu centrum-peryferie, gdzie obszary centralne charakteryzują się najwyższym poziomem dostępności, a peryferyjne (w tym również peryferia wewnętrzne, głównie pogranicza województw) są obszarami najgorszej dostępności do tego typu usług medycznych.

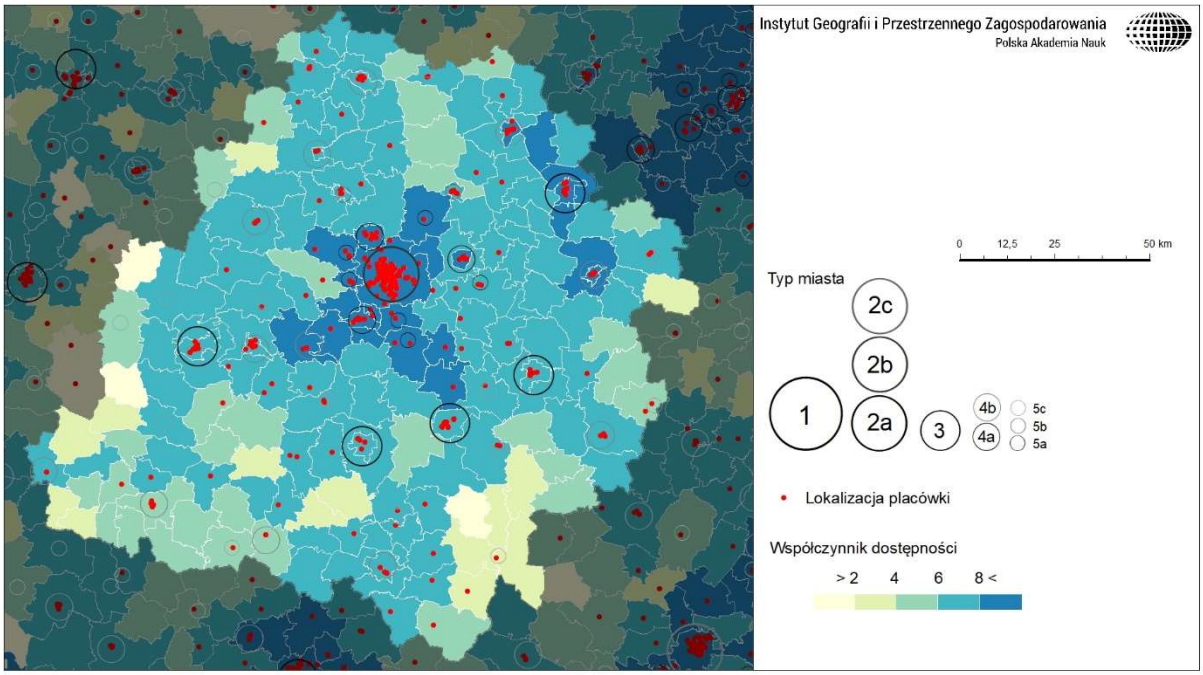

Ryc. 6.3 Dostępność kumulatywna w izochronie 30-minutowej typów specjalistycznej opieki medycznej (koszyk usług), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

W województwie łódzkim placówki świadczące specjalistyczną pomoc medyczną skoncentrowane są w mieście wojewódzkim, a obszar najwyższego poziomu dostępności do tego typu usług obejmuje środkową część województwa. Poza tym równie wysoki poziom dostępności dotyczy trzech ośrodków miejskich wraz z ich otoczeniem funkcjonalnym tj. Rawy Mazowieckiej, Skierniewic (najwyższy poziom dostępności spośród miast subregionalnych) oraz Łowicza. Rozmieszczenie obszarów o niskim poziomie dostępności ma charakter wyspowy, ale występują one przede wszystkim na obrzeżach województwa (peryferia wewnętrzne). Spośród miast województwa najniższy poziom dostępności do specjalistycznych usług medycznych dotyczy ośrodków o znaczeniu lokalnym leżących w południowej części województwa łódzkiego np. Przedbórz. W województwie łódzkim izochrona 30-minutowa obejmuje statycznie 6,7 typów usług.

6.4. Szpitalne oddziały ratunkowe

Szpitalny oddział ratunkowy (SOR) jest jednostką systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego. Podstawowym zadaniem SOR jest udzielanie pacjentowi pomocy w stanach nagłego zagrożenia zdrowia. Według danych Narodowego Funduszu Zdrowia na terenie całej Polski funkcjonują 232 szpitalne oddziały ratunkowe, które nie podlegają rejonizacji, co oznacza, że świadczenia medyczne można uzyskać w dowolnej placówce w kraju. Rozmieszczenie szpitalnych oddziałów ratunkowych[24], jak usług o średnim poziomie centralizacji, nawiązuje do podziału administracyjnego szczebla powiatowego. Ich rozmieszczenie w skali kraju jest dość równomierne, chociaż widoczna jest ich koncentracja w największych miastach kraju. W Polsce średni czas dojazdu do najbliższego SOR-u

[24] Szpitalny oddział ratunkowy (SOR) jest jednostką systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego. Podstawowym zadaniem SOR jest udzielanie pacjentowi pomocy w stanach nagłego zagrożenia zdrowia. Według danych Narodowego Funduszu Zdrowia na terenie całej Polski funkcjonują 232 szpitalne oddziały ratunkowe, które nie podlegają rejonizacji, co oznacza, że świadczenia medyczne można uzyskać w dowolnej placówce w kraju.

wynosi 29 minut (maksymalny 115 minut). Wskaźnik dostępności do SOR-ów wyrażony jest średnim czasem dojazdu (w minutach) transportem indywidualnym do najbliższej placówki medycznej.

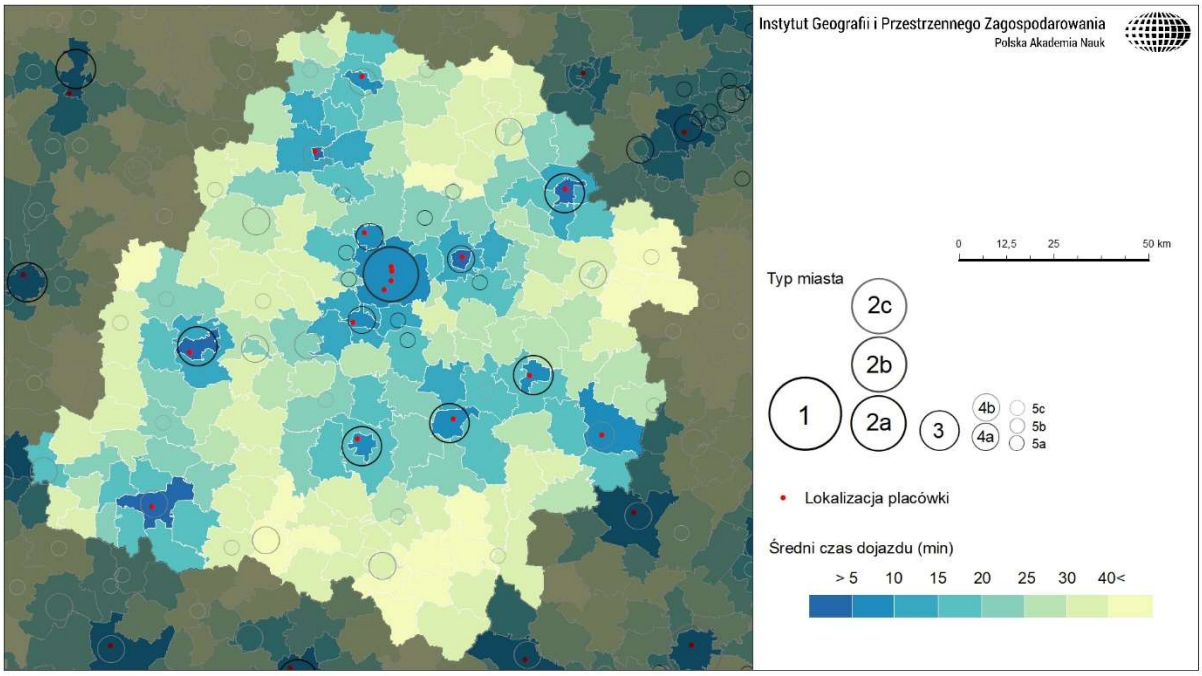

Ryc. 6.4.1 Średni czas przejazdu do najbliższego SOR-u (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

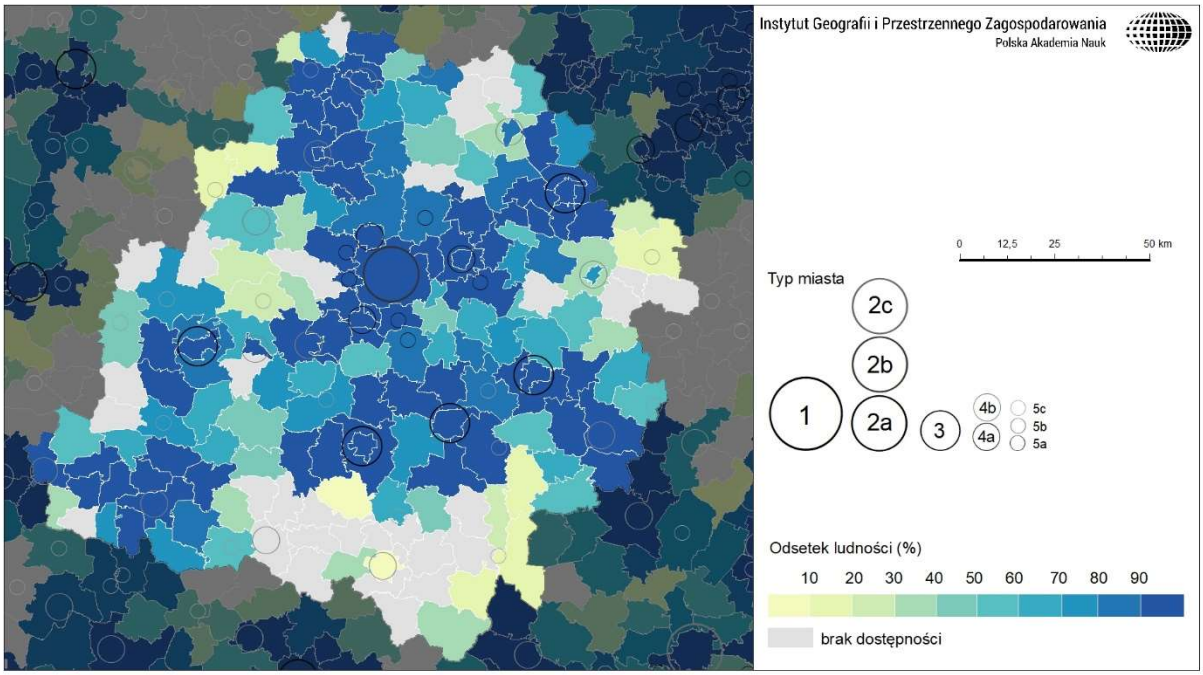

Ryc. 6.4.2 Odsetek ludności mieszkającej w zasięgu izochrony 30 minut jazdy od najbliższego SOR-u, 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

Dostępność do szpitalnych oddziałów ratunkowych jest oczywiście pochodną ich rozmieszczenia. Placówki te zlokalizowane są w 13 miastach regionu; 8 ośrodków powiatowych

pozbawionych jest tego typu placówek. Najwyższy poziom dostępności do SOR-ów dotyczy Łodzi i wszystkich miast subregionalnych, następnie kilku miast o znaczeniu ponadlokalnym. Brak SOR-ów w Radomsku i Pajęcznie powoduje, że znaczne obszary południowej część województwa charakteryzują się niskim poziomem dostępności do tego typu usług. Analogiczna sytuacja dotyczy wschodniej części województwa (brak placówki w Rawie Mazowieckiej). Maksymalny czas dojazdu do najbliższego SOR-u wynosi 58 minut, a średnia wojewódzka 26 minut (nieznacznie lepiej od średniej krajowej).

W przypadku analizy dostępności skumulowanej (odsetek ludności mieszkającej w zasięgu izochrony 30 minut jazdy od najbliższego SOR-u) zwracają uwagę przede wszystkim obszary o całkowitym braku dostępności tego typu usługi. Występują one głównie w południowej części województwa (np. Pajęczno). W pozostałych przypadkach rozmieszczenie tych obszarów ma charakter wyspowy i dotyczą przede wszystkim gmin wiejskich. W ich przypadku mamy do czynienia z całkowitym brakiem dostępności (tj. cała ludność tych miast i obszarów mieszka poza izochroną 30-minutową).

Natomiast w przypadku Łodzi i jej otoczenia funkcjonalnego (np. Brzeziny, Pabianice, Zgierz, Konstantynów Łódzki) oraz w przypadku miast subregionalnych, wielu powiatowych (np. Konin, Wieruszów, Wieluń, Opoczno, Łęczyca) i niektórych miast lokalnych (poza aglomeracją łódzką, np. Krośniewice, Sulejów) ponad 90% ludności mieszka w zasięgu izochrony 30 minut jazdy do najbliższego SOR-u.

6.5. Opieka paliatywna i hospicyjna. Świadczenia pielęgnacyjne i opiekuńcze

Źródłem wykazu placówek realizujących świadczenia opieki paliatywnej i hospicyjnej[25] oraz świadczenia pielęgnacyjne i opiekuńcze był Narodowy Fundusz Zdrowia. Dane są aktualne na 2017 r.

W województwie łódzkim jest 58 hospicjów i 102 zakłady świadczące usługi pielęgnacyjne i opiekuńcze. Głównym ośrodkiem, w których zlokalizowane są hospicja i zakłady świadczące usługi pielęgnacyjne jest Łódź, gdzie funkcjonują 24 hospicja. W miastach subregionalnych 4 hospicja są w Skierniewicach, 3 w Sieradzu i po 2 w Piotrkowie Trybunalskim, Tomaszowie Mazowieckim i Bełchatowie. Co interesujące aż 4 hospicja funkcjonują ponadto w Zduńskiej Woli oraz w Rawie Mazowieckiej. Istnieje dość duże zróżnicowanie miast mniejszych w wyposażenie w hospicja. Z miast powiatowych i innych w typie 4 brakuje hospicjum w Pajęcznie, a największymi ludnościowo miastami w regionie bez hospicjum są Aleksandrów Łódzki, Ozorków i Konstantynów Łódzki. Z kolei w mniejszych Poddębicach lub Łęczycy są aż dwa hospicja.

[25] Według definicji Narodowego Funduszu Zdrowia świadczenia opieki paliatywnej i hospicyjnej to wszechstronna, całościowa opieka i leczenie objawowe świadczeniobiorców chorujących na nieuleczalne, niepoddające się leczeniu przyczynowemu, postępujące, ograniczające życie choroby. Opieka ta jest ukierunkowana na poprawę jakości życia, ma na celu zapobieganie bólowi i innym objawom somatycznym oraz ich uśmierzanie, łagodzenie cierpień psychicznych, duchowych i socjalnych. W bazie NFZ istnieje podział na hospicjów na: hospicjum domowe dla dzieci/zespół domowej opieki paliatywnej dla dzieci (27 jednostek w kraju), hospicjum domowe/zespół domowej opieki paliatywnej (166), hospicjum stacjonarne (15), hospicjum stacjonarne/stacjonarny ośrodek opieki paliatywnej (17), oddział medycyny paliatywnej (21), oddział medycyny paliatywnej (6) oraz poradnię medycyny paliatywnej (66).

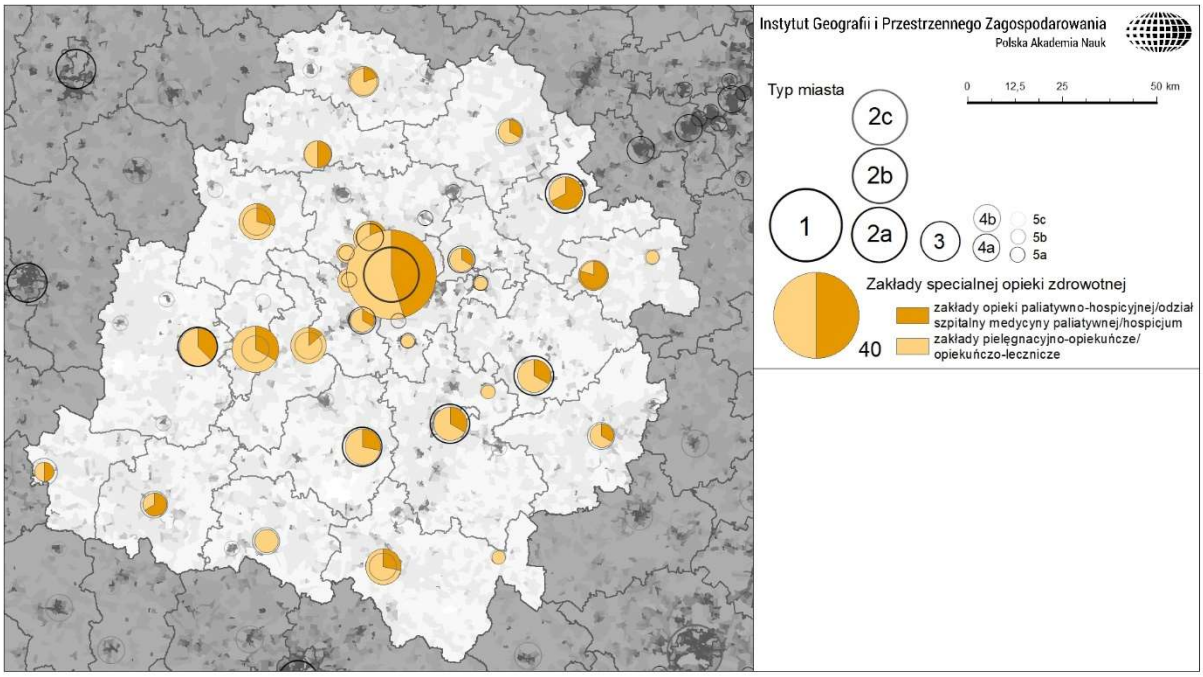

Ryc. 6.5 Hospicja oraz zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Narodowego Funduszu Zdrowia.

6.6. Podsumowanie (hierarchizacja)

6.1. Przychodnie (liczba mieszkańców przypadająca na jedną przychodnię). Obserwowane w poszczególnych typach miast wartości nie odbiegają znacząco od średniej krajowej w poszczególnych typach. Największe różnice (wartość niższa od średniej dotyczą typu 2b, następnie wszystkie podtypy typu 5. Tylko w przypadku miasta wojewódzkiego obserwuje się niższą wartość wskaźnika niż średnia krajowa dla całego zbioru miast. Najwyższy poziom dostępności dotyczy ośrodka wojewódzkiego i jego otoczenia funkcjonalnego oraz miast subregionalnych. Najniższy poziom dostępności charakteryzuje małe miasta. Wskaźnik 6.1 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie są to dwa miasta: Sulejów i Drzewica.

6.2. Szpitale (liczba placówek oraz średni czas dojazdu do najbliższego szpitala). Placówki szpitalne funkcjonują w 22 miastach regionu tj. w ośrodku wojewódzkim (13 placówek), miastach subregionalnych (typ 3), miastach powiatowych (typ 4) i w jednym mieście typu 5 (Głowno). Stąd też ogólny obraz dostępności nawiązuje do poziomu dostępności do starostw powiatowych. Największy zwarty obszar o niskim poziomie dostępności obejmuje południowo-wschodnią część województwa (głównie powiat radomszczański i część piotrkowskiego). Poziom wyposażenia w analizowane usługi medyczne nawiązuje do układu hierarchicznego miast.

6.3. Specjalistyczna opieka medyczna – koszyk usług (średni czas przejazdu do najbliższej placówki specjalistycznej opieki medycznej). Koncentracja placówek specjalistycznych w mieście wojewódzkim sprawia, że obszar najwyższego poziomu dostępności do tego typu usług obejmuje środkową część województwa. Poza tym równie wysoki poziom dostępności dotyczy trzech ośrodków miejskich wraz z ich otoczeniem funkcjonalnym tj. Rawy Mazowieckiej, Skierniewic (najwyższy poziom dostępności spośród miast subregionalnych) oraz Łowicza. Niski poziom dostępności dotyczy jednostek leżących na peryferiach wewnętrznych (pogranicza województwa). Im mniejsze miasto tym niższy poziom dostępności do specjalistycznych usług medycznych.

6.4. Szpitalne oddziały ratunkowe (średni czas dojazdu do najbliższego SOR-u). Dostępność do szpitalnych oddziałów ratunkowych jest oczywiście pochodną ich rozmieszczenia. Placówki te zlokalizowane są w 13 miastach regionu; 8 ośrodków powiatowych pozbawionych jest tego typu placówek. Obszarem potencjalnej interwencji powinna być południowa część województwa (np. lokalizacja SOR-u w Radomsku) o długim czasie dojazdu do najbliższej placówki. Najwyższy poziom dostępności do SOR-ów dotyczy Łodzi i wszystkich miast subregionalnych, następnie kilku miast o znaczeniu ponadlokalnym (typ 4).

6.5. Opieka paliatywna i hospicyjna. Świadczenia pielęgnacyjne i opiekuńcze (liczba placówek). W województwie funkcjonuje wg bazy NFZ 58 hospicjów i 102 zakłady świadczące usługi pielęgnacyjne i opiekuńcze. Placówki te skoncentrowane są przede wszystkim w ośrodku wojewódzkim i miastach subregionalnych. Północna i południowa część województwa charakteryzuje się stosunkowo rzadką siecią tego typu placówek.

W tabeli 6.6 przedstawiono odchylenia od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy. Wartości pozytywne są dodatnie, negatywne - ujemne. W regionie nie ma dużych odchyleń negatywnych w tej dziedzinie.

Tab. 6.6 Odchylenia* od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy

	2c	3	4a	4b	5a	5b	5c
6.1.	24	-3	4	8	16	12	12

* Procent średniej wartości wskaźnika dla typu. Wartości pozytywne dodatnie (przy stymulancie wartości ponad średnią, przy destymulancie wartości poniżej średniej), wartości negatywne – ujemne (przy stymulancie wartości poniżej średniej, przy destymulancie wartości powyżej średniej)

POMOC I INTEGRACJA SPOŁECZNA

7.1. Domy pomocy społecznej

W analizie ujęto wszystkie domy pomocy społecznej[26] bez względu na grupę docelową, dla której są przeznaczone (np. dla osób w podeszłym wieku, przewlekle chorych, niepełnosprawnych fizycznie itp.). Uzyskane dane pozwoliły na skonstruowanie wskaźnika uwzględniającego relację liczby osób (potencjalnego popytu) i miejsc w domach pomocy społecznej (podaży) tj. liczbę mieszkańców przypadającą na jedno miejsce w placówce tego typu.

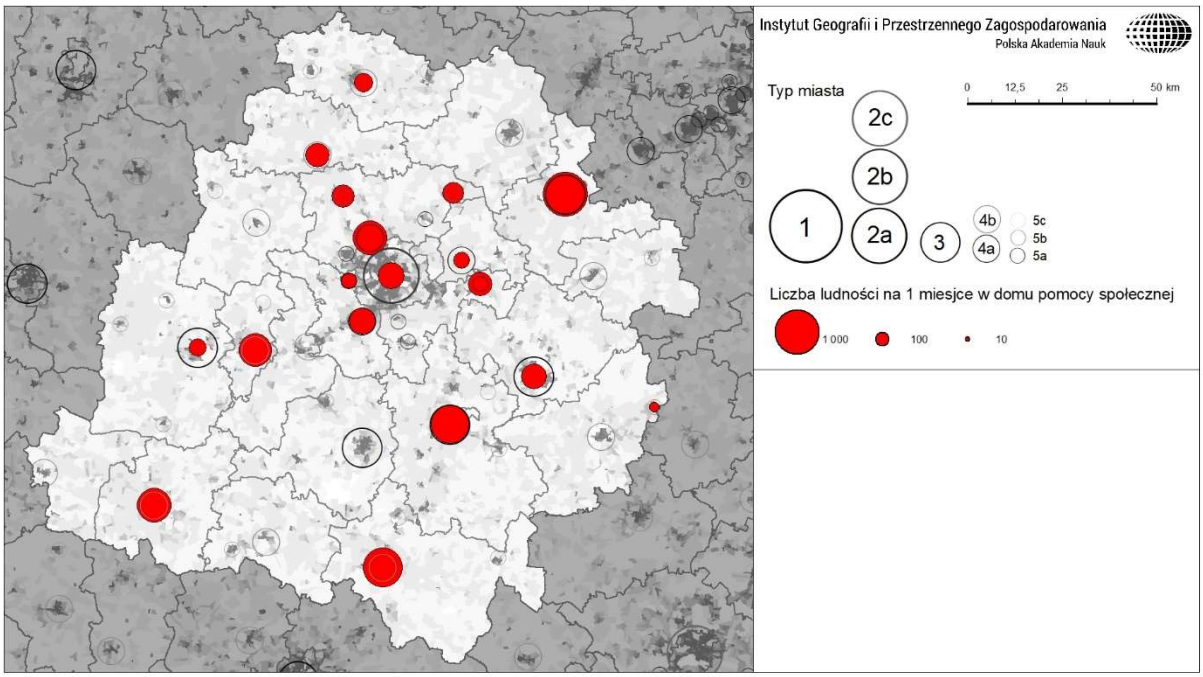

Ryc. 7.1 Liczba ludności przypadająca na jedno miejsce w domu pomocy społecznej, 2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIP i ROPS.

W miastach województwa łódzkiego funkcjonuje łącznie 36 domów pomocy społecznej. Widoczna jest duża koncentracja tych placówek w mieście wojewódzkim (14 obiektów, które dysponują łącznie prawie 2 tys. miejsc). Poza Łodzią najwięcej tego typu placówek zlokalizowano w Kutnie (3), Sieradzu, Tomaszowie Mazowieckim i Koluszkach (po 2). Najwyższa wartość wskaźnika dotyczy Skierniewic (947 osób na jedno miejsce w placówce), Radomska (773) i Piotrkowa Trybunalskiego (701), najmniejsza zaś miast zaklasyfikowanych do typu 4 i 5 (np. Drzewica – 50, Brzeziny – 125, Konstantynów Łódzki – 126). W województwie łódzkim średnia wartość wskaźnika wynosi 399 osób/1 miejsce w domu pomocy społecznej i jest dużo niższa niż średnia dla sześciu województw.

[26] Z miejsca w domu pomocy społecznej może skorzystać osoba, która z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności nie może samodzielnie funkcjonować w społeczeństwie (nawet przy udzieleniu pomocy w formie usług opiekuńczych). Osoba taka kierowana jest do najbliższego względem miejsca zamieszkania domu pomocy społecznej.

7.2. Środowiskowe domy samopomocy i dzienne domy pobytu

Natomiast domy dziennego pobytu (DDP) są placówkami świadczącymi usługi okresowo tj. od poniedziałku do piątku w godzinach 8-16. W ramach swojej działalności placówka zapewnia opiekę i szereg zajęć mających na celu m.in. podtrzymywanie aktywności społecznej (np. w przypadku osób samotnych), sprawności ruchowej, utrzymywanie i rozwijanie sprawności intelektualnej, organizację czasu wolnego itp. Z miejsca w DDP mogą korzystać emeryci i renciści w wieku emerytalnym, osoby samotne, osoby z niepełnosprawnością, osoby o niskich dochodach, osoby żyjące w trudnych warunkach bytowych itp.

Na podstawie uzyskanych danych dotyczących środowiskowych domów samopomocy (ŚDP)[27] oraz domów dziennego pobytu (DDP)[28] przedstawiono stopień wyposażenia miast w analizowane placówki pomocy społecznej wraz z ich przestrzennym rozmieszczeniem.

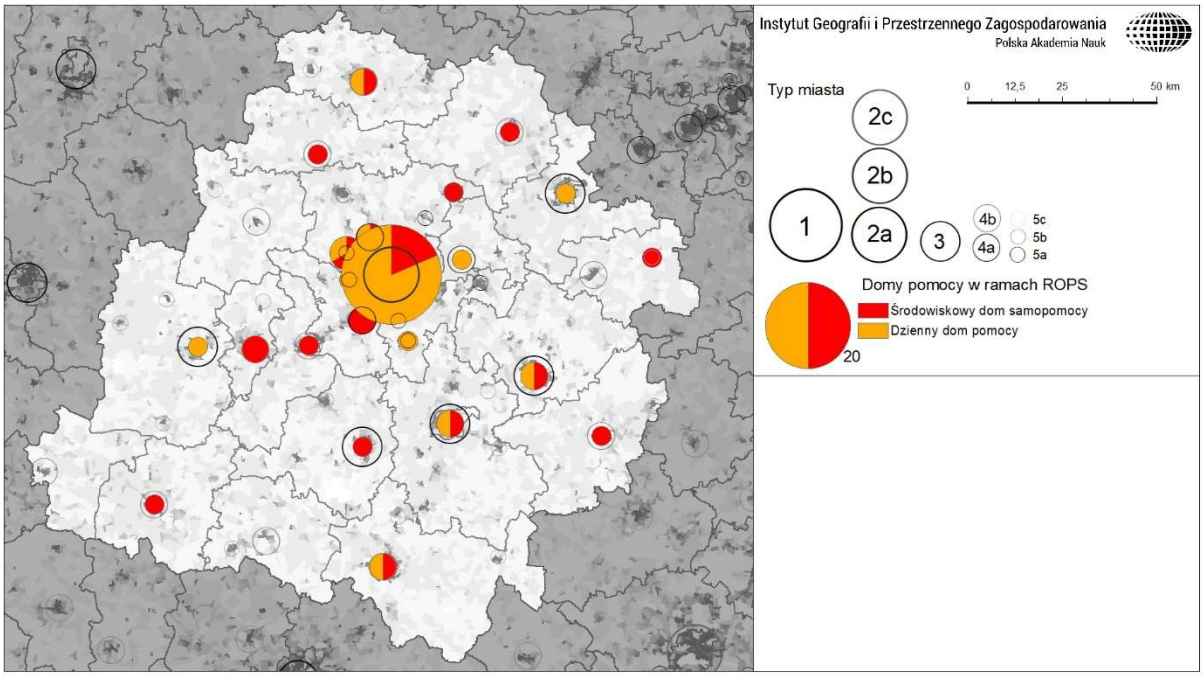

Ryc. 7.2 Rozmieszczenie ŚDS i DDP, 2019.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIP i ROPS.

W województwie łódzkim funkcjonują 24 środowiskowe domy samopomocy i 33 dzienne domy pobytu, przy czym widoczna jest ogromna koncentracja tego typu placówek w mieście wojewódzkim

[27] Środowiskowe domy samopomocy (ŚDS) są jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej. Służą budowaniu sieci oparcia społecznego, przygotowują do funkcjonowania w społeczeństwie. Są przeznaczone dla osób przewlekle psychicznie chorych i niepełnosprawnych intelektualnie. To placówki okresowego dziennego lub całodobowego pobytu, w którym osoby z różnorodnymi problemami psychicznymi mogą otrzymać częściową opiekę i pomoc w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych oraz posiłek. Na koniec 2015 r. w Polsce działało 760 środowiskowych domów samopomocy, dysponujących 27 810 miejscami. Z ich usług korzystało 28 059 osób (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej).

[28] Natomiast domy dziennego pobytu (DDP) są placówkami świadczącymi usługi okresowo tj. od poniedziałku do piątku w godzinach 8-16. W ramach swojej działalności placówka zapewnia opiekę i szereg zajęć mających na celu m.in. podtrzymywanie aktywności społecznej (np. w przypadku osób samotnych), sprawności ruchowej, utrzymywanie i rozwijanie sprawności intelektualnej, organizację czasu wolnego itp. Z miejsca w DDP mogą korzystać emeryci i renciści w wieku emerytalnym, osoby samotne, osoby z niepełnosprawnością, osoby o niskich dochodach, osoby żyjące w trudnych warunkach bytowych itp.

(prawie połowa wszystkich placówek w województwie i 2/3 dziennych domów pobytu). Dzienne domy pobytu funkcjonują przede wszystkim w Łodzi, w miastach regionalnych i niektórych mniejszych miastach, głównie w otoczeniu Łodzi. Zaznacza się dysproporcja w przestrzennym rozmieszczeniu tego typu placówek tj. ich zagęszczenie w środkowej części województwa i niski stopień wyposażenia na obszarach peryferyjnych (głównie na południowych i wschodnich krańcach województwa).

7.3. Zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej

Na podstawie uzyskanych danych z ROPS w Łodzi możliwe było przedstawienie przestrzennego rozmieszczenia placówek prowadzących działalność w zakresie aktywności zawodowej i warsztatów terapii zajęciowej[29].

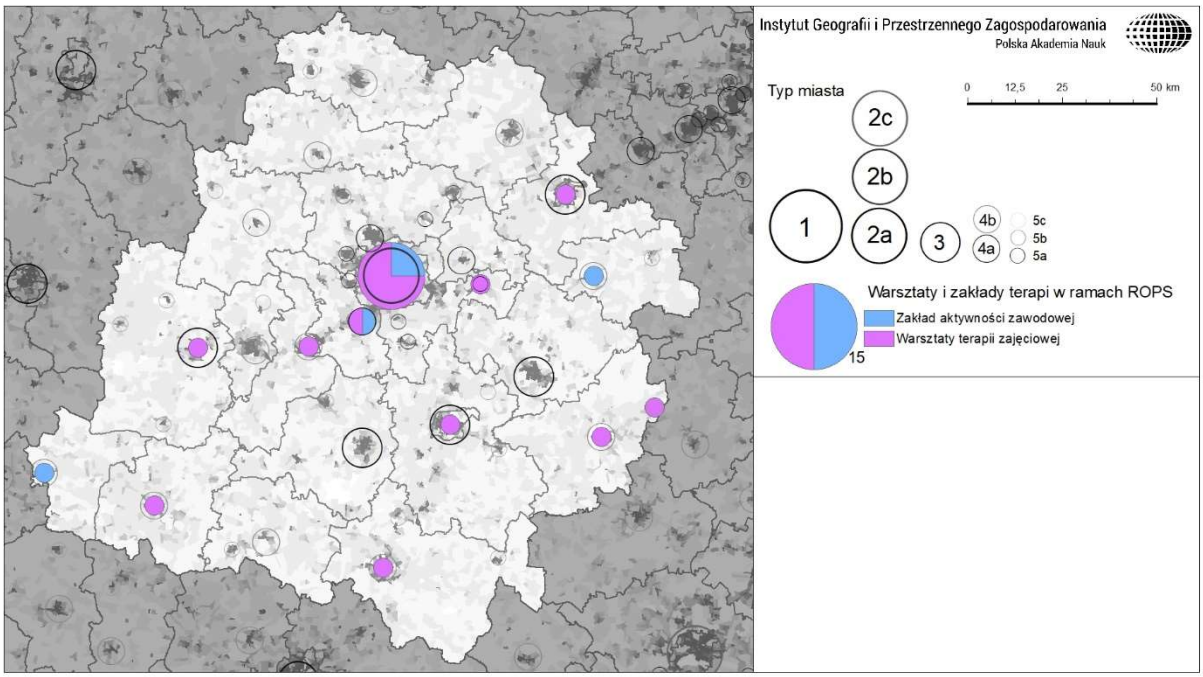

Ryc. 7.3 Rozmieszczenie zakładów aktywności zawodowej i placówek organizujących warsztaty terapii zajęciowej, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIP i ROPS.

W województwie łódzkim funkcjonuje 6 zakładów aktywności zawodowej i 19 warsztatów terapii zajęciowej (najwięcej w Łodzi – 9, w pozostałych przypadkach po jednej placówce). Zakłady aktywności zawodowej funkcjonują w czterech miastach: w Łodzi (3) oraz w Pabianicach, Rawie Mazowieckiej i Wieruszowie (po 1). W ujęciu funkcjonalnym niski stopień wyposażenia dotyczy zarówno niektórych miast subregionalnych, niektórych miast powiatowych jak i małych miast, a w ujęciu przestrzennym północnej i południowej części województwa.

[29] Warsztaty terapii zajęciowej (WTZ) to usługa rehabilitacyjna świadczona przez placówki dziennego pobytu. Uczestnikami tych warsztatów są osoby niepełnosprawne o potwierdzonym statusie. W ramach działalności WTZ prowadzi się rehabilitację społeczną i aktywizację zawodową zmierzającą do rozwoju uczestnika WTZ, zwiększenia jego samodzielności i zwiększenia szans do podjęcia pracy zawodowej.

7.4. Regionalne placówki terapeutyczne i opiekuńczo-wychowawcze. Centrum i klub integracji społecznej. Centrum, ośrodek i punkt interwencji kryzysowej. Punkt konsultacji przy MOPS/GOPS

Placówki opiekuńczo-wychowawcze wszystkich typów (socjalizacyjnego, interwencyjnego, specjalistyczno-terapeutycznego, rodzinnego) sprawują instytucjonalną pieczę zastępczą dla dzieci. Regionalne placówki prowadzone są przez samorząd województwa. Natomiast placówki terapeutyczne/opiekuńczo-terapeutyczne przeznaczone są dla dzieci wymagających szczególnej opieki, które ze względu na stan zdrowia wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji i nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Centrum/klub integracji społecznej to forma reintegracji społecznej i zawodowej, której celem jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo.

Centrum/ośrodek/punkt interwencji kryzysowej to placówki świadczące pomoc psychologiczną, prawną, psychiatryczną i socjalną dla osób i rodzin znajdujących się potrzebach związanych z wystąpieniem problemów różnorodnej natury np. gwałtów, napadów, trudności w relacjach społecznych, przemocy w rodzinie, trudności małżeńskie itp.

W punktach konsultacyjnych mieszkańcy otrzymują wstępną informację nt. metod, form pomocy oraz możliwości podjęcia leczenia uzależnień, przeciwdziałania przemocy domowej, konsultacje specjalistów np. poradnictwo i konsultacje psychologów, porady prawne itp.

Na podstawie uzyskanych danych przedstawiono stopień wyposażenia regionów w analizowane placówki pomocy społecznej wraz z ich przestrzennym rozmieszczeniem.

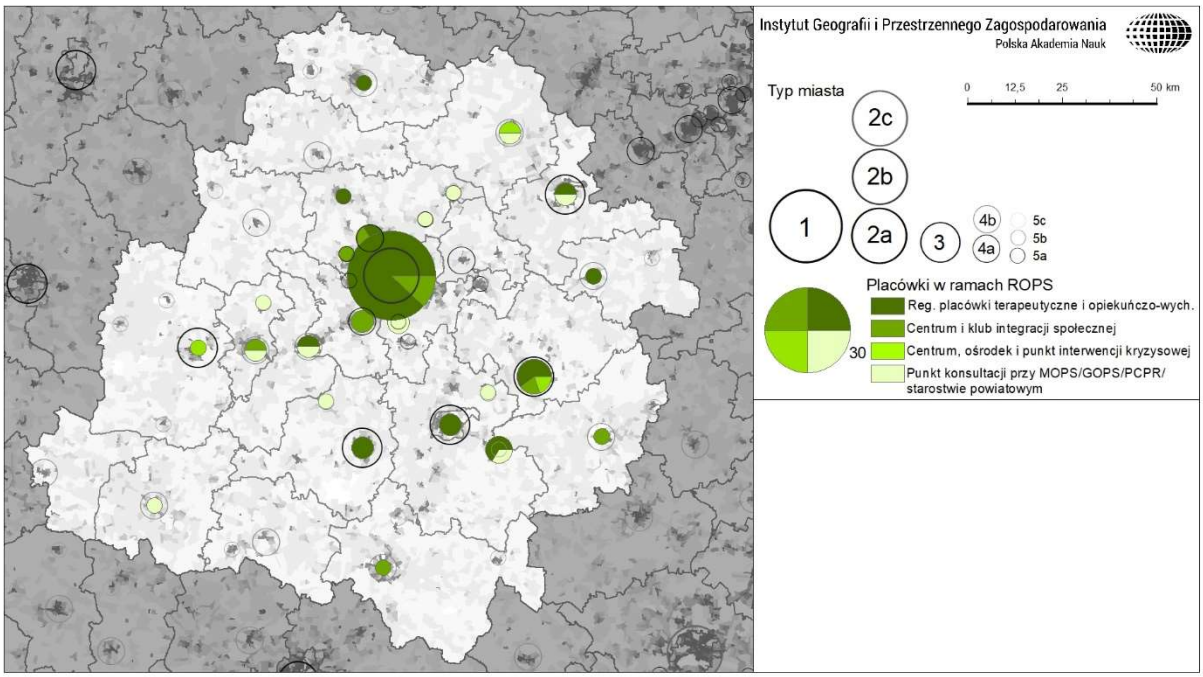

Ryc. 7.4 Rozmieszczenie placówek, 2018-2019.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIP i ROPS.

W województwie funkcjonują łącznie 73 placówki, z czego najwięcej regionalnych placówek terapeutycznych i opiekuńczo-wychowawczych (44), a najmniej placówek interwencji kryzysowej (3). Ponad 45% wszystkich placówek zlokalizowano w Łodzi (65% wszystkich placówek terapeutycznych i opiekuńczo-wychowawczych). Najbardziej zróżnicowana oferta występuje w Tomaszowie Mazowieckim. W ujęciu funkcjonalnym niski stopień wyposażenia dotyczy małych miast i niektórych miast powiatowych, w przestrzennym – południowej i zachodniej części województwa.

7.5. Ośrodki adopcyjne

Z dniem 1 stycznia 2012 r. ośrodki adopcyjne znalazły się pod zarządem urzędów marszałkowskich. Ośrodek adopcyjny prowadzi wiec samorząd województwa lub podmiot, któremu samorząd zlecił realizację tego zadania. Według portalu *childadoption.eu* w 2018 r. w Polsce funkcjonowały 42 ośrodki adopcyjne (bez filii i oddziałów).

W województwie łódzkim funkcjonują 4 ośrodki adopcyjne (łącznie z oddziałami), z których 3 są zlokalizowane w Łodzi, a jeden w Piotrkowie Trybunalskim. Dwa ośrodki prowadzone są przez Samorząd Województwa Łódzkiego (Łódź i oddział w Piotrkowie Trybunalskim) oraz przez Archidiecezjalny Ośrodek Adopcyjny (Łódź) i Ośrodek Adopcyjny Łódzkiego Oddziału Regionalnego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (Łódź).

7.6. Podsumowanie (hierarchizacja)

7.1. Domy pomocy społecznej. W województwie łódzkim zachowana jest równowaga miedzy rangą ośrodka a poziomem wyposażenia w przypadku Łodzi i miast niektórych subregionalnych (Sieradz, Tomaszów Mazowiecki). Bełchatów jako jedyne miasto subregionalne nie ma tego typu placówki. Brak DPS dotyczy też wielu miast powiatowych (Pajęczno, Poddębice, Rawa Mazowiecka, Łowicz, Wieruszów, Łask, Opoczno). Braki te mogą się okazać istotne w kontekście dynamicznych przemian demograficznych (szczególnie starzenia się społeczeństwa). Bardzo niski stopień wyposażenia dotyczy małych miast o znaczeniu lokalnym.

7.2. Środowiskowe domy samopomocy i dzienne domy pobytu. Widoczna jest koncentracja tego typu placówek w mieście wojewódzkim, co odpowiedna randze miasta. Natomiast w pozostałych typach miast obserwuje się stosunkowo niskie wartości, szczególnie w miastach powiatowych i subregionalnych.

7.3. Zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej. W województwie łódzkim uwagę zwraca brak tego typu placówek w dwóch miastach subregionalnych (Bełchatów, Tomaszów Mazowiecki), natomiast w pozostałych trzech miastach subregionalnych nie funkcjonuje żaden zakład aktywności zawodowej, tylko warsztaty terapii zajęciowej. Można to uznać za sytuację niepożądaną w stosunku do rangi ośrodków. Również w przypadku warsztatów terapii zajęciowej w miastach powiatowych występują braki tego typu usług społecznych (Pajęczno, Wieruszów, Poddębice, Łęczycy, Kutno, Łowicz, Rawa Mazowiecka, Zduńska Wola, Brzeziny).

7.4. Regionalne placówki terapeutyczne i opiekuńczo-wychowawcze. Centrum i klub integracji społecznej. Centrum, ośrodek i punkt interwencji kryzysowej. Punkt konsultacji przy MOPS/GOPS. Koncentracja tego typu placówek w Łodzi potwierdza miejsce ośrodka w hierarchii miast województwa. Widoczne są braki infrastrukturalne w przypadku miast powiatowych (szczególnie w zakresie podstawowych usług jak np. punkt konsultacyjny przy MOPS/GOPS) np. w Wieruszowie, Pajęcznie, Poddębicach, Łęczycy, Brzezinach.

7.5. Ośrodki adopcyjne. Rozmieszczenie ośrodków odpowiada randze miast. Ośrodki te zlokalizowane są przede wszystkim w Łodzi i Piotrkowie Trybunalskim (miasto subregionalne).

EDUKACJA ORAZ ZORGANIZOWANA OPIEKA NAD DZIEĆMI DO LAT 3

8.1. Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce

Ze względu na fakt, iż wskaźnik odnosi się do liczby dzieci w wieku do trzech lat przypadających na jedną placówkę (żłobek, klub dziecięcy i oddział żłobkowy)[30], jest on destymulantą, co oznacza, że im wyższa wartość wskaźnika tym szybciej potrzebna jest interwencja w danym mieście w celu poprawy sytuacji, przy czym do grupy miast o najwyższym poziomie wskaźnika należą również te, w których nie ma ani jednej placówki. W skali kraju wyraźnie lepsza sytuacja w zakresie wyposażenia w jednostki sprawujące opiekę nad dziećmi do lat 3 jest w dużych miastach i aglomeracjach, najsłabiej wyglądają miasta najmniejsze położone z dala od aglomeracji. Źródłem danych jest Bank Danych Lokalnych GUS.

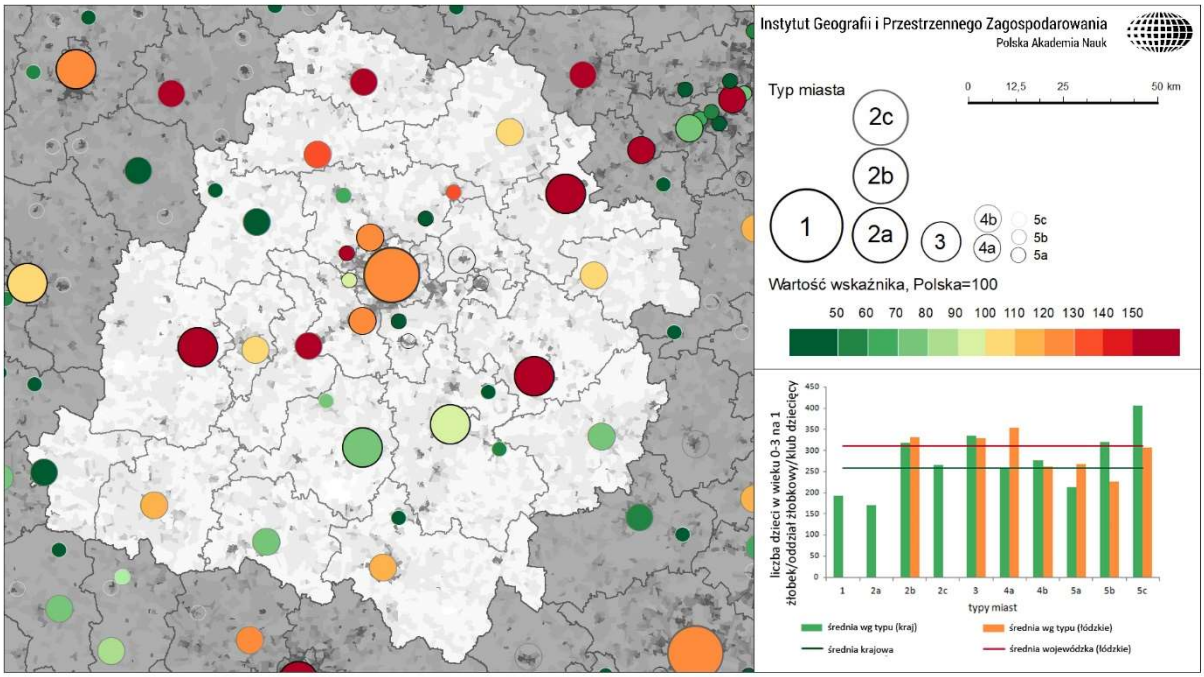

Ryc. 8.1.1 Dzieci w wieku 0-3 na jedną placówkę (żłobek, klub dziecięcy i oddział żłobkowy), 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Średnia liczba dzieci w wieku 0-3 przypadających na jedną placówkę (żłobek, klub dziecięcy i oddział żłobkowy) w miastach województwa łódzkiego (310) jest wyższa od średniej krajowej dla miast, która wynosi 258. W 13 miastach regionu nie ma ani jednej placówki sprawującej opiekę nad dziećmi do lat 3. W Łodzi ok. 330 dzieci przypada na jedną placówkę. Z miast subregionalnych najsłabiej jest w Sieradzu (607), najlepiej w Bełchatowie (195). Trudno wskazać jest wyraźną zależność geograficzną w układzie północ-południe lub wschód-zachód. Wyposażenie w żłobki przybiera formę układu

[30] Według ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz. U. z 2019 r. poz. 409, z późn. zm.) żłobki i kluby dziecięce są jednostkami organizacyjnymi sprawującymi opiekę nad dziećmi do lat 3, realizującymi funkcje opiekuńcze, wychowawcze, edukacyjne oraz wpisanymi do rejestru prowadzonego przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta. Zadania obu tych form opieki nad dziećmi są w zasadzie identyczne, choć różnią się pod kątem zakresu tej opieki. Obejmują one zapewnienie dziecku opieki w warunkach zbliżonych do domowych, zagwarantowanie właściwej opieki pielęgnacyjnej oraz prowadzenie zajęć opiekuńczo-wychowawczych. Natomiast różnice odnoszą się do wieku dziecka. W żłobku dziecko może przebywać od ukończenia 20 tygodnia życia, zaś w klubie dziecięcym opieka dotyczy dzieci od ukończenia 1 roku życia, a liczba miejsc nie może być większa niż 30. Z kolei oddział żłobkowy to jednostka działająca przy przedszkolu (lub innej instytucji) sprawująca opiekę nad dziećmi do lat 3 nie wpisana do rejestru żłobków i klubów dziecięcych.

mozaikowego. Doskonała sytuacja jest w Strykowie i Rzgowie, gdzie w świetle danych GUS liczba dzieci w wieku 0-3 lata przypadających na jedną placówkę nie przekracza 50.

Wskaźnik wyposażenia w żłobki został uzupełniony informacjami o dostępności do żłobków w postaci średniego czasu przejazdu do najbliższego żłobka lub klubu dziecięcego transportem indywidualnym (w min). Analizowane dane przedstawiają sytuację w roku szkolnym 2014/2015 i zostały wykonane na podstawie publikacji Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192, na podstawie Rejestru żłobków i klubów dziecięcych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20.02.2015 r.

W Polsce przeciętny czas dojazdu do najbliższego żłobka lub klubu dziecięcego wyniósł 21 minut. Występuje dość silne zróżnicowanie w wysokości wskaźnika między dużymi miastami, w tym aglomeracjami, a miastami mniejszymi. Badanie zostało wykonane z uwzględnieniem dokładnej lokalizacji żłobków i klubów dziecięcych co pozwala również na uchwycenie różnic międzydzielnicowych w największych miastach regionu.

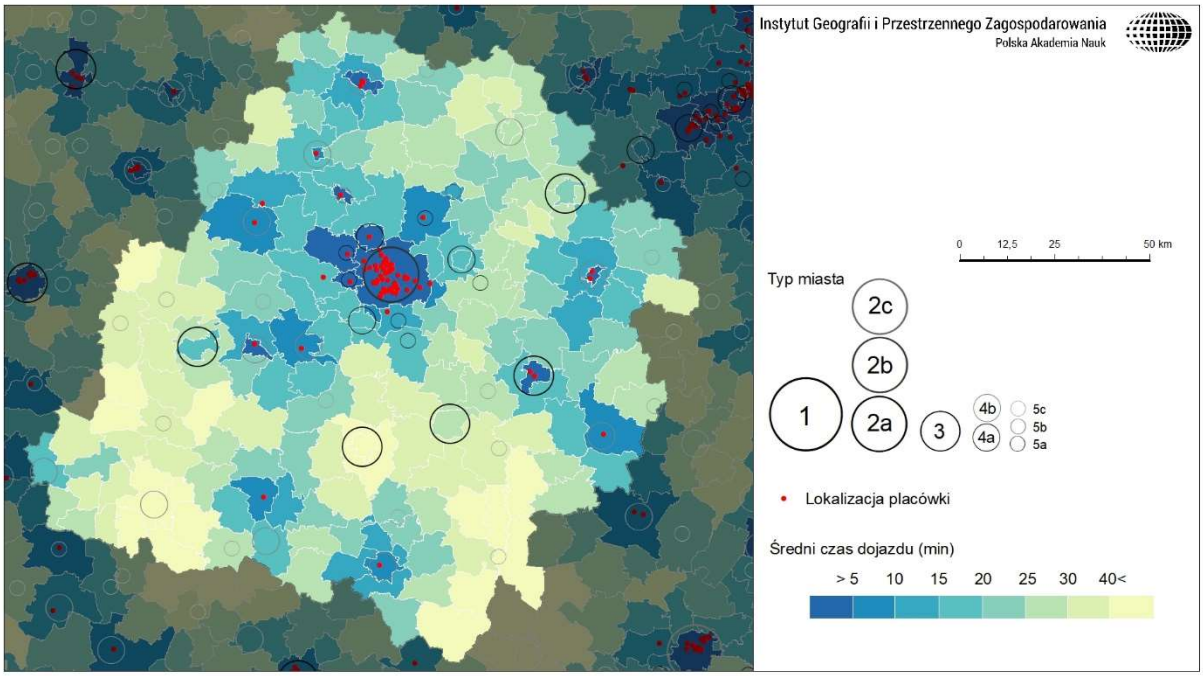

Ryc. 8.1.2 Średni czas przejazdu do najbliższego żłobka lub klubu dziecięcego (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

Najwyższy poziom dostępności do żłobków i klubów dziecięcych charakterystyczny jest dla miasta wojewódzkiego, gdzie występuje ich znaczna koncentracja (czas dojazdu poniżej 5 minut), oraz obszaru funkcjonalnego Łodzi (m.in. Zgierz, Pabianice, Aleksandrów Łódzki, Konstantynów Łódzki). Generalnie województwo łódzkie (w tym nawet miasta subregionalne, oprócz Tomaszowa Mazowieckie) charakteryzuje się stosunkowo niskim poziomem dostępności do tego typu usług. Najniższy poziom dostępności dotyczy zachodniej (np. Wieluń – czas dojazdu 38 minut) i południowo-wschodniej części województwa (np. Przedbórz – 41 minut). W województwie łódzkim średni czas dojazdu do najbliższego żłobka lub klubu dziecięcego wynosi ponad 24 minuty (maksymalny czas dojazdu 50 minut).

Najwyższym poziomem dostępności rozumianym jako odsetek osób mieszkających w odległości do 5 minut jazdy do najbliższego żłobka lub klubu dziecięcego, charakteryzują się tylko dwa miasta w województwie tj. Łódź i Rawa Mazowiecka. Na tle całego województwa stosunkowo dobra sytuacja występuje jeszcze w niektórych miastach powiatowych (Kutno, Łask, Zduńska Wola, Opoczno, Poddębice). W zasadzie populacja całego województwa, w tym miast, znajduje się poza analizowaną

izochroną. Dotyczy to zarówno większości miast subregionalnych jak i najmniejszych miast o znaczeniu lokalnym.

Sytuacja się poprawia, jeśli weźmiemy pod uwagę izochronę 20-minutową. Jednak i w tym przypadku całkowity brak dostępności dotyczy znacznego obszaru środkowo-południowej (w tym miast subregionalnych – Bełchatowa, Piotrkowa Trybunalskiego) i południowo-zachodniej części województwa (np. Wieluń, Złoczew, Działoszyn).

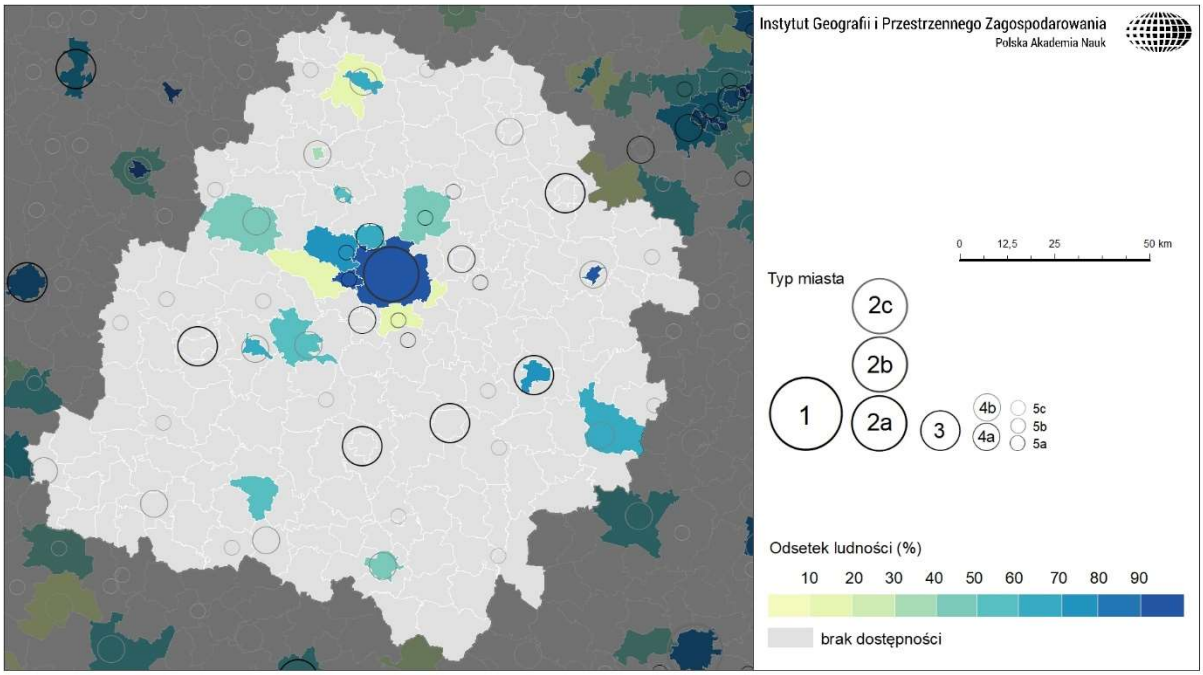

Ryc. 8.1.3 Odsetek ludności w zasięgu 5 minut jazdy do najbliższego żłobka lub klubu dziecięcego, 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

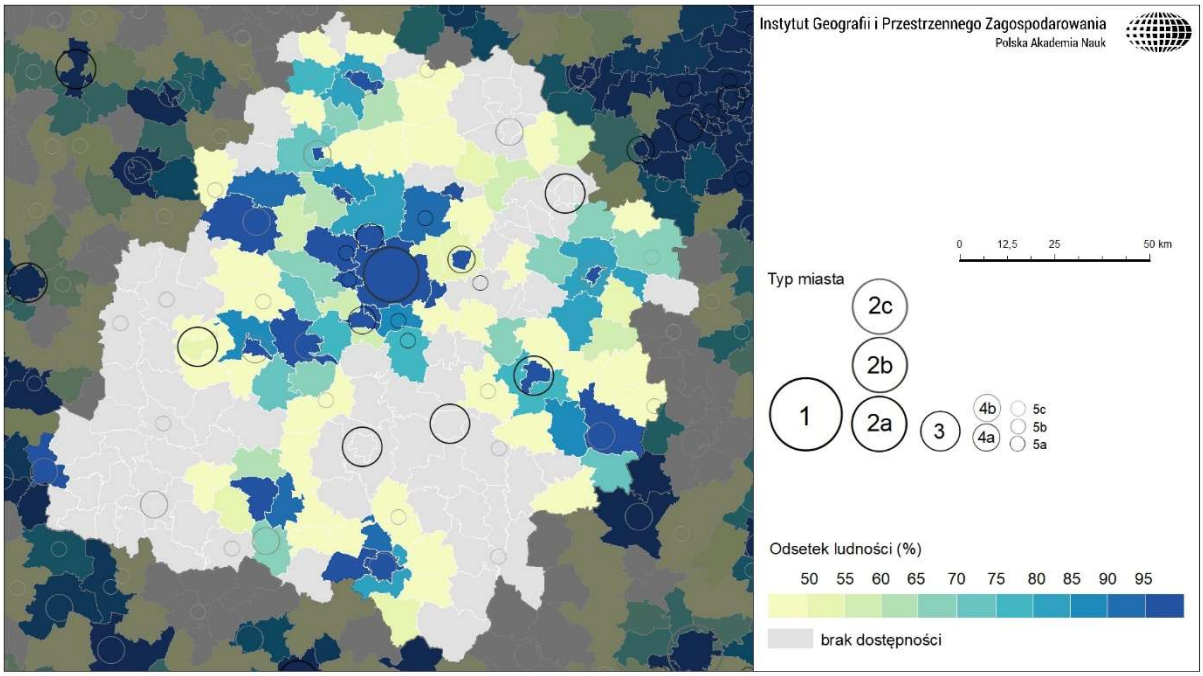

Ryc. 8.1.4 Odsetek ludności w zasięgu 20 minut jazdy do najbliższego żłobka lub klubu dziecięcego, 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

W latach 2012-2018 w całej Polsce zachodziły dynamiczne zmiany w liczbie zarówno klubów dziecięcych jak i żłobków. W przypadku miast województwa łódzkiego zaobserwowano prawie 6-krotny wzrost liczby klubów dziecięcych (do poziomu 35 placówek w 2018 r.), podczas gdy w miastach Polski odnotowano ponad 3,5-krotny wzrost. Natomiast w latach 2017-2018 liczba placówek wzrosła o 13%, co mogło się wiązać ze zmianą ustawy o żłobkach i klubach dziecięcych (np. zrównanie długości pobytu w obu placówkach do 10 godzin).

Największą dynamiką wzrostową charakteryzowała się tylko Łódź (ponad 3-krotny wzrost liczby placówek w latach 2012-2018) oraz miasta w jej otoczeniu (Zgierz – 2-krotny wzrost, Pabianice – w 2012 r. nie było żadnej placówki, w 2018 r. powstała jedna). W dwóch miastach subregionalnych (Bełchatów, Piotrków Trybunalski) mamy do czynienia z dynamicznym wzrostem tj. w 2012 r. nie było tam ani jednej placówki, natomiast w 2018. funkcjonowały tam po 4 kluby dziecięce. W kilku miastach powstały nowe pojedyncze placówki (np. Poddębice, Zelów, Łask, Konstantynów Łódzki, Pajęczno, Sulejów, Wolbórz, Radomsko, Kamieńsk, Tomaszów Mazowiecki, Zduńska Wola, Ozorków). Tylko w przypadku Rawy Mazowieckiej odnotowano spadek liczby placówek (zlikwidowano jedyny funkcjonujący klub dziecięcy).

Również w przypadku żłobków odnotowano ponad 2,5-krotny wzrost liczby placówek w miastach województwa łódzkiego (z 49 w 2012 r. do 133 w 2018 r., z czego w latach 2017-2018 liczba placówek wzrosła o 36%), podobnie jak w miastach Polski (4-krotny wzrost; w latach 2017-2018 – 23%). W latach 2012-2018 największe zmiany dotyczyły Piotrkowa Trybunalskiego (800%), Radomska (500%), Bełchatowa (400%), Zgierza (400%), Łowicza (300%) i Skierniewic (300%). Zmiany te nie dotyczą więc małych miast. Zmiany w innych małych miastach widoczne są w krótszej perspektywie czasu (2017-2018) np. w Opocznie (400%), Poddębicach (200%). Pozytywnym aspektem jest fakt rozwoju tego rodzaju usług w miastach, które wcześniej nie było taki placówek (np. Kutno, Łęczyca, Tuszyn, Zduńska Wola – aż 5 placówek w latach 2013-2018, Aleksandrów Łódzki, Stryków).

8.2. Przedszkola

W skali kraju rozkład przedszkoli[31] według typów miast jest wyjątkowo podobny, nieznacznie lepiej wyglądają miasta zlokalizowane w dużych aglomeracjach (z wyjątkiem tych wymagających restrukturyzacji). Należy mieć jednak na względzie, że wskaźnik nie uwzględnia różnic w liczbie miejsc w poszczególnych placówkach, a ta może być odpowiednio wyższa w dużych miastach. Źródłem danych jest Bank Danych Lokalnych GUS.

Średnia liczba dzieci w wieku 3-7 przypadających na jedną placówkę (przedszkole, punkt przedszkolny, zespół wychowania przedszkolnego) w miastach województwa łódzkiego (102) jest bardzo zbliżony do średniej krajowej dla miast, która wynosi 99. W Łodzi wskaźnik wyniósł 101. Na poziomie miast subregionalnych zaobserwowano duże zróżnicowanie, od relatywnie dobrze wyposażonego w przedszkola Tomaszowa Mazowieckiego (90) i Piotrkowa Trybunalskiego (90) do znajdującego się w prawie dwa razy gorszej sytuacji Bełchatowa (165). Ponad 170 dzieci w wieku przedszkolnym przypadających na jedną placówkę jest w Brzezinach (177) i Krośniewicach (174). Z kolei w Wolborzu i w Rzgowie na jedno przedszkole przypada jedynie 36-37 dzieci. Rozkład przestrzenny ma

[31] Według rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół przedszkole jest placówką przeznaczoną dla dzieci w wieku od lat 3 do rozpoczęcia przez nie nauki w szkole podstawowej, wspomagającą indywidualny rozwój, zapewniającą opiekę odpowiednią do potrzeb dziecka oraz przygotowującą do nauki w szkole. Do analizy oprócz przedszkoli wzięto pod uwagę również przedszkola specjalne, punkty przedszkolne, zespoły wychowania przedszkolnego. Ze względu na fakt, iż wskaźnik odnosi się do liczby dzieci w wieku od trzech do siedmiu lat (od 1 września 2017 r. wszystkie dzieci w wieku 3-7 lat muszą mieć zapewnione miejsca w przedszkolu) przypadających na jedną placówkę, jest on destymulantą, co oznacza, że im wyższa wartość wskaźnika tym szybciej potrzebna jest interwencja w danym mieście w celu poprawy sytuacji.

mozaikowy charakter, aczkolwiek relatywnie dobrze pod tym względem prezentuje się aglomeracja łódzka.

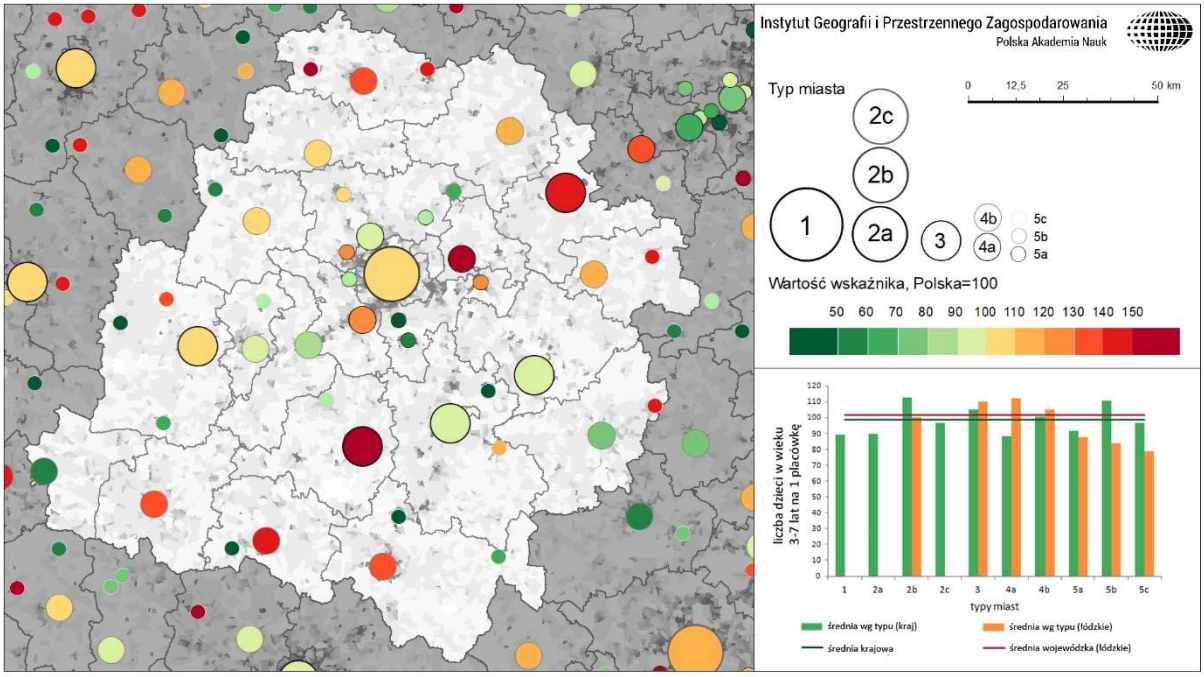

Ryc. 8.2.1 Dzieci w wieku 3-7 na jedną placówkę (przedszkole, punkt przedszkolny, zespół wychowania przedszkolnego), 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Wskaźnik wyposażenia w przedszkola został uzupełniony informacjami o dostępności do przedszkoli w postaci średniego czasu dojazdu do trzech najbliższych przedszkoli transportem indywidualnym (w min). Analizowane dane przedstawiają sytuację w roku szkolnym 2013/2014 i zostały wykonane na podstawie publikacji Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192, na podstawie Systemu Informacji Oświatowej, Ministerstwa Edukacji Narodowej (dane pozyskane bezpośrednio z Departamentu Analiz i Prognoz).

W Polsce zróżnicowanie dostępności do przedszkoli ma charakter wyspowy i nawiązuje do układu sieci aglomeracji i miast. Badanie zostało wykonane z uwzględnieniem dokładnej lokalizacji przedszkoli, co podobnie jak w przypadku innych usług edukacyjnych, pozwala również na uchwycenie różnic międzydzielnicowych w największych miastach regionu.

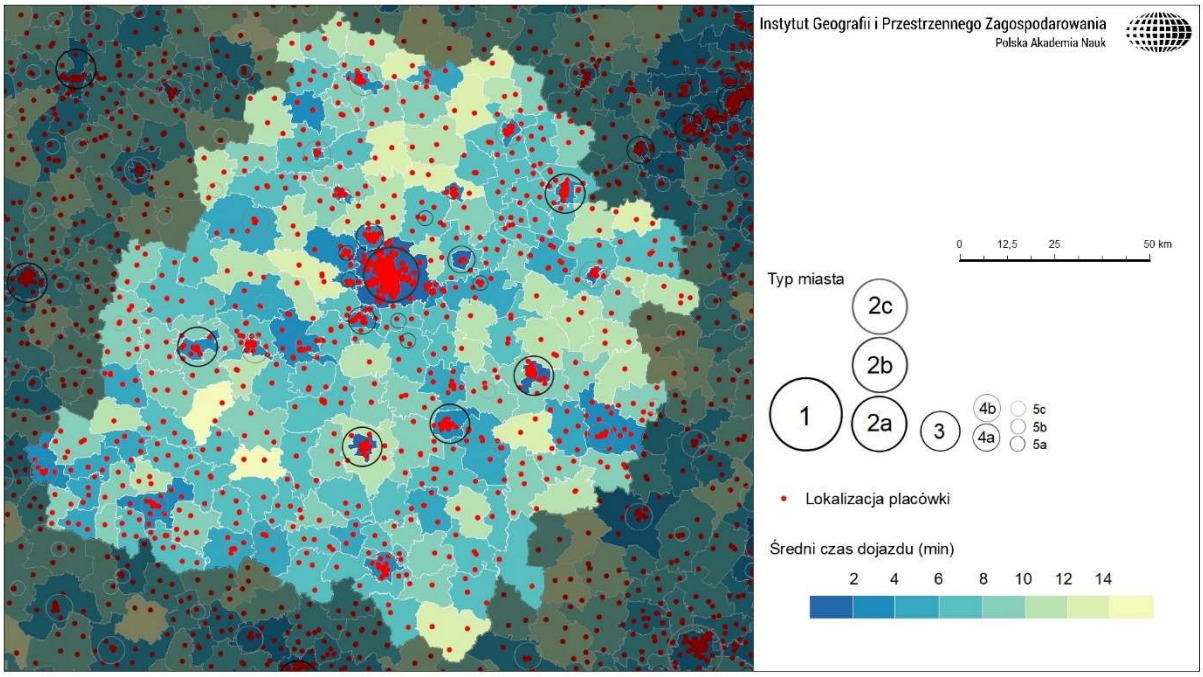

Ryc. 8.2.2 Średni czas przejazdu do trzech najbliższych przedszkoli (w min), 2014.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

W województwie łódzkim widoczna jest koncentracja placówek przedszkolnych przede wszystkim w ośrodku wojewódzkim i jego otoczeniu funkcjonalnym oraz we wszystkich miastach subregionalnych, co przekłada się na wysoki poziom dostępności do tego typu usług. Poza tym wysoki poziom dostępności dotyczy tylko wybranych ośrodków miejskich (np. Wielunia, Wieruszowa, Kutna, Poddębic, Opoczna, Zduńskiej Woli). Obszary o stosunkowo niskim poziomie dostępności układają się mozaikowo i występują m.in. w powiatach: zgierskim, łowickim, tomaszowskim). W województwie łódzkim średni czas dojazdu do trzech najbliższych przedszkoli wynosi 8 minut (maksymalny czas dojazdu 16 minut).

8.3. Szkoły podstawowe

W analizie wyposażenia w szkoły podstawowe[32] (w tym specjalne) przyjęto wskaźnik obrazujący liczbę dzieci w wieku szkolnym (7-15 lat) przypadającą na jedną szkołę podstawową. Wskaźnik ten jest destymulantą. Analizę wyposażenia w szkoły podstawowe można było przeprowadzić dwojako tj. z punktu widzenia finansów gminy (im mniejsza szkoła tym większe jednostkowe koszty utrzymania) lub z punktu widzenia uczniów i warunków edukacji (im mniejsza liczba uczniów tym lepiej lepsze warunki dla jakości kształcenia tzn. nauczyciel może poświęcić więcej czasu każdemu z uczniów). Przyjęto to drugie podejście. Najkorzystniejsza wartość wskaźnika dotyczy miast zaklasyfikowanych do typu 4 i 5, najgorsza zaś miast leżących w obszarach funkcjonalnych miast

[32] Szkoła podstawowa jest pierwszym etapem zorganizowanej i obowiązkowej formy edukacji dzieci (nie licząc obowiązku przygotowania przedszkolnego dla dzieci 5- i 6-letnich). Po ponownych zmianach systemu oświaty, która jest realizowana od 1 września 2017 r., została przywrócona 8-letnia szkoła podstawowa. Najgęstsza sieć placówek występuje w południowej Polsce (śląskie, małopolskie, podkarpackie), najrzadsza zaś w województwie podlaskim, zachodniopomorskim i lubuskim. W układzie typów funkcjonalnych miast widoczna jest duża koncentracja tego typu placówek w ośrodkach regionalnych, następnie subregionalnych, co jest pochodną wielkości tych ośrodków mierzoną liczbą mieszkańców.

regionalnych i samych miast regionalnych (typ 2). Średnia krajowa dla miast wynosi 305 uczniów/1 szkołę podstawową.

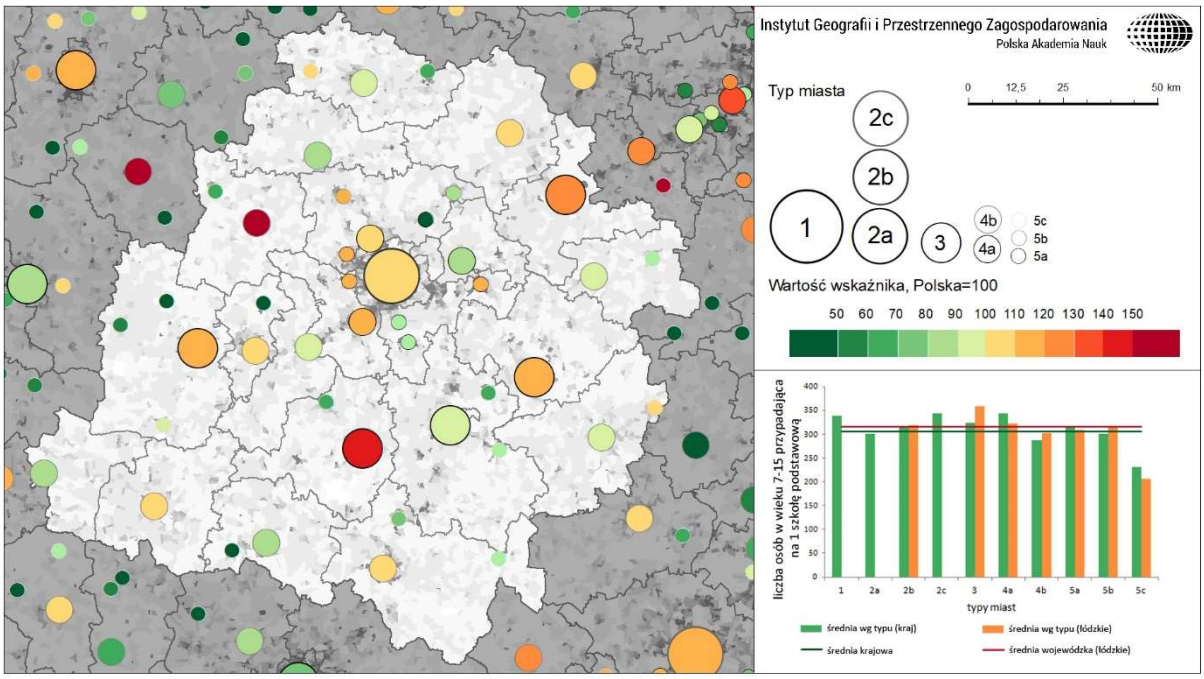

Ryc. 8.3.1 Liczba dzieci w wieku 7-15 lat przypadająca na jedną szkołę podstawową, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W województwie łódzkim najkorzystniejsza sytuacja dotyczy miast typu 5 (m.in. Warta – 116 dzieci na jedna placówkę szkolną, Szadek – 131, Stryków – 133, Działoszyn – 144), następnie niektóre miasta powiatowe (typ 4, np. Brzeziny – 256, Pajęczno – 274, Rawa Mazowiecka – 279). Niekorzystna sytuacja dotyczy przede wszystkim miast subregionalnych (typ 3, Bełchatów – 453, Skierniewice – 395, Tomaszów Mazowiecki – 356, Sieradz – 349). W Łodzi na jedną placówkę przypada średnio 320 dzieci. W województwie łódzkim na jedną placówkę przypada średnio 316 dzieci w wieku 7-15 lat.

Wskaźnik wyposażenia w szkoły podstawowe został uzupełniony wskaźnikiem dostępności do trzech najbliższych szkół podstawowych (czas dojazdu transportem indywidualnym, w minutach). Obok odległości wskaźnik ten uwzględnia również możliwość wyboru różnych placówek. Od nowelizacji ustawy z 2013 r. (Ustawa z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2014, poz. 7, art. 8 ust. 1) nie ma ograniczeń rejonizacyjnych, jednak w dalszym ciągu pierwszeństwo przyjęcia do szkoły podstawowej mają kandydaci zameldowani w obrębie obwodu szkoły publicznej. Natomiast kandydaci spoza rejonu mogą zostać przyjęciu do szkoły podstawowej w przypadku wolnych miejsc. Trzeba też zaznaczyć, że analiza dostępności do szkół podstawowych został przeprowadzony według zasad sprzed reformy systemu oświaty (tj. uwzględniono 6-letnią szkołę podstawową). Analizowane dane przedstawiają sytuację w roku szkolnym 2013/2014 i zostały wykonane na podstawie publikacji Stępniak i in. (2017) *Dostępność do usług* publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192, na podstawie Systemu Informacji Oświatowej, Ministerstwa Edukacji Narodowej (dane pozyskane bezpośrednio z Departamentu Analiz i Prognoz).

Najwyższym poziomem dostępności do szkół podstawowych charakteryzują się aglomeracje miejskie i inne miasta, najmniejszą zaś obszary peryferyjne. W Polsce średni czas dojazdu do trzech najbliższych szkół podstawowych wynosi niespełna 9 minut i jest mało zróżnicowany regionalnie.

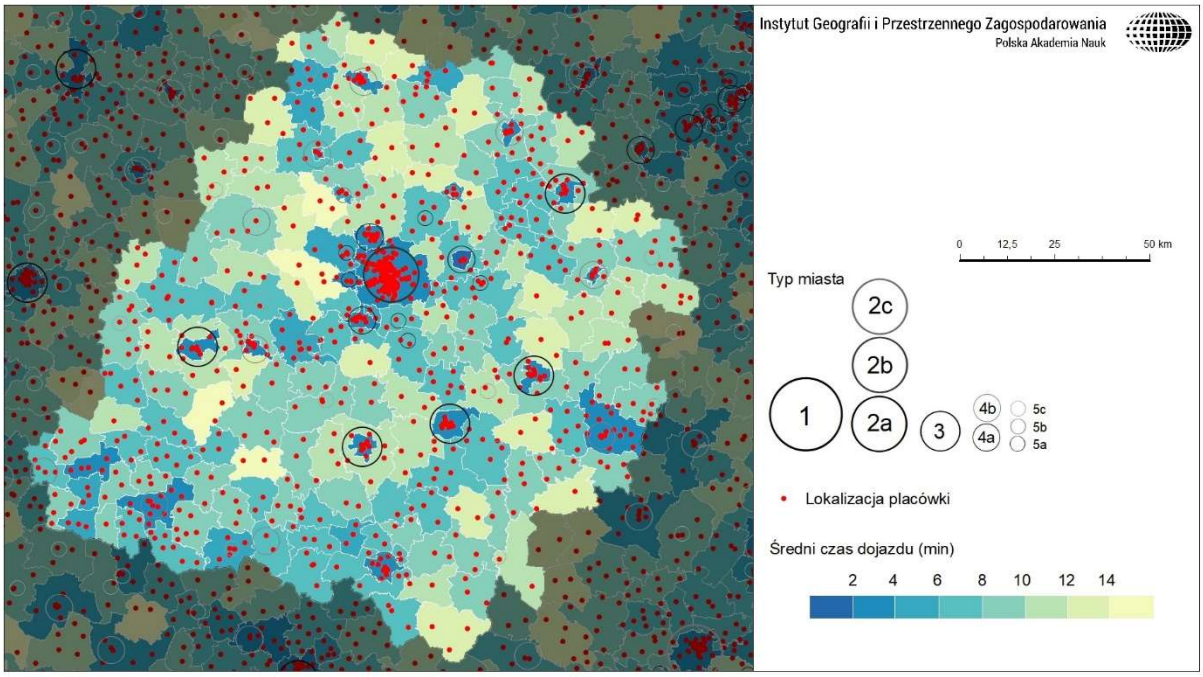

Ryc. 8.3.2 Średni czas przejazdu do trzech najbliższych szkół podstawowych (w min), 2014.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

W województwie łódzkim widoczna jest wyraźna koncentracja szkół podstawowych w Łodzi, w ośrodkach subregionalnych i większości miast powiatowych, które charakteryzują się również najwyższym poziomem dostępności do tego typu usług edukacyjnych (czas dojazdu poniżej 5 minut). Najrzadsza sieć tego typu placówek występuje w północnej i wschodniej części województwa, co skutkuje stosunkowo niskim poziomem dostępności do szkół podstawowych. Stosunkowo niski poziom dostępności dotyczy również obszaru funkcjonalnego Łodzi (szczególnie północnej i wschodniej części), Bełchatowa i Sieradza. W województwie łódzkim średni czas dojazdu do trzech najbliższych szkół podstawowych wynosi 8,5 minuty (maksymalny wynosi 16 minut).

8.4. Licea

W analizie szkolnictwa ponadgimnazjalnego uwzględniono licea ogólnokształcące oraz licea specjalne (bez liceów dla dorosłych). Przyjęty wskaźnik obrazuje liczbę osób w wieku 15-19 lat przypadającą na 1 liceum. Wskaźnik ten jest destymulantą, co oznacza, że im wyższa wartość wskaźnika tym gorsza sytuacja w analizowanym zakresie (przyjęto, że im mniejsza liczba uczniów przypadająca na jedną szkołę tym lepiej). W skali Polski najkorzystniejsza wartość wskaźnika dotyczy miast subregionalnych i powiatowych (typ 4), chociaż widoczne jest duże zróżnicowanie regionalne wartości analizowanego wskaźnika. Średnia krajowa dla miast wynosi 383 osoby w wieku 15-19 lat/1 placówkę szkolną.

Ogólna sytuacja w zakresie wyposażenia w placówki licealne w stosunku do zapotrzebowania jest korzystna w porównaniu do średniej krajowej dla miast. W przypadku większości miast, niezależnie od typu, obserwuje się wartości poniżej średniej krajowej. Najlepsza sytuacja występuje w małych miastach (typ 5, np. Błaszki – 77 osób na jedną placówkę szkolną, Kamieńsk – 122, Przedbórz – 122, Warta – 122). Również większość miast powiatowych (typ 4) charakteryzuje się wysokim wartościami wskaźnika (oprócz Radomska – 572). Grupa miast subregionalnych jest zróżnicowana: najniższa wartość wskaźnika dotyczy Tomaszowa Mazowieckiego (powyżej średniej krajowej, 474), najwyższa Sieradza (poniżej średniej krajowej, 304). Wartość wskaźnika w przypadku Łodzi (378) oscyluje wokół średniej krajowej dla miast. W 7 miastach województwa (wszystkie typ 5) nie ma żadnej placówki tego

typu. Na jedno liceum przypada średnio 346 osób w wieku 15-19 lat (poniżej średniej krajowej dla miast).

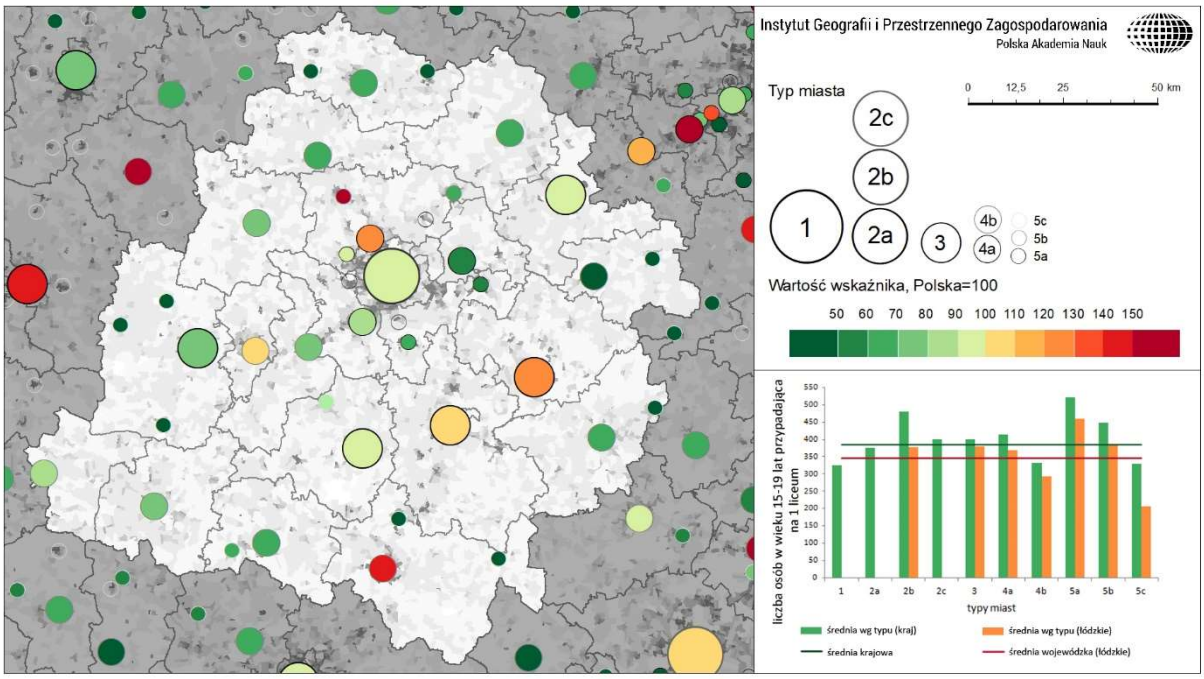

Ryc. 8.4 Liczba osób w wieku 15-19 lat przypadająca na jedno liceum, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

8.5. Technika

W analizie szkolnictwa ponadgimnazjalnego uwzględniono również technika, czyli szkoły średnie o profilu technicznym. W dalszej analizie liczbę ludności w wieku 15-20 lat odniesiono do liczby placówek szkolnych (liczba osób w danym wieku przypadająca na jedno technikum). Wskaźnik ten jest destymulantą, co oznacza, że im wyższa wartość wskaźnika tym gorsza sytuacja w analizowanym zakresie (przyjęto, że im mniejsza liczba uczniów przypadająca na jedną szkołę tym lepiej). W skali Polski najkorzystniejsza wartość wskaźnika dotyczy miast subregionalnych i powiatowych (typ 4), najgorsza zaś miast regionalnych (typ 2). Średnia krajowa dla miast wynosi 608 osób w wieku 15-20 lat/1 technikum.

W województwie łódzkim wysoka wartość wskaźnika charakterystyczna jest dla Łodzi i miast w jej otoczeniu (Zgierz – 1208 osób w wieku 15-120 lat/1 technikum, Aleksandrów Łódzki – 954). Ponadto w wielu miastach w otoczeniu Łodzi nie ma ani jednej placówki tego typu (np. Rzgów, Tuszyn, Konstantynów Łódzki). Łącznie w 11 miastach województwa nie funkcjonują technika dla młodzieży. Ponadto wysoka wartość wskaźnika dotyczy Sieradza (typ 3, miasta subregionalne, 976 osób/1 technikum).

Najniższa wartość wskaźnika dotyczy miast typu 5 (Kamieńsk – 143, Złoczew – 173, Biała Rawska – 180, Wolbórz – 192). Również w wielu miastach powiatowych (typ 4) odnotowano korzystną sytuacją (wartość poniżej średniej krajowej) np. w Zduńskiej Woli (281), Pajęcznie (292), Łowiczu (329) i Kutnie (352). W miastach województwa łódzkiego na jedno technikum przypada średnio 630 osób w wieku 15-20 lat (powyżej średniej krajowej dla miast).

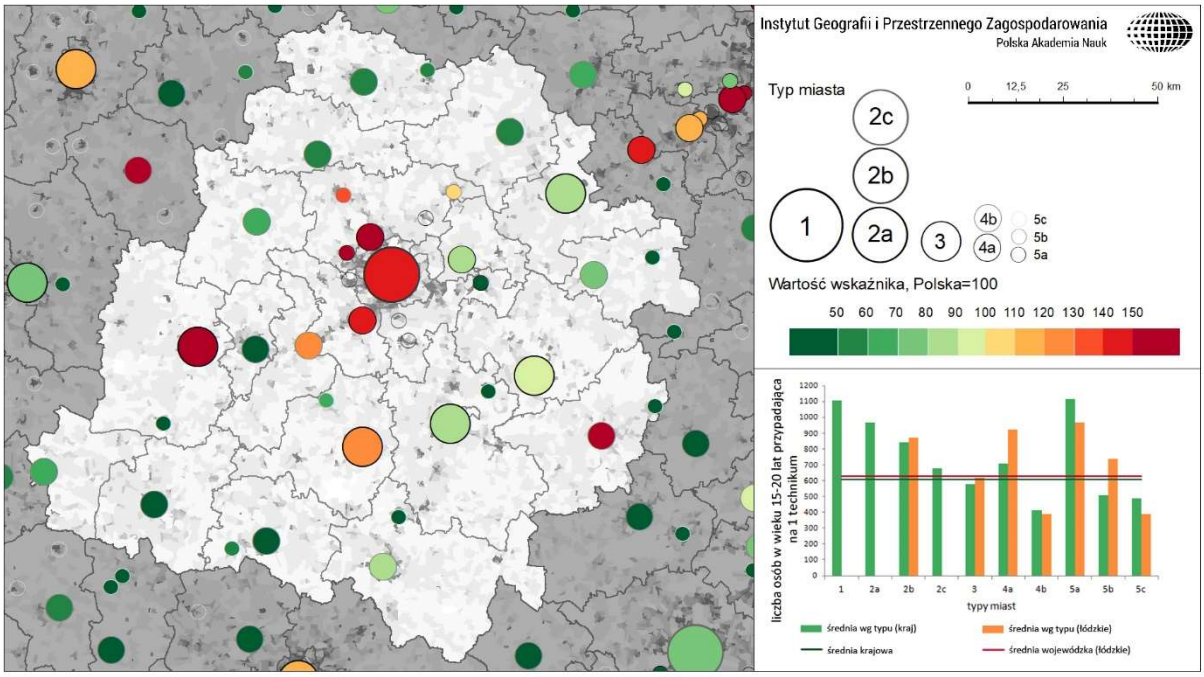

Ryc. 8.5.1 Liczba osób w wieku 15-20 lat przypadająca na jedno technikum, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

8.4’ i 8.5’. Licea i technika (analiza dostępności)

Analizę wyposażenia w placówki szkolne, pozwalające zdawać egzamin maturalny licea i technika) uzupełniono o analizę dostępności czasowej do tych placówek. Jako że na tym poziomie edukacji istotna jest możliwość wyboru odpowiedniej szkoły analizowany wskaźnika obrazuje średni czas dojazdu do trzech najbliższych placówek szkolnych (liceów ogólnokształcących, w tym specjalnych, techników).

Charakter szkolnictwa ponadgimnazjalnego/ponadpodstawowego jako usługi o średnim poziomie centralizacji sprawia, że placówki tego typu zlokalizowane są przede wszystkim w miastach regionalnych (typ 2), subregionalnych (typ 3) i powiatowych (typ 4), co przekłada się na wysoki poziom dostępności czasowej. Średni czas dojazdu do trzech najbliższych placówek szkolnych wynosi 15 minut.

W województwie łódzkim zaznacza się wyraźna koncentracja tego typu placówek szkolnych w mieście wojewódzkim (wraz z jego obszarem funkcjonalnym), wszystkich miastach subregionalnych (typ 3), następnie w niektórych miastach powiatowych (typ 4, m.in. Łowicz, Kutno. Radomsko, Wieluń), co przekłada się na poziom dostępności czasowej.

Najniższy poziom dostępności widoczny jest w pojedynczych jednostkach administracyjnych leżących na granicach województwa (co jest konsekwencją słabo rozbudowanej sieci szkół tego typu). Miastem o najniższym poziomie dostępności czasowej jest Uniejów (czas dojazdu do trzech najbliższych placówek szkolnych wynosi 25 minut). W województwie łódzkim średni czas dojazdu do trzech najbliższych szkół ponadpodstawowych/ponadgimnazjalnych wynosi niespełna 15 minut (maksymalny czas dojazdu – 31 minut).

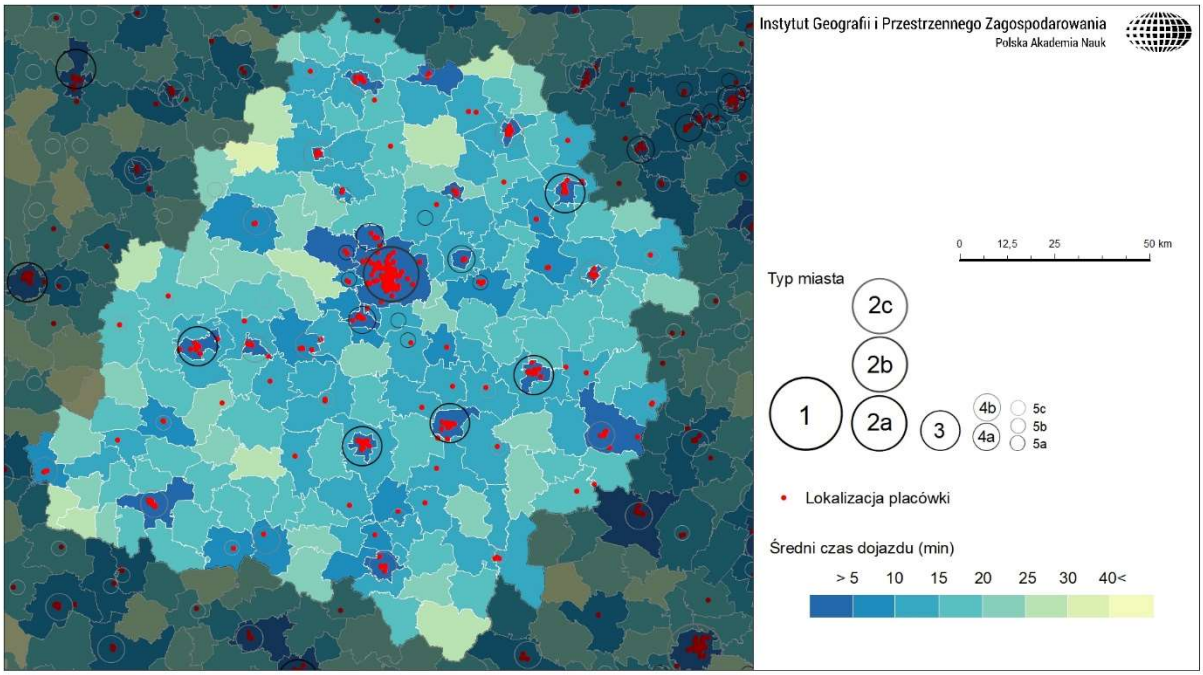

Ryc. 8.5.2 Średni czas przejazdu do trzech najbliższych szkół ponadpodstawowych /ponadgimnazjalnych w min), 2014.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

8.6. Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe

W analizie liczbę ludności w wieku 15-18 lat odniesiono do liczby placówek szkolnych[33] (liczba osób w danym wieku przypadająca na jedną szkołę zawodową).

W skali Polski najkorzystniejsza wartość wskaźnika dotyczy miast subregionalnych i powiatowych (typ 4), najgorsza zaś miast regionalnych (typ 2). Średnia krajowa dla miast wynosi 346 osób w wieku 15-18 lat/1 szkołę zawodową.

W województwie łódzkim tylko w czterech przypadkach wartość wskaźnika przekracza średnią krajową tj. Łodzi (837 osób w wieku 15-18 lat/1 szkołę zawodową/branżową), Piotrkowa Trybunalskiego (409), Zgierza (363) i Bełchatowa (348). Jednocześnie w 9 miastach województwa nie funkcjonuje ani jedna tego typu placówka szkolna (wszystkie miasta należą do typu 5).

Najniższa wartość analizowanego wskaźnika dotyczy przede wszystkim małych miast (typ 5, min. Błaszki, Kamieńsk, Przedbórz, Warta – we wszystkich wymienionych przypadkach wartość wskaźnika nie przekracza 100 osób/1 placówkę szkolną), co jest charakterystyczne dla tego typu placówek szkolnych.

W miastach województwa łódzkiego na jedną zasadniczą szkołę zawodową/szkołę branżową przypada średnio 351 osób w wieku 15-18 lat (wartość porównywalna do średniej krajowej dla miast).

[33] Z dniem 1 września 2017 r. dotychczasowa 3-letnia zasadnicza szkoła zawodowa została przekształcona w 3-letnią szkołę branżową I stopnia. W analizie wyposażenia w szkoły zawodowe wykorzystano dane GUS z 2017 r. Według GUS w 2017 r. w miastach funkcjonowały 1724 placówki tego typu.

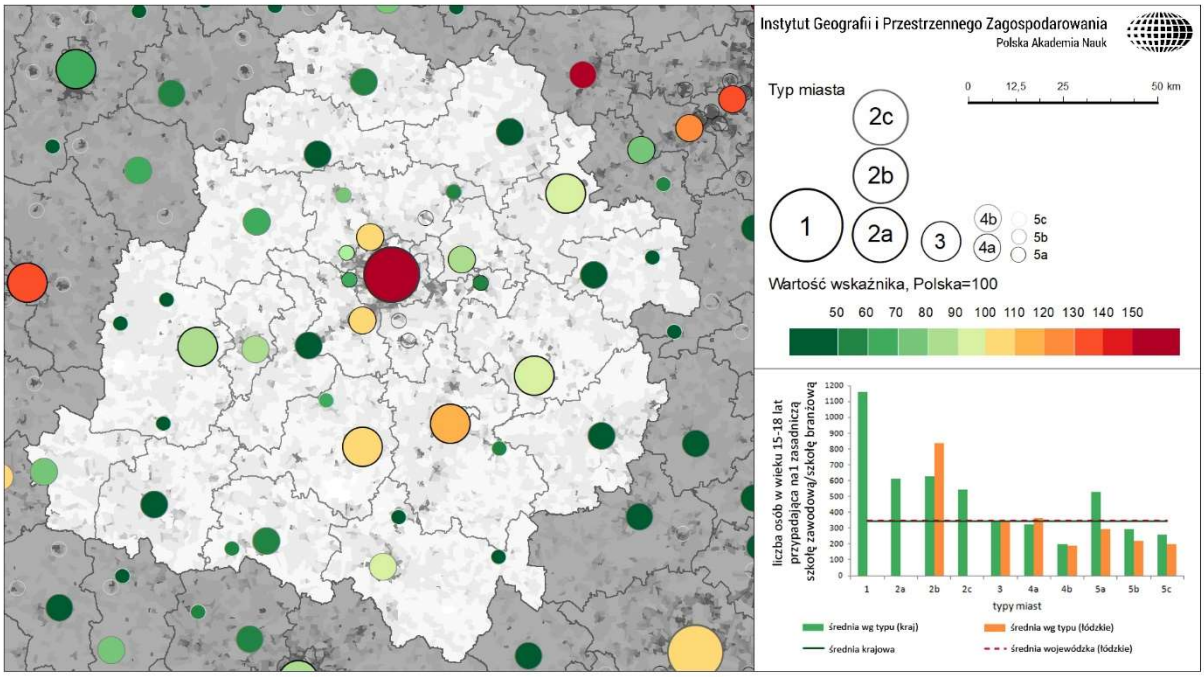

Ryc. 8.6.1 Liczba osób w wieku 15-18 lat przypadająca na jedną szkołę zawodową/szkołę branżową, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Wskaźnik wyposażenia w zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe został uzupełniony informacjami o dostępności do tego typu szkół w postaci średniego czasu przejazdu do trzech najbliższych szkół transportem indywidualnym (w min). Analizowane dane przedstawiają sytuację w roku szkolnym 2014/2015 i zostały wykonane na podstawie publikacji Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192, na podstawie Systemu Informacji Oświatowej Ministerstwa Edukacji Narodowej (dane pozyskane bezpośrednio z Departamentu Analiz i Prognoz).

W Polsce przeciętny czas dojazdu do trzech najbliższych szkół zawodowych/branżowych wynosi 19 minut. Nie ma dużego zróżnicowania wartości wskaźnika między dużymi miastami, w tym aglomeracjami, a mniejszymi miastami. Badanie zostało wykonane z uwzględnieniem dokładnej lokalizacji placówek szkolnych (dane adresowe).

W województwie łódzkim najwyższym poziomem dostępności do szkół zawodowych (średni czas dojazdu do trzech najbliższych placówek) charakteryzują się miasta powiatowe (typ 4, średni czas dojazdu poniżej 4 minut, np. Rawa Mazowiecka, Radomsko, Kutno) oraz niektóre miasta subregionalne (czas dojazdu 4-5 minut; Tomaszów Mazowiecki, Sieradz). Wysoki poziom dostępności dotyczy również Zgierza, którego mieszkańcy mogą korzystać również z zaplecza edukacyjnego Łodzi.

Najniższy poziom dostępności (czas dojazdu powyżej 40 minut) dotyczy pojedynczych jednostek administracyjnych, leżących zarówno na obszarach peryferii wewnętrznych (granice województwa) jak również w obrębie obszaru funkcjonalnego Łodzi. Spośród miast województwa najniższy poziom dostępności dotyczy Przedborza (średni czas dojazdu do trzech placówek wynosi 27 minut).

W województwie łódzkim średni czas dojazdu do trzech najbliższych zasadniczych szkół zawodowych/szkół branżowych przekracza 19 minut (maksymalny czas dojazdu wynosi 33 minuty).

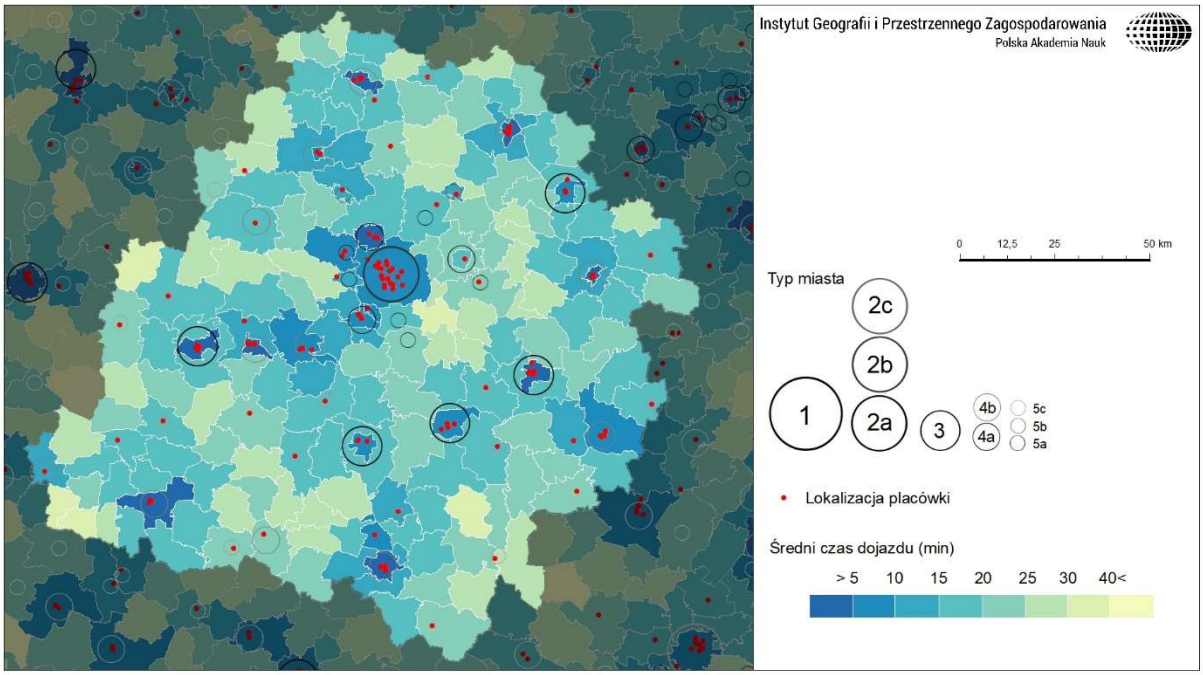

Ryc. 8.6.2 Średni czas przejazdu do trzech najbliższych szkół zawodowych/szkół branżowych (w min), 2014.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

8.7. Szkoły artystyczne

Wykorzystany wskaźnik jest destymulantą. Mówi o liczbie osób w wieku 6-23 lata na jedną szkołę artystyczną. W Polsce nie ma dużych różnic w zakresie wyposażenia miast w poszczególnych typach w szkoły artystyczne[34]. W przeliczeniu na liczbę osób w wieku 6-23 na 1 szkołę artystyczną relatywnie najlepiej wyposażone są miasta powiatowe (typ 4), gdzie na jedną szkołę przypada ok. 4500 mieszkańców, w dalszej kolejności miasta subregionalne (typ 3) i wojewódzkie (typ 2), aczkolwiek w przypadku miast wojewódzkich jest spore zróżnicowanie między miastami. Z kolei najmniej tego typu szkół jest w miastach mniejszych, szczególnie poza aglomeracjami.

[34] Szkoła artystyczna według GUS to instytucja edukacyjna zakładana i prowadzona przez Ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego i osoby fizyczne mogą zakładać niepubliczne szkoły artystyczne po uzyskaniu wpisu do ewidencji. Wyróżnia się szkoły realizujące jednocześnie kształcenie ogólne i kształcenie artystyczne oraz szkoły realizujące wyłącznie kształcenie artystyczne. Do szkół artystycznych zalicza się również szkoły bibliotekarskie oraz animatorów kultury. Absolwenci ogólnokształcących szkół artystycznych II stopnia mają możliwość przystępowania do egzaminu maturalnego po zdaniu którego otrzymują prawo ubiegania się o przyjęcie na wyższe studia. Po ukończeniu szkoły dającej wykształcenie w zawodzie, uczeń otrzymuje dyplom ukończenia szkoły potwierdzający uzyskanie tytułu zawodowego. Szkoły artystyczne w Banku Danych Lokalnych GUS są podzielone według typu i gestora na szkoły artystyczne niedające uprawnień zawodowych, ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe oraz szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe kształcące wyłącznie w zakresie przedmiotów artystycznych.

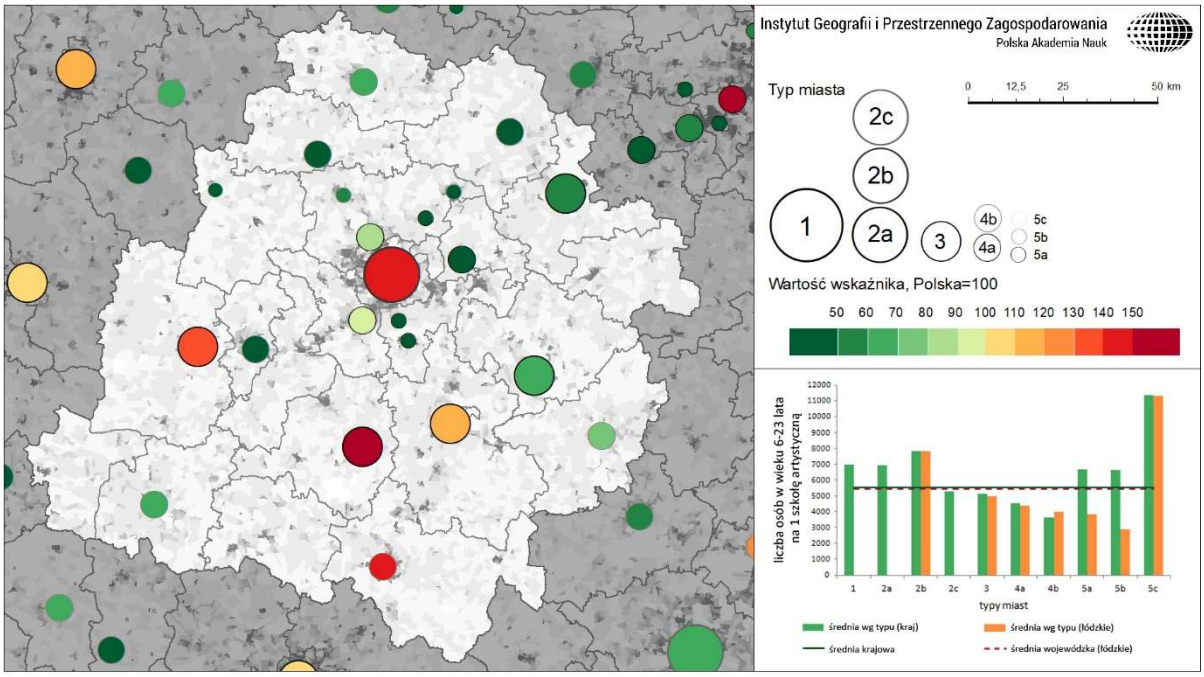

Ryc. 8.7 Liczba mieszkańców w wieku 6-23 lata na jedną szkołę artystyczną, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W województwie łódzkim średnia liczba mieszkańców w miastach w wieku 6-23 przypadających na jedną szkołę artystyczną wyniosła 5437 osób co jest wskaźnikiem niemalże równym średniej krajowej (5529 osób). Relatywnie słabo wypadła Łódź (7815), choć, podobnie jak w przypadku innych typów miast średnie są zbliżone do średnich krajowych dla typów. Wśród miast subregionalnych sytuacja jest bardzo zróżnicowana – od bardzo dobrze wyposażonych w szkoły artystyczne Skierniewic i Tomaszowa Mazowieckiego do skrajnego przypadku Bełchatowa, gdzie na jedną szkołę przypada prawie 10 tys. mieszk. w analizowanym wieku.

8.8. Szkoły policealne

W informacji i opracowaniu statystycznym GUS Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2016/2017 wskazuje się, że łączna liczba szkół policealnych zmniejsza się z roku na rok. „Część szkół policealnych (1 905 szkół, czyli 81,7% ogólnej ich liczby) zarządzana była przez podmioty sektora prywatnego, przede wszystkim przez spółki prawa handlowego (42,9% wszystkich szkół policealnych), osoby fizyczne – pracodawców (26,6% wszystkich szkół policealnych), a także organizacje i stowarzyszenia o zróżnicowanym charakterze. Natomiast podmioty sektora publicznego (jednostki samorządu terytorialnego i administracji rządowej) prowadziły 18,3% szkół policealnych. (…) Generalnie szkoły policealne dla młodzieży prowadzą kształcenie w formie dziennej, wieczorowej i zaocznej, natomiast szkoły dla dorosłych kształcą w formie stacjonarnej, zaocznej i na odległość (od roku szkolnego 2008/2009 formy kształcenia dzienna i wieczorowa są zastępowane formą stacjonarną). W roku szkolnym 2016/2017, podobnie jak w latach ubiegłych, zdecydowanie najbardziej popularna była zaoczna forma kształcenia, z której korzystało 79,5% uczniów szkół policealnych. W trybie dziennym pobierało naukę 12,4% uczniów, a stacjonarną formę kształcenia wybrało 8,1% uczniów; odsetek osób preferujących wieczorową formę kształcenia był marginalny (0,1%). (…) Największą popularnością cieszyły się zawody z podgrupy biznesu i administracji, przy czym wybierane były głównie przez kobiety (72,2%), oraz z podgrupy medycznej (w tym kobiety 80,3%), a następnie usług dla ludności (w tym kobiety 93,3%) oraz higieny i bezpieczeństwa pracy.” Wskaźnik jest

destymulantą i dotyczy ludności w wieku powyżej 20 lat. W Polsce szkoły policealne[35] są zlokalizowane głównie w mniejszych miastach wojewódzkich, subregionalnych lub powiatowych. Nie funkcjonują natomiast prawie w ogóle w miastach mniejszych.

W województwie łódzkim szkoły policealne skoncentrowane są głównie w Łodzi (56 szkół). Z miast subregionalnych najwięcej szkół tego typu jest w Piotrkowie Trybunalskim (17), znacznie mniej w Skierniewicach i Bełchatowie (po 9) i w Sieradzu i Tomaszowie Mazowieckim (po 7). Z pozostałych miast powiatowych warto wyróżnić Kutno i Radomsko, gdzie zlokalizowano odpowiednio 7 i 6 szkół policealnych.

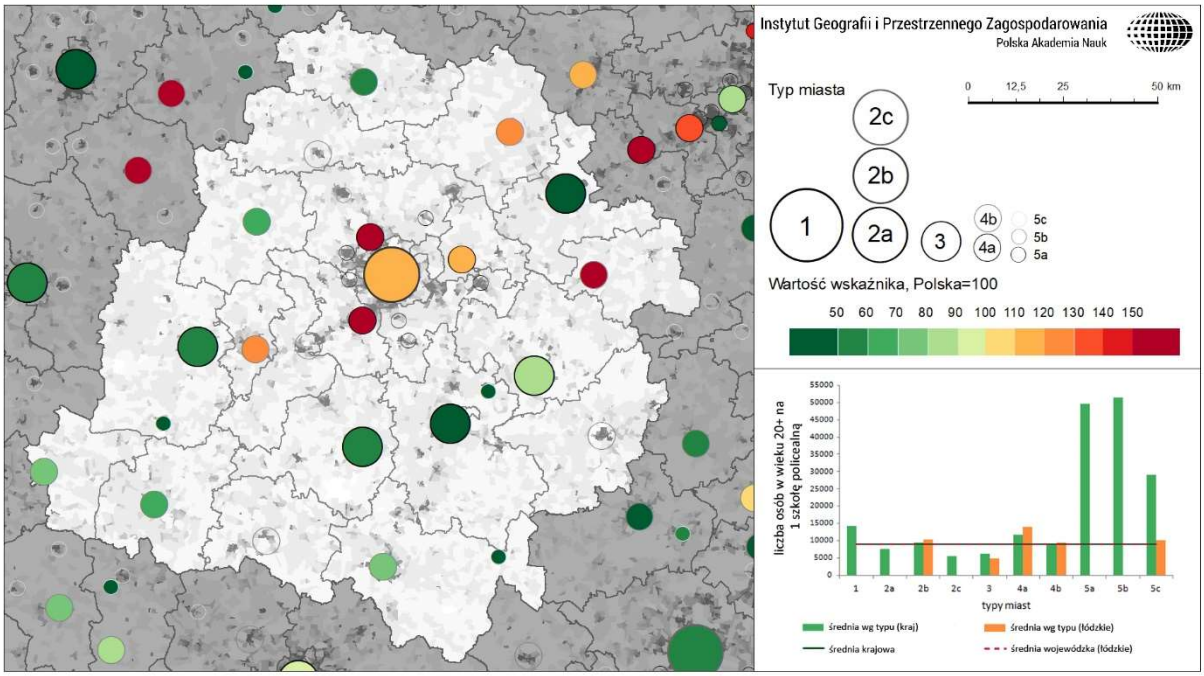

Ryc. 8.8 Liczba mieszkańców w wieku 20+ na jedną szkołę policealną, 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

8.9. Uczelnie wyższe, jednostki naukowo-badawcze i biblioteki naukowe

Liczba uczelni wyższych oraz jednostek naukowo-badawczych jest jednym ze wskaźników warunkujących kapitał ludzki w mieście. Dane dotyczące tej tematyki gromadzi rejestr POL-on.

[35] W informacji i opracowaniu statystycznym GUS Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2016/2017 wskazuje się, że łączna liczba szkół policealnych zmniejsza się z roku na rok. „Część szkół policealnych (1 905 szkół, czyli 81,7% ogólnej ich liczby) zarządzana była przez podmioty sektora prywatnego, przede wszystkim przez spółki prawa handlowego (42,9% wszystkich szkół policealnych), osoby fizyczne – pracodawców (26,6% wszystkich szkół policealnych), a także organizacje i stowarzyszenia o zróżnicowanym charakterze. Natomiast podmioty sektora publicznego (jednostki samorządu terytorialnego i administracji rządowej) prowadziły 18,3% szkół policealnych. (…) Generalnie szkoły policealne dla młodzieży prowadzą kształcenie w formie dziennej, wieczorowej i zaocznej, natomiast szkoły dla dorosłych kształcą w formie stacjonarnej, zaocznej i na odległość (od roku szkolnego 2008/2009 formy kształcenia dzienna i wieczorowa są zastępowane formą stacjonarną). W roku szkolnym 2016/2017, podobnie jak w latach ubiegłych, zdecydowanie najbardziej popularna była zaoczna forma kształcenia, z której korzystało 79,5% uczniów szkół policealnych. W trybie dziennym pobierało naukę 12,4% uczniów, a stacjonarną formę kształcenia wybrało 8,1% uczniów; odsetek osób preferujących wieczorową formę kształcenia był marginalny (0,1%). (…) Największą popularnością cieszyły się zawody z podgrupy biznesu i administracji, przy czym wybierane były głównie przez kobiety (72,2%), oraz z podgrupy medycznej (w tym kobiety 80,3%), a następnie usług dla ludności (w tym kobiety 93,3%) oraz higieny i bezpieczeństwa pracy.”

Zgromadzono dane aktualne na czerwiec 2019 r. Dane dotyczą liczby uczelni publicznych, w tym zawodowych oraz niepublicznych, jednostek naukowo-badawczych oraz bibliotek naukowych. Wskaźnik jest stymulantą. Należy mieć na uwadze, że w ostatnich latach ze względu na malejąca liczbę studentów w Polsce liczba uczelni wyższych, przede wszystkim tych niepublicznych znacząco się zmniejszyła. Ze względu na relatywnie niewielką liczbę miast, w których znajdują się uczelnie, jednostki badawcze lub biblioteki naukowe zdecydowano się umieszczać jako materiał empiryczny jedynie tabelę syntetyzującą jednostki w regionie, dająca dodatkowo możliwość weryfikacji profilu uczelni.

Rynek usług edukacyjnych wyższego szczebla w województwie łódzkim jest bardzo monocentryczny. W regionie funkcjonują 22 uczelnie z tego aż 20 w Łodzi. W stolicy województwa znajdują się siedziby Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Medycznego, Politechniki Łódzkiej, Akademii Muzycznej im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów, Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego oraz Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. Leona Schillera, a także aż czternastu uczelni niepublicznych. W Skierniewicach działa Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa a w Kutnie – jedna uczelnia niepubliczna. W Łodzi funkcjonuje ponadto aż jedenaście jednostek naukowo-badawczych, w tym trzy jednostki naukowe PAN: Centrum Badań Molekularnych i Makromolekularnych, Europejskie Regionalne Centrum Ekohydrologii oraz Instytut Biologii Medycznej. Ponadto w regionie funkcjonuje trzynaście bibliotek naukowych.

Tab. 8.9 Uczelnie wyższe, jednostki naukowo-badawcze i biblioteki naukowe według profilu i lokalizacji, 2019.

	Łódź	Piotrków Trybunalski	Skierniewice	Kutno	Konstantynów Łódzki
Uczelnia artystyczna	3	-	-	-	-
Uczelnia ekonomiczna	-	-	-	-	-
Uczelnia medyczna	1	-	-	-	-
Uczelnia morska	-	-	-	-	-
Uczelnia pedagogiczna	-	-	-	-	-
Uczelnia służb państwowych	-	-	-	-	-
Uczelnia techniczna	1	-	-	-	-
Uczelnia teologiczna	-	-	-	-	-
Uczelnia wojskowa	-	-	-	-	-
Uczelnia wychowania fizycznego	-	-	-	-	-
Uczelnia rolnicza / przyrodnicza	-	-	-	-	-
Uniwersytet	1	-	-	-	-
Uczelnia zawodowa	-	-	1	-	-
Uczelnia niepubliczna	14	-	-	1	-
Uczelnie razem	**20**	**0**	**1**	**1**	**0**
Jednostka naukowo-badawcza	11	-	1	-	1
Biblioteka naukowa	11	1	1	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy POL-on

8.10. Podsumowanie (hierarchizacja)

8.1. Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce (liczba dzieci w wieku 0-3 lata/1 placówkę). Powyżej średniej krajowej plasują się przede wszystkim miasta powiatowe (typ 4a), w mniejszym stopniu małe miasta (typ 5a). Natomiast zdecydowanie korzystniej względem średniej krajowej dla miast wypadają

małe miasta zaklasyfikowane do typu 5b i 5c (małe miasta). W pozostałych przypadkach uzyskane wartości są zbliżone do średniej krajowej. Najwyższy poziom dostępności (średni czas dojazdu do najbliższej placówki) charakterystyczny jest dla Łodzi i jej obszaru funkcjonalnego, a następnie dla miast subregionalnych i niektórych miast typu 4. Najniższy poziom dostępności dotyczy miast typu 5. Wartość wskaźnika w przypadku 3 miast subregionalnych (Skierniewice, Tomaszów Mazowiecki, Sieradz) nie koresponduje z rangą tych ośrodków. Brak żłobków, oddziałów żłobkowych i klubów dziecięcych w 2017 r. zaobserwowano aż w 13 miastach regionu, w tym z miast powiatowych, w: Brzezinach.

8.2. Przedszkola (liczba dzieci w wieku 3-7 lat/1 placówkę). W województwie łódzkim gorsza sytuacja względem średniej krajowej dotyczy w zasadzie tylko typu 4a. W przypadku typu 3 (subregionalne) i 4b wartości te tylko nieznacznie przekraczają średnią krajową. W pozostałych przypadkach uzyskane wartości są poniżej średniej, szczególnie w przypadku małych miast (typ 5b i 5c). Wysoki poziom dostępności dotyczy ośrodka wojewódzkiego i miast subregionalnych (typ 3). Poza tym wysoki poziom dostępności dotyczy tylko wybranych ośrodków miejskich (typ 4b, np. Wielunia, Wieruszowa, Kutna, Poddębic, Opoczna, Zduńskiej Woli). Wskaźnik 8.2 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie są to dwa miasta: Brzeziny i Krośniewice.

8.3. Szkoły podstawowe (liczba dzieci w wieku 7-15 lat przypadająca na jedną szkołę podstawową). Niższe wartości od średniej notowane są w przypadku typu 4a, 5a i 5c (największa różnica, ale nie jakoś bardzo znacząca). W pozostałych przypadkach wartości przekraczają średnią (nieznacznie), najwięcej w przypadku typu 3. W prawie wszystkich typach wartości przekraczają średnią krajową dla całego zbioru miast. Najwyższy poziom dostępności dotyczy ośrodka wojewódzkiego, miast subregionalnych i większości miast powiatowych (typ 4). Wskaźnik 8.3 umożliwia spojrzenie na hierarchizację, gdzie punktem odniesienia jest zbiór wszystkich miast w Polsce, w kontekście miast w dziesiątym decylu (najsłabszy wynik). W regionie są to dwa miasta: Bełchatów i Poddębice.

8.4. Licea (liczba osób w wieku 15-19 lat przypadająca na jedno liceum). Wszystkie wartości dla poszczególnych typów miast są niższe od średniej krajowej dla miast w danym typie. Największe różnice dotyczą małych miast (najbardziej typu 5c) oraz miasta regionalnego. Poniżej średniej krajowej dla całego zbioru miast plasują się miasta w typie 4b i 5c. Brak liceum w 2017 r. zaobserwowano w siedmiu miastach regionu.

8.5. Technika (liczba osób w wieku 15-20 lat przypadająca na jedno technikum). W województwie łódzkim mamy zróżnicowaną sytuację. Powyżej średniej krajowej znajdują się typy 2b (nieznacznie), 3 (nieznacznie), 4a (znacząco) i 5b (znacząco). W typie 4b (nieznacznie), 5a i 5c wartości są niższe od średniej krajowe w danym typie. Tylko małe miasta (typ 5c) oraz niektóre miasta powiatowe (typ 4b) charakteryzują się wartościami wskaźnika poniżej średniej krajowej dla całego zbioru miast. Brak technikum w 2017 r. zaobserwowano w jedenastu miastach regionu.

8.4' i 8.5'. Licea i technika (analiza dostępności). Zaznacza się wyraźna koncentracja tego typu placówek szkolnych w mieście wojewódzkim (wraz z jego obszarem funkcjonalnym), wszystkich miastach subregionalnych (typ 3), następnie w niektórych miastach powiatowych (typ 4, m.in. Łowicz, Kutno. Radomsko, Wieluń), co przekłada się na poziom dostępności czasowej. Najniższy poziom dostępności widoczny jest w pojedynczych jednostkach administracyjnych leżących na granicach województwa (co jest konsekwencją słabo rozbudowanej sieci szkół tego typu).

8.6. Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe (liczba osób w wieku 15-18 lat przypadająca na jedną szkołę zawodową/szkołę branżową). Największe różnice (wartość wyższa od średniej) dotyczą typu 2b oraz 5a, z tym że w tym drugim przypadku mamy do czynienia z sytuacją odwrotną tj. uzyskana wartość jest niższa od średniej krajowej dla tego typu. W przypadku typu 3, 4a i 4b wartości są porównywalne ze średnią krajową dla poszczególnych typów, natomiast w typie 5b i 5c uzyskano wartości niższe od średniej dla danego typu. Znacząco powyżej średniej krajowej dla całego zbioru miast plasuje się tylko miasto wojewódzkie. W województwie łódzkim najwyższym poziomem

dostępności do szkół zawodowych charakteryzują się miasta powiatowe (typ 4) oraz niektóre miasta subregionalne (typ 3), najniższym małe miasta (typ 5). Brak szkół zawodowych/szkół branżowych w 2017 r. zaobserwowano w dziewięciu miastach regionu.

8.7. Szkoły artystyczne (liczba mieszkańców w wieku 6-23 lata na jedną szkołę artystyczną). W większości typów uzyskane wartości są zbliżone do średniej krajowej dla poszczególnych typów miast. Wyróżniają się tylko dwa typy: 5a i 5b, gdzie otrzymane wartości są dużo niższe od średniej krajowej. Powyżej średniej krajowej dla całego zbioru miast plasuje się zarówno ośrodek wojewódzki jak i niektóre małe miasta (typ 5c).

8.8. Szkoły policealne (liczba mieszkańców w wieku 20+ na jedną szkołę policealną). W typie 2b, 4a i 4b uzyskano wartości nieznacznie wyższe od średniej krajowej dla poszczególnych typów miast. Nieznacznie niższa wartość niż średnia krajowa dotyczy typu 3, natomiast duża różnica występuje w przypadku typu 5c (wartość prawie 3-krotnie niższa niż średnia krajowa dla tego typu). Usługa występuje w 5 typach. Poniżej średniej krajowej dla całego zbioru miast plasują się tylko miasta typu 3 (subregionalne).

8.9. Uczelnie wyższe, jednostki naukowo-badawcze i biblioteki naukowe. W województwie funkcjonują 22 uczelnie wyższe, prawie wszystkie w Łodzi (20). Placówki tego typu funkcjonują w Skierniewicach i Kutnie. Ponadto funkcjonuje 13 bibliotek naukowych, najwięcej w Łodzi (11).

W tabeli 8.10 przedstawiono odchylenia od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy. Wartości pozytywne są dodatnie, negatywne - ujemne. Sytuacja w regionie jest dość komfortowa. Brak większych, ponad 50% odchyleń ujemnych.

Tab. 8.10 Odchylenia* od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy

	2c	3	4a	4b	5a	5b	5c
8.1.	-4	2	-37	5	-25	30	25
8.2.	11	-4	-27	-5	4	24	19
8.3.	-1	-11	6	-5	3	-5	11
8.4.	21	6	11	11	12	14	37
8.5.	-4	-7	-31	6	13	-45	20
8.6.	-33	1	-11	4	44	25	23

* Procent średniej wartości wskaźnika dla typu. Wartości pozytywne dodatnie (przy stymulancie wartości ponad średnią, przy destymulancie wartości poniżej średniej), wartości negatywne – ujemne (przy stymulancie wartości poniżej średniej, przy destymulancie wartości powyżej średniej)

KULTURA I SZTUKA, SPORT I REKREACJA

9.1. Kina

W skali kraju wyraźnie lepsza sytuacja w zakresie wyposażenia w kina[36] jest w dużych miastach (miasta wojewódzkie) i w miastach subregionalnych (np. dawne miasta wojewódzkie). Najgorsza sytuacja jest w małych miastach, również tych leżących w aglomeracjach miejskich.Prawie 3/4 wszystkich kin w Polsce to obiekty z 1 lub 2 salami, które zlokalizowane są głównie w lokalnych i ponadlokalnych ośrodkach miejskich. W Polsce na jedną salę kinową przypada 27,1 tys. mieszkańców, natomiast w ośrodkach miejskich 16,6 tys. osób.

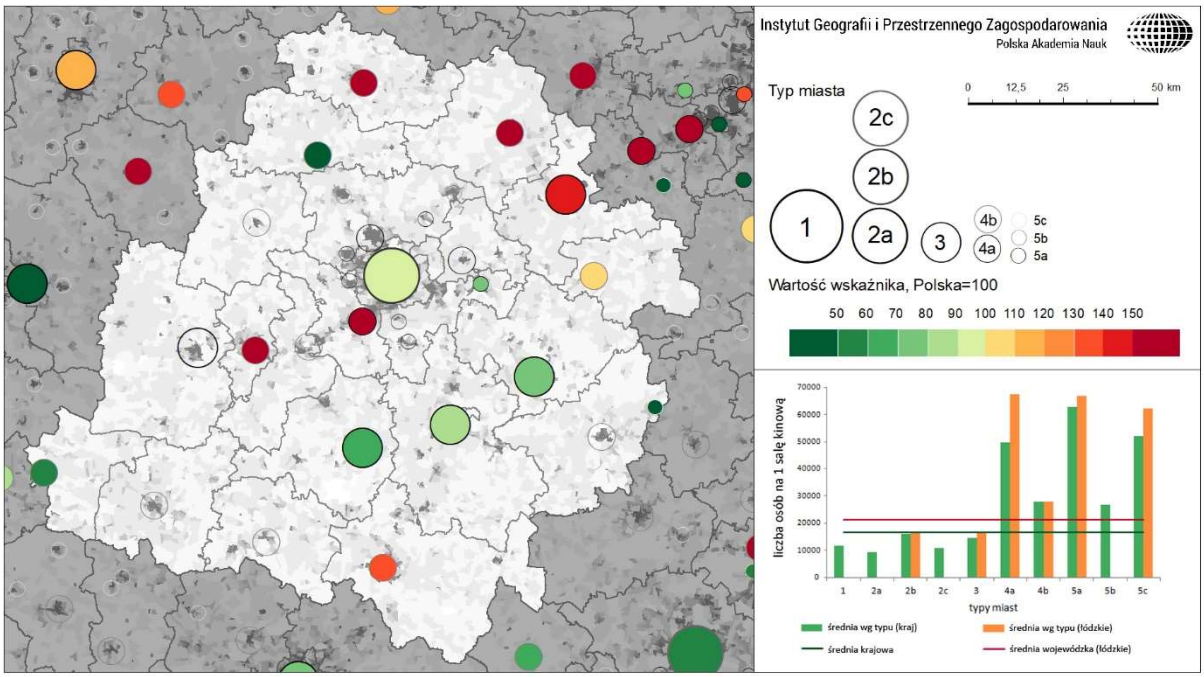

Ryc. 9.1.1 Liczba osób przypadająca na jedną salę kinową (w odniesieniu do średniej krajowej dla miast), 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W zakresie wyposażenia miast w infrastrukturę kinową (liczba osób przypadająca na jedną salę kinową) najlepsza sytuacja dotyczy małych ośrodków miejskich tj. Drzewicy (3,9 tys. osób/1 salę kinową), Łęczycy (4,8 tys.) i Wieruszowa (8,6 tys.). Ponadto dobra sytuacja dotyczy trzech miast subregionalnych: Bełchatowa (11,6 tys.), Tomaszowa Mazowieckiego (12,7 tys.) i Piotrkowa Trybunalskiego (14,9 tys.), które plasują się poniżej średniej krajowej. W Łodzi średnia liczba osób przypadająca na jedną salę kinową (16,4 tys.) oscyluje wokół średniej krajowej dla miast. W zdecydowanej większości miast województwa łódzkiego wartość wskaźnika przekracza średnią krajową lub też infrastruktura kinowa nie występuje. Brak tego typu infrastruktury obserwowany jest w każdym z typów miast od 3 do 5 (np. Sieradz, Łask, Zduńska Wola, Brzeziny, Uniejów, Złoczew, Żychlin). Niska wartość wskaźnika lub brak tego typu infrastruktury dotyczy również miast leżących w strefie funkcjonalnej Łodzi.

[36] Według GUS kino to jednostka prowadząca działalność w jednym obiekcie przystosowanym na stałe do publicznego wyświetlania filmów z określoną częstotliwością. Ze względu na fakt, iż wskaźnik wyposażenia odnosi się do liczby osób przypadających na jedną salę kinową, jest on destymulantą, co oznacza, że im wyższa wartość wskaźnika tym szybciej potrzebna jest interwencja w danym mieście w celu poprawy sytuacji, przy czym do grupy miast o najwyższym poziomie wskaźnika należą również te, w których nie ma ani jednej placówki.

Wskaźnik wyposażenia w sale kinowe został uzupełniony o analizę dostępności czasowej do tego typu usług kulturalnych. Analizę dostępności przeprowadzono na podstawie dokładnych danych adresowych. W Polsce średni czas dojazdu do najbliższego kina wynosi 24 minuty.

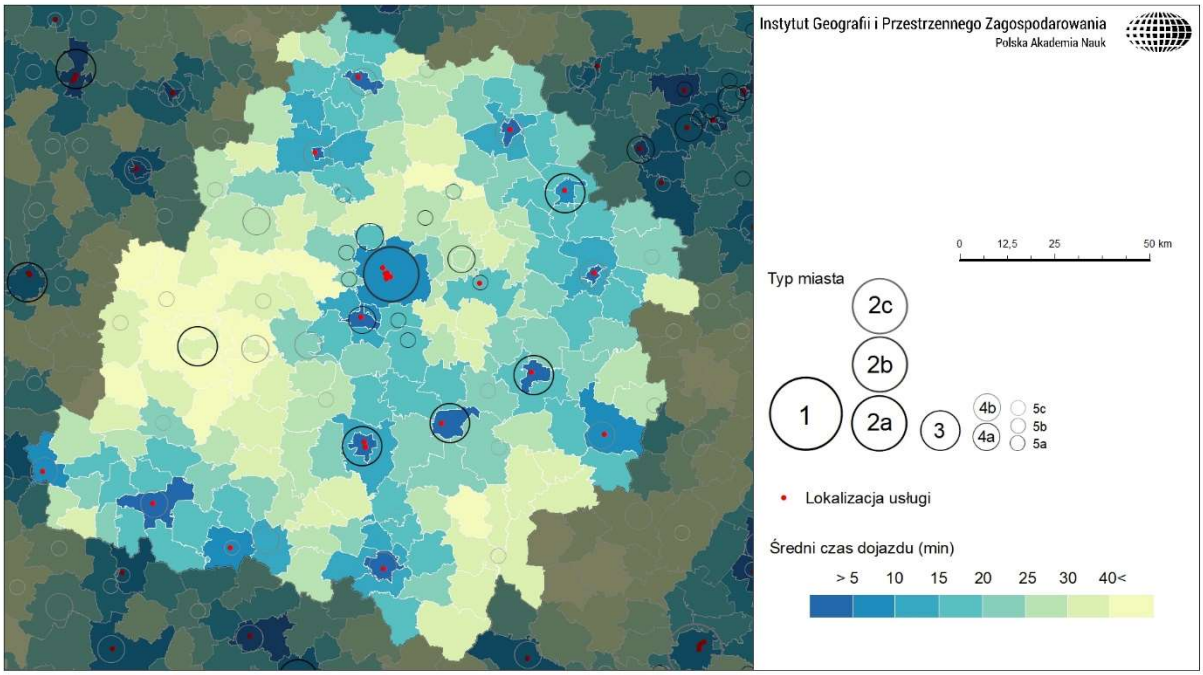

Ryc. 9.1.2 Średni czas przejazdu do najbliższego kina (w min), 2016.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

W województwie łódzkim najwyższy poziom dostępności (czas dojazdu poniżej 5 minut) do kin dotyczy miast subregionalnych (z wyjątkiem Sieradza, gdzie nie ma stałego kina oraz Skierniewic, gdzie czas dojazdu do najbliższego kina wynosi ponad 5 minut) i niektórych miast o znaczeniu ponadlokalnym (np. Kutno, Łowicz, Radomsko, Wieluń). Wyraźnie zaznacza się niski poziom dostępności do tego typu usług kulturalnych w zachodniej części województwa, w mniejszym stopniu w części południowo-wschodniej. Tylko w dwóch miastach o znaczeniu lokalnym (typ 5) zlokalizowano placówkę kinową tj. w Koluszkach i Działoszynie. Spośród wszystkich miast województwa łódzkiego najniższym stopniem dostępności do kin wyróżniają się Błaszki (czas dojazdu do kina 40 minut). Średni czas dojazdu do najbliższego kina wynosi 24 minuty.

W latach 2007-2018 w miastach Polski nie zaobserwowano większych zmian w liczbie placówek kinowych (niewielki tylko 1% wzrost), ale wzrost taki i to stosunkowo wysoki nastąpił w przypadku liczby sal kinowych (46% w skali Polski). Oznacza to, że likwidowane są małe kina (jednosalowe), w małych i średnich miastach, a powstają nowe wielosalowe multipleksy, zlokalizowane głównie w miastach subregionalnych.

W przypadku miast województwa łódzkiego mamy do czynienia ze spadkiem liczby kin w latach 2007-2018 (w 2018 r. 26 placówek, w ogólnym bilansie o 5 mniej niż w 2007 r.). Kina zlikwidowano w 9 miastach (Łódź – 2 placówki, Piotrków Trybunalski, Opoczno, Działoszyn, Pajęczno, Biała Rawska, Wieluń, Głowno, Ozorków). W przypadku ostatnich siedmiu miast były to jedyne kina w tych miastach. Natomiast nowe placówki powstały w Bełchatowie, Drzewicy, Rawie Mazowieckiej, Tomaszowie Mazowieckim i Zduńskiej Woli.

Jednocześnie, w tym samym okresie, liczba sal kinowych w miastach województwa łódzkiego wzrosła o 36% (w latach 2017-2018 odnotowano 8% zmianę). Wzrost ten nie dotyczył tylko Łodzi (wzrost o 8 sal kinowych) i miast subregionalnych (Tomaszów Mazowiecki, wzrost o 4 sale, Bełchatowa – 4, Piotrkowa Trybunalskiego – 3, Skierniewic – 1), ale również mniejszych miast (Łęczyca, Zduńska Wola, Rawa Mazowiecka, Radomsko, Pabianice, Drzewica, Łowicz).

9.2. Teatry

Placówki teatralne[37], jako usługa o wysokim stopniu centralizacji, wykazują dużą koncentrację przestrzenną. Ich rozmieszczenie ogranicza się w zasadzie do miast wojewódzkich (typ 2) i niektórych miast subregionalnych (typ 3). Analiza obejmuje teatry profesjonalne, w tym operowe i filharmonie (dane GUS). Nie obejmuje natomiast m.in. teatrów amatorskich, które to zostały uwzględnione w przypadku analizy dostępności czasowej.

Tab. 9.2 Liczba placówek teatralnych i liczba widzów w tych placówkach, 2017.

Zmienna	Rodzaj placówki	Łódź
Liczba placówek	Filharmonia	1
	Teatr dramatyczny	4
	Teatr muzyczny, baletu, operetka itp.	1
	Teatr operowy	1
	Teatr lalkowy	3
Liczba widzów ogółem	Teatr dramatyczny	166 145
	Teatr muzyczny, baletu, operetka itp.	75 345
	Teatr operowy	93 563
	Teatr lalkowy	96 097
	Łącznie widzów	431 150
Liczba widzów na 10 tys. mieszk.	Teatr dramatyczny	2 406
	Teatr muzyczny, baletu, operetka itp.	1 091
	Teatr operowy	1 355
	Teatr lalkowy	1 392
	Łącznie	6 244

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Według danych GUS w województwie łódzkim widoczna jest koncentracja placówek teatralnych wyłącznie w mieście wojewódzkim. Należy zaznaczyć, że w Łodzi znajduje się przynajmniej jedna placówka teatralna spośród analizowanych pięciu rodzajów teatrów (łącznie 10 placówek). W 2017 r. placówki te zgromadziły łącznie ponad 430 tys. widzów, najwięcej cztery teatry dramatyczne tj. Teatr Powszechny w Łodzi, Teatr im. Stefana Jaracza w Łodzi, Teatr Nowy im. Kazimierza Dejmka i Teatr Mały w Łodzi (bez widzów Filharmonii Łódzkiej im. Artura Rubinsteina, brak danych GUS o liczbie widzów w filharmoniach). Średnia liczba widzów przypadająca na 10 tys. mieszkańców (dla wszystkich miast w Polsce, w których funkcjonują placówki teatralne) wynosi 6450 osób (bez filharmonii).

[37] Według GUS teatr to instytucja lub organizacja zajmująca się profesjonalnie regularnym wystawianiem utworów scenicznych (dramatycznych, lalkowych, muzycznych i rozrywkowych) posiadająca stały zespół (aktorów, muzyków, reżyserów, scenografów itp.), z reguły posiadająca budynek lub pomieszczenie przystosowane do wystawiania utworów scenicznych, przy wykorzystaniu różnych technik przekazu (słowo, ruch, muzyka, dźwięk), niezależnie od liczby występujących w nich osób. Definicja ta obejmuje więc również opery i filharmonie.

Wskaźnik wyposażenia w placówki teatralne został uzupełniony o analizę dostępności czasowej do tego typu usług kulturalnych. Analizę dostępności przeprowadzono na podstawie dokładnych danych adresowych. W Polsce średni czas dojazdu do najbliższego teatru wynosi 37 minut.

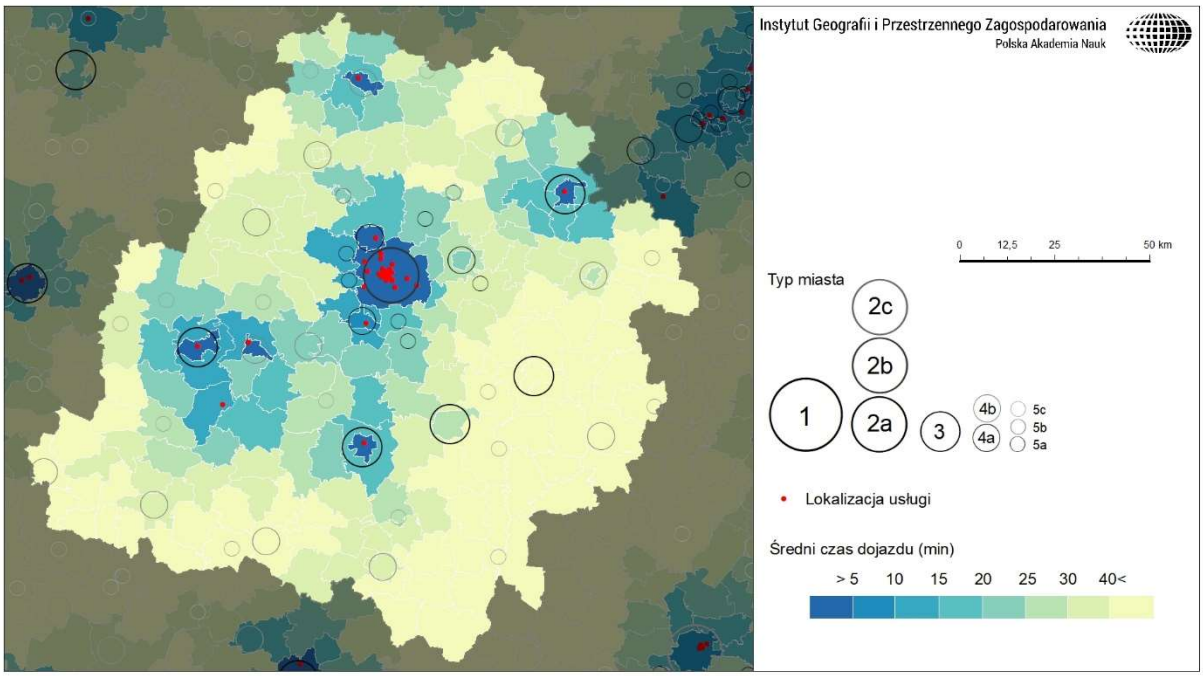

Ryc. 9.2 Średni czas przejazdu do najbliższego teatru (w min), 2016.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

W województwie łódzkim zaznacza się wyraźna dominacja Łodzi w przestrzennym rozmieszczeniu placówek teatralnych. Miasto wojewódzkie wraz z otoczeniem funkcjonalnym (w tym Pabianice i Zgierz, gdzie zlokalizowane są teatry) charakteryzuje się wysokim poziomem dostępności do tego typu usług kulturalnych. Oprócz Łodzi bardzo dobrą dostępnością wyróżniają się niektóre miasta subregionalne (Bełchatów, Sieradz, Skierniewice) i o znaczeniu ponadlokalnym (typ 4, Kutno i Zduńska Wola). Takie rozmieszczenie placówek teatralnych powoduje, że cała południowo-wschodnia i południowa część województwa wyróżnia się niskim poziomem dostępności do tego typu usług (czas dojazdu do najbliższego teatru przekraczający 60 minut, np. Przedbórz 71 minut, Drzewica – 68 minut, Opoczno – 67 minut). W województwie łódzkim średni czas dojazdu do najbliższego teatru wynosi 35 minut (maksymalny 72 minuty).

9.3. Muzea

Wśród miast najwyższymi wartościami wskaźnika[38] (powyżej średniej krajowej) wyróżnia się mniej więcej połowa miast wojewódzkich (typ 2), nieliczne miasta subregionalne (typ 3) i ośrodki powiatowe, zaliczone do typu 4. Analizowany wskaźnik jest stymulantą, co oznacza, że im wyższa

[38] Muzeum to jednostka organizacyjna, nie nastawiona na osiąganie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów (Ustawa z dn. 21 listopada 1996 r. o muzeach). Według Banku Danych Lokalnych GUS w 2017 r. w Polsce funkcjonowało 949 muzeów, z czego najwięcej w województwie mazowieckim (135), małopolskim (132) i wielkopolskim (92). Natomiast pod względem wartości analizowanego wskaźnika na pierwszym miejscu plasuje się województwo małopolskie, następnie mazowieckie i pomorskie.

wartość wskaźnika tym lepsza pozycja danego miasta w analizowanym zakresie względem średniej krajowej dla miast wynosi 14,7 tys. osób/10 tys. mieszkańców.

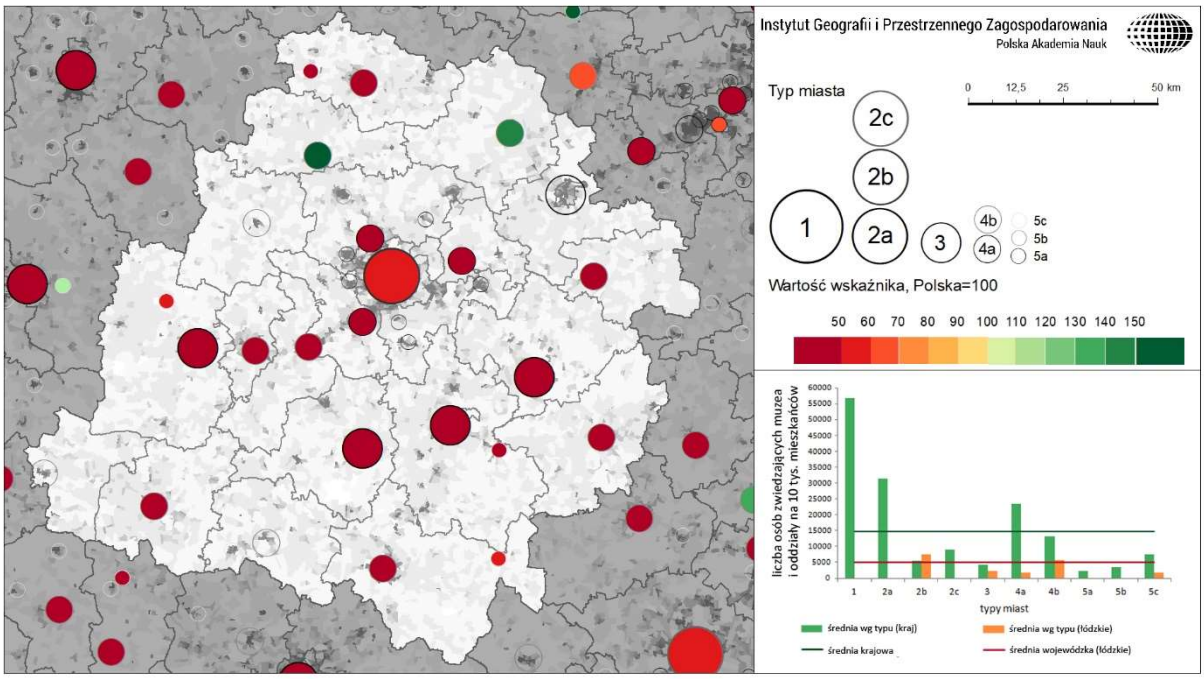

Ryc. 9.3 Liczba osób zwiedzających muzea i oddziały przypadająca na 10 tys. mieszkańców (w odniesieniu do średniej krajowej dla miast), 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W 2017 r. muzea zlokalizowane w miastach województwa łódzkiego odwiedziło łącznie 773,2 tys. zwiedzających (średnia wojewódzka dla miast – 2,12 mln). Placówki muzealne (łącznie z oddziałami) zlokalizowane są przede wszystkim w mieście wojewódzkim. Mimo wartość analizowanego wskaźnika plasuje Łódź (7,3 tys. zwiedzających/10 tys. mieszkańców) dużo poniżej średniej krajowej. Łącznie muzea i ich oddziały zlokalizowano w 21 miastach województwa, ale tylko w przypadku Łęczycy i Łowicza wartości wskaźnika przekraczają średnią krajową (jest to odpowiednio: 23,4 tys. i 20,5 tys.). Średnia wartość wskaźnika dla miast województwa łódzkiego wynosi 5,0 tys. (niewiele ponad 1/3 średniej wartości krajowej).

9.4. Biblioteki

Wśród miast najwyższymi wartościami wskaźnika[39] (liczba czytelników w przeliczeniu na 1000 mieszkańców) wyróżniają się małe ośrodki miejskie (typ 5, również 4), chociaż widoczne jest znaczne zróżnicowanie przestrzenne. W większości dużych miast (typ 2) wartość wskaźnika jest niższa od średniej krajowej (z wyjątkiem m.in. Krakowa, Gdańska, Opola, Warszawy, Olsztyna i Lublina). Analizowany wskaźnik jest stymulantą tj. im wyższa wartość wskaźnika tym lepsza pozycja danego miasta względem średniej krajowej dla całego zbioru miast wynosi 194 osoby/1000 mieszkańców.

[39] Według definicji GUS, biblioteka to jednostka organizacyjna lub jej część posiadająca uporządkowany (zinwentaryzowany) zbiór książek, czasopism i innych materiałów piśmienniczych liczący co najmniej 300 jednostek inwentarzowych, której głównymi celami są tworzenie i obsługa zbiorów oraz udostępnianie ich użytkownikom w sposób kontrolowany. W 2017 r. w Polsce funkcjonowały 7953 biblioteki publiczne (łącznie z filiami), najwięcej w województwie mazowieckim (953), śląskim (784) i małopolskim (717). Jednak największą liczbą czytelników w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wyróżnia się województwo małopolskie (193), następnie mazowieckie (173) i lubelskie (170).

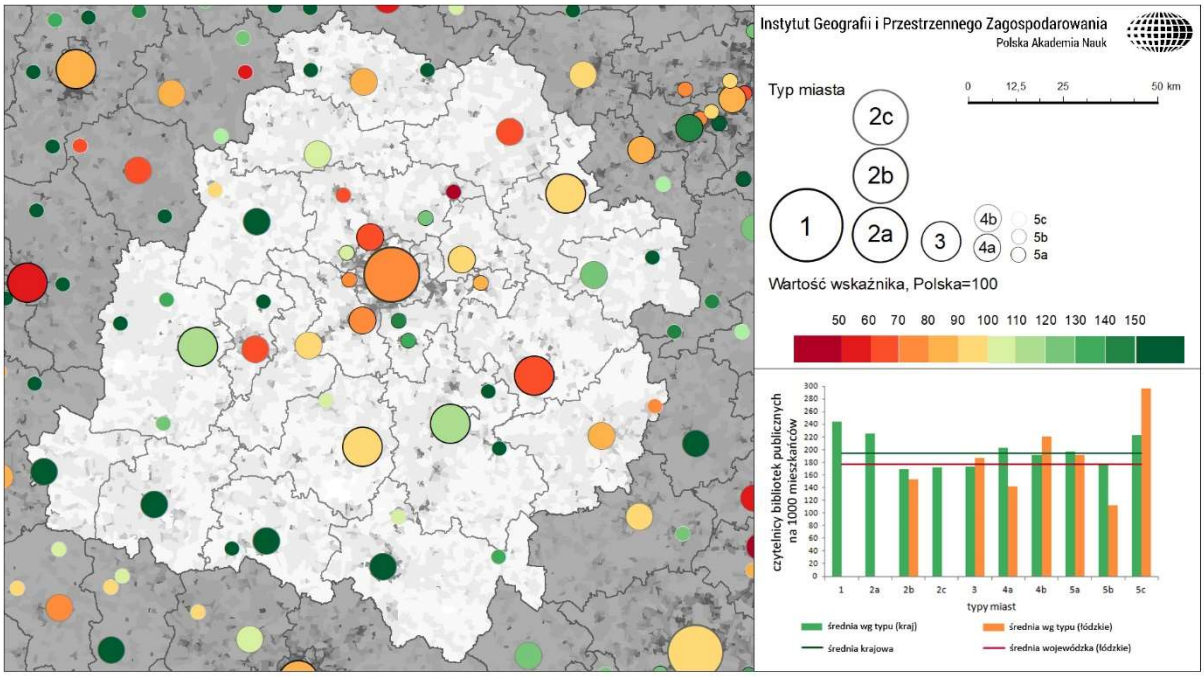

Ryc. 9.4 Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców (w odniesieniu do średniej krajowej dla miast), 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W województwie łódzkim pod względem analizowanego wskaźnika aktywności bibliotecznej (czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców w relacji do średniej krajowej dla miast) wyróżniają się miasta o znaczeniu lokalnym (typ 5, np. Działoszyn 403, Biała Rawska 356, Krośniewice 421) i ponadlokalnym (typ 4, Wieruszów 295, Wieluń 334, Pajęczno 307, Radomsko 353, Poddębice 346). Niska wartość wskaźnika dotyczy niektórych miast subregionalnych (np. Piotrków Trybunalski 215) oraz Łodzi (153). Najniższą wartością wyróżnia się Głowno (96). Średnia wojewódzka dla miast wynosi 177 czytelników/1000 mieszkańców. Do interpretacji tych wyników należy podchodzić ostrożnie. Z jednej strony niską wartość wskaźnika można interpretować jako niedostateczny stopień wyposażenia w biblioteki, a z drugiej jako brak zainteresowania (szeroka dostępność innych form spędzania wolnego czasu, szczególnie w dużych miastach) i/lub potrzeby (korzystanie z własnych zbiorów, w tym z e-booków).

9.5. Ośrodki kultury

Najwyższe wartości wskaźnika[40] dotyczą miast typu 5 i 4 (oprócz miast leżących w aglomeracjach miejskich), najniższe zaś ośrodków regionalnych (typ 2), co częściowo wynika z charakteru organizowanych imprez (imprezy o zasięgu lokalnym). Średnia krajowa dla miast wynosi 1219 uczestników/1000 mieszkańców.

[40] Wyposażenie w placówki kulturalne służące integracji, wypoczynku i aktywności lokalnych społeczności (tj. centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice) zostało ujęte jako wskaźnik obrazujący również działalność tych placówek (liczba uczestników imprez na 1000 mieszkańców, bez imprez masowych ujętych w Banku Danych Lokalnych w odrębnej kategorii). W ten sposób zostało zobrazowane nie tylko rozmieszczenie placówek, ale i aktywność lokalnych liderów, przejawiająca się organizacją różnorodnych imprez o charakterze kulturalno-rekreacyjnym. W Polsce średnia wartość wskaźnika wynosi 945, najwyższa zaś jest w województwie dolnośląskim (1234), podkarpackim (1195) i podlaskim (1189), najmniej w łódzkim (661) i mazowieckim (676). Średnia dla wszystkich miast w Polsce wynosi 1219 osób/1000 mieszkańców.

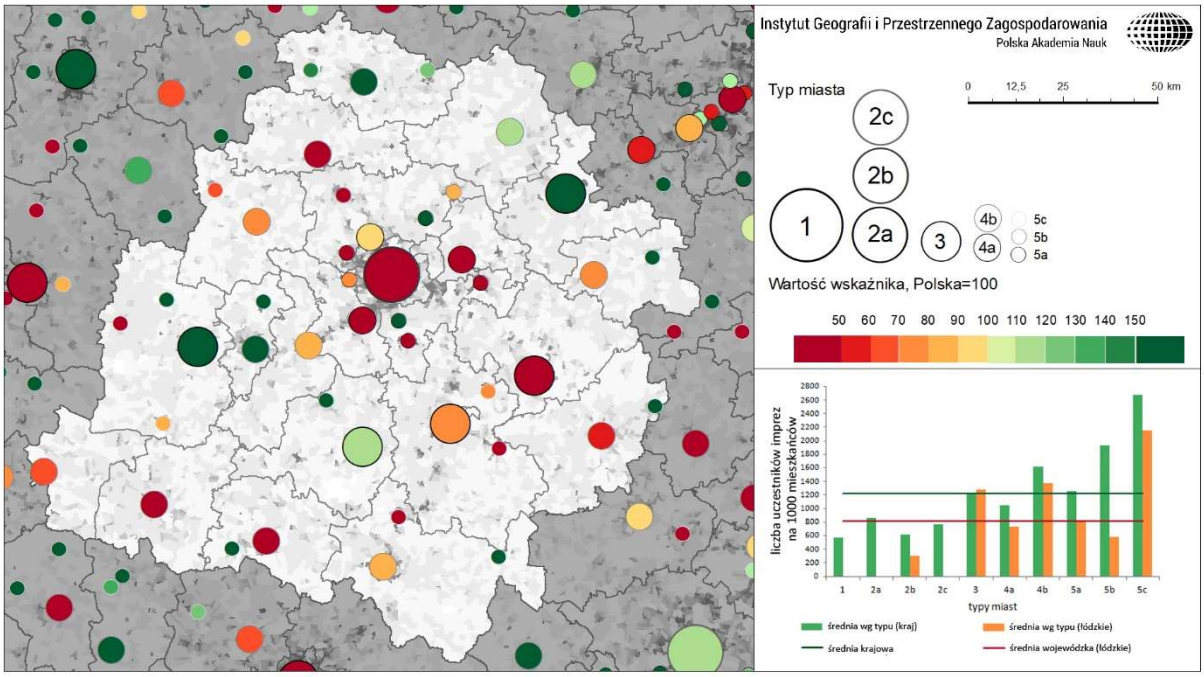

Ryc. 9.5 Liczba uczestników imprez na 1000 mieszkańców (w odniesieniu do średniej krajowej dla miast), 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W województwie łódzkim najniższe wartości analizowanego wskaźnika aktywności kulturalnej (liczba uczestników imprez/1000 mieszkańców) charakterystyczne są dla Łodzi (306) i większości miast w jej otoczeniu (np. Aleksandrów Łódzki – 0, Tuszyn – 76, Brzeziny – 175). Brak tego typu działalności obserwowany jest ponadto w Błaszkach i Kamieńsku. Lepsza sytuacja dotyczy miast subregionalnych (jedne z wyższych wartości w Sieradzu i Skierniewicach), z wyjątkiem Tomaszowa Mazowieckiego (552). Najwyższe wartości wskaźnika aktywności kulturalnej notowane są w przypadku małych miast (typ 5) tj. Strykowa (6404), Przedborza (5140), Drzewicy (4484), co świadczy o aktywności lokalnej społeczności, zarówno w zakresie organizacji jak i uczestnictwa w imprezach. Średnia wojewódzka dla miast wynosi 817 osób/1000 mieszkańców.

9.6. Grupy artystyczne

Aktywność kulturalną lokalnych społeczności zmierzono uczestnictwem nie tylko jako widzowie, ale również jako członkowie grup artystycznych prowadzonych przez lokalne centra i ośrodki kultury (na 1000 mieszkańców). Wśród polskich miast najwyższymi wartościami wskaźnika wyróżniają się małe ośrodki miejskie (typ 5, również 4), chociaż widoczne jest znaczne zróżnicowanie regionalne. We wszystkich dużych miastach (typ 2), z wyjątkiem Rzeszowa, wartość wskaźnika jest niższa od średniej krajowej. Analizowany wskaźnik jest stymulantą tj. im wyższa wartość wskaźnika tym lepsza pozycja danego miasta względem średniej krajowej dla miast. Średnia krajowa dla wszystkich miast wynosi 8 osób/1000 mieszkańców.

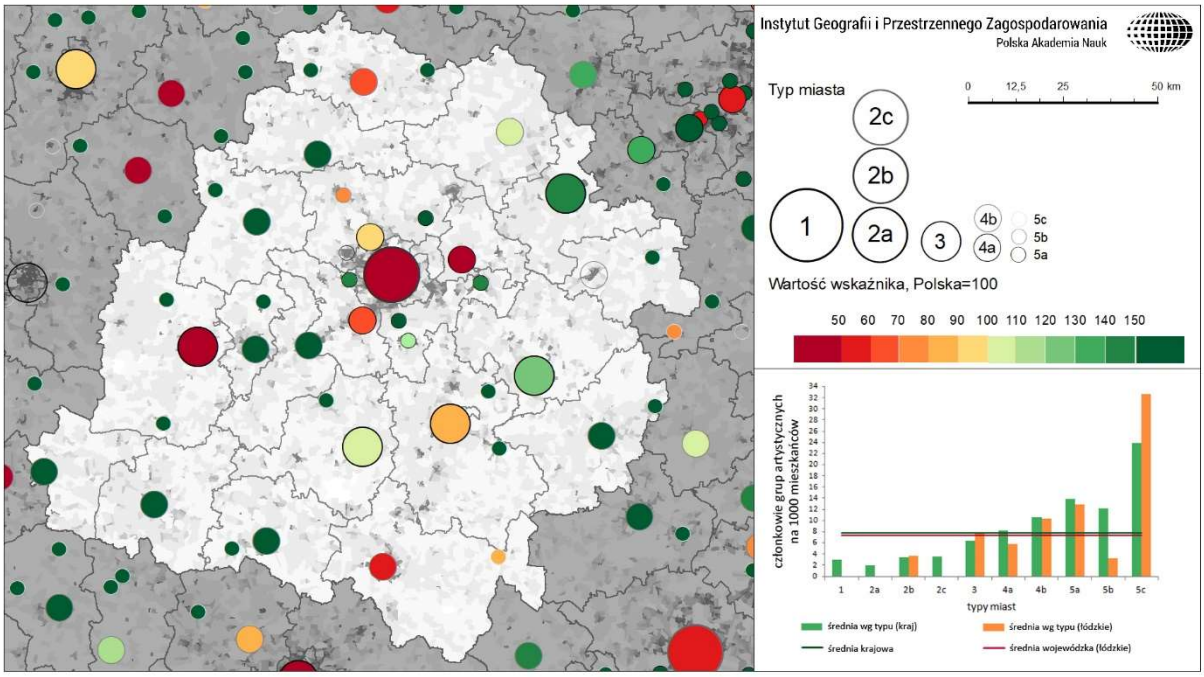

Ryc. 9.6 Członkowie grup artystycznych na 1000 mieszkańców (w odniesieniu do średniej krajowej dla miast), 2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W województwie łódzkim najniższe wartości wskaźnika uczestnictwa w grupach artystycznych (na 1000 mieszkańców) obserwowane są w każdym typie miast, bez wyraźnej przewagi jednego z nich. Niską wartość wskaźnika dotyczy Sieradza (2), Brzezin (2), Łodzi (4), Radomska (4), Kutna (5) i Pabianic (5). Brak tego typu działalności obserwuje się w pięciu ośrodkach miejskich (Błaszki, Kamieńsk, Głowno, Aleksandrów Łódzki, Rawa Mazowiecka). Uwidacznia się również zróżnicowanie przestrzenne: większe wartości wskaźnika dotyczą miast leżących w zachodniej części województwa.

Najwyższe wartości wskaźnika, wielokrotnie przekraczające średnią krajową, dla miast, dotyczą przede wszystkim miast o znaczeniu lokalnym (typ 5): Drzewicy (130), Białej Rawskiej (125), Strykowa (81) i Złoczewa (52). Średnia wojewódzka dla miast wynosi 7 os./1000 mieszkańców i jest niższa od średniej krajowej dla miast.

9.7. Pływalnie kryte

W analizie uwzględniono 4 kategorie basenów[41]:

- basen olimpijski (o długości 50 m),
- basen pływacki typu sportowego (o wymiarach 25 m x 16 m),
- basen pływacki (o wymiarach 25 m x 12,5 m),
- basen szkoleniowo-rekreacyjny (o długości co najmniej 16 m).

W polskich miastach w 2015 r. łączna liczba niecek basenowych we wszystkich pływalniach ww. kategorii wyniosła 765.

[41] Pływalnią krytą jest obiekt wielkokubaturowy, kryty o konstrukcji trwałej, ze sztucznym zbiornikiem (niecką) w wodą, służący do celów sportowych i rekreacyjnych, pływania i skoków do wody, posiadający zaplecze socjalne oraz urządzenia sanitarne. Powinien być to obiekt ogólnodostępny, umożliwiający prowadzenie zajęć w zakresie nauki pływania („Pływalnie kryte w Polsce – inwentaryzacja bazy sportowej" Ministerstwo Sportu i Turystyki).

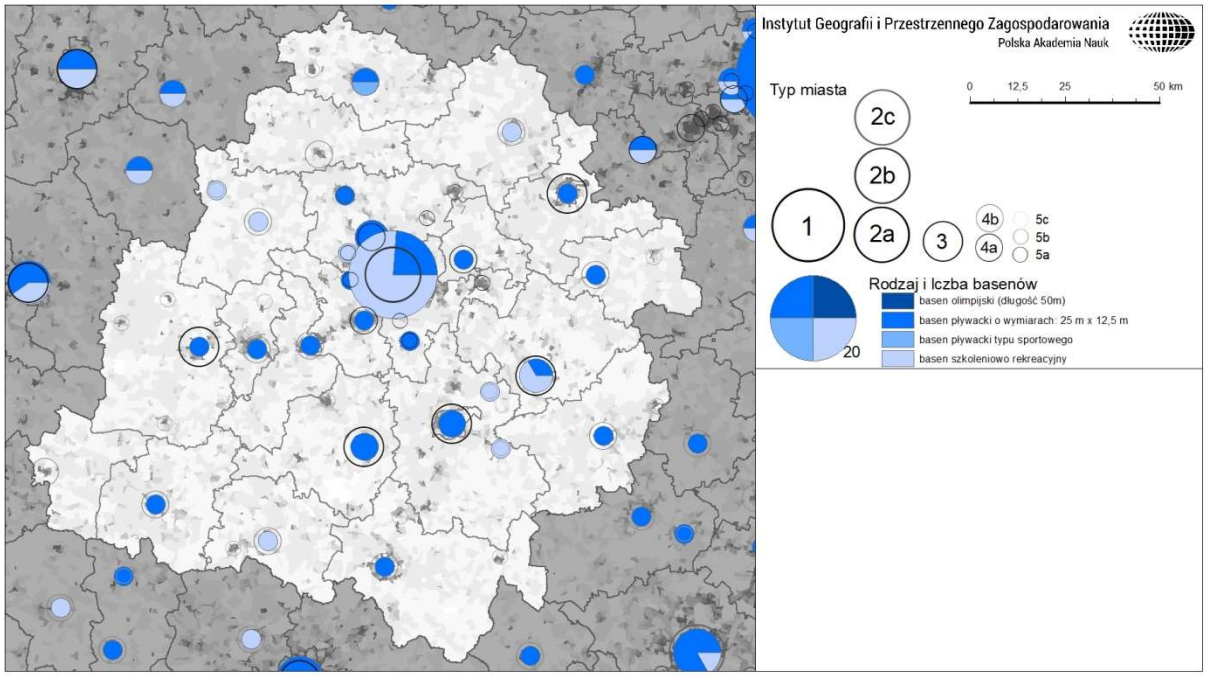

Ryc. 9.7 Pływalnie kryte, 2015.

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Pływalnie kryte w Polsce – inwentaryzacja bazy sportowej" Ministerstwo Sportu i Turystyki.

W miastach województwa łódzkiego w 2015 r. łączna liczba niecek basenowych we wszystkich pływalniach wyniosła 53 tj.:

- 26 basenów pływackich (o wymiarach 25 m x 12,5 m),
- 1 basen pływacki typu sportowego (o wymiarach 25 m x 16 m),
- 26 basenów szkoleniowo-rekreacyjnych (o długości co najmniej 16 m).

Na obszarze województwa łódzkiego nie było basenu olimpijskiego (o długości 50 m).

W 2015 r. w najwięcej obiektów do dyspozycji mieli mieszkańcy Łodzi (21 obiektów), następnie miast subregionalnych (typ 3) tj. Tomaszów Mazowiecki (3), Bełchatów (2), Piotrków Trybunalski (2). Dobra sytuacja występowała również w Zgierzu (3) i Kutnie (2). Najgorzej sytuacja wyglądała w małych miastach (typ 5) oraz niektórych miastach powiatowych (typ 4) gdzie takich obiektów nie było. Miastami powiatowymi bez basenu były: Łęczyca i Wieruszów.

9.8. Hale sportowo-widowiskowe

Do dużych hal sportowo-widowiskowych zakwalifikowano te których widownia liczy minimum 900 miejsc siedzących służących przede wszystkim najpopularniejszym halowym sportom olimpijskim (siatkówka, koszykówka, piłka ręczna). Opracowanie nie uwzględnia hal lodowych oraz hipodromu z uwagi na zmniejszoną wielofunkcyjność spowodowaną ukierunkowaniem tych obiektów na konkretne dyscypliny sportu („Duże hale sportowo-widowiskowe – inwentaryzacja bazy sportowej" Ministerstwo Sportu i Turystyki).

Tab. 9.8 Hale sportowo-widowiskowe w województwie łódzkim, 2016.

Nazwa Hali	Miejscowość	Pojemność całkowita (miejsca siedzące)	Max ilość osób w hali
Hala "Energia"	Bełchatów	2700	3500
HSW przy SP 9 w Kutnie	Kutno	1101	1301
Atlas Arena	Łódź	13806	17546
Hala MOSiR Łódź	Łódź	9010	9010
HSW ZSP Nr 3	Tomaszów Mazowiecki	900	1057
HS MOSiR Zgierz	Zgierz	1080	1080
Miasta pow. 50 tys. mieszkańców bez dużej hali sportowo-widowiskowej			
Pabianice			
Piotrków Trybunalski			

Źródło: Duże hale sportowo-widowiskowe – inwentaryzacja bazy sportowej Ministerstwo Sportu i Turystyki

W 2015 r. na terenie województwa łódzkiego znajdowało się 6 dużych hal widowiskowo-sportowych (dwie w Łodzi oraz po jednej w Bełchatowie, Kutnie, Tomaszowie Mazowieckim i Zgierzu). Największymi halami w województwie o widowni przekraczającej 5 tys. były Atlas Arena oraz Hala MOSiR Łódź.

Atlas Arena przystosowana jest do organizacji zawodów w takich dyscyplinach jak: halowej lekkiej atletyce, siatkówce, koszykówce, gimnastyce, sportach walki i tenisie. Obiekt jest przystosowany do organizowania występów artystycznych, koncertów, wystaw, targów, a także kongresów. W przeszłości przeprowadzane były tu liczne imprezy o zasięgu międzynarodowym np. mecze Ligi Światowej siatkarzy, Mistrzostwa Świata w Piłce Siatkowej Mężczyzn 2014, mecze Ligi Mistrzów siatkarek i siatkarzy. Odbyły się tu liczne koncerty wykonawców takich jak Andrea Bocelli, Elton John czy Sting oraz zespołów takich jak Depeche Mode, Iron Maiden czy Black Sabbath.

Hala MOSiR w Łodzi przystosowana jest do organizacji zawodów w takich dyscyplinach jak koszykówka, siatkówka, piłka ręczna i piłka nożna halowa. Na co dzień w hali odbywają się imprezy sportowe, różnorodne przedsięwzięcia typu targowego, sala jest także wynajmowana na imprezy religijne. W przeszłości hala była gospodarzem meczów w ramach Ligi Światowej siatkarzy a także gościła finalistów Ligi Mistrzów siatkarzy. Obecnie większość imprez sportowych i widowiskowych odbywa się na Atlas Arenie która jest obiektem większym i nowocześniejszym.

W 2015 r. miastami powyżej 50 tys. mieszkańców bez dużej hali sportowo-widowiskowej były Pabianice (hala o widowni 500 miejsc) i Piotrków Trybunalski (hala o widowni 800 miejsc).

9.9. Stadiony lekkoatletyczne

W miastach województwa łódzkiego znajduje się 5 pełnowymiarowych stadionów lekkoatletycznych[42] dopuszczonych do rozgrywania oficjalnych zawodów lekkoatletycznych.

[42] Kategoria stadionu lekkoatletycznego zależy od wyposażenia obiektu w urządzenia lekkoatletyczne, usytuowanie tych urządzeń gwarantujące zapewnienie bezpieczeństwa dla zawodników, sędziów i publiczności, wyposażenie w sprzęt zawodniczy i sędziowski, jak również zabezpieczenie zaplecza do rozgrzewki i odpowiedniej ilości pomieszczeń pomocniczych oraz wymaganej liczby miejsc na widowni. Komisja Obiektów i Urządzeń Polskiego Związku Lekkiej Atletyki przyjęła zasadę, że kategorie I i II (Category Construction I i Category Construction II) są nadawane przez IAAF (Międzynarodowe Stowarzyszenie Federacji Lekkoatletycznych). PZLA nadaje stadionom kategorie od III do V, stosując kryteria ustalone przez Komisję Obiektów i Urządzeń.

Tab. 9.9 Pełnowymiarowe stadiony lekkoatletyczne w miastach województwa łódzkiego, 2019.

Miejscowość, gospodarz	Rok budowy	Liczba torów		Skocznie			Rzutnie			Kategoria PZLA
		Okrężna	Prosta	wzwyż	tyczka	w dal/ 3-skok	kula	młot/ dysk	oszczep	
Bełchatów PCS	2015	6	8	1	1	1	2	1	1	IVA
Kutno – stadion miejski	2003	6	6	1	1	1	1	1	2	IVB
Łowicz - MOSiR	2010	6	8	1	1	1	1	brak	brak	IVA
Sieradz - MOSiR	2017	6	8	1	1	1	2	1	2	IVA
Łódź - AZS	2006	8	8	2	2	2	2	1	2	IIIA

Źródło: Zestawienie zweryfikowanych (dopuszczonych do rozgrywania oficjalnych zawodów la), pełnowymiarowych stadionów lekkoatletycznych w układzie alfabetycznym nazw miejscowości - stan na dzień 1 stycznia 2019 r.

9.10 Ćwiczący mężczyźni

Ćwiczącym jest osoba, która czynnie uprawia określony rodzaj sportu uczestnicząc systematycznie w treningach, bądź w innej formie zajęć sportowych oraz w imprezach sportowych lub rekreacyjnych (BDL GUS). W polskich miastach w 2016 r. na 1000 mężczyzn ćwiczyło 47. Wskaźnik ten obrazuje aktywność fizyczną w klubach sportowych finansowanych z budżetów jednostek administracyjnych. Taki rodzaj aktywności, obok aktywności w sferze społecznej i kulturalnej, można traktować jako składową szerszego zagadnienia ogólnej aktywności lokalnych społeczności.

Wartością wskaźnika powyżej średniej krajowej dla poszczególnych typów miast charakteryzują się przede wszystkim małe miasta (typ 5), co może wynikać z ograniczonej oferty innych usług np. kulturalno-rozrywkowych. Natomiast w dużych miastach, gdzie oferta ta jest bogata, wartość wskaźnika jest zdecydowanie niższa. Dotyczy to głównie Łodzi i niektórych miast subregionalnych (Sieradz, Piotrków Trybunalski).

W województwie łódzkim średnia wartość wskaźnika dla wszystkich miast wyniosła 43 ćwiczących/1000 mężczyzn, czyli poniżej średniej krajowej.

Ranga zawodów które mogą być rozgrywane na stadionach spełniających określone dla poszczególnych klas wymagania:

- Kategoria I – igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata, mitingi IAAF EAA, puchar kontynentalny, mistrzostwa Polski seniorów,
- Kategoria II – mitingi IAAF EAA, mistrzostwa kontynentów, mistrzostwa Polski seniorów, mistrzostwa Polski U18, U20 i U23,
- Kategoria III – mistrzostwa Polski seniorów, U23, U20 i U18, mitingi międzynarodowe, mistrzostwa Europy U18, w wielobojach i w biegu na 10 000m.
- Kategoria IVA – mistrzostwa Polski o ograniczonym programie, U16 i inne, mitingi międzynarodowe i ogólnopolskie,
- Kategoria IVB – zawody okręgowe i szczebla centralnego,
- Kategoria VA – mistrzostwa Polski w biegach długich i mitingi ogólnopolskie,
- Kategoria VB – zawody okręgowe, lokalne i szkolne.

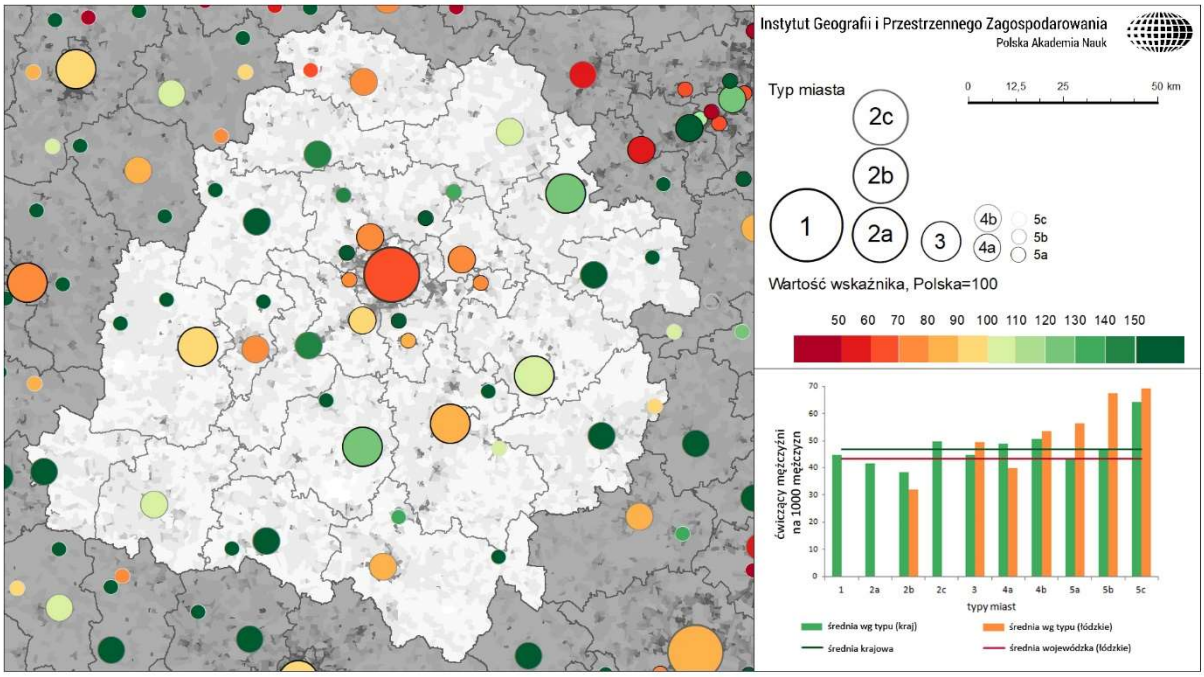

Ryc. 9.10 Ćwiczący mężczyźni na 1000 mężczyzn, 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

9.11 Ćwiczące kobiety

Ćwiczącym jest osoba, która czynnie uprawia określony rodzaj sportu uczestnicząc systematycznie w treningach, bądź w innej formie zajęć sportowych oraz w imprezach sportowych lub rekreacyjnych (BDL GUS). W polskich miastach w 2016 r. na 1000 kobiet ćwiczyło 16. Wskaźnik ten obrazuje aktywność fizyczną w klubach sportowych finansowanych z budżetów jednostek administracyjnych. Taki rodzaj aktywności, obok aktywności w sferze społecznej i kulturalnej, można traktować jako składową szerszego zagadnienia ogólnej aktywności lokalnych społeczności.

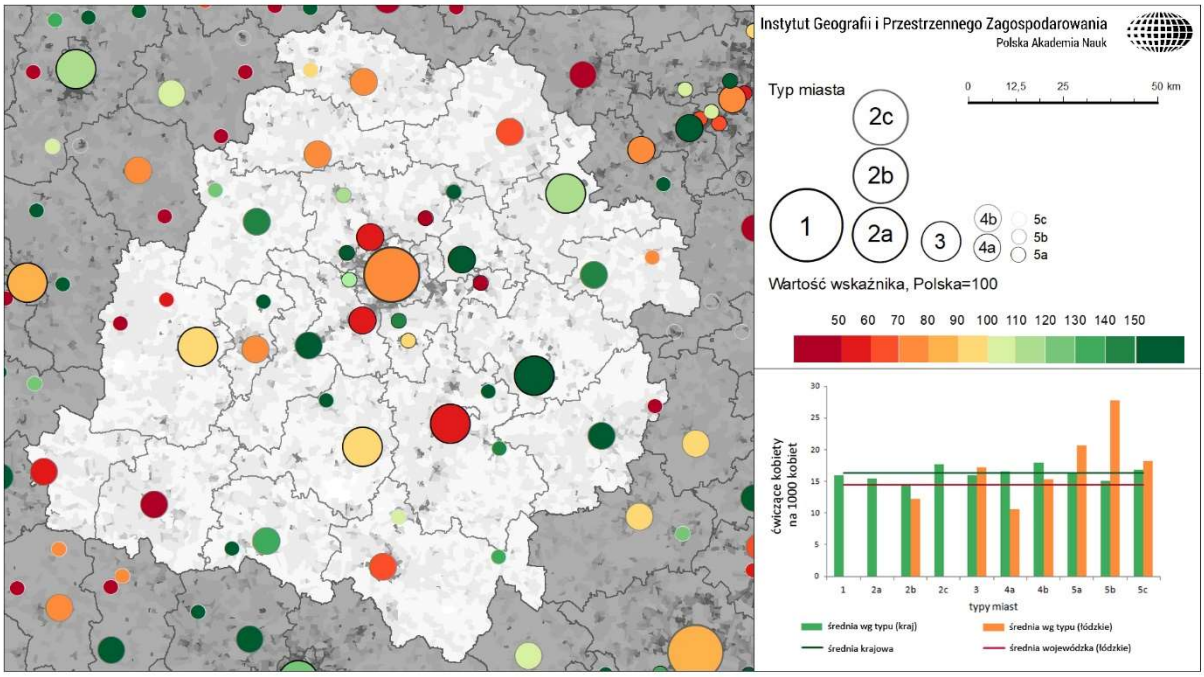

Ryc. 9.11 Ćwiczące kobiety na 1000 kobiet, 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Wartością wskaźnika powyżej średniej krajowej dla poszczególnych typów miast charakteryzują się przede wszystkim małe miasta (typ 5), co może wynikać z ograniczonej oferty innych usług np. kulturalno-rozrywkowych. Natomiast w dużych miastach, gdzie oferta ta jest bogata, wartość wskaźnika jest zdecydowanie niższa. Dotyczy to głównie Łodzi i jej otoczenia funkcjonalnego i niektórych miast subregionalnych (Piotrkowa Trybunalskiego, Bełchatowa, Sieradza).

W województwie łódzkim średnia wartość wskaźnika dla wszystkich miast wyniosła 14 ćwiczących/1000 kobiet, czyli poniżej średniej krajowej.

9.12. Podsumowanie (hierarchizacja)

9.1. Kina (liczba osób przypadająca na jedną salę kinową oraz średni czas dojazdu do najbliższego kina). We wszystkich typach notuje się wyższe wartości niż średnia krajowa dla poszczególnych typów miast (w trzech przypadkach są to wartości porównywalne ze średnią: typ 2b, 3, 4b). W typie 4a i 5c notowane są największe różnice względem średniej dla tych typów. Poniżej średniej krajowej dla całego zbioru miast plasują się największe miasta regionu (typ 2 i 3). W województwie łódzkim najwyższy poziom dostępności do kin dotyczy miast subregionalnych (z wyjątkiem Sieradza) i niektórych miast o znaczeniu ponadlokalnym (typ 4). Najniższy zaś małych miast (tylko w dwóch z nich znajduje się kino). Brak kin jest zauważalny w 2017 r. w 29 miastach regionu.

9.2. Teatry (liczba placówek oraz średni czas dojazdu do najbliższego teatru). Według GUS placówki teatralne (profesjonalne) zlokalizowane są tylko w Łodzi (10 teatrów). Najwyższy poziom dostępności do tego typu placówek (w tym teatrów amatorskich) dotyczy miasta wojewódzkiego i jego otoczenie funkcjonalnego, niektórych miast subregionalnych i niektórych miast typu 4 (Kutno, Pabianice, Zgierz, Zduńska Wola).

9.3. Muzea (liczba osób zwiedzających muzea i oddziały przypadająca na 10 tys. mieszkańców). W województwie łódzkim muzea zlokalizowane są w 5 typach miast. Tylko w typie 2b (miasta regionalne) uzyskano wartość wskaźnika wyższą od średniej krajowej w tym typie miast. W pozostałych przypadkach (typ 3, 4a, 4b, 5c) wartości te są niższe od średniej w danym typie (niekiedy są to wartości kilkukrotnie mniejsze np. typ. 4a, 5c). W żadnym z typów miast województwa nie osiągnięto wartości wyższej niż średnia krajowa dla całego zbioru miast. Brak muzeów jest zauważalny w 2017 r. w 23 miastach regionu.

9.4. Biblioteki (czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców). W województwie łódzkim sytuacja jest zróżnicowana. Wartościami poniżej średniej w danym typie charakteryzują się miasta typu 2b, 4a, 5a i 5b (największe różnice występują w przypadku typów 4a i 5b), natomiast powyżej średniej miasta typu 3, 4b i %c (największe różnice w przypadku miast małych). Powyżej średniej plasują się niektóre miasta powiatowe (4b) i niektóre małe miasta (5c).

9.5. Ośrodki kultury (liczba uczestników imprez na 1000 mieszkańców). Tylko w jednym przypadku – typ 3 – średnia przekracza (nieznacznie) średnią dla danego typu. W pozostałych przypadkach (2b, 4a, 4b, 5a, 5b, 5c) wartości są niższe niż średnia dla poszczególnych typów miast. Największe różnice dotyczą miast typu 5b (ponad 3-krotnie mniejsza wartość), następnie 2b i 5a. Powyżej średniej dla wszystkich miast plasują się typy: 3, 4b i 5c.

9.6. Grupy artystyczne (członkowie grup artystycznych na 1000 mieszkańców). W województwie nie notuje się bardzo dużych różnic w poszczególnych typach względem średniej dla danego typu z dwoma wyjątkami. Wartości dużo niższe od średniej krajowej dotyczą miast typu 5b (wartość ponad 3-krotnie mniejsza od średniej, natomiast sytuacja odwrotna występuje w przypadku typu 5c, gdzie odnotowana wartość przewyższa średnią krajową. Poniżej średniej krajowej dla wszystkich miast plasują się miasta typu 2b, 4b i 5b.

9.7. Pływalnie kryte. 9.8. Hale sportowo-widowiskowe. 9.9. Stadiony lekkoatletyczne. Lokalizacja hal sportowo-widowiskowych i stadionów lekkoatletycznych ograniczona jest w zasadzie do Łodzi i miast subregionalnych, względnie do miast aglomeracyjnych. Na tym tle należy odnotować wysoką pozycję dwóch miast powiatowych tj. Łowicza i przede wszystkim Kutna oraz przeciwnie – złą pozycję Piotrkowa Trybunalskiego pozbawionego tego rodzaju infrastruktury. Wyposażenie w pływalnie nawiązuje do układu hierarchicznego miast: im niżej w hierarchii tym gorszy poziom wyposażenia.

9.10. Ćwiczący mężczyźni. 9.11. Ćwiczące kobiety. W przypadku aktywności sportowej zarysowuje się następująca prawidłowość: im mniejsze miasto tym większa aktywność sportowa; wynika to m.in. z charakteru tego rodzaju usługi oraz konkurencji (lub jej braku) z innymi możliwościami spędzania wolnego czasu.

Tab. 9.12 Odchylenia* od średnich dla typów miast dla wskaźników wchodzących do syntezy

	2c	3	4a	4b	5a	5b	5c
9.1.	-3	-15	-36	0	-6	brak placówki	-20
9.3.	34	-44	-92	-56	brak placówki	brak placówki	-75
9.4.	-10	8	-30	15	-3	-36	33
9.5.	-50	5	-30	-15	-35	-70	-20
9.6.	11	20	-29	-3	-8	-73	36
9.10.	-17	8	-36	-15	27	84	8
9.11.	-17	10	-18	6	30	44	8

* Procent średniej wartości wskaźnika dla typu. Wartości pozytywne dodatnie (przy stymulancie wartości ponad średnią, przy destymulancie wartości poniżej średniej), wartości negatywne – ujemne (przy stymulancie wartości poniżej średniej, przy destymulancie wartości powyżej średniej)

ADMINISTRACJA WSZYSTKICH SZCZEBLI

10.1. Urzędy gminne

Usługi administracyjne na poziomie gminnym[43] są usługami publicznymi o najniższym stopniu centralizacji, w związku z czym zróżnicowanie wskaźnika dostępności do urzędów gminnych w skali kraju jest najmniejsze spośród pozostałych analizowanych usług administracji publicznej. Uogólniając, wyższy poziom dostępności do urzędów gminnych wykazują mniejsze miasta niż aglomeracje i duże miasta. W Polsce średni czas dojazdu do właściwego urzędu gminnego w wynosi 9 minut.

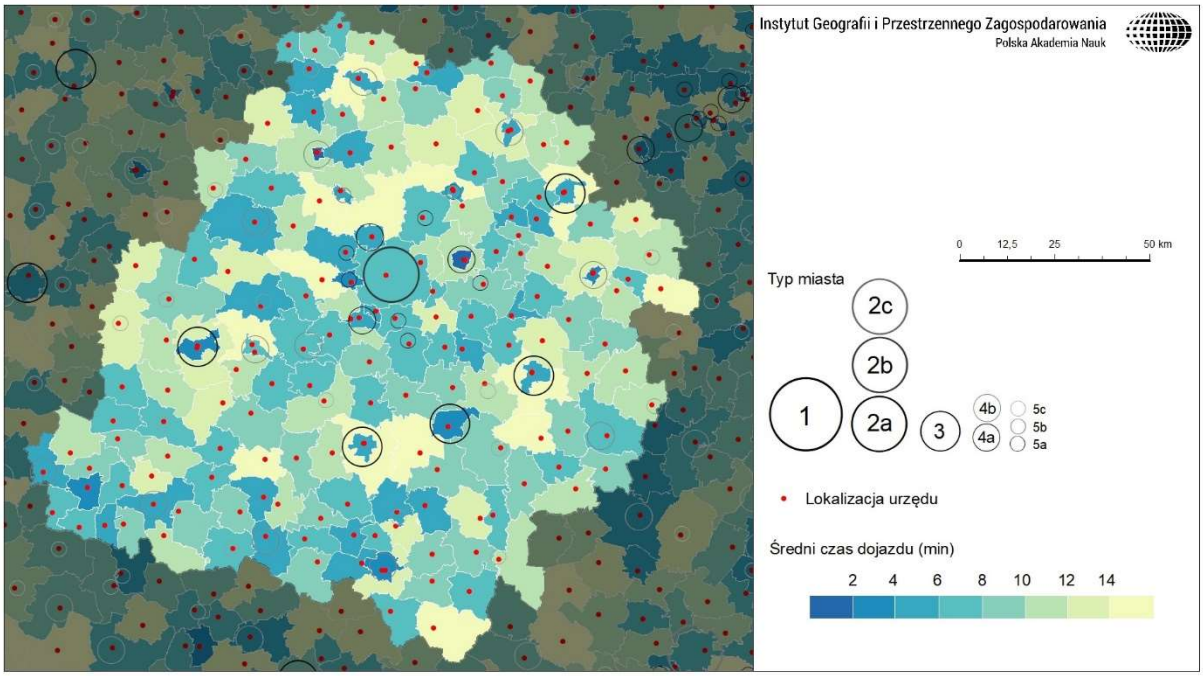

Ryc. 10.1 Średni czas przejazdu do właściwego urzędu gminnego (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

W województwie łódzkim nie ma znaczących różnic w dostępności do administracji szczebla lokalnego. Zaznacza się jednak pewna prawidłowość: im mniejszy ośrodek miejski tym lepszy poziom dostępności (stąd lepsza dostępność do tego typu usług np. w Łowiczu niż w Łodzi). Najniższy poziom dostępności dotyczy obszarów funkcjonalnych niektórych miast województwa np. Kutna, Głowna, Bełchatowa, w których to zlokalizowano siedziby gmin wiejskich. Stad tez tak duże różnice w poziomie dostępności między rdzeniem a strefą zewnętrzną danego obszaru funkcjonalnego. W województwie łódzkim średni czas dojazdu do usług administracji gminnej wynosi 9 minut.

[43] Podstawowymi jednostkami podziału administracyjnego kraju są gminy. Ich kompetencje są bardzo szerokie: od zapewnienia ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami poprzez zapewnienie lokalnego transportu zbiorowego, bezpieczeństwa mieszkańców, zarządzanie drogami gminnymi aż po podstawową opiekę medyczną, edukację publiczną itp. Jednak często zadania gminy sprowadzamy do tych zagadnień, które bezpośrednio dotyczą codziennego funkcjonowania w społeczeństwie, tj. wyrobienie lub wymiana dowodu osobistego, sprawy meldunkowe, założenie własnej działalności gospodarczej, wydanie aktu urodzenia, zgonu, ślubu (urząd stanu cywilnego) itp.

10.2. Starostwa powiatowe

Pośrednim poziomem podziału administracyjnego kraju są powiaty[44]. Przestrzenne zróżnicowanie poziomu dostępności do starostw powiatowych w oczywisty sposób nawiązuje do rozmieszczenia miast pełniących funkcje administracyjne szczebla powiatowego. Stosunkowo wysoki poziom dostępności charakterystyczny jest również dla obszarów wiejskich w gminach miejsko-wiejskich, z racji lokalizacji siedziby urzędu w części miejskiej gminy. W Polsce średni czas dojazdu do właściwego starostwa powiatowego wynosi 24 minuty.

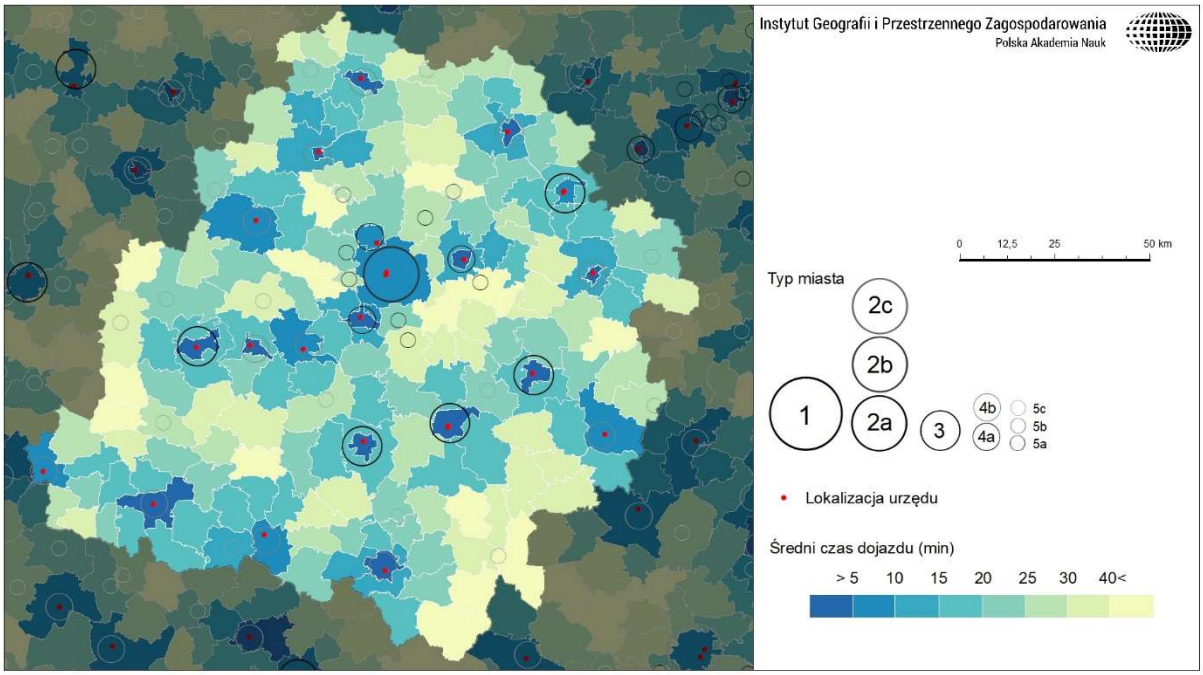

Ryc. 10.2 Średni czas przejazdu do właściwego starostwa powiatowego (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

Przestrzenny obraz dostępności do administracji państwowej szczebla powiatowego ma charakter wyspowy i w oczywisty sposób nawiązuje do rozmieszczenia siedzib starostw powiatowych. We wszystkich miastach województwa łódzkiego, niezależnie od ich wielkości, średni czas dojazdu do administracji powiatowej nie przekracza 10 minut. Najniższy poziom dostępności do administracji powiatowej widoczny jest nie tylko na obszarach peryferii wewnętrznych w południowo-wschodniej części województwa łódzkiego (np. Przedbórz), ale również w centralnej części województwa (np. Koluszki, Tuszyn). W województwie łódzkim średni czas dojazdu do starostwa powiatowego wynosi niecałe 23 minuty.

[44] Zadania szczebla powiatowego są w zasadzie podobne do gminnego, tylko realizowane na większą skalę. Do władz powiatowych należy m.in. zarządzanie i prowadzenie szkół ponadgimnazjalnych (liceów, techników, szkół zawodowych), szpitali powiatowych, przeciwdziałanie bezrobociu (powiatowe urzędy pracy) itp. Oczywiście jest szereg spraw, które wymagają wizyty w starostwie powiatowym np. rejestracja pojazdu, wydawanie prawa jazdy czy pozwoleń na budowę (budownictwo indywidualne). Z tego też względu ich dostępność ma wpływ na jakość życia ludności, chociaż w większości przypadków, częstotliwość korzystania z usług starostw powiatowych jest rzadsza, niż ma to miejsce w przypadku urzędów gminnych. Starostwa powiatowe pełnią usługi o średnim stopniu centralizacji. Obok powiatów ziemskich, w Polsce funkcjonują powiaty grodzkie (miasta na prawach powiatu) łączące w sobie kompetencje urzędów gminnych i starostw powiatowych. Ponadto w części największych miast funkcjonują (pod różnymi nazwami) punkty obsługi mieszkańców. Punkty te nie podlegają szczegółowej rejonizacji (z wyjątkiem kilku miast w Polsce), zatem mieszkańcy mogą skorzystać z placówki, która wydaje im się najbardziej dogodna (w tym także – najbardziej dostępna).

10.3. Urzędy wojewódzkie

Jednostką podziału administracyjnego kraju najwyższego stopnia są w Polsce województwa[45]. Najwyższy poziom dostępności do urzędów wojewódzkich ograniczony jest do miast wojewódzkich wraz z miastami leżącymi w ich strefie podmiejskiej. W Polsce średni czas przejazdu do właściwego urzędu wojewódzkiego wynosi 75 minut.

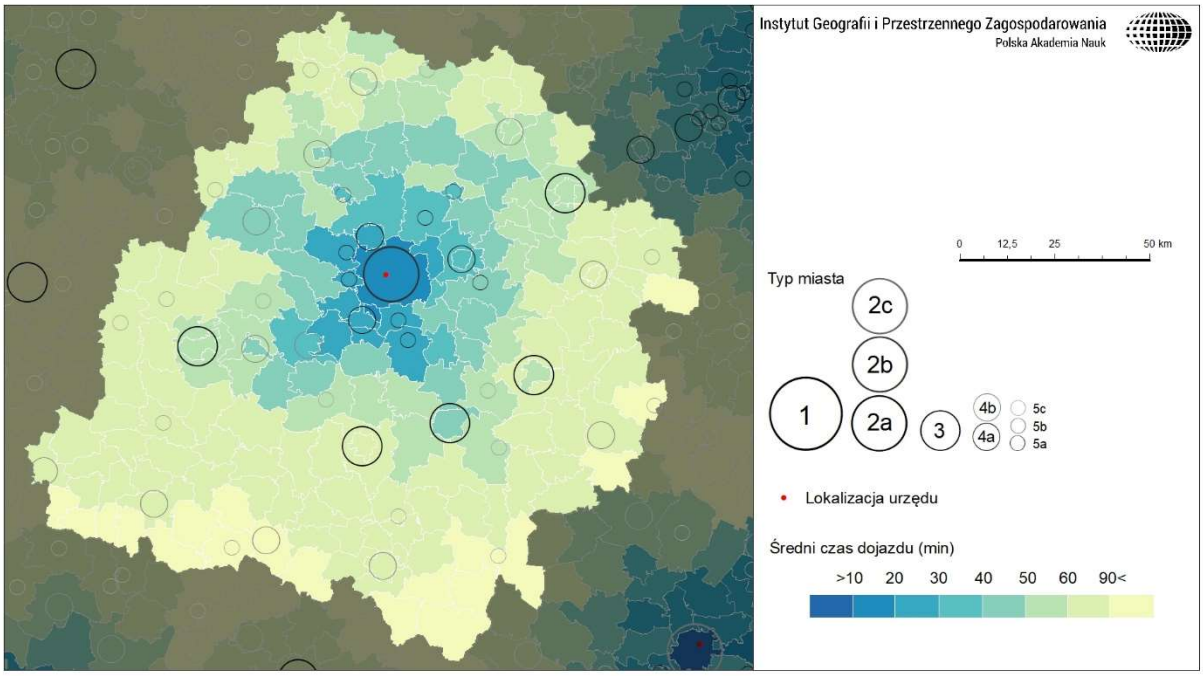

Ryc. 10.3 Średni czas przejazdu do właściwego urzędu wojewódzkiego (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

Dostępność do Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi jest pochodną jego lokalizacji w stosunku do podległego mu obszaru: w miarę oddalania się od miasta wojewódzkiego spada poziom dostępności do tego typu usług. Najniższym poziomem dostępności charakteryzuje się południowa część województwa łódzkiego, gdzie średni czas dojazdu do miasta wojewódzkiego przekracza 90 minut (w skrajnym przypadku jest to 116 minut). W przestrzennym rozkładzie dostępności wyraźnie zaznacza się wpływ autostrady A2, A1 jak i drogi ekspresowej S8 na poziom dostępności do miasta wojewódzkiego. W województwie łódzkim średni czas dojazdu do tego typu usług wynosi 64 minuty.

[45] W każdym z województw funkcjonują urzędy wojewódzkie, powiązane z administracją centralną i będące jednostkami pomocniczymi wojewody i rządowej administracji państwowej. Do zadań urzędów wojewódzkich należy m.in. m.in. kierowanie, koordynowanie i kontrolowanie działalności wojewódzkich samorządowych jednostek organizacyjnych, czy gospodarowanie mieniem województwa. Urzędy wojewódzkie są placówkami administracji publicznej o wysokim stopniu centralizacji, w związku z czym zakres ich kompetencji w małym stopniu odnosi się do kwestii leżących w sferze zainteresowań obywatela, w związku z czym nawet ich niski poziom dostępności nie wpływa znacząco na jakość życia mieszkańców. Jednak poziom dostępności do tego typu usług ma znaczenie w przypadku podmiotów gospodarczych (np. uzyskanie zezwolenia na pracę cudzoziemców).

10.4. Urzędy marszałkowskie

Podobnie jak w przypadku urzędów wojewódzkich urzędy marszałkowskie[46] są placówkami o wysoki stopniu centralizacji, w związku z czym zakres ich kompetencji w małym stopniu odnosi się do kwestii leżących w sferze zainteresowań obywatela, a stosunkowo niski poziom dostępności znaczącej części obszaru (głównie miast w południowej części regionu) nie wpływa znacząco na jakość życia mieszkańców. Poziom dostępności do tego typu usług ma znaczenie w przypadku podmiotów gospodarczych (np. firm transportowych – wydawanie licencji na przewóz osób).

Poziom dostępności do urzędów marszałkowskich jest tożsamy z poziomem dostępności do urzędów wojewódzkich, za wyjątkiem województwa kujawsko-pomorskiego i lubuskiego. W Polsce średni czas przejazdu do właściwego urzędu marszałkowskiego wynosi 73 minuty.

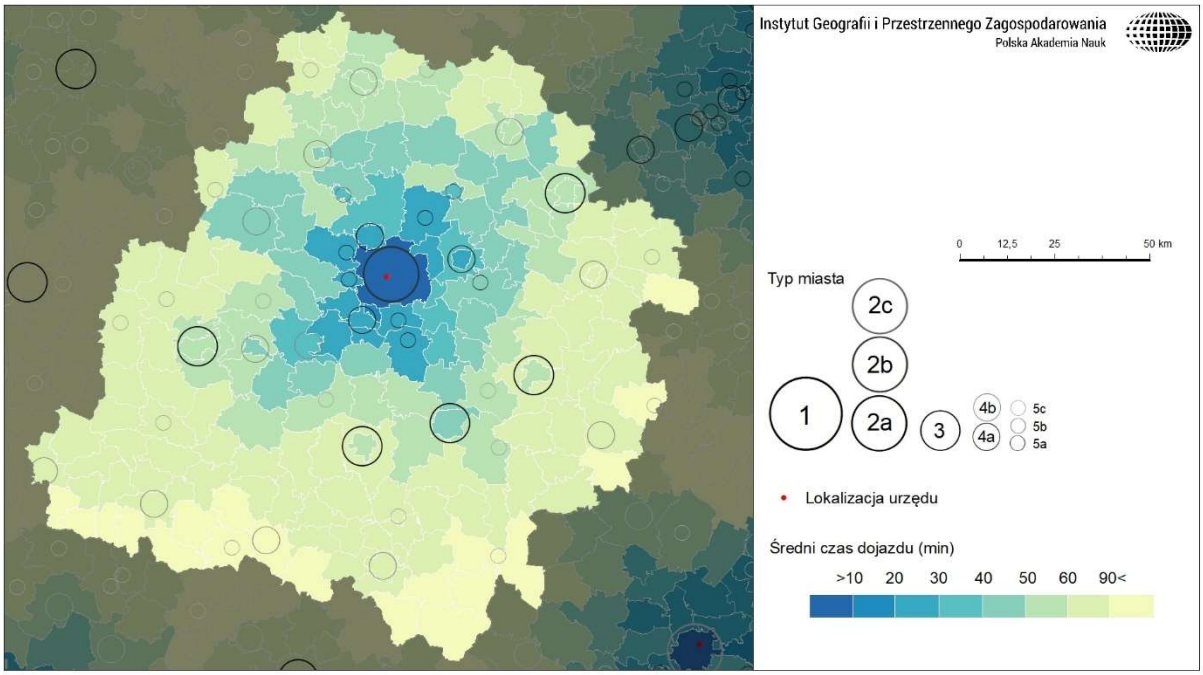

Ryc. 10.4 Średni czas przejazdu do właściwego urzędu marszałkowskiego (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

Obraz dostępności do Urzędu Marszałkowskiego tylko w niewielkim stopniu różni się od dostępności do Urzędu Wojewódzkiego, co wynika z lokalizacji obu urzędów. Nie zmienia to jednak ogólnego obrazu dostępności: w miarę oddalania się od Łodzi spada poziom dostępności do usług administracji państwowej szczebla wojewódzkiego (z zaznaczającym się wpływem dróg szybkiego ruchu tj. A2, A1 i S8). W województwie łódzkim średni czas dojazdu do Urzędu Marszałkowskiego wynosi 63 minut (w skrajnych przypadkach nie przekracza 115 minut).

[46] Urzędy marszałkowskie powiązane są z administracją samorządową i są jednostkami pomocniczymi zarządu województwa. Urzędy marszałkowskie realizują np. zadania w zakresie: polityki regionalnej, obronności i bezpieczeństwa państwa, edukacji publicznej, przeciwdziałania bezrobociu, zagospodarowania przestrzennego.

10.5. Oddziały regionalne ZUS

W przypadku ZUS rejonizacja oddziałów[47] nie nawiązuje do podziału administracyjnego kraju szczebla wojewódzkiego (oddziałów [43] jest znacznie więcej niż województw). Najwyższy poziom dostępności dotyczy miast wojewódzkich i niektórych miast subregionalnych. Średni czas dojazdu do właściwego oddziału ZUS wynosi 59 minut.

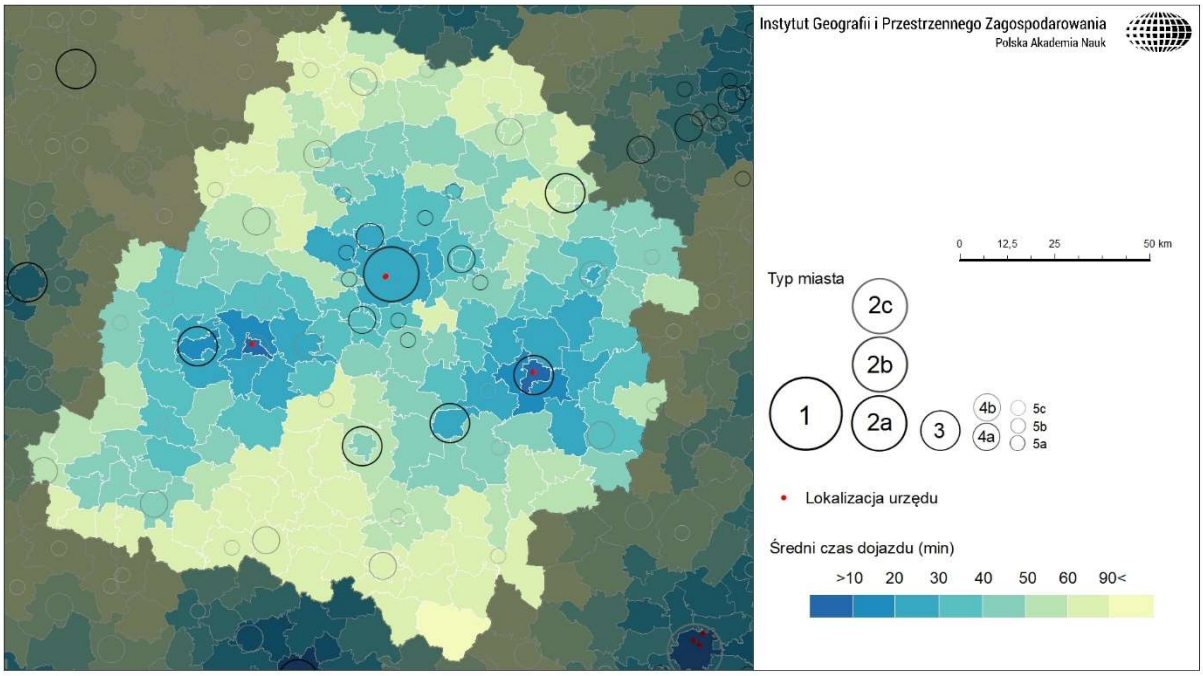

Ryc. 10.5 Średni czas przejazdu do właściwego oddziału regionalnego ZUS (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

W województwie łódzkim funkcjonują trzy oddziały ZUS: w Łodzi, Tomaszowie Mazowieckim i Zduńskiej Woli, co warunkuje przestrzenny rozkład obszarów o dobrej i złej dostępności. Stosunkowo dobry poziom dostępności dotyczy środkowej i południowo-zachodniej części województwa (szczególnie otoczenia wymienionych miast), gdzie średni czas dojazdu do odpowiedniej placówki nie przekracza 60 minut. Największe zwarte obszary o niskim poziomie dostępności do tego typu usług obejmują południową część województwa (miasta: Radomsko, Pajęczno). W województwie łódzkim średni czas dojazdu do właściwego oddziału regionalnego ZUS wynosi 49,5 minuty i jest dużo niższy od średniej krajowej.

[47] Zgodnie z obowiązującymi aktami prawnymi w Polsce za administrację ubezpieczeń społecznych odpowiedzialne są dwa podmioty: Zakład Ubezpieczeń Społecznych oraz Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. ZUS jest operatorem Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i jest podstawową instytucją odpowiedzialną za system powszechnych ubezpieczeń społecznych, tj. świadczeń gwarantowanych przez państwo związanych z osiągnięciem odpowiedniego wieku (wieku emerytalnego), niezdolnością do pracy, chorobą lub macierzyństwem, a także z wypadkami przy pracy. ZUS ma strukturę dwupoziomową (oddziały i inspektoraty wraz z biurami terenowymi).

10.6. Inspektoraty i biura terenowe ZUS

Dostępność do inspektoratów ZUS nawiązuje do dostępności administracji państwowej szczebla powiatowego, oczywiście z pewnymi wyjątkami wynikającymi z różnicy między liczbą powiatów (380) a liczbą inspektoratów i biur terenowych (łącznie 272). Stąd też najwyższym poziomem dostępności do tego typu usług charakteryzują się miasta powiatowe i subregionalne. Inspektoraty i biura terenowe ZUS są tymi placówkami, z którymi mieszkańcy mają bezpośredni kontakt, a więc to dostępność do tego typu placówek determinuje dostępność do ZUS. Średni czas dojazdu do inspektoratu lub biura terenowego ZUS wynosi 25 minut.

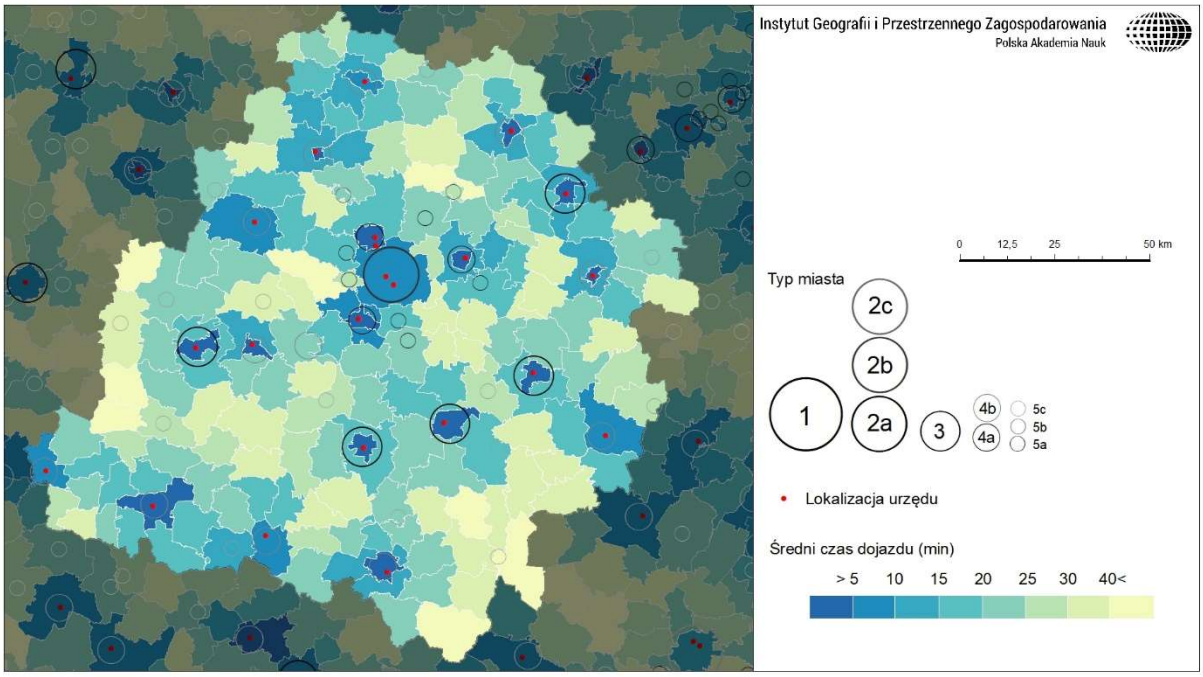

Ryc. 10.6 Średni czas przejazdu do właściwego inspektoratu ZUS (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

Nie ma dużych różnic w poziomie dostępności między starostwami powiatowymi a inspektoratami i biurami terenowymi ZUS. Najwyższy poziom dostępności dotyczy miast powiatowych, chociaż grupa ta nie jest jednorodna pod tym względem. W większości miast powiatowych czas dojazdu do tego typu usług nie przekracza 5 minut. Nieznacznie wyższy czas dojazdu (w przedziale 5-10 minut) dotyczy takich miast jak np. Łódź czy Kutno. Największe zwarte obszary o niskim poziomie dostępności obejmują części powiatu radomszczańskiego, piotrkowskiego, sieradzkiego i opoczyńskiego. W województwie łódzkim średni czas dojazdu do inspektoratu lub biura terenowego ZUS wynosi 22 minuty i jest niższy od średniej krajowej.

10.7. Oddziały regionalne KRUS

W przypadku KRUS rejonizacja oddziałów[48] nawiązuje do podziału terytorialnego kraju tj. granice poszczególnych oddziałów KRUS odpowiadają granicom województw. Stąd też poziom

[48] Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) odpowiada za ubezpieczenie społeczne rolników. Oprócz obsługi rolników w sprawach dotyczących ubezpieczenia społecznego, realizuje również inne zadania, m.in.: wypłacanie krajowych rent strukturalnych, wypłacanie świadczeń kombatanckich inwalidom wojennym, ubezpieczenie zdrowotne rolników. Również KRUS ma dwupoziomową strukturę (oddziały i placówki terenowe).

dostępności do oddziałów KRUS nawiązuje do dostępności do administracji państwowej szczebla wojewódzkiego, z jednym tylko wyjątkiem (Częstochowa). Średni czas dojazdu oddziału terenowego KRUS wynosi 76 minut.

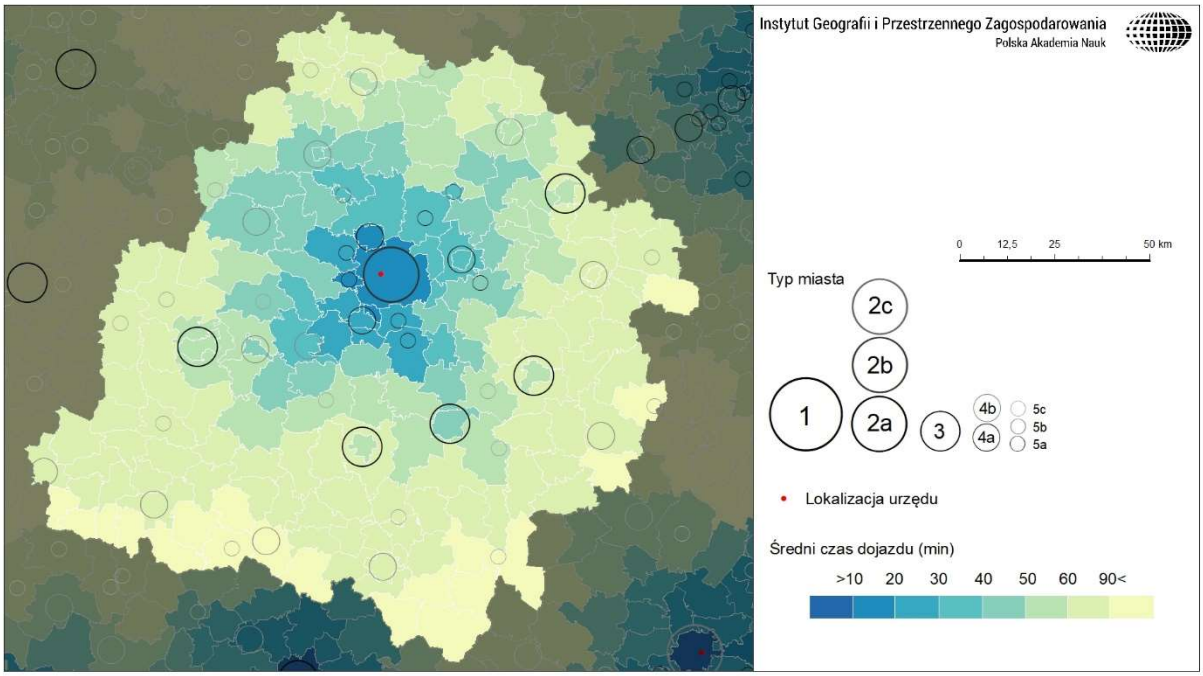

Ryc. 10.7 Średni czas przejazdu do właściwego oddziału KRUS (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

Dostępność do oddziału regionalnego KRUS jest podobna jak w przypadku dostępności do Urzędu Wojewódzkiego, co oczywiście jest pochodną lokalizacji tego oddziału. Obszar najwyższego poziomu dostępności do tego typu usługi ogranicza się w zasadzie do bezpośredniego zaplecza Łodzi. Im dalej położone są pozostałe miasta tym pogarsza się dostępność ich mieszkańców do oddziału regionalnego KRUS. W kształtowaniu poziomu dostępności zaznacza się wpływ autostrady A2 i A1 oraz drogie ekspresowej S8.

Najniższy poziom dostępności charakterystyczny jest dla całej wschodniej i południowej części województwa, gdzie czas dojazdu przekracza 90 minut (np. Działoszyn – 105 minut, Pajęczno 98 minut; maksymalna wartość 115 minut). W województwie łódzkim średni czas dojazdu do oddziału regionalnego KRUS wynosi 64 minuty i jest znacznie krótszy od średniej krajowej.

10.8. Placówki terenowe KRUS

Dostępność placówek terenowych KRUS (256 placówek) nawiązuje do dostępności administracji państwowej szczebla powiatowego, chociaż ich dostępność jest gorsza niż w przypadku inspektoratów ZUS. Podobnie jak w przypadku inspektoratów ZUS, to placówki terenowe KRUS warunkują dostępność do tego typu usługi. W Polsce średni czas dojazdu do placówki terenowej KRUS wynosi 26 minut. Należy też zauważyć, że jakość życia wynikająca m.in. z dostępności do tego typu usług, dotyczy tylko wybranej grupy zawodowej.

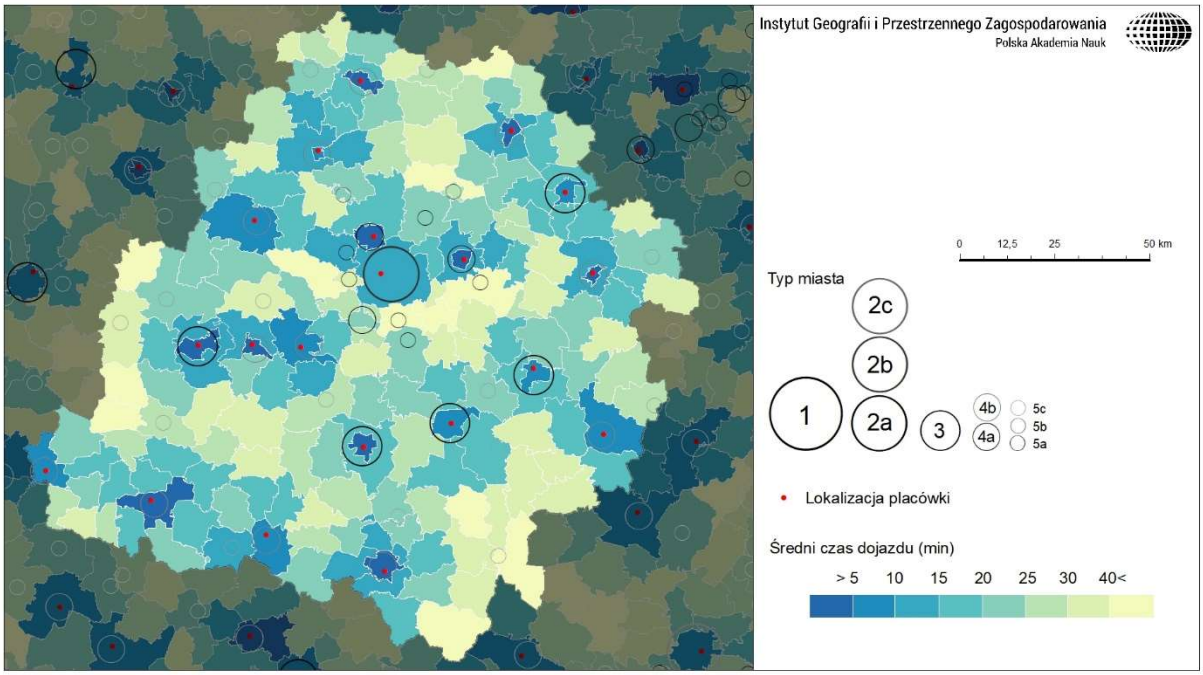

Ryc. 10.8 Średni czas przejazdu do właściwej placówki terenowej KRUS (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

Dostępność do placówek terenowych KRUS nawiązuje do obrazu dostępności do starostw powiatowych z jednym wyjątkiem. Brak placówki terenowej KRUS w Pabianicach zmniejsza poziom dostępności do tego typu usługi w otoczeniu Łodzi. Zauważalny jest stosunkowo niski poziom dostępności do tego typu usług nie tylko na obszarach peryferyjnych województwa, ale również w jego centralnej części (w otoczeniu Łodzi). Układ sieci miejskiej sprawia, że największe zwarte obszary o niskim poziomie dostępności do placówek terenowych KRUS obejmują południowo-wschodnią część województwa. W województwie łódzkim średni czas dojazdu do tego typu usług wynosi 23 minuty (maksymalnie 60 minut).

10.9. Izby skarbowe

Rozmieszczenie izb skarbowych[49] jest odzwierciedleniem podziału administracyjnego szczebla wojewódzkiego. Stąd też dostępność do izb skarbowych nawiązuje do dostępności do urzędów wojewódzkich i marszałkowskich. Należy jednak podkreślić, że są to usługi o wysokim stopniu centralizacji i tylko w minimalnym zakresie mogą wpływać na jakość życia mieszkańców. W Polsce średni czas dojazdu do izby skarbowej wynosi 75 minut.

[49] W każdym województwie znajduje się izba skarbowa, która pełni instytucjonalny nadzór nad działalnością wszystkich urzędów skarbowych zlokalizowanych na terenie danego województwa. Dyrektor izby skarbowej, obok nadzoru nad podległymi mu urzędami skarbowymi, jest także odwoławczym organem podatkowym, do którego kompetencji należy przede wszystkim rozstrzyganie w II instancji w sprawach należących w I instancji do urzędów skarbowych oraz rozpatrywanie odwołania od decyzji dyrektora urzędu kontroli skarbowej w danym województwie. Nadzór nad dyrektorem izby skarbowej pełni minister właściwy do spraw finansów publicznych. Izby skarbowe należą do usług o wysokim stopniu centralizacji.

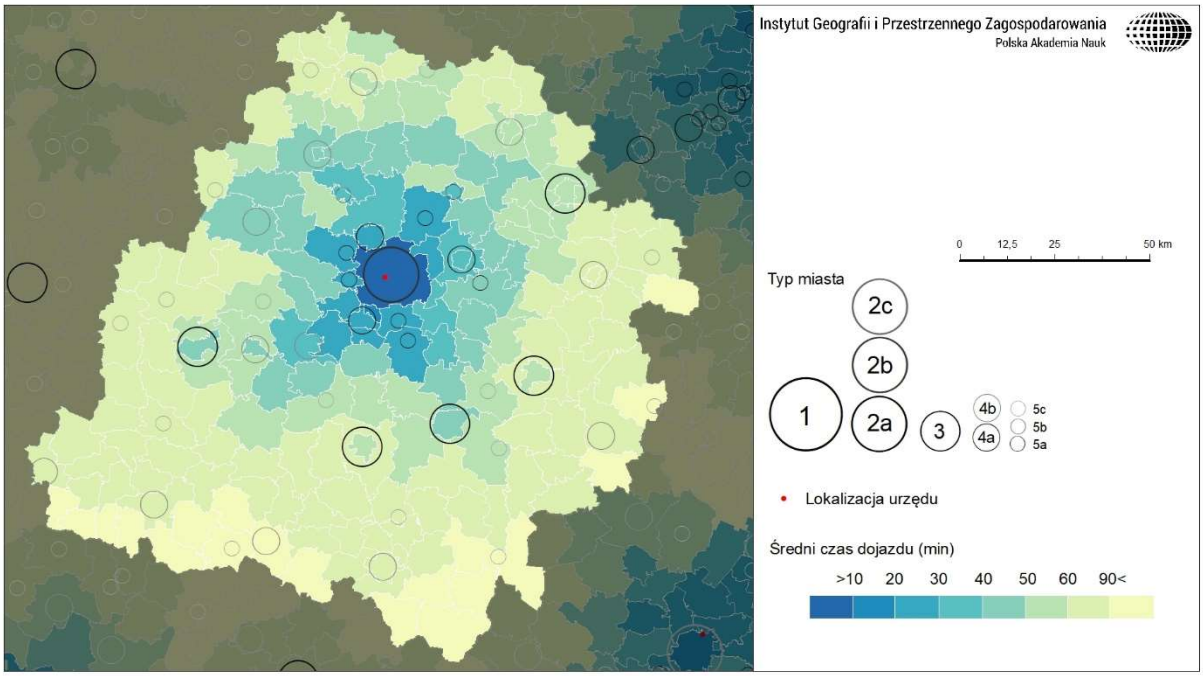

Ryc. 10.9 Średni czas przejazdu do właściwej izby skarbowej (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

Dostępność do Izby Skarbowej w Łodzi jest podobna jak w przypadku oddziału regionalnego KRUS czy Urzędu Wojewódzkiego. Obszar najwyższego poziomu dostępności do tego typu usługi ogranicza się do Łodzi i jej otoczenia, z zaznaczającym się wpływem dróg szybkiego ruchu. Wszystkie miasta reprezentujące typ 3 mają podobny poziom dostępności do tego typu usługi. Im dalej od stolicy województwa tym zmniejsza się poziom dostępności izby skarbowej. Najniższy poziom dostępności ponownie charakteryzuje południowe krańce województwa (maksymalny czas dojazdu 115 minut). W województwie łódzkim średni czas dojazdu do izby skarbowej wynosi 63 minuty i jest dużo niższy od średniej krajowej.

10.10. Urzędy skarbowe

Rozmieszczenie urzędów skarbowych[50] jest odzwierciedleniem podziału administracyjnego szczebla powiatowego. Stąd też dostępność do urzędów skarbowych nawiązuje do dostępności do starostw powiatowych. Oprócz siedzib poszczególnych urzędów usługi administracyjne na poziomie powiatowym świadczone są również w punktach obsługi mieszkańców. Dotyczy to jednak przede wszystkim mieszkańców największych miast (np. Kraków). Punkty te zlokalizowane są zazwyczaj w dużych galeriach handlowych. Istnieje duże zróżnicowanie w obszarach przypisanych do właściwych urzędów skarbowych w Polsce. Ludność obszarów obsługiwanych przez poszczególne placówki waha

[50] Do podstawowych zdań urzędu skarbowego należy pozyskiwanie podatków z obszaru znajdującego się w zasięgu jego działania. Kontakt osoby fizycznej z urzędem skarbowym jest dość ograniczony. Większość podatników ogranicza swój kontakt z urzędem skarbowym do złożenia rocznej deklaracji podatkowej (co można również zrobić również za pośrednictwem poczty lub drogą elektroniczną, co ogranicza konieczność osobistego stawienia się w urzędzie skarbowym). Jedynie nieliczni użytkownicy kontaktują się z urzędem skarbowym w związku z innymi sprawami, takimi jak sprawy spadkowe, darowizny, a także w związku z prowadzoną przez siebie działalnością gospodarczą. Tym niemniej, w znakomitej większości urzędy skarbowe pełnią rolę informacyjną i kontrolną. Urzędy skarbowe należą do usług o średnim poziomie centralizacji.

się od 22,5 tys. do niemal 300 tys. osób. W Polsce średni czas dojazdu do właściwego urzędu skarbowego wynosi 24 minuty.

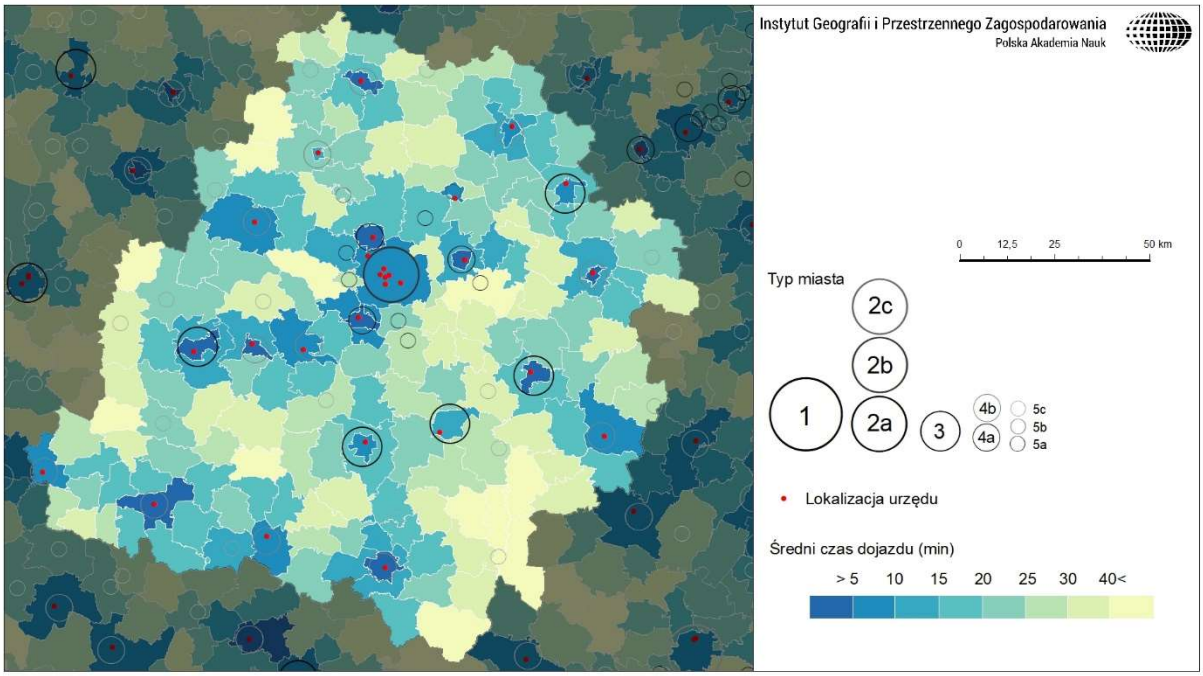

Ryc. 10.10 Średni czas przejazdu do właściwego urzędu skarbowego (w min), 2015.

Źródło: Stępniak i in. (2017) Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192.

W przypadku urzędów skarbowych oczywiste jest nawiązanie do dostępności do starostw powiatowych. We wszystkich miastach powiatowych zlokalizowany jest urząd skarbowy (w Łodzi zlokalizowano siedem urzędów skarbowych, co jednak nie zmieniło obrazu dostępności w stosunku do administracji szczebla powiatowego), stąd ich najlepsza dostępność do tego typu usług. Zróżnicowanie dostępności do usług administracji skarbowej w innych, mniejszych miastach, wynika głównie z ich położenia w układzie sieci drogowej i względem urzędów skarbowych. Również i w tym przypadku zwraca uwagę niski poziom dostępności do administracji skarbowej w południowo-wschodniej części województwa. W województwie łódzkim średni czas dojazdu do właściwego urzędu skarbowego wynosi 23 minuty (maksymalnie 49 minut).

10.11. Podsumowanie (hierarchizacja)

Poziom dostępności ściśle zależy od poziomu centralizacji danej usługi: im wyższy poziom centralizacji tym niższy poziom dostępności tego rodzaju usług, w związku z czym najgorsza dostępność dotyczy urzędu wojewódzkiego, marszałkowskiego, izby skarbowej i oddziału regionalnego KRUS. Potencjalne możliwości poprawy dostępności wynikają przede wszystkim z rozwoju infrastruktury drogowej, jak również w lokalizacji niektórych usług administracji publicznej w innych lokalizacjach. Dotyczy to jednak tylko niektórych rodzajów usług związanych z jednostkami samorządu terytorialnego (np. wydziały zamiejscowe urzędów wojewódzkich) oraz niektórych usług administracji publicznej (np. lokalizacja usług ubezpieczeń społecznych).

10.1. Urzędy gminne (średni czas przejazdu do właściwej placówki). W województwie łódzkim nie ma znaczących różnic w dostępności do administracji szczebla lokalnego. Zaznacza się jednak pewna prawidłowość: im mniejszy ośrodek miejski tym lepszy poziom dostępności (stąd lepsza dostępność do tego typu usług np. w Łowiczu niż w Łodzi). Najniższy poziom dostępności dotyczy obszarów

funkcjonalnych niektórych miast województwa np. Kutna, Głowna, Bełchatowa, w których to zlokalizowano siedziby gmin wiejskich.

10.2. Starostwa powiatowe (średni czas przejazdu do właściwej placówki). Przestrzenny obraz dostępności do administracji państwowej szczebla powiatowego ma charakter wyspowy i w oczywisty sposób nawiązuje do rozmieszczenia siedzib starostw powiatowych. We wszystkich miastach województwa łódzkiego, niezależnie od ich wielkości, średni czas dojazdu do administracji powiatowej nie przekracza 10 minut.

10.3. Urzędy wojewódzkie (średni czas przejazdu do właściwej placówki). Dostępność do Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi jest pochodną jego lokalizacji w stosunku do podległego mu obszaru: w miarę oddalania się od miasta wojewódzkiego spada poziom dostępności do tego typu usług.

10.4. Urzędy marszałkowskie (średni czas przejazdu do właściwej placówki). Obraz dostępności do Urzędu Marszałkowskiego tylko w niewielkim stopniu różni się od dostępności do Urzędu Wojewódzkiego, co wynika z lokalizacji obu urzędów. Nie zmienia to jednak ogólnego obrazu dostępności: w miarę oddalania się od Łodzi spada poziom dostępności do usług administracji państwowej szczebla wojewódzkiego.

10.5. Oddziały regionalne ZUS (średni czas przejazdu do właściwej placówki). Przestrzenne rozmieszczenie placówek warunkuje przestrzenny rozkład obszarów o dobrej i złej dostępności. Stosunkowo dobry poziom dostępności dotyczy środkowej i południowo-zachodniej części województwa (szczególnie otoczenia wymienionych miast), gdzie średni czas dojazdu do odpowiedniej placówki nie przekracza 60 minut. Największe zwarte obszary o niskim poziomie dostępności do tego typu usług obejmują południową część województwa (miasta: Radomsko, Pajęczno).

10.6. Inspektoraty i biura terenowe ZUS (średni czas przejazdu do właściwej placówki). Najwyższy poziom dostępności dotyczy miast powiatowych, chociaż grupa ta nie jest jednorodna pod tym względem. W większości miast powiatowych czas dojazdu do tego typu usług nie przekracza 5 minut. Największe zwarte obszary o niskim poziomie dostępności obejmują części powiatu radomszczańskiego i piotrkowskiego.

10.7. Oddziały regionalne KRUS (średni czas przejazdu do właściwej placówki). Dostępność do oddziału regionalnego KRUS jest podobna jak w przypadku dostępności do Urzędu Wojewódzkiego, co oczywiście jest pochodną lokalizacji tego oddziału. Obszar najwyższego poziomu dostępności do tego typu usługi ogranicza się w zasadzie do bezpośredniego zaplecza Łodzi. Im dalej położone są pozostałe miasta tym pogarsza się dostępność ich mieszkańców do oddziału regionalnego.

10.8. Placówki terenowe KRUS (średni czas przejazdu do właściwej placówki). Dostępność do placówek terenowych KRUS nawiązuje do obrazu dostępności do starostw powiatowych z jednym wyjątkiem. Brak placówki terenowej KRUS w Pabianicach zmniejsza poziom dostępności do tego typu usługi w otoczeniu Łodzi. Zauważalny jest stosunkowo niski poziom dostępności do tego typu usług nie tylko na obszarach peryferyjnych województwa, ale również w jego centralnej części (w otoczeniu Łodzi).

10.9. Izby skarbowe (średni czas przejazdu do właściwej placówki). Dostępność do Izby Skarbowej w Łodzi jest podobna jak w przypadku oddziału regionalnego KRUS czy Urzędu Wojewódzkiego. Obszar najwyższego poziomu dostępności do tego typu usługi ogranicza się do Łodzi i jej otoczenia, z zaznaczającym się wpływem dróg szybkiego ruchu.

10.10. Urzędy skarbowe (średni czas przejazdu do właściwej placówki). W przypadku urzędów skarbowych oczywiste jest nawiązanie do dostępności do starostw powiatowych. We wszystkich miastach powiatowych zlokalizowany jest urząd skarbowy.

CZĘŚĆ III

WNIOSKI I REKOMENDACJE

1. Uwarunkowania syntezy

Oceniając warunki życia oraz dostęp do usług publicznych w województwie łódzkim należy brać pod uwagę kilka istotnych uwarunkowań o charakterze ogólnym. Należą do nich: a) wieloletnia depopulacja metropolii łódzkiej, b) dobrze ukształtowany policentryczny układ ośrodków regionalnych (Skierniewice, Tomaszów Mazowiecki, Piotrków Trybunalski, Bełchatów, Sieradz), c) bliskość geograficzna i powiązania funkcjonalne z metropolią warszawską (Skierniewice, ale także sama Łódź), d) szybki rozwój infrastruktury drogowej w ostatniej dekadzie, co może poprawić dostęp do niektórych usług publicznych przy niezmieniającej się liczbie i rozmieszczeniu placówek. Szczególnie procesy depopulacyjne mogą mieć wpływ na poziom badanych wskaźników, a w efekcie na obiektywną ocenę warunków życia. Wpływ Warszawy może być widoczny przede wszystkim w podnoszeniu warunków materialnych (wyższe dochody dojeżdżających do pracy).

2. Warunki życia

Syntetyczny obraz warunków życia wskazuje na relatywnie dobrą sytuację w samej Łodzi (także pod względem środowiskowym), zdecydowanie najgorszą w otaczającym je pasie miast satelickich i selektywnie zróżnicowaną w pozostałych ośrodkach. Zła sytuacja w miastach zewnętrznej strefy metropolii łódzkiej wynika z ich specyfiki historycznej (same są dawnymi ośrodkami przemysłowymi) oraz z faktu, że współczesna suburbanizacja kieruje się raczej na obszary wiejskie niż do tych właśnie starszych ośrodków osadniczych.

W przypadku miar związanych z szeroko rozumianymi warunkami środowiskowymi, relatywnie dobre warunki życia występują w większości miast subregionalnych oraz miast powiatowych. Wyjątkiem jest Sieradz, a także Radomsko i Łowicz. Sytuacja małych miast pozametropolitalnych pozostaje silnie zróżnicowana. Trzeba jednak pamiętać, że w ich przypadku niski udział parków i zieleni osiedlowej (jeden ze wskaźników cząstkowych) jest częściowo rekompensowany sąsiedztwem rolniczych terenów otwartych w otoczeniu miasta. Jednocześnie problemem pozostaje niski (znacznie poniżej średniej krajowej) poziom odsetka ludności miast korzystających z oczyszczalni ścieków.

Relatywnie małe zróżnicowanie występuje w zakresie poziomu zamożności mieszkańców. Spośród wyróżnionych poziomów hierarchicznych, in minus wyróżniają się w tym wypadku niektóre miasta najmniejsze położone poza metropolią. Charakterystyczny jest stosunkowo wysoki poziom badanych wskaźników w miastach strefy zewnętrznej samej metropolii. W zestawieniu z słabszym diagnozowanym tam ogólnym poziomem warunków życia, świadczy to o istnieniu wewnętrznej dychotomii w tym zakresie. Można ją postrzegać jako przejaw polaryzacji społeczno-ekonomicznej, ale także jako potencjał do pozytywnych zmian (np. rewitalizacji substancji mieszkaniowej). Najwyższy poziom zamożności obywateli zdiagnozowano w Skierniewicach (prawdopodobnie wpływ dojazdów do pracy w Warszawie) i w Bełchatowie (zatrudnienie w energetyce), wysoki w metropolii łódzkiej, Sieradzu i Piotrkowie Trybunalskim.

Cała metropolia łódzka, a także inne miasta postindustrialne (jak Tomaszów Mazowiecki) odznaczają się wyraźnie gorszą jakością infrastruktury mieszkaniowej. Niski poziom wskaźnika syntetycznego notowany jest w tym wypadku także w większości miast subregionalnych i powiatowych, a nawet lokalnych (gdzie często dominuje zabudowa jednorodzinna). Zdecydowanie najgorsza sytuacja występuje w miastach strefy zewnętrznej metropolii (Pabianice, Tuszyn, Brzeziny). Sytuacja w zakresie wyposażenia w wodociąg w miastach regionu jest bardzo zła w każdym z typów miast (dla miast małych jest nawet trzykrotnie gorsza niż średnio w kraju). Także procent mieszkań bez łazienki i nie podłączonych do kanalizacji w województwie łódzkim jest zdecydowanie wyższy od średniej krajowej. Pozytywnymi wyjątkami w skali regionu są Skierniewice i Bełchatów. Decydujący okazuje się w tym przypadku prawdopodobnie niższy wiek substancji mieszkaniowej (rozwój zabudowy w związku z rozwojem nowych funkcji przemysłowych – energetyka oraz wejście w strefę oddziaływania metropolii warszawskiej). Niskie wskaźniki warunków mieszkaniowych w innych

miastach wynikają przede wszystkim z wieku substancji mieszkaniowej. Jednocześnie średnia powierzchnia użytkowa mieszkania (PUM) na 1 mieszkańca w regionie jest niemalże identyczna jak średnia krajowa. Wartości w poszczególnych typach są porównywalne ze średnią krajową. Największa różnica (wartość wyższa od średniej) dotyczy miasta wojewódzkiego. Relatywnie dobra sytuacja w zakresie samej liczby i powierzchni mieszkań jest po części pochodną procesów depopulacyjnych, w tym odpływu mieszkańców ze stolicy regionu – Łodzi.

W całym województwie stosunkowo słabo kształtują się wskaźniki związane z bezpieczeństwem. Sytuacja w tym zakresie jest najgorsza w Łodzi, miastach strefy zewnętrznej metropolii oraz w Piotrkowie, zaś relatywnie lepsza w peryferyjnych małych ośrodkach.

W ujęciu syntetycznym kompleksowym (rycina Ł2), w zakresie warunków życia, najlepsza sytuacja zdiagnozowana została w dwóch ośrodkach subregionalnych Bełchatowa i Skierniewic, a w drugiej kolejności w samej Łodzi oraz w Sieradzu i niektórych miastach powiatowych (np. w Wieluniu). Z drugiej strony największe problemy ujawniły się w strefie zewnętrznej metropolii łódzkiej (szczególnie w Brzezinach), a z miast subregionalnych w Piotrkowie Trybunalskim i Tomaszowie Mazowieckim.

3. Dostępność usług publicznych

Wszystkie większe miasta regionu (w tym Łódź oraz większość ośrodków zewnętrznej strefy metropolii łódzkiej) charakteryzują się relatywnie wysokim poziomem wskaźników obrazujących infrastrukturę sieciową (ryc. I). Wykorzystane miary sieci telekomunikacyjnych pokazują ich wysoką penetrację także tam, gdzie opisana wyżej substancja mieszkaniowa pozostawia dużo do życzenia. Gorsza sytuacja w tym zakresie występuje przede wszystkim w położonych peryferyjnie miastach najmniejszych.

W zakresie usług edukacyjnych większość miast województwa charakteryzuje się niskim (w relacji do średniej ogólnokrajowej) poziomem wskaźników. Dotyczy to Łodzi, innych miast metropolii, a także większości ośrodków subregionalnych (poza Piotrkowem Trybunalskim). Najgorsze niedobory w zakresie usług edukacyjnych odnotowano w Skierniewicach. Lepsza sytuacja ma miejsce w miastach powiatowych i mniejszych. Na obraz syntetyczny składa się w tym przypadku zróżnicowana sytuacja w zakresie rozmieszczenia różnego typu placówek. W Łodzi i całej metropolii problem jest dostęp do żłobków i przedszkoli, a miastach mniejszych przede wszystkim do liceów i innych szkół średnich.

Zastosowany w miarach syntetycznych wskaźnik usług w zakresie ochrony zdrowia (rozmieszczenie przychodni) wskazuje na relatywnie dobrą sytuację w dużej części miast regionu. Dotyczy to Łodzi oraz miast powiatowych i mniejszych. Jednocześnie problem uwidacznia się na szczeblu subregionalnym (szczególnie w Bełchatowie, Sieradzu i Skierniewicach) i w niektórych miastach zewnętrznej części aglomeracji łódzkiej (np. Pabianice). W przypadku placówek kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych, sytuacja w miastach województwa jest na ogół gorsza od średniej krajowej. Dotyczy to także metropolii łódzkiej. Pozytywnymi wyjątkami są niektóre miasta subregionalne (Sieradz, Skierniewice) i powiatowe.

W ujęciu syntetycznym kompleksowym (ryc. II), w zakresie dostępności do usług publicznych, najlepsza sytuacja zdiagnozowana została w większości pozametropolitalnych ośrodków szczebla powiatowego. Jednocześnie niedobory zdiagnozowano w Łodzi, miastach strefy zewnętrznej metropolii, niektórych miastach subregionalnych (Bełchatów, Sieradz) i w części ośrodków najmniejszych położonych na peryferiach województwa. Należy przy tym pamiętać, że na korzyść metropolii działa dodatkowo możliwość korzystania z usług w sąsiednich miastach. Benefity tego rodzaju dotyczą także niektórych dalszych ośrodków, co jest efektem rozwoju infrastruktury transportowej (porównaj rycina III). Niezależnie od tego uzyskany obraz syntetyczny jest wypadkową różnych braków w zakresie usług, jakie ujawniają się na poszczególnych poziomach hierarchii osadniczej regionu. Na uwagę zasługuje fakt, że braki takie występują czasem w miastach o skądinąd

relatywnie lepszych warunkach życia (w tym zwłaszcza o wyższym poziomie zamożności mieszkańców). Dowodzi, to pośrednio, że w innych miastach deficyty (wyrażone wskaźnikami, które przeliczane są na 1 mieszkańca) zostały pomniejszone w efekcie zachodzącej depopulacji. Jednocześnie miasta atrakcyjne osadniczo (Bełchatów, Skierniewice) nie dysponują wystarczającą infrastrukturą usługową.

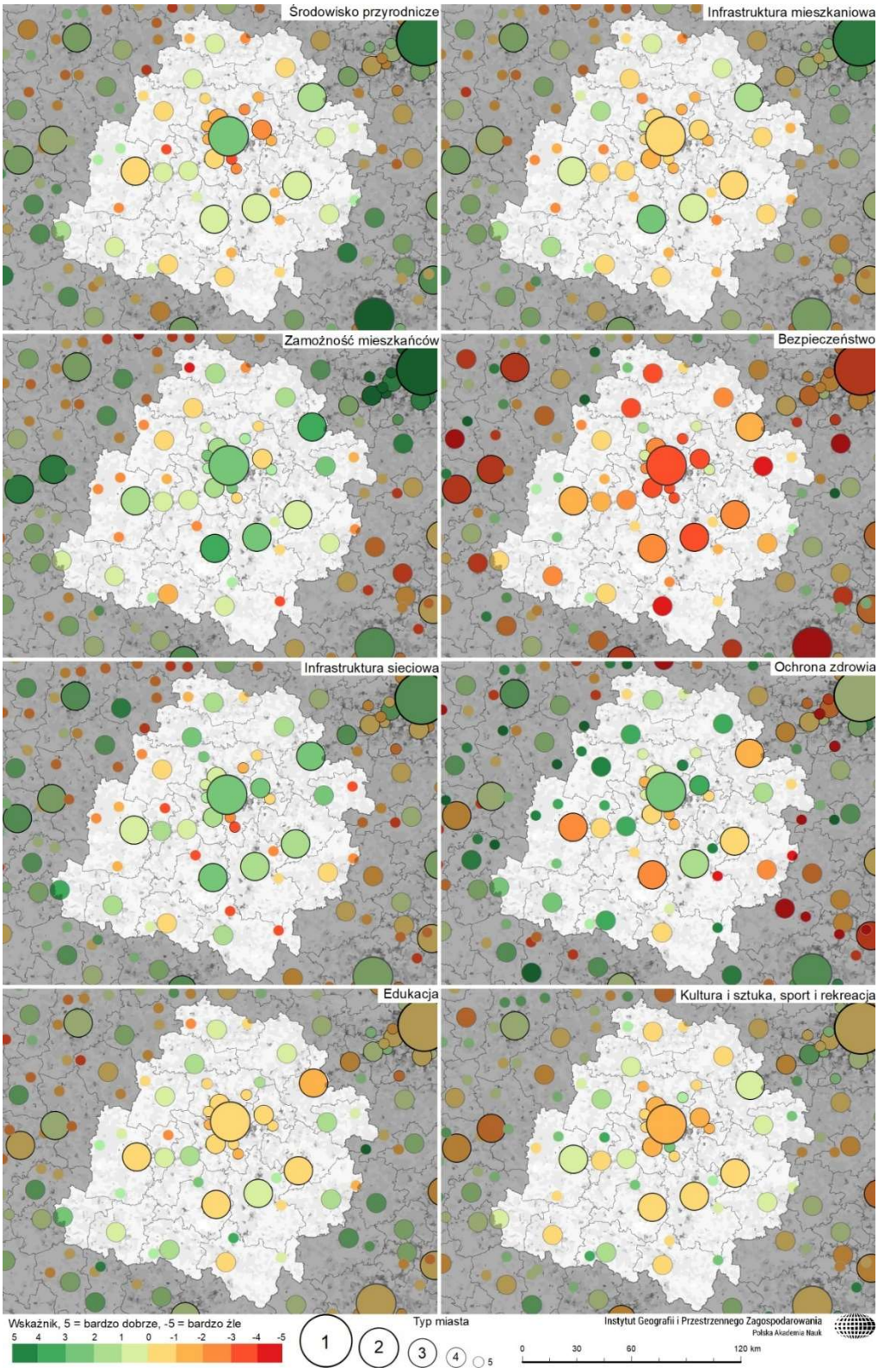

Ryc. I. Wskaźniki cząstkowe (obszary tematyczne) – warunki życia i dostępność usług publicznych

4. Ocena ogólna warunków życia i dostępności usług publicznych

Wskaźnik syntetyczny obrazujący zbiorczo warunki życia oraz dostępność do usług publicznych (ryc. II) możemy utożsamiać z pełną oceną warunków życia uwzględniającą zarówno elementy bardziej stabilne (jak środowisko przyrodnicze, zamożność i bezpieczeństwo), jak też infrastrukturę społeczną, której rozwój i organizacja zależna jest od bardziej krótkoterminowych działań władz publicznych różnych szczebli. Uzyskany obraz przestrzenny wskazuje, że miasta wojewódzkiego w większości plasują się na poziomie zbliżonym lub nieco niższym od średniej krajowej. Jako stosunkowo dobrą ocenić należy sytuację stolicy regionu – Łodzi oraz prawie wszystkich miast powiatowych. Problemowy charakter maja bez wątpienia postindustrialne miasta strefy zewnętrznej aglomeracji łódzkiej. Zbiorami zróżnicowanymi wewnętrznie są ośrodki subregionalne oraz pozametropolitalne miasta małe. W pierwszej grupie pozytywnie wyróżniają się Bełchatów, Skierniewice i Piotrków Trybunalski, zaś negatywnie Tomaszów Mazowiecki. Uzyskane wyniki potwierdzają diagnozowane wcześniej procesy polaryzowania się zbioru polskich miast średnich. Proces ten jest dynamiczny i wymaga aktywnej polityki w sferze równoważenia dostępu do usług publicznych.

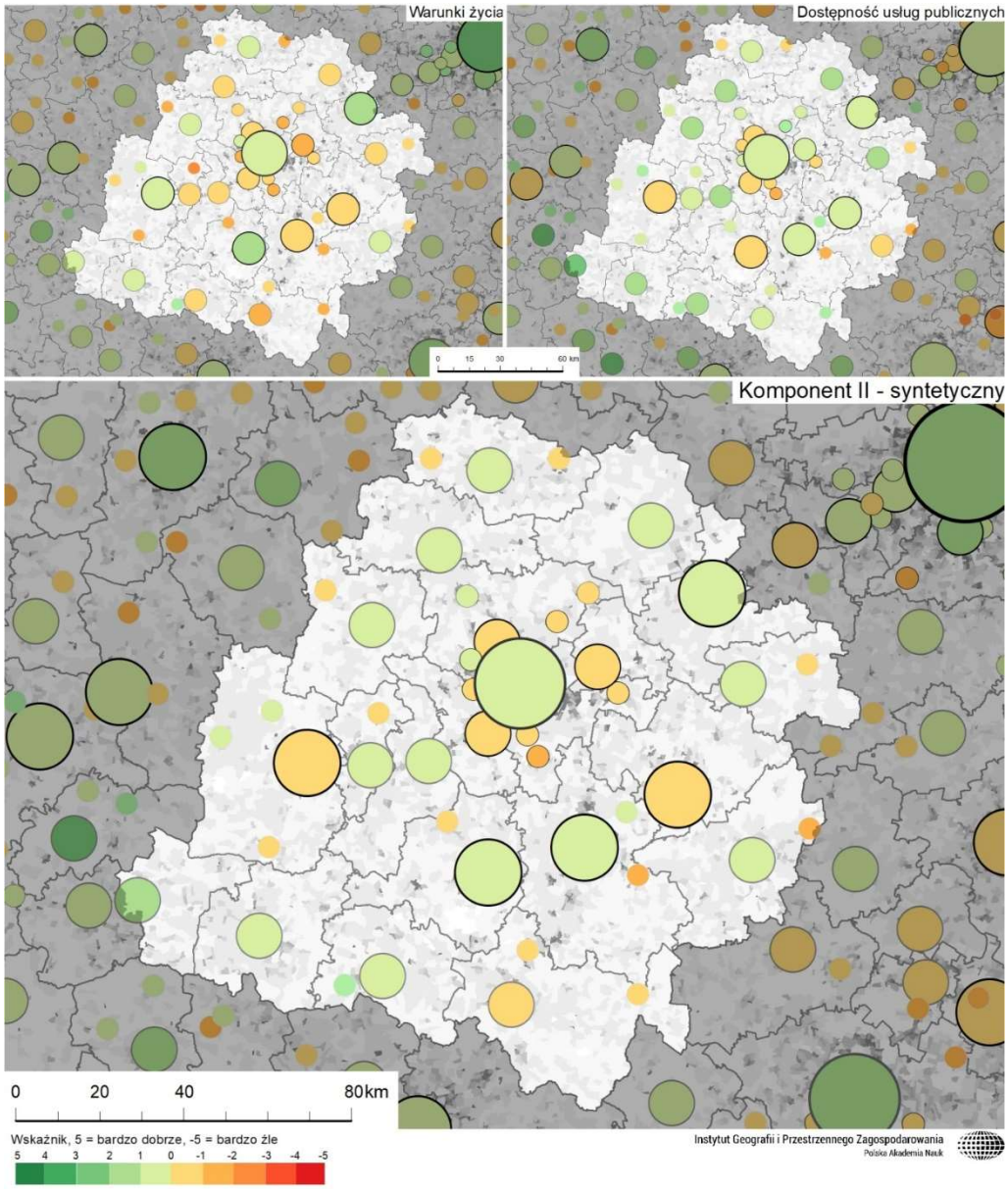

Ryc. II. Wskaźniki syntetyczne

5. Dostępność transportowa do wybranych usług publicznych

Wskaźniki dostępności transportowej do usług publicznych (ryc. III) wskazują na wyrównywanie się mierzonych w ten sposób warunków życia w obrębie metropolii łódzkiej oraz wszystkich ośrodków subregionalnych. Ogólnie dobrym (na tle kraju) wartościom wskaźników sprzyja koncentryczny układ sieci osadniczej województwa oraz jego położenie w centralnej części kraju. Korzystna sytuacja dotyczy zwłaszcza bardziej rozproszonych usług edukacyjnych i z zakresu ochrony zdrowia. Z drugiej strony inne usługi (np. w sferze kultury) pozostają rozłożone mniej nierównomiernie z preferencją dla centralnie położonej Łodzi oraz silnym zróżnicowaniem ośrodków subregionalnych (dobra sytuacja w Bełchatowie i Skierniewicach oraz wyraźnie gorsza w Tomaszowie Mazowieckim, Piotrkowie Trybunalskim, a zwłaszcza w Sieradzu)

Wskaźniki dostępności do instytucji administracji publicznej pozostają skorelowane z położeniem miasta w hierarchii osadniczej. Najwyższe wartości notowane są w rejonie metropolii łódzkiej i maleją szczególnie w kierunku południowym, co może być efektem nieco gorszej dostępności transportowej do instytucji szczebla wojewódzkiego (brak fragmenty autostrady A1). Wyraźnie słabszą dostępność transportową do administracji notujemy w miastach najmniejszych (pozametropolitalnych), w tym w szczególności w ośrodkach położonych na zachodzie regionu.

W przypadku usług edukacyjnych i ochrony zdrowia ośrodki powiatowe zapewniają podstawowy dostęp do takich placówek jak szkoły średnie i szpitale. Uzyskany obraz jest bardziej wyrównany (w tej grupie miast) niż w przypadku omawianego wcześniej dostępu do usług publicznych (gdzie miary były przeliczane względem liczny ludności). Od tej reguły istnieją jednak wyjątki w postaci ośrodków powiatowych gdzie inwestycje transportowe nie wyrównały braków w wyposażeniu w usługi publiczne. Można tu wymienić położone na obrzeżach województwa Opoczno, Radomsko i Pajęczno. W przypadku usług edukacyjnych widoczna jest lepsza dostępność do liceów i innych szkół średnich w sąsiedztwie Łodzi. Dostępność ta drastycznie spada w miastach małych położonych na peryferiach regionu.

Placówki szpitalne funkcjonują w 22 miastach regionu tj. w ośrodku wojewódzkim (13 placówek), miastach subregionalnych, miastach powiatowych i w jednym mieście małym (Głowno). Stąd też ogólny obraz dostępności nawiązuje do poziomu dostępności do starostw powiatowych. Największy zwarty obszar o niskim poziomie dostępności obejmuje południowo-wschodnią część województwa (głównie powiat radomszczański i część piotrkowskiego). Koncentracja placówek specjalistycznych w mieście wojewódzkim sprawia, że obszar najwyższego poziomu dostępności do tego typu usług obejmuje środkową część województwa. Poza tym równie wysoki poziom dostępności dotyczy trzech ośrodków miejskich wraz z ich otoczeniem funkcjonalnym tj. Rawy Mazowieckiej, Skierniewic (najwyższy poziom dostępności spośród miast subregionalnych) oraz Łowicza. Niski poziom dostępności dotyczy jednostek leżących na peryferiach wewnętrznych (pogranicza województwa). Nie dotyczy to jedynie pogranicza z województwem mazowieckim na kierunku Warszawy.

Wspomniane wyrównanie poziomu dostępności do usług w efekcie inwestycji transportowych nie ma miejsca w przypadku placówek kultury. W tym zakresie miasta powiatowe i ośrodki subregionalne nie zapewniają oferty na poziomie odpowiadającym przeciętnej krajowej. Tym samym sama podaż usług definiuje silne zróżnicowanie przestrzenne dostępności.

We wszystkich praktycznie kategoriach usług dostępność transportowa jest wyraźnie gorsza w przypadku miast najmniejszych. Co charakterystyczne, w przeciwieństwie do innych województw, w przypadku regionu łódzkiego, dotyczy to także miast w obrębie metropolii. Przyczyn szukać można w układzie nowej sieci transportowej (autostrady A2 i A1, droga ekspresowa S8), które mają charakter obwodowy, przy relatywnie niskim standardzie w zakresie wjazdu do miasta. Także w miastach małych położonych bardziej peryferyjnie dodatkową przyczyną może być stan infrastruktury transportowej. Zła dostępność do usług w miastach peryferyjnych nie jest na ogół rekompensowana bliskością miast w sąsiednich województwach. Wyjątkami są Skierniewice i Radomsko korzystające potencjalnie z dostępu do usług w pierwszym przypadku w Warszawie, a w drugim w Częstochowie.

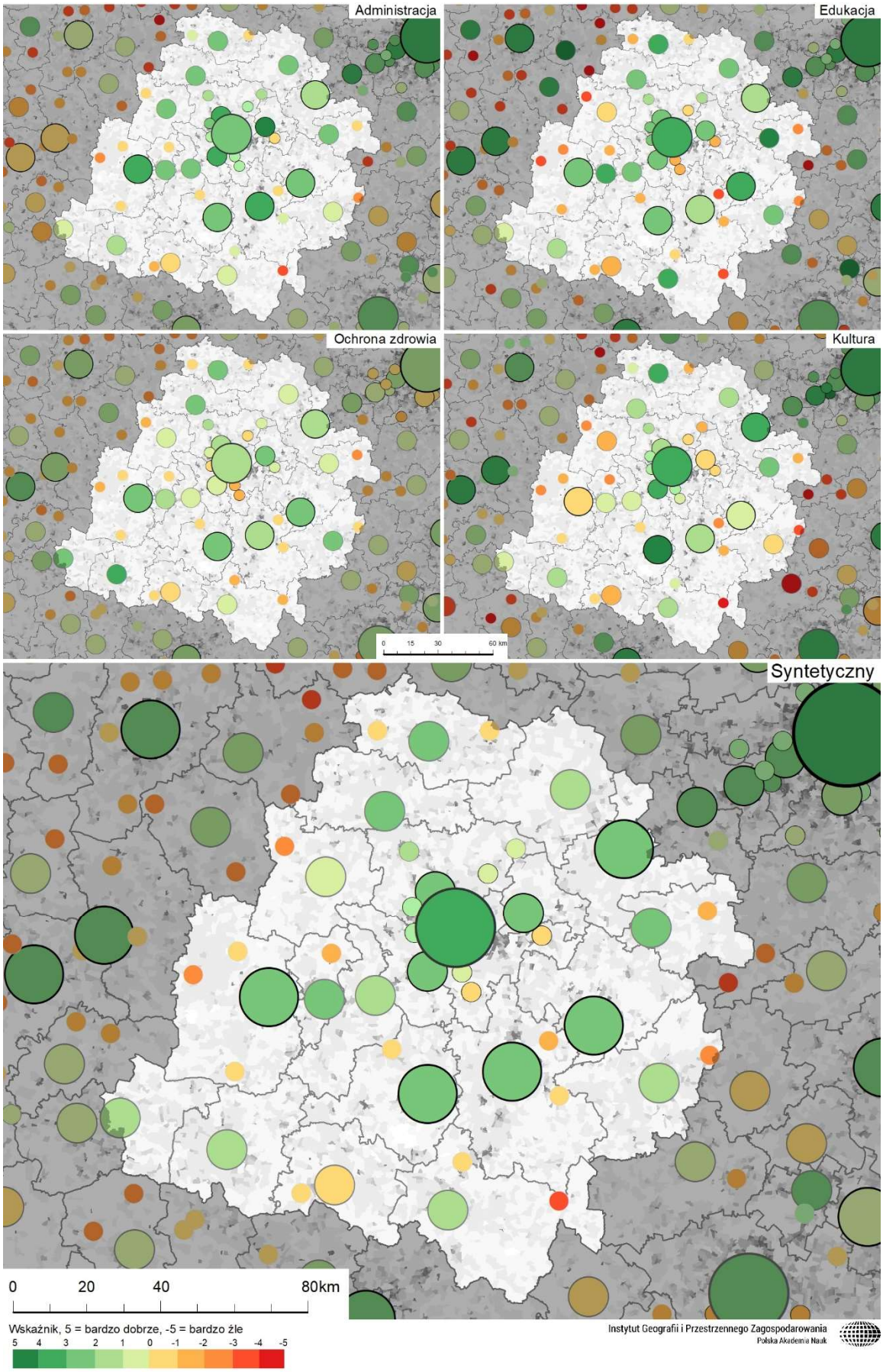

Ryc. III. Wskaźniki cząstkowe (obszary tematyczne) dostępnościowe – dostępność usług publicznych

W ujęciu syntetycznym (rycina III) rozkład dostępności transportowej do wybranych usług publicznych (administracja, edukacja, ochrona zdrowia i kultura) wskazuje na uprzywilejowaną pozycję metropolii łódzkiej, a także wszystkich ośrodków subregionalnych i większości miast powiatowych. O wyższym poziomie wskaźnika decyduje położenie względem metropolii i względem nowoczesnej infrastruktury drogowej lub własny wzajemnie uzupełniający się (w warunkach niskiej odległości) potencjał usługowy (np. Sieradz – Zduńska Wola – Łask lub Bełchatów – Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki). Gorsza sytuacja odnotowywana jest w małych miastach, w tym we wszystkich praktycznie ośrodkach peryferyjnych, a także w wielu metropolitalnych. W tych wypadkach, zdiagnozowane wcześniej braki w warunkach życia i wyposażeniu w usługi nie są rekompensowane dostępnością transportową do innych lokalizacji.

Uzyskane wynik potwierdzają, że niektóre miasta województwa łódzkiego znajdują się w strefach tzw. peryferii wewnętrznych (diagnozowanych m.in. na potrzeby SOR podczas delimitacji obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją). Peryferia takie widoczne są wzdłuż zachodnich, północno-zachodnich, a także wschodnich granic regionu.

6. Wnioski – ujęcie kompleksowe

Województwo łódzkie umiarkowanie (w porównaniu do innych regionów) spolaryzowane w zakresie poziomu i warunków życia (pierwsze pytanie badawcze). Analizowane wskaźniki wskazują, że polaryzacja ta praktycznie nie maleje jeśli chodzi o warunki życia, zaś w niektórych innych aspektach (usługi publiczne) nawet wzrasta (drugie pytanie badawcze). Warunki życia są najlepsze w stolicy regionu, dobre w niektórych ośrodkach subregionalnych i powiatowych. Wyraźnie najgorsza sytuacja ma miejsce w strefie zewnętrznej aglomeracji łódzkiej i w niektórych miastach małych. W okresie 2007 -2018 (drugie pytanie badawcze) odnotowano pozytywne zmiany w zakresie warunków środowiskowych (zmniejszenie poziomu zanieczyszczeń pyłowych), choć skala zaobserwowanej poprawy była mniejsza niż w innych regionach kraju. Podobnie jak w całym kraju zmniejszała się stopa bezrobocia. W miastach na prawach powiatu podnosił się poziom wynagrodzeń. Nie następowała jednak konwergencja w tym zakresie. Przeciwnie bezwzględny wzrost dochodów był szybszy w Łodzi niż Piotrkowie Trybunalskim i Skierniewicach.

Stan i dostęp do usług publicznych (trzecie pytanie badawcze) jest stosunkowo bardziej zróżnicowany przestrzennie. Ponownie najlepszy jest w Łodzi, dobry w większości miast powiatowych oraz w części subregionalnych. Wyraźnie gorsza jest sytuacja miast małych. Dynamika zmian w okresie 2007-2018 była odmienna w poszczególnych kategoriach usług. Do szybkiego przyrostu liczby placówek doszło w przypadku żłobków i klubów dziecięcych. Dotyczyło to w pierwszej kolejności Łodzi, ale także strefy zewnętrznej jej aglomeracji oraz ośrodków subregionalnych, niektórych powiatowych, a nawet małych (placówki pojawiły się w miastach, gdzie wcześniej nie istniały wcale). Znaczne przyrosty odnotowano także w przypadku przychodni podstawowej opieki zdrowotnej (proporcjonalnie we wszystkich typach ośrodków). W innych usługach notowano raczej tendencje koncentracyjne, nie zawsze widoczne w samej liczbie obiektów. Przykładem mogą być kina, których liczba nie wzrosła przy jednoczesnym zwiększeniu się liczby sal kinowych (powstawanie multipleksów w dużych i średnich ośrodkach). Reasumując można przyjąć, że w zbiorze miast różnice terytorialne w zakresie poziomu życia są większe, niż w wyposażeniu w usługi. W obu wypadkach obserwowana jest dynamika, która jednak nie prowadzi do wyraźnych procesów konwergencyjnych.

Poziom dostępności poszczególnych usług uwarunkowany jest nie tylko ich fizycznym świadczeniem w określonych miastach (szóste pytanie badawcze), ale także sytuacją transportową. Dostęp do usług i szeroko rozumiane warunki życia, są w województwie łódzkim dość silnie zdeterminowane dostępnością przestrzenną. Intensywny rozwój sieci drogowej paradoksalnie spowodował, że rola twardej infrastruktury w zaspokajaniu potrzeb mieszkańców jest relatywnie duża. Ma ona wpływ na wewnętrzną polaryzację w skali lokalnej (także wewnątrz metropolii) i regionalnej

(upośledzone południowe rubieże województwa, co można wiązać z nieukończoną autostradą A1, a także z przesunięciem przebiegu trasy S8 z szlaku przez Bełchatów na Sieradz).

Duża część mniejszych miast województwa charakteryzuje się koncentracją usług publicznych odpowiadającą ich pozycji administracyjnej i demograficznej (piąte pytanie badawcze). Niezgodności występują w zbiorach ośrodków powiatowych i subregionalnych. Ponadproporcjonalnie wysoką koncentrację usług (względem standardu powiatowego) wykazuje jeden ośrodek – Kutno. Jednocześnie kilka miast wykazuje skupienie usług podstawowych niższe od pozycji hierarchicznej ośrodka. Dotyczy to dwóch miast subregionalnych: Bełchatowa i Sieradza oraz dwóch powiatowych Pajęczna i Poddębic.

Biorąc pod uwagę sytuację demograficzną (w tym migracyjną) wielu miast województwa (w relacji do średniej krajowej; siódme pytanie badawcze; porównaj komponent 1 badania), braki w zakresie warunków życia oraz dostępu do usług publicznych muszą być w sposób zróżnicowany, tak aby nie doprowadzić do przeinwestowania w niektórych ośrodkach. Z drugiej strony w strefie podmiejskiej Łodzi oraz w ośrodkach subregionalnych oznacza to realną potrzebę działania w zakresie podaży usług oraz dostępności transportowej do nich.

Wskazane i możliwe do realizacji działania w zakresie podnoszenia poziomu i warunków życia w miastach województwa warmińsko-mazurskiego oraz poprawy dostępności usług publicznych (czwarte pytanie badawcze) wylistowano w kolejnym podrozdziale oraz w tabeli rekomendacyjnej. Obszary zintegrowanych działań w tym zakresie to m.in.: a) lepsza integracja systemu usług publicznych w metropolii łódzkiej; b) poprawa warunków życia (zwłaszcza substancji mieszkaniowej) w strefie zewnętrznej metropolii; c) doposażenie w usługi kilku miast subregionalnych i powiatowych, w tym szczególnie Sieradza, Bełchatowa, Pajęczna, Poddębic, Opoczna i Radomska; d) poprawa sytuacji niektórych miast najmniejszych, szczególnie oddalonych geograficznie (w zakresie podaży usług oraz dostępności transportowej).

7. Rekomendacje

Przeprowadzona analiza syntetyczna pozwala na wypunktowanie kilku rekomendacji przydatnych dla prowadzenia polityki regionalnej oraz wybranych polityk sektorowych na terenie województwa łódzkiego.

- Celowe wydaje się pełniejsze integrowanie systemu usług publicznych na obszarze metropolii łódzkiej (w tym w jej szeroko rozumianej strefie zewnętrznej). Odnosi się to zwłaszcza do usług edukacyjnych i zdrowotnych. Integracja powinna dotyczyć także poszczególnych segmentów strefy podmiejskiej i powinna się odbyć w oparciu o istniejące tam tradycyjne postindustrialne ośrodki osadnicze. Pozwoli to nadać im nowe funkcje usługowe o wymierzę ogólnometropolitalnym. Integracja może być realizowana poprzez: a) powstawanie nowych placówek w wybranych mniejszych miastach (o ile jest to uzasadnione lokalnym popytem), względnie filii obiektów znajdujących się w mieście powiatowym; b) integracje instytucjonalną, zapewniającą odpowiedni podział zadań pomiędzy podobnymi placówkami w powiecie; c) ułatwienie dostępu transportowego do placówek w miastach powiatowych (organizacja lub wsparcie dla transportu publicznego; organizacja alternatywnych form transportu na terenach rzadko zaludnionych – car sharing, autobus na zamówienie itp.; w niektórych przypadkach rozwój infrastruktury, np. budowa brakujących odcinków dróg lokalnych).
- Bardzo ważnym elementem są działania na rzecz poprawy jakości substancji mieszkaniowej we wszystkich miastach województwa, w tym szczególnie w strefie zewnętrznej metropolii łódzkiej. Miasta metropolitalne powinny być ośrodkami usługowymi koncentrującymi jednocześnie procesy suburbanizacji (co sprzyjać będzie m.in. lepszej obsłudze transportem publicznym i lepszemu dostępowi do usług publicznych oraz ograniczeniu chaosu

przestrzennego). Przejęcie takich funkcji jest trudne w warunkach nienowoczesnych zasobów mieszkaniowych.

- Miasta subregionalne o lepszej sytuacji demograficznej i wyższym poziomie zamożności mieszkańców powinny być doposażone w usługi publiczne, tak aby zachować ich relatywnie wyższą atrakcyjność osiedleńczą. Dotyczy to w pierwszej kolejności Skierniewic i Bełchatowa. W przypadku Skierniewic istotne jest działanie na rzecz utrzymania ludności obecnie dojeżdżającej i zagrożonej potencjalnie emigracją do metropolii warszawskiej. Kluczowe jest zachowanie takich warunków życia (w tym wyposażenia w podstawowe usługi) aby rekompensowały one konieczność długich dojazdów do pracy, a pośrednio także kreowały lokalny rynek pracy (np. obsługa nieruchomości), czyli długookresowo niwelowały konieczność części spośród tych dojazdów. Skierniewice i Bełchatów, a także Sieradz wykazują braki w zakresie podaży usług ochrony zdrowia. W przypadku edukacji dotyczy to również Piotrkowa Trybunalskiego i Tomaszowa Mazowieckiego.
- Należy dążyć do kompleksowe doposażenia w niektóre usługi miast powiatowych (poza subregionalnymi) w południowej i wschodniej części regionu (Radomsko, Pajęczno, Opoczno). Dotyczy to zarówno sfery ochrony zdrowia, jak tez edukacji, kultury, sportu i rekreacji, a w niektórych przypadkach nawet infrastruktury sieciowej (Pajęczno, Opoczno).
- Polityka w zakresie wyposażenia w usługi miast małych położonych na peryferiach regionu powinna być elastyczna i zróżnicowana terytorialnie. Musi brać ona pod uwagę zachodzące procesy demograficzne oraz dostępność transportową do sąsiednich miast większych (w tym dostępność transportem publicznym). Oznacza to, że niektóre małe miasta (nie będące ośrodkami powiatowymi) oddalone geograficznie, powinny w większym stopniu pełnić rolę koncentratora usług (zwłaszcza w zakresie ochrony zdrowia i edukacji, ale do pewnego stopnia także kultury). Przykładem może być Przedbórz.
- W małych miastach peryferyjnych regionu występują braki w zakresie niektórych usług, które mogą być rozwiązane poprzez lokalizację nowych placówek lub alternatywnie poprzez poprawę dostępności transportowej (w tym transportem publicznym) do miast powiatowych. Rozwiązania transportowe na poziomie całych powiatów wydają się wskazane w Pajęcznie. Ponadto celowe wsparcie jest transportu publicznego w niektórych konkretnych relacjach wewnątrz powiatów. Dotyczy to m.in. powiązania Przedborza z Radomskiem, Uniejowa z Poddębicami, Błaszek z Sieradzem, Białej Rawskiej z Rawą Mazowiecką i Drzewicy z Opocznem.
- Należy dążyć do lepszego wykorzystania nowej regionalnej i krajowej infrastruktury transportowej (jak powstała w województwie w ostatnich dwóch dekadach) do rozwoju powiązań lokalnych poprawiających jakość życia mieszkańców (w tym do dostępu do usług publicznych). Może top np. oznaczać dogęszczenie węzłów na autostradach i drogach ekspresowych. Przykładem może być brak bezpośredniej obsługi Głowna przez autostradę A2. Celowe wydaje się również powstawanie ślepych odcinków dróg wyższej klasy (GP lub nawet ekspresowych) skierowanych w stronę ośrodków koncentrujących usługi publiczne w wymiarze ponadpowiatowym (ośrodki subregionalne i niektóre inne o specyficznych funkcjach). W województwie łódzkim miastami zasługującymi na takie dowiązanie transportowe są Bełchatów (w dawniejszych koncepcjach leżący przy drodze ekspresowej S8) i Skierniewice (łącznik między A2 i S8).
- Poprawie dostępności do usług publicznych wewnątrz metropolii łódzkiej oraz w jej sąsiedztwie sprzyjać powinny inwestycje transportowe skierowane do miasta (np. poszerzenie ulic łączących autostrady A1 i A2 z Łodzią z preferencjami dla transportu publicznego).
- Niektóre powiaty mogą dążyć do lepszej integracji usług publicznych w układach bipolarnych. Pozytywnym przykładem (dzięki dobrej dostępności wzajemnej) są układy Sieradz-Zduńska Wola - Łask, a także Bełchatów - Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki. Jest ważne

aby w tego typu sytuacji lokalizacyjnej nie stwarzać mieszkańcom barier instytucjonalnych w korzystaniu z usług publicznych, a także aby odpowiednie podmioty w obu jednostkach współpracowały ze sobą i dążyły, w miarę możliwości, do komplementarnego świadczenia usług (np. lekarze specjaliści, szkoły branżowe).

- Istnienie tzw. peryferii wewnętrznych wskazuje na potrzebę współpracy z niektórymi sąsiednimi województwami w zakresie poprawy dostępności do usług miast położonych na wzajemnych pograniczach (np. poprzez wykorzystanie placówek usługowych w regionach sąsiednich lub poprzez wspólną organizację transportu publicznego). Dotyczy to potencjalnej współpracy z województwem kujawsko-pomorskim świadczenie usług na rzecz regionu sąsiedniego przez placówki usługowe Kutna), wielkopolskim (wykorzystanie potencjału usługowego Kalisza), śląskim (wykorzystanie potencjału usługowego Częstochowy) i świętokrzyskim.
- Zachowanie istniejącego dobrze ukształtowanego układu hierarchicznego sieci osadniczej województwa, wymaga: a) wzmocnienia podaży i dostępności do usług w Sieradzu, Bełchatowie, Poddębicach i Pajęcznie; b) wsparcia dla niektórych ośrodków najmniejszych, tak aby mogły zachować swoje funkcje oraz atrakcyjność osiedleńczą (budowa infrastruktury komunalnej, infrastruktury sieciowej dla internetu oraz poprawa jakości substancji mieszkaniowej).

Ważnym elementem wniosków i rekomendacji jest tabela rekomendacyjna dla wszystkich miast regionu bazująca na:

- 51 usługach w podziale na typy usług w zależności od szczebla hierarchicznego opisanego w klasyfikacji ośrodków według podaży typów usług wraz z kluczem przejścia między klasyfikacją ośrodków według podaży typów usług a klasyfikacją funkcjonalno-administracyjną (szczegóły pod tabelą); kolorami oznaczono poszczególne poziomy hierarchiczne, zgodnie z klasyfikacją ośrodków według podaży typów usług, tj.

	2- Ośrodek ponadregionalny koncentrujący usługi o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym (liczba usług od 40 w górę);		**3 - Ośrodki regionalne**, koncentrujące usługi zarówno dla potrzeb bezpośredniego zaplecza, jak i usługi oddziałujące na cały region lub jego część (liczba usług od 30 w górę);		**4 - Ośrodki subregionalne**, koncentrujące usługi zarówno dla potrzeb bezpośredniego zaplecza, jak również subregionu (liczba usług od 25 w górę);		**4' - Ośrodki ponadlokalne o oddziaływaniu ponadgminnym**, koncentrujące usługi dla bezpośredniego zaplecza (liczba usług od 20 w górę);		**5 - Ośrodki lokalne**, koncentrujące w miejscach zamieszkania usługi podstawowe (liczba usług poniżej 20)

Czcionką kolorem czerwonym zaznaczono te miasta, dla których liczba usług jest poniżej poziomu wynikającego z układu hierarchicznego

Czcionką kolorem niebieskim zaznaczono te miasta, dla których liczba usług jest powyżej poziomu wynikającego z układu hierarchicznego

- Dwie ostatnie kolumny tabeli - 32 wskaźniki z syntezy (problemy w miastach – wskaźniki/usługi w dziesiątym i dziewiątym decylu – przedostatnia kolumna tabeli wraz z uszczegółowieniem dla wybranych usług dla dziewiątego i dziesiątego decyla – ostatnia kolumna tabeli)

Tab. I. Tabela rekomendacyjna dla wszystkich miast regionu bazująca na 51 usługach oraz 32 wskaźnikach z syntezy (problemy w miastach – wskaźniki/usługi w dziesiątym i dziewiątym decylu)

Klasyfikacja według podaży typów usług*	Klasyfikacja funkcjonalno-administracyjna**	Liczba ludności 2017	**Nazwa miasta**	51 usług							32 wskaźniki z syntezy	
				suma ogólna	suma (5)	suma (4')	suma (4)	suma (3)	suma (2)	Wnioski wynikające z porównania 51 usług z typologią miast w projekcie	Potencjalne problemy wynikające z 32 wskaźników ujętych w syntezie (wartość wskaźnika w dziesiątym decylu wszystkich miast w Polsce)	Dodatkowe uwagi wynikające m.in. z 32 wskaźników (w tym wartość wskaźnika w dziewiątym i dziesiątym decylu wszystkich miast w Polsce dla wybranych usług: przychodnie, przedszkola, szkoły podstawowe oraz od piątego decyla – dla miast powiatowych i większych - żłobki i kluby dziecięce)
2	2b	690422	**Łódź**	46	14	9	9	4	10	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu. Bardzo wysoka liczba usług dla ośrodka ponadregionalnego	- Bezpieczeństwo drogowe	Poprawa dowiązania do sieci autostrad drogami miejskimi
3	3	63238	**Tomaszów Mazowiecki**	31	15	6	8	1	1	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu. Wysoka liczba usług dla ośrodka ponadregionalnego		**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). Konieczne doposażenie w usługi podstawowe (zwłaszcza poszerzenie oferty edukacyjnej), tak aby zachować atrakcyjność osiedleńczą i funkcje subregionalne. Celowy komplementarny rozwój usług w układzie multipolarnym Bełchatów-Piotrków Trybunalski-Tomaszów Mazowiecki
3	3	74312	**Piotrków Trybunalski**	31	14	8	6	2	1	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu. Wysoka liczba usług dla ośrodka ponadregionalnego		Konieczne doposażenie w usługi podstawowe (zwłaszcza poszerzenie oferty edukacyjnej), tak aby zachować atrakcyjność osiedleńczą i funkcje subregionalne. Celowy komplementarny rozwój usług w układzie multipolarnym Bełchatów-Piotrków Trybunalski- Tomaszów Mazowiecki
3	4b	44513	**Kutno**	30	13	7	7	1	2	Liczba usług powyżej poziomu wynikającego z układu hierarchicznego		**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę).
3	3	48308	**Skierniewice**	30	13	7	4	3	3	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu. Wysoka liczba usług dla ośrodka ponadregionalnego	- Muzea	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). **Przedszkola.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 3-7 lat na 1 placówkę). **Szkoły podstawowe.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej. Konieczne doposażenie w usługi podstawowe (zwłaszcza ochrona zdrowia), tak aby zachować atrakcyjność osiedleńczą i funkcje subregionalne.
4	4a	56690	**Zgierz**	29	15	6	7	0	1	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Kina	
4	**3**	57964	**Bełchatów**	28	12	6	7	2	1	Liczba usług poniżej poziomu wynikającego z układu hierarchicznego. Liczba usług poniżej poziomu z układu hierarchicznego miast	- Szkoły podstawowe	**Przedszkola.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 3-7 lat na 1 placówkę). **Szkoły podstawowe.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej. Konieczne doposażenie w usługi podstawowe (zwłaszcza ochrona zdrowia), tak aby zachować atrakcyjność osiedleńczą i funkcje subregionalne. Celowy komplementarny rozwój usług w układzie multipolarnym Bełchatów-Piotrków Trybunalski- Tomaszów Mazowiecki

4	4a	65823	**Pabianice**	28	13	7	7	1	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Procent mieszkań bez wodociągu - Poziom przestępczości	Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej.
4	4b	46409	**Radomsko**	27	14	6	6	1	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Bezpieczeństwo drogowe	Konieczne doposażenie w usługi podstawowe.
4	4b	42374	**Zduńska Wola**	27	14	7	5	1	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu		Celowy komplementarny rozwój usług w układzie multipolarnym Sieradz – Zduńska Wola - Łask
4	4b	28704	**Łowicz**	26	13	7	5	1	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu		
4	**3**	42570	**Sieradz**	25	13	7	4	1	0	Liczba usług poniżej poziomu wynikającego z układu hierarchicznego. Liczba usług poniżej poziomu z układu hierarchicznego miast	- Kina	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). Konieczne doposażenie w usługi podstawowe (zwłaszcza ochrona zdrowia), tak aby zachować atrakcyjność osiedleńczą i funkcje subregionalne. Celowy komplementarny rozwój usług w układzie multipolarnym Sieradz – Zduńska Wola - Łask
4'	4b	14252	**Łęczyca**	23	12	6	4	1	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Powierzchnia użytkowa mieszkania (PUM)	Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej.
4'	4b	17480	**Rawa Mazowiecka**	23	10	6	5	1	1	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Bezpieczeństwo drogowe - Grupy artystyczne	
4'	4b	22794	**Wieluń**	23	12	7	4	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Kina	
4'	4b	17484	**Łask**	22	12	6	3	0	1	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Kina	Celowy komplementarny rozwój usług w układzie multipolarnym Sieradz – Zduńska Wola - Łask
4'	4b	21534	**Opoczno**	22	11	7	4	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Kina	Konieczne doposażenie w usługi podstawowe.
4'	4a	12534	**Brzeziny**	22	12	5	5	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków - Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Przedszkola - Kina - Ośrodki kultury	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). **Przedszkola.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 3-7 lat na 1 placówkę).
4'	4b	8600	**Wieruszów**	20	10	6	3	1	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Muzea	
5	4b	6792	**Pajęczno**	**18**	**11**	**5**	**2**	**0**	**0**	Liczba usług poniżej poziomu wynikającego z układu hierarchicznego. Liczba usług	- Kina - Muzea - Ośrodki kultury	Konieczne doposażenie w usługi podstawowe.

										poniżej poziomu z układu hierarchicznego miast		
5	4b	7530	**Poddębice**	**18**	**10**	**6**	**2**	**0**	**0**	Liczba usług poniżej poziomu wynikającego z układu hierarchicznego. Liczba usług poniżej poziomu z układu hierarchicznego miast	- Szkoły podstawowe - Kina - Muzea	**Szkoły podstawowe.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej.
5	5b	14422	**Głowno**	18	12	4	2	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków - Procent mieszkań bez wodociągu - Kina - Muzea - Biblioteki - Grupy artystyczne	Budowa węzła na autostradzie A2 obsługującego Głowno Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej.
5	5a	13148	**Koluszki**	17	10	5	1	1	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Muzea	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę).
5	5a	18013	**Konstantynów Łódzki**	17	13	2	1	0	1	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków - Procent mieszkań bez wodociągu - Licea - Technika - Kina - Muzea	Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej.
5	5b	19685	**Ozorków**	17	11	3	2	0	1	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Kina - Muzea - Ośrodki kultury	
5	5a	21535	**Aleksandrów Łódzki**	17	11	5	1	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków - Kina - Muzea - Ośrodki kultury - Grupy artystyczne	
5	5c	3865	**Drzewica**	15	10	3	1	1	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Otrzymujący zasiłek rodzinny	**Przychodnie POZ.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby mieszkańców na 1 placówkę).

											- Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego (30 Mb/s) - Przychodnie - Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe - Muzea	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). Wskazana wsparcie dla powiązań transportem publicznym z Opocznem Działania na rzecz aktywizacji zawodowej
5	5c	6226	**Sulejów**	15	11	1	2	0	1	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Ludność nie korzystająca z sieci kanalizacyjnej - Bezpieczeństwo drogowe - Przychodnie - Licea - Technika - Kina	**Przychodnie POZ.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby mieszkańców na 1 placówkę). Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej.
5	5a	7293	**Tuszyn**	14	10	2	2	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków - Procent mieszkań bez wodociągu - Procent mieszkań bez łazienki - Ludność nie korzystająca z sieci kanalizacyjnej - Bezpieczeństwo drogowe - Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem - Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Technika - Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe - Kina - Muzea - Ośrodki kultury	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej. Rozwój sieciowej infrastruktury komunalnej
5	5c	2336	**Wolbórz**	14	11	2	1	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Bezpieczeństwo drogowe - Ścieżki rowerowe - Licea - Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe	

											- Kina - Muzea	
5	5c	3206	**Biała Rawska**	14	10	4	0	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Otrzymujący zasiłek rodzinny - Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego (30 Mb/s) - Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Kina - Muzea	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). **Przedszkola.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 3-7 lat na 1 placówkę). Wskazana wsparcie dla powiązań transportem publicznym z Rawą Mazowiecką Działania na rzecz aktywizacji zawodowej
5	5c	7665	**Zelów**	13	10	3	0	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Procent mieszkań bez wodociągu - Procent mieszkań bez łazienki - Ścieżki rowerowe - Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem - Kina - Muzea	Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej.
5	5a	3385	**Rzgów**	13	11	0	2	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Bezpieczeństwo drogowe - Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem - Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego (30 Mb/s) - Licea - Technika - Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe - Kina - Muzea	
5	5c	5950	**Działoszyn**	12	9	3	0	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Kina - Muzea	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę).
5	5c	3011	**Uniejów**	12	10	0	2	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków - Bezpieczeństwo drogowe	Wskazana wsparcie dla powiązań transportem publicznym z Poddębicami

											- Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem - Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego (30 Mb/s) - Licea - Technika - Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe - Kina - Muzea	
5	5c	3615	**Przedbórz**	12	8	3	1	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Procent mieszkań bez łazienki - Otrzymujący zasiłek rodzinny - Ścieżki rowerowe - Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Technika - Kina	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). Wskazane zwiększenie wyposażenia w usługi wyższego rzędu, z uwagi na oddalenie geograficzne od ośrodka powiatowego. Wskazana wsparcie dla powiązań transportem publicznym z Radomskiem Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej.
5	5a	3493	**Stryków**	12	11	0	1	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Procent mieszkań bez wodociągu - Procent mieszkań bez łazienki - Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego (30 Mb/s) - Licea - Technika - Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe - Kina - Muzea	Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej.
5	5c	2812	**Kamieńsk**	11	8	3	0	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Procent mieszkań bez łazienki - Bezpieczeństwo drogowe - Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem - Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego (30 Mb/s) - Kina - Muzea	Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej.

											- Ośrodki kultury - Grupy artystyczne	
5	5c	3258	**Warta**	11	8	2	1	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Procent mieszkań bez łazienki - Dochody z pracy - Otrzymujący zasiłek rodzinny - Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Technika - Kina	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej. Działania na rzecz aktywizacji zawodowej
5	5c	3351	**Złoczew**	11	8	3	0	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków - Procent mieszkań bez łazienki - Procent mieszkań bez centralnego ogrzewania - Ludność nie korzystająca z sieci kanalizacyjnej - Otrzymujący zasiłek rodzinny - Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Kina - Muzea - Ćwiczące kobiety - Ćwiczący mężczyźni	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej. Działania na rzecz aktywizacji zawodowej Rozwój sieciowej infrastruktury komunalnej
5	5c	4426	**Krośniewice**	10	8	1	1	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Obszary prawnie chronione w mieście i gminach sąsiadujących - Powierzchnia użytkowa mieszkania (PUM) - Bezrobocie rejestrowane - Otrzymujący zasiłek rodzinny - Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Przedszkola - Technika - Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe - Kina	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). **Przedszkola.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 3-7 lat na 1 placówkę). Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej. Działania na rzecz aktywizacji zawodowej
5	5c	8288	**Żychlin**	10	8	2	0	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Procent mieszkań bez wodociągu - Procent mieszkań bez łazienki	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). **Przedszkola.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 3-7 lat na 1 placówkę).

											- Ścieżki rowerowe - Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem - Kina - Muzea	Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej. Rozwój sieciowej infrastruktury komunalnej
5	5c	2158	**Błaszki**	9	7	2	0	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Procent mieszkań bez łazienki - Procent mieszkań bez centralnego ogrzewania - Dochody z pracy - Otrzymujący zasiłek rodzinny - Ścieżki rowerowe - Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego (30 Mb/s) - Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Technika - Kina - Muzea - Ośrodki kultury - Grupy artystyczne	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). Wskazana wsparcie dla powiązań transportem publicznym z Sieradzem Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej.
5	5c	1957	**Szadek**	9	9	0	0	0	0	Liczba usług odpowiadająca układowi hierarchicznemu	- Udział parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej - Udział ludności niekorzystającej z oczyszczalni ścieków - Procent mieszkań bez łazienki - Procent mieszkań bez centralnego ogrzewania - Ludność nie korzystająca z sieci kanalizacyjnej - Ścieżki rowerowe - Penetracja budynkowa zasięgami internetu stacjonarnego ogółem - Penetracja lokalowa zasięgami internetu stacjonarnego (30 Mb/s) - Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce - Licea	**Żłobki i kluby dziecięce.** Wskazane uzupełnienie oferty usługowej (bardzo wysoka wartość wskaźnika liczby dzieci 0-3 na 1 placówkę). Poprawa jakości substancji mieszkaniowej, w celu utrzymania atrakcyjności osiedleńczej. Rozwój sieciowej infrastruktury komunalnej

											- Technika - Zasadnicze szkoły zawodowe/szkoły branżowe - Kina - Muzea	

*__Klasyfikacja ośrodków według podaży typów usług__ (numeracja zmodyfikowana na potrzeby porównawcze z klasyfikacją wg IGiPZ PAN) - **2**- **Ośrodek ponadregionalny** koncentrujący usługi o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym (liczba usług od 40 w górę); **3** - **Ośrodki regionalne**, koncentrujące usługi zarówno dla potrzeb bezpośredniego zaplecza, jak i usługi oddziałujące na cały region lub jego część (liczba usług od 30 w górę); **4** - **Ośrodki subregionalne**, koncentrujące usługi zarówno dla potrzeb bezpośredniego zaplecza, jak również subregionu (liczba usług od 25 w górę); **4'** - **Ośrodki ponadlokalne o oddziaływaniu ponadgminnym**, koncentrujące usługi dla bezpośredniego zaplecza (liczba usług od 20 w górę); **5** - **Ośrodki lokalne**, koncentrujące w miejscach zamieszkania usługi podstawowe (liczba usług poniżej 20)

__Klasyfikacja funkcjonalno-administracyjna – 2 – miasta regionalne__; w tym: 2a - Wielka Piątka (Czwórka), w tym Trójmiasto; 2b - rdzenie metropolii wymagające restrukturyzacji (Katowice, Łódź, Szczecin), dla Katowic 14 miast na prawach powiatu; 2c -** pozostałe miasta wojewódzkie; **3** - **miasta subregionalne** (spełniające jedno z możliwych kryteriów – dawna siedziba województwa w latach 1975-1998, miasto na prawach powiatu, liczba ludności ponad 50 tys. mieszkańców (poza aglomeracjami); **4 - miasta powiatowe**, w tym: 4a - aglomeracyjne (znajdujące się w MOF według Śleszyński (2013) oraz Tarnowskie Góry ze względu na GZM i 4b – nieaglomeracyjne; **5 - miasta pozostałe**; w tym: 5a – aglomeracyjne; 5b - >10 tys. nieaglomeracyjne; 5c - <10 tys. nieaglomeracyjne.

Literatura

Arak P., Ivanov A., Peleah M., Płoszaj A., Rakocy K., Wyszkowski K., 2012, *Krajowy Raport o rozwoju społecznym. Polska 2012. Rozwój regionalny i lokalny*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Biuro Projektowe UNDP w Polsce, Warszawa.

Atlas Rzeczypospolitej Polskiej, 1995-1997, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, IGiPZ PAN, PPWK S.A., Warszawa.

Atlas Zasobów, Walorów i Zagrożeń Środowiska Przyrodniczego, 1994, IGiPZ PAN, Warszawa.

Baucz A., Łotocka M., Żuber P. (red.), 2008, *Spójność terytorialna wyzwaniem polityki rozwoju Unii Europejskiej. Polski wkład w debatę*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.

Brodowska M., Kaczor A., 2011, *Źródła zanieczyszczeń gazowych i pyłowych oraz ocena ich redukcji w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu*, Autobusy. Technika, Eksploatacja, Systemy Transportowe, 10, s. 84-91.

Caschili S., De Montis A., Trogu D., 2015, *Accessibility and rurality indicators for regional development*, Computers, Environment and Urban Systems, 49, s. 98-114.

Degórski M., 2015, *Polityka krajobrazowa Polski: wyzwania i szanse*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 40, s. 13-26

Duże hale sportowo-widowiskowe – inwentaryzacja bazy sportowej, 2016, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa

Fogel P., 2012, *Wskaźniki oceny polityki i gospodarki przestrzennej w gminach*, Biuletyn KPZK PAN, 250, Warszawa

Geurs K.T., Ritsema van Eck J.R., 2001, *Accessibility Measures: Review and Applications. Evaluation of accessibility impacts of land use transport scenarios, and related social and economic impacts*, RIVM Report 408505 006, Bilthoven: National Institute of Public Health and the Environment, http://rivm.openrepository.com/rivm/bitstream/ 10029/9487/1/408505006.pdf.

Gorzelak G., Płoszaj A., Smętkowski M., 2006, *Ocena strategii rozwoju regionu – wykorzystanie modelu czterech kapitałów*, Studia Regionalne i Lokalne, 3(25), s.67-79

Hanushek E. A., Woessmann L., 2007, *The role of school improvement in economic development*. Program on Education Policy and Governance, Program on Education Policy and Governance, Research paper 07-01.

Herbst M., 2015, *Regional returns to education in the context of interregional migration*, Studia Regionalne i Lokalne, 1(59). https://doi.org/10.7366/1509499515901.

Kistowski M., 1993, *Metoda oceny wielkości potencjału rekreacyjnego na przykładzie Polski północno-wschodniej* (w:) M. Pietrzak (red.) Ekologia krajobrazu w badaniach Terytorialnych Systemów Rekreacyjnych, AWF, Poznań, s.53-57.

Kistowski M., 2012, *Atlas sozologiczny gmin Polski 2000-2009*. Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.

Kistowski M., Śleszyński P., 2010, *Presja turystyczna na tle walorów krajobrazowych Polski*, Krajobraz a turystyka, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 14, Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec, s. 36-51.

Komornicki T., 2009, *Usługi i sieci transportowe: przestrzenne trendy rozwoju sieci i niezbędna podaż infrastruktury dla spójności przestrzennej* - recenzja raportu 1.2.1 ESPON, [w:] G. Gorzelak, A. Olechnicka (red.), Polska z perspektywy badań ESPON - oceny, wnioski, rekomendacje, Wydaw. Nauk. Scholar, Warszawa, s. 50-64.

Komornicki T., 2012, *Odporność gospodarek lokalnych na globalne czynniki ekonomiczne*, w: Problemy współpracy transgranicznej i kształtowania ponadkrajowych powiązań gospodarczych (red. S. Ciok, S. Dołzbłasz), Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 25-40.

Komornicki T., Bański J., Śleszyński P., Rosik P., Świątek D., Czapiewski K., Bednarek-Szczepańska M., Stępniak M., Mazur M., Wiśniewski R., Solon B., 2010, *Ocena wpływu inwestycji infrastruktury transportowej realizowanych w ramach polityki spójności na wzrost konkurencyjności regionów* (w ramach ewaluacji ex post NPR 200412006), Narodowa Strategia Spójności, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 131 s.

Komornicki T., Korcelli P., Siłka P., Śleszyński P., Świątek D., 2013, *Powiązania funkcjonalne pomiędzy polskimi metropoliami*, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa, 215 s.

Komornicki T., Rosik P., Stępniak M., Śleszyński P., Goliszek P., Pomianowski W., Kowalczyk K., 2018, *Ewaluacja i monitoring zmian dostępności transportowej w Polsce z wykorzystaniem wskaźnika WMDT*, IGiPZ PAN, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa, 91 s.

Komornicki T., Rosik P., Śleszyński P., Solon J., Wiśniewski R., Stępniak M., Czapiewski K., Goliszek S., 2013. *Impact of the construction of motorways and expressways on socio-economic and territorial development of Poland*. Poland: Ministry of Regional Development, Warsaw (Wpływ budowy autostrad i dróg ekspresowych na rozwój społeczno-gospodarczy i terytorialny Polski, badanie ewaluacyjne zrealizowane przez IGiPZ PAN na zlecenie MRR, Warszawa 2013.

Komornicki T., Śleszyński P., Rosik P., Pomianowski W., przy współpracy M. Stępniaka i P. Siłki, 2010, *Dostępność przestrzenna jako przesłanka kształtowania polskiej polityki transportowej*, Biuletyn KPZK, 241, Warszawa.

Kwietniewski M., 2010, *Sieci wodociągowe i kanalizacyjne w Polsce oraz problem doboru rozwiązań materiałowych do ich budowy*. Materiały IV Konferencji Technicznej Sieci kanalizacyjne i wodociągowe z tworzyw sztucznych. Tanio i na lata, s. 9–17

Mazur M., Bański J., Czapiewski K., Śleszyński P., 2015. *Wiejskie obszary funkcjonalne – próba metodyczna wyznaczenia ich obszarów i granic*, Studia Obszarów Wiejskich, 37, s. 7-36.

Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2016/2017, 2017, Raport GUS, Warszawa

Pływalnie kryte w Polsce – inwentaryzacja bazy sportowej, 2015, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa

Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2017 r., 2018, Urząd Komunikacji Elektronicznej, Warszawa.

Rosik P., Pomianowski W., Goliszek S., Stępniak M., Kowalczyk K., Guzik R., Kołoś A., Komornicki T., 2017, *Multimodalna dostępność transportem publicznym w Polsce*, Prace Geograficzne 258, IGiPZ PAN, Warszawa.

Rosik P., Stępniak M., Komornicki T., 2015, *The decade of the big push to roads in Poland: impact on improvement in accessibility and territorial cohesion from a policy perspective*, Transport Policy, 37, 1, 134114

Stępniak M., Wiśniewski R., Goliszek S., Marcińczak S., 2017, *Dostępność do usług publicznych*, Prace Geograficzne IGiPZ PAN, Warszawa, RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192

Śleszyński P., 2005, *Perspektywy rozwoju rynku mieszkaniowego w Polsce w świetle sytuacji demograficznej, ekonomicznej i stanu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych*, Studia Regionalne i Lokalne, 1(19), s. 45-65.

Śleszyński P., 2013, *Propozycja kompleksowej koncepcji wskaźników zagospodarowania i ładu przestrzennego*, [w:] P. Śleszyński (red.), Wskaźniki zagospodarowania i ładu przestrzennego w gminach, Biuletyn KPZK PAN, 252, s. 176-232.

Śleszyński P., 2014, *Distribution of population density in Polish towns and cities*. Geographia Polonica, 87, 1, s. 61-75.

Śleszyński P., 2016, *Delimitacja miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze*, ekspertyza wykonana dla Ministerstwa Rozwoju dla potrzeb Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, maszynopis, https://www.mr.gov.pl/media/36353/Delimitacja_miasta_srednie_Sleszynski_SOR_listopad.pdf.

Śleszyński P., 2017, *Wyznaczenie i typologia miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze*, Przegląd Geograficzny, 89, 4 s. 565-593.

Śleszyński P., Bański J., Degórski M., Komornicki T., 2017, *Delimitacja obszarów strategicznej interwencji państwa: obszarów wzrostu i obszarów problemowych*, Prace Geograficzne, 260, IGiPZ PAN, Warszawa, 295 s.

Strony internetowe GUS (stat.gov.pl) i poszczególnych Ministerstw

Źródła baz danych

Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny
Baza danych obiektów topograficznych, BDOT
Biuletyn Informacji Publicznej (Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej)
Dostępność do usług publicznych RepOD.http://dx.doi.org/10.18150/repod.3374192
Komenda Główna Policji
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
Ministerstwo Sportu i Turystyki
Narodowy Fundusz Zdrowia
POL-on – system informacji o szkolnictwie wyższym
Polski Związek Lekkiej Atletyki (PZLA)
System Informacji Oświatowej, Ministerstwo Edukacji Narodowej
Urząd Komunikacji Elektronicznej